

ZBORNIK

INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZRC SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 4

ISSN 0354-0448

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI
4 • 1998

ZALŽBA
ZRC

Uredniški odbor
Metka Furlan, Janez Keber, France Novak, Vera Smole, Ada Vidovič-Muha

Urednik
Janez Keber

Prevod angleških sinopsisov in povzetkov

Nanika Holz

Tehnična ureditev in priprava za tisk

Brane Vidmar

Oblikovanje

Milojka Žalik Huzjan

Tisk

Littera picta, d.o.o., Ljubljana

Naslov uredništva

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Gosposka 13, 1000 Ljubljana

Slovenija

Telefon 061 1256 068

Faks 061 1255 253

© 1998, ZRC SAZU

*Tiskano s podporo Ministrstva za znanost in tehnologijo
Republike Slovenije.*

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije je publikacija uvrščena med proizvode,
za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

Zbornik

Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša

4
1998

Ljubljana 1998
Znanstvenoraziskovalni center SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 4

V četrti številki glasila Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU **Jezikoslovni zapiski** sodeluje petnajst avtorjev z dvajsetimi prispevki. Ti so razvrščeni v tri razdelke: **I. IZ ZGODOVINE INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA** (dva prispevka), **II. RAZPRAVE IN ČLANKI** (devet prispevkov), **III. GRADIVO, OCENE, POROČILA** (devet prispevkov). Na novo je uveden razdelek **ODMEVI**, ki je namenjen za pisma, pobude in kritike, ki se nanašajo na vsebino in obliko glasila ter na delo uredniškega odbora.

Sodelujoči avtorji in avtorice, ki so vsi z Inštituta, so:

I. Milena Hajnšek-Holz, Jakob Müller (oba Leksikološka sekcija); **II. dr. Jožica Škofic** (dva prispevka), dr. *Vera Smole* (obe Dialektološka sekcija), *Janez Keber*, mag. *Andreja Žele, Ljudmila Bokal, Alenka Gložančev* (vsi Leksikološka sekcija), *Marjeta Humar* (Sekcija za terminološke slovarje), mag. *Jožica Narat* (Sekcija za zgodovino slovenskega jezika); **III. Silvo Torkar** (Sekcija za terminološke slovarje), dr. *Vlado Nartnik* (Dialektološka sekcija), dr. *Peter Weiss* (Leksikološka sekcija, dva prispevka), dr. *Jožica Škofic*, dr. *Vera Smole* (obe Dialektološka sekcija), dr. *France Novak* (Sekcija za zgodovino slovenskega jezika), *Marija Jež, Jakob Müller* (oba Leksikološka sekcija).

VSEBINA

I. IZ ZGODOVINE INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA	
Milena Hajnšek-Holz, <i>O delu za SSKJ</i>	9
Jakob Müller, <i>Jakob Šolar in Stane Suhadolnik.</i> <i>Dva življenjepisa in tri pisma</i>	19
II. RAZPRAVE IN ČLANKI	
Jožica Škofic, <i>Mikrotoponimi v Kropi in bližnji okolici</i>	47
Vera Smole, <i>Fonološki opis govora vasi Šentrupert (SLA 262)</i>	73
Jožica Škofic, <i>Govor celjskega predmestja Gaberje</i>	89
Janez Keber, <i>Raziskovanje slovenske frazeologije:</i> <i>živalski nazivi v frazeologemih</i>	99
Andreja Žele, <i>Vezljivost glagolov s slovarsko oznako</i> <i>s širokim pomenskim obsegom</i>	113
Marjeta Humar, <i>Pomenski opisi v novejših terminoloških slovarjih</i>	123
Ljudmila Bokal, <i>Avtomobil – dvojezični strokovni slovar</i>	139
Alenka Gložančev, <i>Poskus predstavitve odnosa do tujejezičnih</i> <i>imen slovenskih podjetij v luči statistične analize</i>	149
Jožica Narat, <i>Vzorčni prikaz obsežnejših sopomenskih skupin</i> <i>iz Pleteršnikovega slovarja</i>	165
III. GRADIVO, OCENE, POROČILA	
Silvo Torkar, <i>Notarska knjiga kot imenoslovni vir</i>	177
Vlado Nartnik, <i>Pet zvezkov ALE</i>	181
Peter Weiss, <i>Zinka Zorko, Narečna podoba Dravske doline</i>	187
Peter Weiss, <i>Trije narečni slovarji</i>	189
Jožica Škofic, <i>Stanko Košir, B's`dnjak</i>	197
France Novak, <i>12. mednarodni kongres slavistov v Krakovu</i> <i>od 27. avgusta do 2. septembra 1998</i>	201
Marija Jež, <i>Urbanonima v kontekste historie a súčasnosti</i>	207
Jakob Müller, <i>Peter Pavel Vergerij ml.</i>	215
Vera Smole, <i>Prvi slovenistični dan v Trstu</i>	219
IV. ODMEVI	
Odprto pismo uredniškemu odboru Jezikoslovnih zapiskov	222

Delo za Slovar slovenskega knjižnega jezika

Milena Hajnšek-Holz

V članku je podan pregled dela v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša v zadnjih petdesetih letih. Glavna naloga Inštituta je bila zbiranje gradiva in priprava slovarja sodobnega slovenskega jezika. Slovar slovenskega knjižnega jezika (I–V, 1970–1991; izdaja v eni knjigi 1994; izdaji v elektronski obliki 1997 in 1998) in druge slovarske objave so plod dolgoletnega dela mnogih sodelavcev.

The article gives an overview of the activities in Fran Ramovš Institute of Slovene Language during the last fifty years. The main project of this institute was to compile a dictionary of the standard Slovene language. The Dictionary of the Slovene Literary Language (Vol. I–V, 1970–1991; the single-volume edition in 1994; the electronic editions in 1997 and in 1998) and other lexicographic publications result from years of work done by numerous contributors.

Inštitut za slovenski jezik (od leta 1986 Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša) je bil ustanovljen leta 1945 z namenom, da zbira slovensko jezikovno gradivo in ga uporablja za izdelavo temeljnih jezikoslovnih del. Inštitut so vodili: akademik dr. Fran Ramovš (1945–1951), akademik dr. Ivan Grafenauer (1952–1958), dopisni član SAZU dr. Milan Grošelj (1958–1962), akademik dr. Bratko Kreft (1963–1982), akademik dr. Franc Jakopin (1983–1989), Vladimir Nartnik (1989–1992) in prof. dr. Varja Cvetko-Orešnik (1992–).

Glavna naloga Leksikološke sekcije je zbiranje in preučevanje leksikalnega gradiva ter izdelava slovarjev. Povojni čas je bil posvečen izdelavi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

Komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika je delovala samostojno od ustanovitve leta 1946 do 1948 v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Njeni prvi člani so bili Fran S. Finžgar, Ivan Grafenauer, France Kidrič, Rajko Nahtigal, Janko Polec, Fran Ramovš in Oton Župančič, ožji strokovni odbor pa so sestavljali Fran Ramovš, Matej Šmalc, Jakob Šolar, Mirko Rupel, Rudolf Kolarič in Anton Bajec, pri delu za slovar je sodelovalo še okrog 40 ekscerptorjev. Ob reorganizaciji leta 1948 je bila komisija vključena v Inštitut, leta 1954 je bila preimenovana v slovarsko sekcijo, leta 1958 pa v leksikološko sekcijo.

Pobuda za izdelavo slovarja (leksikona) slovenskega knjižnega jezika je bila dana že ob ustanavljanju slovenske akademije v dvajsetih letih, še bolj aktualna pa je postala ta zamisel ob ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti l. 1938. Žal pa je delo za slovar preprečil predvojni in vojni čas.

Potrebo po slovarju slovenskega knjižnega jezika je na slovesni seji skupščine Akademije 8. februarja 1946 utemeljil akademik Fran Ramovš in začrtal smernice dela leksikografskega oddelka, in sicer izdelavo vélikega akademskega slovarja, izpopolnjeno izdajo Pleteršnikovega slovarja, izdelavo vélikega terminološkega slovarja in novo izdajo slovenskega pravopisa.

Za véliki akademski slovar bi bilo potrebno zbrati gradivo iz vseh slovenskih rokopisov in tiskov, gesla pa opremiti s citati, ki bi povedali, kdaj in kje se je beseda prvič pojavila, kakšne pomenske spremembe je doživela, kdaj je izumrla, kateri drugi izraz jo je zamenjal ipd.

Izpopolnjena izdaja Pleteršnikovega slovarja naj bi zajela gradivo izvirnega in prevodnega leposlovja ter časopisov zadnjih petdeset let.

Zbrano leksikalno gradivo bi bilo v pomoč sekcijam terminološke komisije pri izdelavi strokovnih slovarjev in kodifikaciji strokovnih izrazov.

V slovenskem pravopisu bi se obravnavala pravilna pisava in izreka knjižnega jezika.

Začetno delo za slovar sta vodila akademik Fran Ramovš in prof. Jakob Šolar. Pod njunim vodstvom so potekala zbiralna dela, ki so jih opravljali visokošolsko izobraženi slavisti in filologi. Na osnovi zbranega gradiva (1 milijon kartotečnih listkov iz okoli 2.000 izpisanih del) je bil leta 1951 narejen poskus redakcije slovarja, ki je pokazal, da zbrano gradivo močno presega Pleteršnikov slovar v frazeološkem pogledu v sodobnem knjižnem jeziku, ne nudi pa dovolj podatkov o starosti besed in njihovi geografski razširjenosti.

S smrtjo akademika F. Ramovša leta 1951 in odhodom J. Šolarja leta 1952 je slovarsko delo za krajši čas zastalo. Delo je ponovno zaživelo, ko je decembra 1953 prevzel vodstvo sekcije književnik Božo Vodušek. (Od 1954 do 1961 je bil vršilec dolžnosti načelnika Leksikološke sekcije.) Narejen je bil načrt za nadaljnje delo, tako glede izpisovanja, urejanja in obdelave gradiva. Metoda izpisovanja se je izpopolnila, tako da so se besede izpisovale v daljših zvezah, vpeljeni so bili tudi popolni izpisi posameznih del. Sprejeto je bilo načelo, da se véliki akademski slovar in priročni slovar ločita le po obsegu, ne pa po znanstveni obdelavi. Do konca leta 1961 je bilo zbranih okoli 2,5 milijona kartotečnih listkov.

Do začetka 60. let se je povečalo število stalno zaposlenih delavcev: Joža Pograjc, por. Meze (1951), Božo Vodušek (1953), dr. Lino Legiša (1955), Marija Dolenc (1957 – kot tehnična delavka), Ivan Tominec in Stane Suhadolnik (1959), Jela Jenčič in Marija Janežič (1961) in dr. France Tomšič (1961 – kot član Komisije za gramatiko, filologijo in pravopis).

Uredniški odbor slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki so ga sestavljali dr. Anton Bajec, dr. France Tomšič in Božo Vodušek, imenovan leta 1961, je bil leta 1962 razpuščen, imenovan pa je bil novi odbor, ki so ga sprva sestavljali dr. Anton Bajec, književnik Mile Klopčič (predsednik) in dr. France Tomšič, pozneje pa so bili

vanj imenovani še dr. Janko Jurančič, dr. Lino Legiša, prof. Stane Suhadolnik (kot tajnik) in dr. Jakob Rigler. Leksikološko sekcijo sta vodila Ivan Tominec (1962–65) in dr. Janko Jurančič (1965–82).

Uredniški odbor se je sestajal na rednih sejah; od 9. 7. 1962 do 22. 5. 1991 je bilo 1.767 sej (do izida poskusnega snopiča 168, do izida 1. knjige 850); načrtoval je delo, obravnaval koncept slovarja, reševal splošna in konkretna vprašanja. Člani uredniškega odbora so redigirali števnik, prislove, predloge, veznike in medmete. Na posebnih sejah komisije za pravopis, pravorečje in oblikoslovje so se reševala pravopisna, pravorečna in oblikonaglasna vprašanja. Od leta 1964 do 1966 je dela za pravopis in pravorečje vodil dr. Jože Toporišič.

V tem času je bil narejen nov načrt za slovar slovenskega knjižnega jezika – po vzoru na češki slovar v štirih knjigah (Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1960, 1964, 1966, 1971). Izpisovati se je začela novejša literatura, izvirna in prevodna, znanstvene in šolske knjige ter publicistika. Vse zbirke, ki bi prišle v poštev za izdelavo načrtovanega slovarja (splošna zbirka, izpisi iz klasikov, popolni izpisi), so bile združene v enotno kartoteko. Gradivo se je abecedno urejalo in pripravljali so se popisi besed za t. i. splošne alfabetarije¹ s podatki o številu kartotečnih listkov, o tem, ali je beseda zapisana v Slovenskem pravopisu 1962, v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, ali je izpisana iz klasikov, ali je dobljena s popolnimi izpisi, kateri strokovnjaki za posamezna področja jo predlagajo za sprejem in z opombami pri geslih z malo gradiva. Iz splošnih alfabetarijev so bila po posebnih kriterijih (število izpisov, avtorji, besedotvorje) odbrana gesla za slovar sodobnega knjižnega jezika in izdelani alfabetariji.²

Že ob konstituiranju uredniškega odbora je bila posvečena posebna skrb terminologiji, saj naj bi slovar upošteval strokovno izrazje, potrebno za srednjo šolo. K delu za slovar so bili najprej pritegnjeni člani terminološke komisije (za medicino, tehniko, naravoslovje in pravo), ki je od leta 1948 do 1982 delovala kot samostojna enota pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, po reorganizaciji leta 1982 pa je postala sekcija Inštituta. Leta 1962 je pri slovarskem delu sodelovalo okrog 30 terminologov. Število terminoloških svetovalcev, ki so prispevali gradivo ali pomagali z nasveti, se je iz leta v leto večalo.

Leta 1962 je bila objavljena tudi okrožnica o slovarju. Na osnovi pripomb nanjo je bil izdelan dokončni načrt in pripravljen poskusni snopič,³ ki so ga naredili A. Bajec, M. Klopčič in F. Tomšič s sodelovanjem L. Legiše, S. Suhadolnika in I. Tominca.

Podrobno kritiko poskusnega snopiča so poslali leksikografi iz Prage. Omenim naj še obsežno kritiko dr. Brede Pogorelec, pisne pripombe pa so med drugimi dali

¹ Splošnih alfabetarijev je petnajst, za vsako knjigo po trije, izdelani so bili v letih 1964, 1968, 1973, 1974 in 1976. Dodatnih splošnih alfabetarijev je pet, izdelani so bili v letih 1967, 1974, 1979, 1983, 1985. Gradivo, zbrano po letu 1985, je v Drugem dodatnem splošnem alfabetariju, izdelanem leta 1992.

² Alfabetariji za posamezne knjige so bili izdelani v letih 1964, 1969, 1973, 1977, 1981.

³ Slovar slovenskega knjižnega jezika, Poskusni snopič, Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, 1964, 20 str.

dr. Boris Paternu, Janez Gradišnik, Stanko Bunc, Silvo Breskvar, Avgust Munda, Andrej Budal iz Trsta, Rudolf Jagoditsch z Dunaja, A. S. Gerd iz Leningrada, Reginald de Bray iz Avstralije, Franc Sedej iz Minesote.

Poskusni snopič je bil predstavljen v Lingvističnem krožku Filozofske fakultete 30. 3. 1964. Posvet s književniki in prevajalci je bil oktobra 1964.

Po kritikah in pogovorih z domačimi jezikoslovci, terminologi, književniki in tujimi leksikologi, zlasti češkimi, so bila temeljna slovarska načela deloma dopolnjena in spremenjena, in sicer tako, da se opusti frekvenca, ne upoštevajo se redko rabljeni ali zastareli termini, ne navajajo se viri za citate, lastna imena se omejuje le na frazeološke zveze. Posebna pozornost naj se posveti pomenski obdelavi besed in stilno-zvrstnemu vrednotenju besed, zato se dodajo tudi nekateri novi kvalifikatorji. Normo naj določa živa splošna knjižna raba. Prvotni rok za izdelavo slovarja (4 knjige v 10 letih) je bil podaljšan. Na seji s predsednikom SAZU Josipom Vidmarjem 11. 1. 1966 je bilo sklenjeno, da bo slovar obsegal 5 knjig, prva knjiga pa črke od A do H.

Do leta 1964, ko se je začela redakcija slovarja, so prišli v Leksikološko sekcijo še Ivanka Kozlevčar, por. Černelič (1962), Marta Silvester (1963), Zvonka Leder-Mancini, Milena Hajnšek, por. Holz, Tomo Korošec, Ada Muha, por. Vidovič, France Novak (1964) in Viktor Majdič (1966). Leta 1965 je umrl Ivan Tominec.

V letu 1964 sta bila organizirana seminarja za obdelovalce (redatorske pomočnike) in redaktorje. Ob izdelavi prve knjige je bilo treba rešiti vrsto vprašanj, npr. pomensko razčlenitev gesla, tipe razlag, ponazarjalno gradivo, kvalifikacijo besed, sprejemanje in obravnavo strokovnih izrazov. Narejene so bile ankete za naglas in tonematiko; izdelan je bil uvod (62 strani) s splošnimi podatki o slovarju, njegovem značaju in zgradbi; obdelana je bila slovnična stran gesla z naglasnimi shemami. Pri reševanju slovarskih vprašanj je sodeloval celoten redatorski kolektiv, ki je imel redne tedenske sestanke, na katerih se je obravnavala slovarska problematika ter načrtovalo in usklajevalo redatorsko delo.

K delu za slovar so bili povabljeni univerzitetni učitelji akad. prof. dr. France Bezljaj, prof. dr. Tine Logar, dr. Jože Toporišič, dr. Breda Pogorelec, prof. Franc Jakopin, prof. Boris Urbančič, dr. Martina Orožen. Od zunanjih sodelavcev je potrebno opozoriti na delež prof. Franca Jakopina in prof. Borisa Urbančiča ob razpravah o konceptu slovarja ter pripombah k poskusnemu snopiču. Prof. F. Jakopin je sodeloval tudi pri razpravah o izboru besed, dvojnem naglasu ipd.

Vzporedno z redakcijo gesel sta se izdelovali kartoteki razlag in kvalificiranih besed kot pomagali pri usklajevanju geselskih člankov. Pripravljen je bil odzadnji seznam gesel⁴ po alfabetařiju za prvo knjigo A–J, ki je služil kot pomoč pri usklajevanju naglasov oz. razlag istih besednih tipov. Za interno rabo so bili pripravljene Alfabetarij klasikov (1963), Seznam ekscerpiranih del (1965) in Frekvenčni slovar z 2.003 najpogosteje rabljenimi besedami (1967).

Za sestavo slovarskega članka je bilo potrebno analizirati zbrano slovarsko gradivo, preučiti ustrezno leksikološko literaturo, besednovrstno in slovnično

⁴ Odzadnji sezname gesel so narejeni po alfabetařijih za posamezne knjige. Pripravljene so bile za interno uporabo v letih 1966, 1970, 1975, 1977 in 1982.

opredeliti besedo, ugotoviti pomene in jih ustrezno razložiti, izbrati primerno ponazarjalno gradivo, ugotoviti stilno-zvrstno vrednost besed oz. besednih zvez, uskladiti besedo v okviru besedne družine in s pomensko sorodnimi gesli ter razčistiti sinonimne odnose. Za mnoga gesla oz. pomene je bilo treba najti še dodatno gradivo ali opraviti dodatne poizvedbe, bodisi pri terminoloških svetovalcih ali poznavalcih posameznih strokovnih oz. narečnih izrazov, bodisi pri avtorjih besedil.

Prva knjiga Slovarja slovenskega knjižnega jezika je izšla leta 1970.⁵ Slovar je vzbudil precejšnjo pozornost doma in v tujini. V slovenski kritiki je bilo opazno odklonilno stališče do nekaterih teoretičnih izhodišč slovarja, medtem ko je bila za tuje kritike tako zasnova slovarja kot njena izvedba vredna priznanja. O pomenu slovarja za slovenski jezik in narod priča Kidričeva nagrada, podeljena leta 1971.

Zaradi neenotnih pogledov na obravnavo strokovnih izrazov v slovarju in da bi se delo pospešilo, je bil januarja 1971 organiziran sestanek s terminologi. Ob tej priložnosti je bila pripravljena brošura z referati o terminoloških problemih, ki so jih napisali Stane Suhadolnik, France Novak, Tomo Korošec, France Tomšič, Zvonka Leder-Mancini in Joža Meze.

Ker je izdelava prve knjige trajala dobrih pet let, je bilo po izidu veliko prizadevanj, kako skrajšati rok za izdelavo posamezne knjige. Predsedstvo SAZU in Državna založba Slovenije sta se leta 1970 dogovorila za triletni, leta 1971 pa za štiriletni rok, kar pa se iz subjektivnih in objektivnih razlogov ni uresničilo. Menjali so se predsedniki glavnega uredniškega odbora: Mileta Klopčiča je leta 1971 nasledil za nekaj mesecev dr. Anton Bajec, nato akademik dr. France Bezlaj (1971–1973) in končno dr. Janko Jurančič (1973–1984). K delu v glavnem uredniškem odboru sta bila pritegnjena dr. Bojan Čop, dopisni član SAZU (1972–1983), in Franc Jakopin (1972–1974). Leta 1973 se je upokojil član glavnega uredniškega odbora dr. France Tomšič. Leta 1971 oz. 1972 sta odšla urednika Viktor Majdič in Tomo Korošec. Leta 1972 je umrla urednica Jela Jenčič. V delo so se vključili uredniki Jakob Müller

⁵ Slovar slovenskega knjižnega jezika. I, A–H, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1970, 906 str. – 20.402 gesli in 1.662 podgesel –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof.; dr. Janko Jurančič, univ. prof.; Mile Klopčič (predsednik), književnik; dr. Lino Legiša, znanstv. svetnik; Stane Suhadolnik (tajnik), v. strok. sodel.; dr. France Tomšič, znanstv. svetnik –

Uredniki: Milena Hajnšek-Holz, asist.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Jela Jenčič, asist.; Tomo Korošec, asist.; Ivanka Kozlevčar, v. strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, asist.; Viktor Majdič, asist.; Joža Meze, v. strok. sodel.; France Novak, asist.; Marta Silvester, asist.; Ada Vidovič-Muha, asist. –

Komisije:

za pravopis: glavni uredniški odbor in dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik;

za pravorečje in oblikoslovje: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, Staneta Suhadolnika in dr. Franceta Tomšiča (začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil dr. Jože Toporišič, habil. doc.);

za intonacijo: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, dr. Tineta Logarja, univ. prof., in Staneta Suhadolnika –

Pomožni sodelavki: Marija Dolenc; Marija Pajk –

Zunanji pomočniki urednikov: Marjan Cedilnik, prof.; Dušan Maher, prof.; Boža Pleničar, bibliotekarka; Leopold Stanek, prof.; Ivan Strmole, prof.; Franc Žagar, prof.

(1970), Borislava Košmrlj, por. Levačič, in Ivanka Šircelj, por. Žnidaršič, (1972), Polona Kostanjevec (1973), Martin Ahlin, Zvonka Pezdirc, por. Praznik, in Marjeta Humar (1974). Omenim naj, da je predsednik akademik dr. France Bezljaj želel spremeniti koncept slovarja, da je bilo treba nove sodelavce uvesti v redaktorsko delo, kar je tudi zaviralo izdelavo slovarja. Vzporedno z redakcijo so potekala vsa nujna slovarska dela, kot so ekscerpiranje, urejanje gradiva, priprava alfabetarjev za naslednje knjige, izdelava odzadnjega seznama za drugo knjigo, nadaljevanje izpisovanja za kartoteki razlag in kvalificiranih besed.

Druga knjiga slovarja je izšla leta 1975.⁶

Kljub pritisku SAZU in Državne založbe Slovenije roka za izdelavo posamezne knjige ni bilo mogoče skrajšati, tako da je delo za tretjo knjigo že po ustaljenem teku trajalo pet let, saj je tretja knjiga Slovarja⁷ izšla v začetku leta 1980 z letnico 1979. Tudi v tem času je bilo nekaj personalnih sprememb. V delo so se vključile urednice Branka Kalan, por. Lazar, Alenka Jugovic, por. Gložančev, (1977) in Ljudmila Bokal (1979). Upokojila sta se dr. Lino Legiša in Joža Meze (1979), v Komisijo za historične slovarje je odšel France Novak (1976), na Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete pa mag. Ada Vidovič-Muha (1979).

⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika. II, I–Na, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1975, 1.030 str. – 18.532 gesel in 2.284 podgesel –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof. (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, v. strok. sodel. (tajnik) –

Uredniki: Ivanka Černelič, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, v. strok. sodel.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, v. strok. sodel.; Joža Meze, v. strok. sodel.; Jakob Müller, asist.; France Novak, v. strok. sodel.; Marta Silvester, v. strok. sodel.; Ivanka Šircelj, asist.; Ada Vidovič-Muha, v. strok. sodel. – Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik, pri pravopisu deloma tudi dr. Lino Legiša in dr. France Tomšič –

Pomožni sodelavki: Marija Dolenc; Jana Hafner –

Zunanji pomočnik urednikov: Marjan Cedilnik, prof.; Franc Žagar, prof. v. šole.

⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika. III, Ne–Pren, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1979, 1.076 str. – 18.813 gesel in 3.472 podgesel –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., redni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., redni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof., dopisni član SAZU (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, strok. svetnik (tajnik) –

Uredniki: Martin Ahlin, asist.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, asist.; Marija Janežič, strok. svetnik; Polona Kostanjevec, asist.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Joža Meze, strok. svetnik; Jakob Müller, v. strok. sodel.; Zvonka Praznik, asist.; Marta Silvester, strok. svetnik; Ivanka Šircelj, asist.; Cvetana Tavzes, asist.; mag. Ada Vidovič-Muha, v. strok. sodel. – Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik –

Pomožne sodelavke: Ana Anžel; Marija Dolenc; Jana Hafner –

Zunanji pomočnik urednikov: Marjan Cedilnik, prof.

Vzporedno z redakcijo so potekala tudi druga slovarska dela. Da bi pospešili delo in čim bolj uskladili slovarske članke, smo pripravili sheme za redakcijo predponskih gesel⁸ in tehnični priročnik za redakcijo.⁹

Delo za četrto knjigo slovarja je trajalo dobrih pet let. Tudi to obdobje ni minilo brez personalnih sprememb. Vodja leksikološke sekcije je postala Milena Hajnšek-Holz (1982). V glavni uredniški odbor so bili imenovani Milena Hajnšek-Holz, Jakob Müller in Zvonka Leder-Mancini (1982), Ivanka Černelič in dr. Franc Jakopin (1984), z delom v njem pa so prenehali Stane Suhadolnik (1982), akademik dr. Bojan Čop (1983) in predsednik akademik dr. Janko Jurančič (1984), za novega predsednika je bil imenovan akademik dr. Tine Logar (1984–1985). V tem času se je v delo vključilo več mladih delavcev: Terezija Leben-Pivk (1979–1983), Jerica Kavčič, por. Snój, Nastja Vojnovič (1979) in Janez Keber (1981, od leta 1970 v Etimološko-onomastični sekciji), ki so se skupaj s tistimi, ki so prišli v sekcijo ob koncu tretje knjige, sistematično uvajali v slovarsko delo. Ob uvajanju novih sodelavcev so nastali trije redaktorski priročniki za interno uporabo, ki so jih pripravili S. Suhadolnik, M. Janežič, I. Černelič, M. Silvester, M. Hajnšek-Holz, J. Meze, Z. Leder-Mancini, J. Müller, J. Rigler, A. Gložančev. Narejen je bil tudi enoten popis kvalifikatorjev in kvalifikatorskih pojasnil za prve tri knjige. (Po navodilih jih je pripravil zunanji sodelavec prof. Marjan Cedilnik.) Zaradi finančne stiske in reorganizacije SAZU (leta 1982 je bil ustanovljen Znanstvenoraziskovalni center SAZU) smo morali odpovedati sodelovanje zunanjim sodelavcem – ekscerptorjem, tipkarjem, alfabetatorjem, urejevalcem gradiva itd. Njihovo delo smo le deloma nadomestili z redno zaposlenimi tehničnimi delavkami. V ponazoritev naj navedem, da je pri delu za slovar leta 1964 ob 13 redno zaposlenih sodelovalo 130 zunanjih sodelavcev, v začetnem obdobju zbiranja gradiva pa celo 70 ekscerptorjev.

Četrta knjiga je izšla leta 1985.¹⁰

⁸ Milena Hajnšek-Holz, Redakcijska shema za predpone črk O in P, Ljubljana 1977.

⁹ Marta Silvester, Priročnik za tehnično stran gesel, Ljubljana 1978.

¹⁰ Slovar slovenskega knjižnega jezika. IV, Preo–Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1985, 1.125 str. – 19.357 gesel in 3.172 podgesel. –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, redni član SAZU; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik (za terminologijo); dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU (predsednik); Jakob Müller, strok. svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU –

Uredniki: Martin Ahlin, strok. sodel.; Ljudmila Bokal, strok. sodel.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; M. Humar, v. strok. sodel.; Marija Janežič, prof.; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostanjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, v. strok. sodel.; Branka Lazar, strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Marta Silvester, strok. svetnik; Jerica Snój, strok. sodel.; Ivanka Šircelj, v. strok. sodel.; Cvetana Tavzes, v. strok. sodel.; Nastja Vojnovič, strok. sodel. –

Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik –

Strokovne in tehnične sodelavke: Marija Dolenc, Jana Hafner, Ana Anžel, Alenka Koren, Irena Orel-Pogačnik, Nataša Slavinec.

Peto, zadnjo knjigo smo pripravljali skoraj šest let. Število urednikov se je zmanjšalo. Upokojili sta se Marija Janežič (1982 – honorarno sodelovala še do oktobra 1984) in Marta Silvester (1988), Zvonka Leder-Mancini in Cvetana Tavzes sta bili dodeljeni v Terminološko komisijo (1985). Leta 1985 sta umrla člana glavnega uredniškega odbora akademik dr. Anton Bajec in dopisni član SAZU dr. Jakob Rigler. Za nadaljevanje Riglerjevega dela (skrb za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in tonematiko) se je v sodelovanju s člani komisije za pravopis, pravorečje in tonematiko, ki je še posebej skrbela za kontinuiteto obdelave geselskih glav, usposobil Vladimir Nartnik (1986). Predsednik glavnega uredniškega odbora je postal akademik dr. Franc Jakopin (1985), v glavni uredniški odbor pa sta bili imenovani Marjeta Humar in Ivanka Šircelj-Žnidaršič (1991).

Poleg sestavljanja slovarskih člankov smo v tem času opravili še druga dela: pripravili smo štiri alfabetarije za dodatke k prvim štirim knjigam Slovarja, splošni dodatni alfabetarij za peto knjigo, pregledali gradivo in pripravili alfabetarij za dodatke A–Š. Na osnovi popisane gradiva za slovar, ki šteje okrog 6 milijonov kartotečnih listkov z okrog 300.000 iztočnicami, smo leta 1987 izdali Besedišče slovenskega jezika.¹¹

Oktober 1991 je izšla peta knjiga slovarja.¹² Tako je bilo končano več kot 40-letno delo slovenskih jezikoslovcev – jezikoslovcev več generacij: od tistih, rojenih ob koncu 19. stoletja do najmlajših, rojenih v petdesetih letih tega stoletja. Kljub dolgoletnemu delu, personalnim spremembam, generacijskim razlikam, različnim pogledom na jezik in kljub razvoju znanosti, seveda tudi jezikoslovja, smo si prizadevali izdelati sodoben in strokovno zanesljiv slovar, ki naj učinkuje kot enovito delo.

¹¹ Besedišče Slovenskega jezika, po kartoteki za slovar slovenskega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika. – Interna objava Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, 1987 (v dveh knjigah: A–N, O–Ž) – Uredili: Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Franc Jakopin; sestavile Ljudmila Bokal, Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Zvonka Praznik.

¹² Slovar slovenskega knjižnega jezika. V, T–Ž in Dodatki A–Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1991, 1.056 str. – 16.038 gesel in 3.298 podgesel. – Glavni uredniški odbor: Ivanka Čermelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU (predsednik); Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik – s komisijo za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo: Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU; dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU; Vladimir Nartnik, v. razisk. sodel.; Stane Suhadolnik, prof. – Uredniki: Martin Ahlin, v. strok. sodel.; Ljudmila Bokal, v. strok. sodel.; Ivanka Čermelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostonjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, strok. svetnik; Branka Lazar, v. strok. sodel.; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Jerica Snoj, v. strok. sodel.; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik; Nastja Vojnovič, v. strok. sodel. – Strokovne in tehnične sodelavke: Ana Anžel, Jana Hafner, Karmen Nemeč, Lučka Uršič.

Zamisel, kako približati slovar čim večjemu številu uporabnikov, se je začela uresničevati leta 1992, ko je Ministrstvo za znanost in tehnologijo namenilo sredstva za zmogljivejši računalnik in bralnik slike. K delu smo pritegnili računalniškega strokovnjaka mag. Primoža Jakopina in v dveh letih prenesli slovar iz knjižne v računalniško obliko. Na tej osnovi je DZS založila Slovar slovenskega knjižnega jezika v eni knjigi, ki je izšel leta 1994.¹³

Na osnovi računalniške oblike Slovarja slovenskega knjižnega jezika je bil narejen Odzadnji slovar slovenskega jezika.¹⁴

Po gradivu, zbranem po izidu Besedišča slovenskega jezika, je bil leta 1994 za interno uporabo pripravljen dodatek. Na osnovi Besedišča in dodatka je bilo v letih 1995–98 sestavljeno Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki.¹⁵

Z izdajo Slovarja slovenskega knjižnega jezika na disketah¹⁶ in na plošči CD-ROM¹⁷ je postal slovar dostopen vsem, ki pri svojem delu uporabljajo računalnik – tako doma kot tudi v svetu.

Petdeset let je dolga doba v življenju, še bolj pa pri delu za slovar. Pojavijo se lahko odlične zamisli, ki pa se iz subjektivnih in objektivnih vzrokov le delno uresničijo ali celo propadejo. Zgledovanje po tujih slovarjih prinese le delne rezultate, saj je potrebno slovensko stvarnost in slovenski jezik vrednotiti in obravnavati s slovenskega stališča. Z delom in ob delu so se oblikovale metode dela, zoreli pa so tudi ljudje, ki so s strokovno usposobljenostjo, z veliko delovno vmeno in odrekanjem lastnim ambicijam živeli za skupno stvar – Slovar slovenskega knjižnega jezika.

Slovarski kolektiv je skupaj z zunanjimi sodelavci, predvsem terminološkimi svetovalci, ki so navedeni v posameznih knjigah, štel okrog 200 članov.

Slovar slovenskega knjižnega jezika je bil v zavesti slovenske družbe ves čas prisoten. Zanj so se zavzemali jezikoslovci, pisatelji, prevajalci, strokovnjaki najrazličnejših strok; finančno ga je podpirala slovenska vlada oziroma Raziskovalna skupnost Slovenije, pozneje Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike

¹³ Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana, SAZU, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, DZS, 1994, XLVI + 1714 str. – 93.152 gesel in 13.888 podgesel – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in avtorji. Prenos slovarja v računalniško obliko je bil opravljen s programom EVA mag. Primoža Jakopina.

¹⁴ Milena Hajnšek-Holz in Primož Jakopin, Odzadnji slovar slovenskega jezika po Slovarju slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU in SAZU, 1996, X + 851 str.

¹⁵ Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1998, 1009 str. – Uredila Ivanka Šircelj-Žnidaršič. Oblikoslovna obdelava: Ivanka Šircelj-Žnidaršič, Milena Hajnšek-Holz, Polona Kostanjevec, Marjeta Humar, Andreja Žele; pri posameznih rešitvah so sodelovali Janez Keber, Maja Košmrlj-Levačič, Vladimir Nartnik. Strojno generiranje podatkov Primož Jakopin. Statistični podatki v tabelah Milena Hajnšek-Holz in Primož Jakopin.

¹⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja na disketah, Ljubljana, DZS, 1997. – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in avtorji.

¹⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki, elektronska izdaja na plošči CD-ROM, Ljubljana, DZS, 1998. – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in avtorji.

Slovenije, kakor tudi Kulturna skupnost Slovenije oziroma Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Avtorji slovarja so dobili leta 1993 visoko državno priznanje. Predsednik Republike Slovenije Milan Kučan je ob podelitvi odlikovanj predstavnikom slovarskega kolektiva, in sicer akademiku dr. Francu Jakopinu, Mileni Hajnšek-Holz in Mariji Janežič, izrazil priznanje in zahvalo vsem sodelujočim in poudaril pomen Slovarja slovenskega knjižnega jezika za slovensko kulturo, še zlasti za slovensko samobitnost.

Izid Slovarja slovenskega knjižnega jezika je pomenil izpolnitev dolgoletnih prizadevanj jezikoslovcev – pionirsko delo slovenskih slovaropiscev – in uresničeno pričakovanje vseh, ki so želeli kodifikacijo slovenskega jezika v slovarju. Slovar slovenskega knjižnega jezika ni samo slovar v ožjem pomenu, ampak je pričevanje o našem jeziku, delu in mišljenju, skratka knjiga o našem življenju v 20. stoletju.

Viri in literatura

1. *Letopis SAZU 1–47*, Ljubljana 1943–1995.
2. *Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, Ljubljana 1976.
3. *Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU*, Ljubljana 1988.
4. *Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU*, Ljubljana 1998.
5. Arhiv Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.
6. Zapisniki sej redakcijskega odbora slovarja sodobnega knjižnega jezika.

Jakob Šolar in Stane Suhadolnik

Dva življenjepisa in tri pisma

Jakob Müller

Prvi del članka prinaša nekatere neznane oz. točnejše podatke iz življenja, zlasti pa iz študija in službovanja Jakoba Šolarja in Staneta Suhadolnika, v drugem delu pa sta objavljeni in komentirani dve Suhadolnikovi pismi in Šolarjev odgovor na drugo pismo.

Some new, or more accurate, facts on lives, studies and work of Jakob Šolar and Stane Suhadolnik are presented in the first part of this article. The second part brings two letters from Suhadolnik and Šolar's reply to the second one, together with comments.

0 Junija 1998 je minilo 30 let od smrti Jakoba Šolarja¹, slovniciarja in slovaropisca, ki je bil od 1946 do 1952 delovni vodja pri zbiranju in urejanju gradiva za Slovar slovenskega knjižnega jezika – avgusta 1998 pa je minilo šest let od smrti Staneta Suhadolnika, ki je bil nad 20 let vodja slovarskih del v tretjem, glavnem obdobju načrtovanja in izhajanja Slovarja: 15. decembra 1962 je predložil organizacijski načrt za slovarska dela, od marca 1965 do februarja 1984 je bil tajnik glavnega uredniškega odbora, v komisiji za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo pa je sodeloval vse do izida zadnjega, petega zvezka Slovarja avgusta 1991.

Jakob Šolar in Stane Suhadolnik na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša sicer nikoli nista delala skupaj – Šolar je bil odpuščen z Inštituta 1. novembra 1952, Suhadolnik pa je prišel 1. aprila 1959 – vendar sta se dobro poznala, saj je Šolar Suhadolnika na gimnaziji osem let učil francoščino, pri delih za Slovar pa sta navezala stike že decembra 1945.

Ker so nekateri biografski podatki tako za Šolarja kot za Suhadolnika še neznani, drugi pa tudi napačni, bo najprej predstavljen študijski in službeni del njune življenjske poti, nato pa objavljeni dve Suhadolnikovi pismi Šolarju in Šolarjev odgovor.

1 Jakob Š o l a r je bil 1. septembra 1918 posvečen v duhovnika, poleti 1919 pa je zaključil študij na teološki fakulteti v Ljubljani in jeseni istega leta vpisal na filozofski fakulteti študij slovenščine in francoščine. Po šestih semestrih in po filozofsko-pedagoškem predizpitu, opravljenem 10. junija 1922 z odličnim uspehom,

¹ Na rojstni hiši pri Markcu na Rudnem so mu 28. junija 1998 odkrili spominsko ploščo.

mu je bila priznana pravica do absolutorija. Nato je jeseni istega leta odšel kot samoplačnik na študij v Pariz. Za priporočilo je prosil Frana Ramovša². Po dveh letih uspešnega študija, zlasti eksperimentalne fonetike³ pa tudi jezikoslovne geografije in francoskega jezika ter književnosti se je vrnil v domovino in jeseni 1924 začel učiti na škofijski klasični gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano.

Po »zaroti« prijateljjev Antona Bajca in Mirka Rupla skupaj s profesorjem Franom Ramovšem se je 14. maja 1927 le prijavil k diplomi iz francoščine in slovenščine. Šolarjevo domačo diplomsko nalogo *Slovenska medvokalna nosnika m in n*⁴ je Fran Ramovš 20. maja 1927 ocenil z odličnim redom (10): »Kandidat je zgornjo temo obravnaval na zadostnem številu primerov in dognal marsikak nov pojav oziroma je dosedanjam slutnjam in trditvam dal značaj istinitosti. Važna in deloma, vsaj kar se fines in trajanja tiče, tudi nova so njegova opazovanja o zvonečnosti in nezvonečnosti vzglasnih in odglasnih zvonečih glasov ter opazovanja o gibljivosti jezika tudi pri tvorbi istega glasu v različni soseščini. Gradivo je velike vrednosti, obdelano je z izredno natančnostjo, tolmačeno do vseh potankosti in vseskozi pravilno.«

Šolar je nalogo iz eksperimentalne fonetike napisal na osnovi merjenja lastnega govora. V uvodnih pojasnilih je posebej poudaril, da je »ohranil zvesto svoje narečje«, eksperimentalnih opazovanj izgovora drugih govorcev⁵, ki jih je tudi opravil v Parizu, pa zaradi njihovih neizrazitih narečij in nemožnosti daljših sistematičnih poizkusov ni obravnaval.

V zvezi z zvonečnostjo izglasnih soglasnikov je pri predlogu *nad* Šolar v nalogi zapisal, da »je končni *d* v prvem primeru izgovorjen energično in zato do konca zvoneče; glas *a*, ki mu sledi, ni bil prav nič nameravan in je le nujna posledica *d*=jeve zvonečnosti. V naslednjih dveh primerih je *d* zvoneč vse do odpore, ki je nezvoneča; v zadnjem primeru je že tudi zapora onemela v svojem koncu /.../. Tako bi bil izgovor predloga dejansko *nad̥t* in ne *nad̥* niti *nat̥*.«

Šolar je do podobnih ugotovitev prišel že v pariških raziskavah dolžine slovenskih samoglasnikov. Pri opisu besede *gäd* je zapisal: »Sur 8 fois que j'ai prononcé le mot, il y en 4 ou le *d* final était prononcé entièrement sonoreux, ainsi que l'explosion est suivie d'une brève voyelle » ». Une fois il y en a que 2 vibrations, et 3 fois il y a une seule, mais toujours une détente tres nette.«⁶ Tudi pri besedi *pad* je prišel do podobnega rezultata.

² Prim. R 46/3-185.

³ Leta 1924 je profesorju Rousselotu oddal študijo, katere naslov se je verjetno glasil *L'étude de la quantité des voyelles en slovène littéraire*, in dobil naslov *maître de phonétique*, kar ustreza našemu docentu.

⁴ Študijo z istim naslovom je objavil v Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino, 7 (1928), 47–65.

⁵ To so bili M. Rupel, S. Škerlj, J. Ilc, M. Pretnar, F. Žgeč, Zelenik, C. Potočnik, dva Hercegovca ter M. Ekmann, lektor na Sorboni; Bajec 1975/76 omenja tudi nekega Japonca.

⁶ Od mojih osmih izgovorov besede je v štirih končni *d* izgovorjen povsem zvoneče, eksploziji pa sledi kratek samoglasnik »æ«. Enkrat ima dva tresljaja in trikrat enega samega, toda vedno zelo jasno odporo.

Profesor Ramovš k Šolarjevi metodologiji in zaključku o izgovoru -d v diplomski nalogi ni imel pripomb. Edino, kar je zapisal kritičnega v nalogo o medvokalnih nosnikih, je bila ugotovitev, da je kandidat rahlo nagnjen k nosljanju. Morda Ramovš ni ugovarjal, ker je na metodološko pomanjkljivost preučevanja samo lastnega govora opozoril v nalogi Šolar sam. Vendar Šolar tudi sam ni nikoli izrecno, še manj pa sistematično preučeval izgovor izglasnih zvonečih soglasnikov. Bajec 1975/76 navaja, da je imel Šolarjev pariški profesor Rousselot nezvoneči izgovor sicer zvonečih izglasnih soglasnikov za vpliv nemščine.

Šolarjevo za knjižni jezik zmotno ugotovitev o polzvonečnosti zvonečih soglasnikov v izglasju so upoštevali Pravopis 1936 : VI, Rupel 1946 : 49, Pravopis 1950 : 56, Slovnica 1956 : 27 in Pravopis 1962 : 26. Slovnice 1934, 1940 in 1947 izgovora izglasnih soglasnikov ne obravnavajo. Polzvoneči izgovor zavrača Toporišič 1957/1958 : 75, kjer je navedena tudi literatura od Škrabca dalje, v slovnici pa je polzvoneči izgovor odpravil Toporišič 1965 : 130–131, ki od narečij z ohranjenim izglasnim zvenom navaja Horjul, Črni Vrh, Poljane. Očitno sodi mednje tudi selško narečje, kar poleg Šolarjevih zapisov potrjuje tudi Kavčič 1983. Izglasna zvonečnost se ohranja tudi v govoru Pivke (A. Žele) in morda še v kakem slovenskem narečju. Šolar pač ni postavil Ljubljane za merilo knjižne izreke, čeprav so bili v Parizu – verjetno zgolj slučajno – med govorce, ki jih je preučeval, od sedmih kar trije vezani na govor Ljubljane: Rupel tržaško-ljubljanski, Škerlj ljubljanski, Pretnar bohinjko-ljubljanski.

5. junija 1927 je Šolarjevo francosko domačo diplomsko nalogo *Le vocatif dans les plus anciens textes français* z redom prav dobro (8) ocenil profesor Fran Šturm. 14. junija je Šolar pri istem profesorju pisal francosko klavzurno nalogo *La poésie chevaleresque du moyen âge*, za katero je dobil oceno dobro (7), 24. junija pa je z oceno odlično (10) opravil ustni izpit iz francoskega jezika in književnosti.

10. oktobra 1927 je Šolar pisal klavzurno diplomsko nalogo *Načrt za monografijo o Prešernu in Stritarjev »Preširen« iz 1866 (»Preširnovi življenje«, »Preširnovi Poezije«)*. Profesor France Kidrič jo je ocenil z 9. Nato je 13. oktobra 1927 pred komisijo, v kateri so bili Rajko Nahtigal, Ivan Prijatelj, France Kidrič in predsednik Fran Ramovš, z oceno 10 opravil še ustni diplomski izpit iz slovenskega jezika in književnosti.

Na škofijski klasični gimnaziji je Šolar od septembra 1924 dalje učil slovenščino pa tudi srbohrvaščino in imel tečaje francoščine, od jeseni 1930, ko je postala francoščina učni predmet, pa predvsem francoščino. Tako je učil francoščino od jeseni 1931 do poletja 1939 tudi Staneta Suhadolnika. Kot profesor si je Šolar prizadeval, da bi dobili njegovi učenci temeljito in široko izobrazbo, kot vzgojitelj pa je znal oblikovati samostojne in kritične ljudi s čutom za etične in narodne vrednote. Šolarjeva vzgoja je temeljila na medsebojnem zaupanju in iskrenosti ob spoštovanju dijakove osebnosti in upoštevanju njegovih individualnih nagnjenj ter sposobnosti. S svojimi učenci je v razredu, pri interesnih dejavnostih, na dijakovo pobudo pa tudi v osebnem pogovoru obravnaval vsa življenjska vprašanja, o katerih je menil, da jih mora izobraženec poznati, ter vsa vprašanja in probleme, ki so mu jih zaupali mladi. Tako je z dijaki obravnaval svobodo in dolžnosti, različna vprašanja duhovnosti pa

tudi ljubezni, aktualno revolucijo v Španiji in diktaturo v Rusiji ter Nemčiji, vprašanja personalizma itd. V mladih je znal vzbuditi smisel življenja in prizadevanja ter jih pridobiti za razvijanje, izpopolnjevanje njihove lastne osebnosti.

Zaradi Šolarjevega izrednega vpliva in njegovih personalističnih idej, temelječih na spoštovanju in zaupanju, ne pa na avtoriteti in ukazu, sta se 1929 škofu Jegliču, ustanovitelju gimnazije, pritožila Šolarjeva kolega Frančišek Jere in Anton Čepon, negativno pa je njegove vzgojne metode ocenil tudi ravnatelj Anton Koritnik. Šolar je v odkritem in ostrem odgovoru očitke zavrnil, obenem pa kot najprimernejšega za ravnatelja predlagal Antona Breznika.⁷

Ob okupaciji so poslopje škofijske gimnazije, kjer je Šolar učil in tudi stanoval, zasedli Nemci. 8. julija 1941 se je izgnana gimnazija naselila pri Uršulinkah v Ljubljani, torej na današnji Šubički, od septembra 1943 pa so imeli višji razredi pouk v Baragovem semenišču, torej v sedanjem Akademskem kolegiju. Šolar je po preselitvi nekaj časa stanoval v Jegličevem akademskem domu (JAD-u) v Kobencljevi palači na Novem trgu, kjer je zdaj tudi Inštitut za slovenski jezik, nato pa v Marijanišču (zdaj Dom Ivana Cankarja). V JAD-u so stanovali tudi katoliško usmerjeni študentje, med katerimi je bil tudi Stane Suhadolnik, ki so se vključili v OF in se na podstrešju vadili v streljanju z orožjem.

Julija 1941 je imel Šolar v Marijanišču informativni sestanek z Borisom Kidričem, voditeljem Komunistične partije Slovenije. Na sestanku, ki mu je prisostvoval tudi krščanski socialist Tone Fajfar, mu je Kidrič razložil, da se partizanska stran bojuje za revolucionarne spremembe in revolucionarno oblast, narodnoosvobodilni boj pa vodi vzporedno. Metode revolucionarnega boja in komunistično razumevanje oblasti pa je Šolar odklanjal, kot je med vojno vseskozi odklanjal tudi vojaško povezovanje protikomunističnih sil z okupacijskimi vojskami.

Avgusta 1941 so se v prostorih Delavske zbornice na Novem trgu 2 sestali Šolar in nekateri vplivni člani Slovenske ljudske stranke (Mohorič, Kamušič, Rošak, Kozak, Mušič idr.) s krščanskimi socialisti Edvardom Kocbekom, Alešem Stanovnikom in Srečkom Žumrom, ki so si prizadevali pridobiti ljudi iz katoliškega tabora za Osvobodilno fronto. Nekateri člani SLS, med njimi tudi Šolar, so si prizadevali za neko obliko sodelovanja med starimi meščanskimi strankami in OF, zato sta F. S. Finžgar in Šolar obiskala nekdanjega bana Natlačena. Vodstvo stranke se je sestalo v Jugoslovanski tiskarni decembra 1941 in sodelovanje s komunisti odklonilo. V začetku 1942 je skupina, v kateri je bil Šolar, izdala letak (okrožnico) z namenom združiti politično različno misleče ljudi v odporu proti okupatorju, toda brez socialne revolucije.

Šolar je bil med vojno t. i. sredinec: odklanjal je tako revolucijo kot kolaboracijo, obenem pa si je vseskozi prizadeval za sodelovanje vseh slovenskih odporniških skupin, meščansko demokratičnih in komunistične OF. Z vidika današnjih vrednot je imel najbolj čisto narodno in demokratično vizijo, vendar jo je moral najprej med vojno in potem še po vojni drago plačati. Sprva si je prizadeval sodelovanje vseh skupin doseči tudi s pomočjo prijatelja Aleša Stanovnika, člana

⁷ A. Koritnika je na začetku šolskega leta 1933/34 na mestu ravnatelja nasledil Anton Ratajec, le-tega pa septembra 1936 Anton Breznik.

izvršnega odbora OF. Izdajo Stanovnikovega ilegalnega bivališča in njegovo smrt – 2. junija 1942 so ga Italijani ustrelili kot talca – je Šolar povezoval s pobudo Partije⁸.

Od sporazuma Tito-Šubašić junija 1944 je Šolar priznaval legitimnost sodelovanja z OF, zato je prišlo do nasprotovanj znotraj protipartizanskih ilegalnih skupin. Sredi oktobra 1944 ga je po naročilu izvršnega odbora OF obiskal krščanski socialist in prijatelj Jože Pokorn. Kak teden pozneje mu je ta sestanek oz. odgovore na njem očital Peter Križaj, domobranski kurat v bolnici, 28. oktobra 1944 ga je zaprl gestapo in 16. decembra 1944 je bil deportiran v Dachau.

Iz koncentracijskega taborišča, kjer je po osvoboditvi kot prostovoljec stregel bolnikom z nalezljivimi boleznimi, se je vrnil 12. julija 1945 v Ljubljano. 17. septembra ga je Fran Ramovš, generalni tajnik Akademije, povabil k sodelovanju pri izdelovanju slovarja slovenskega jezika in pri drugih jezikoslovnih delih, ki jih je pozneje sprejel v svoj program Inštitut za slovenski jezik. 14. decembra 1945 je Šolar vložil prošnjo in bil 20. aprila 1946 nastavljen kot profesor na klasični gimnaziji, dodeljen Akademiji, delal pa je na domu. Službene stvari so se dokončno uredile 1. novembra 1949, ko je postal znanstveni sodelavec SAZU.

Šolar je morda začel delati za nastajajoči slovenski slovar že leta 1945, vsekakor pa je bil na seji 28. februarja 1946, ko je odbor razpravljal o zbiranju slovarskega gradiva. V skladu s pravili, ki jih je sestavil Ramovš, je organiziral izpisovanje in urejal slovarsko gradivo, dalje je vodil dela za Slovnico 1947, sodeloval pri Pravopisu 1950, opravljal povezovalno-kritična dela pri zbiranju izrazja različnih strok, nadaljeval že predvojno zbiranje krajevnih, hišnih in ledinskih imen, sodeloval pri delih za slovenski lingvistični atlas, pripravljal slovar Prešernovega jezika ter uredil Ramovšu posvečeno številko Slavistične revije 1950, skratka, živel je ustvarjalno, znanstveno polno življenje.

Svoje delo za slovar slovenskega knjižnega jezika je 18. aprila 1951 zaključil s poskusno redakcijo besednih družin *glava* (114 gesel), *reč* (v Alfabetariju 1974 je 29 gesel) in *sila* (v Alfabetariju 1974 je 172 gesel). Ohranile so se redakcije prve skupine⁹ in začetek druge¹⁰, del redakcij je izgubil takrat že bolni Fran Ramovš. V zaključnem poročilu je prišel do štirih bistvenih načelnih spoznanj: Gradivo je treba dopolnjevati s sodobnim vsakdanjim besedjem in širše rabljenim strokovnim izrazjem, izpustiti pa je treba narečno besedje, ki se v knjižnem jeziku ne uporablja, in opustijo se lahko podatki o času in mestu zapisa oz. rabe. Vsa ta načela so bila dejansko uveljavljena v Slovarju (1970–1991), vendar zaradi Šolarjeve politične odstranitve z dvajsetletno zamudo. Suhadolnik 1997 je prišel po analizi Šolarjevega elaborata do drugačnega sklepa: »slovar, kakršnega so snovali prvi slovenski povojni slovarniki, bi bil pod ravnijo sočasne evropske leksikografije.« Sodba je zgrešena, ker ocenjuje raziskovalni osnutek kot končni izdelek in povsem prezre Šolarjeva slovarska načela.

Toda Šolarjevo slovaropisno delo se je tedaj že bližalo nasilnemu koncu. Prijatelju F. S. Finžgarju je malo pred njegovim godom (29. januarja 1952) v voščilnem pismu v zvezi z atentatom na škofa Antona Vovka in gonjo proti Edvardu Kocbeku

⁸ Prim. Rebula 1986 : 66–67.

⁹ Arhiv Leksikološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, 38/51.

¹⁰ R 15/76, mapa VII.

ob izidu Strahu in poguma zapisal tudi: »Kaj so ti norci na najvišjih mestih res izgubili glave! Prevezli so resnico in pravico v svoje roke, možno je samo, da bodo uničili Slovenijo za vedno. Tako do dna hudobnih in pokvarjenih ljudi si sploh nisem mogel kdaj predstavljati.«

Ministrstvo za notranje zadeve je že 28. januarja (!) iz Beograda o vsebini pisma poročalo slovenski VDV, kot se je tedaj imenovala politična policija. Šolar je bil torej na začetku 1952 že povsem nadziran. Sicer pa ga je v svojem elaboratu o krščanskih socialistih in njihovem delovanju med vojno 17. oktobra 1947 za potrebe udbe okarakteriziral že Miloš Kobal, leta 1949 pa v drugem elaboratu za istega uporabnika dr. Marjan Breclj, nekdanji krščanski socialist. Maja 1952 so bila ukinjena sredstva za honorarne slovarske izpisovalce – od 26 sta lahko ostala le dva. 19. julija 1952 je udba izdelala podroben načrt za Šolarjevo obtožbo in sodno farso (predvideli so mu tudi »ustreznega« zagovornika). 7. septembra je v Slovenskem poročevalcu izšel članek o izdajalcu Šolarju, 16. septembra je – ne po programu udbe – umrl Fran Ramovš, ugledni Šolarjev zaščitnik, 4. oktobra je Šolar vodstvu Inštituta (tedaj je bil upravnik Ivan Grafenauer) moral pojasnjevati svoje strokovne in organizacijske odločitve. 12. oktobra je podal Akademiji svoj pismeni odstop. 13. oktobra je udba končala zasliševanje Alojza Rebule v zvezi z njegovimi stiki s Šolarjem. 30. oktobra je bil Šolar odpuščen iz službe. Novembra je Šolar nekaterim svojim prijateljem izjavil, da je Ramovševo smrt pospešilo vedno večje omejevanje kulturne in znanstvene svobode, za kar je seveda izvedela tudi udba. 11. decembra je bil Šolar aretiran, 25. decembra ga je zasliševal tudi Zdenko Roter, 30. decembra 1952 – po dvodnevni glavni obravnavi – pa je bil obsojen na deset let zopora, in sicer zaradi zvez s Slovenci v tujini (v zvezi z A. Rebuljo), zaradi medvojnega sovražnega stališča do OF (v zvezi s sodelovanjem v Slovenski zavezi) ter do ljudske oblasti po vojni (v zvezi s pismom F. S. Finžgarju).

V času prestajanja zopora, tj. od konca decembra 1952 do 19. aprila 1958, je Šolar prevedel in priredil Čudo jezika W. Porziga, de Saussurjevo Splošno jezikoslovje (delno ?), roman Romaina Rollanda Jean Christophe (delno ?), napisal svoj del Slovnice 1956, od marca do septembra 1957 pa izpisoval starejše slovarske gradivo: Liste in evangelije Dalmatina, Čandka, Japlja in Burgerja in posebej še pet del Stare zaveze. Ob vsem tem je doživljal občutek praznosti in brezvrednosti¹¹ svojega strokovnega početja in trpel zaradi odrezanosti od strokovne literature.

Po vrnitvi iz zopora zanj na Inštitutu seveda ni bilo več mesta, tedanji vodja leksikološke sekcije Božo Vodušek mu je 1. oktobra 1957 lahko ponudil le honorarno izpisovanje in urejanje slovarskega gradiva. Vendar je Šolar v zadnjem desetletju življenja objavil, večinoma pod različnimi značkami ali psevdonimi¹², več strokovnih člankov v JiS, pripravil drugo izdajo izbranih Breznikovih del z obsežno študijo, ukvarjal pa se je tudi z mislijo o izdajanju temeljnih slovenskih jezikoslovnih del, npr. Kopitarja, Miklošiča, Oblaka, Škrabca, Štreklja, Breznika, Ramovša, Nahtigala.

Jakob Šolar, najpomembnejši slovenski slovničar med Breznikom in Toporišičem in veliki strokovnjak za slovaropisje, je umrl 23. junija 1968.

¹¹ Prim. Rebula 1985 : 51–52.

¹² Navaja jih Šolar 1967.

Dela za slovar slovenskega knjižnega jezika so bila po Ramovševi smrti in Šolarjevi odstranitvi ustavljena. Leta 1953 so se popolnoma prenehala, leta 1955 pa je bil narejen nov načrt: veliki in priročni slovar naj se ločujeta le po obsegu, zato so bile potrebne zgodovinske in geografske raziskave oz. dopolnitve zbranega gradiva. Leta 1956 so se začela izpisovanja iz literature 19. stoletja, stare strokovne literature in narodnih pesmi. Slovarski koncept »izdajalca« je bil pozabljen. Ponovno so se začela izpisovati sodobna dela šele leta 1961, torej deset let po Šolarjevem elaboratu. Prvega sestanka novega glavnega uredniškega odbora, ki so ga sestavljali Bajec, Klopčič in Tomšič, se je 9. julija 1962 kot zunanji član udeležil tudi Stane Suhadolnik.

2 Stane S u h a d o l n i k je po petih letih osnovne šole v Borovnici od jeseni 1931 do poletja 1939 obiskoval škofijsko klasično gimnazijo v Št. Vidu nad Ljubljano. Slovenščino ga je v zadnjih štirih razredih učil Anton Breznik, Šolar pa ga je v vseh osmih razredih učil francoščino. Suhadolnik 1968 je o svojem profesorju Šolarju zapisal: »Njegove ure so nepozabne: bile so ure vsestranskega izobraževanja, razpravljanj, resnega učenja in oddiha, vse hkrati.« Po vzorniku Šolarju se je Suhadolnik odločil za študij slovenščine in francoščine (ter ruščine). Jeseni 1939 se je v Ljubljani vpisal na filozofsko fakulteto. 24. aprila 1941, ko je bil v petem semestru, je opravil C diplomski izpit: iz francoščine pri Stanku Lebnu, iz ruščine pri Rajku Nahtigalu, iz svetovne književnosti pa pri Antonu Ocvirku.

Leta 1942 se je za 18. junij prijavil k B diplomskemu izpitu, vendar je bil skupaj s prijatelji in več sošolci že od 20. maja zaprt v Šempetrski kasarni, 10. junija pa že interniranec v Gonarsu. Proti koncu leta je odšel v konfinacijo v Oleggio, mestece severozahodno od Milana. Stanovanje v zasebni sobi je konfinirancu plačevala občina, za hrano pa je dobival osem lir dnevno in trikrat dnevno se je moral javljati na kvesturi. V Oleggiu se je seznanil s slovensko družino učitelja Benčiča. Zaradi izražanja protifašističnega mišljenja so ga ponovno zaprli in kapitulacijo Italije ter prihod Nemcev je doživel v taborišču Scipione (provinca Parma). Od tod je ušel nazaj v provinco Novaro. Sredi novembra 1943 se je vrnil v Slovenijo. Obiskal je že močno oslabelega Antona Breznika¹³ in se morda srečal z Jakobom Šolarjem. 26. in 27. novembra 1943 je delal B diplomu. Naslov klavzurnega izpita iz slovenskega jezika je bil *Razvojna smer slovenskega kratkega vokalizma*. Profesor Ramovš mu je napisal pohvalno oceno, v kateri na koncu piše: »Izdelek zasluži kljub malim pomanjkljivostim in nejasnim formulacijam oceno devet (9).« Pri Ramovšu je iz slovenščine opravil tudi ustni izpit, izpit iz stare cerkvene slovanščine pa je naredil pri Rajku Nahtigalu.

Očeta so Nemci konec leta 1943 poslali v internacijo, kjer je v taborišču Baden umrl. Stane se je vrnil v Italijo ter se zaposlil in delal v mestu Lonate (provinca Varese) in v Borgo Ticino (provinca Novara) pri podjetju Bicchieri ter postal ilegalni partizanski obveščevalec. Decembra 1944 ga je izsledila policija in Nemci so odločili, da ga ustrelijo. Rešil ga je sporazum med oblastmi in partizani garibaldinci o zamenjavi ujetnikov. Postal je član italijanskih partizanskih odredov. 30. decembra 1944 se je v Oleggiu poročil z Nevo Benčič.

¹³ Prim. Suhadolnik 1954.

Po koncu vojne maja 1945 je vodil kulturno-prosvetni odsek Jugoslovanske delegacije v Milanu, izdajal časopise, zbornik, vodil knjižnico in organiziral slovensko šolo za otroke primorskih rojakov. Avgusta 1945 se je vrnil domov ter od 15. septembra delal kot korektor pri Slovenskem poročevalcu, 15. oktobra pa se je zaposlil na gimnaziji v Kamniku, kjer je učil ruščino ter imel tečaje ruščine in slovenščine za delavce v tovarni Titan. Konec decembra 1945 je že navezal stik s svojim nekdanjim profesorjem Jakobom Šolarjem, o katerem je zvedel, da sodeluje pri snujanju slovarja slovenskega jezika. Takoj je tudi nadaljeval študij na filozofski fakulteti in opravljal A diplomu 12. in 21. junija 1946.

Klavzurno nalogo z naslovom *Zakaj je Prešernova pesem še danes tako živa* je pisal pri Francetu Kidriču, ki mu je v oceni zapisal: »Mnogo besedičenja, precej ohlapnih sodb, malo odgovorov na vprašanja, vendar precej poznavanja prešernoslovja.« Ustni izpit iz slovenske književnosti je delal pri F. Kidriču in A. Ocvirku, izpit iz srbohrvaščine pa pri M. Stojičeviču.

Po diplomi je s šolskim letom 1946/47 začel učiti slovenščino na gimnaziji v Celju. Tu je bil tudi mentor dijaškega lista Iskra in varuh knjižnice, učil pa je slovenščino tudi na oficirski gimnaziji ter ruščino in slovenščino na gradbeni šoli. Jeseni leta 1949 se je skupaj z družino preselil v Koper. Učil je slovenščino na italijanskem liceju do jeseni 1952, na slovenski gimnaziji do jeseni 1955, na učiteljski pa v šolskem letu 1955/56. Leta 1952 je začel z dijaki izdajati list Naša misel. Konec tega leta ali v začetku 1953 so ga verjetno nekaj zaslíševali – morda v zvezi s Šolarjevim procesom, ker sta 29. januarja 1953 bila na sodišču v Ljubljani zaslišana Stane Gabrovec in Tone Bitenc, njegova sošolca in prijatelja, in sicer v zvezi z njegovo medvojno preteklostjo. Sicer pa je Suhadolniku v službeni karakteristiki leta 1953 komisija zapisala, »da še ni razčistil nekaterih svetovnonazorskih problemov«.

Že v študijskih letih, nato v Kamniku in Celju, še bolj vneto pa v Kopru se je ukvarjal z zbiranjem slovarskega gradiva, za kar je v Kopru pritegnil in navdušil tudi svoje dijake. V Kopru je sodeloval z jezikoslovnimi predavanji tudi na radiu in v lokalnem časopisju ter se ukvarjal z zbiranjem slovenskega pomorskega izrazja. Ukvarjal se je tudi z literarnozgodovinsko in recenzijsko publicistiko, napisal nekaj slovaropisnih ocen in bil eden od pobudnikov za ustanovitev založbe Lipa.

Leta 1956 je moral v Kopru dati odpoved. Po mnenju prijatelja, sicer slavista Franceta Sirka, zato, ker se ni hotel podrediti Partiji. Od septembra 1956 dalje je delal v NUK kot bibliotekar, 1. aprila 1959 pa je postal asistent na Inštitutu za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Dne 5. julija 1962 je bil imenovan nov glavni uredniški odbor in 9. julija je imel prvo sejo, na katero so bili povabljeni tudi Ivan Tominec, Lino Legiša in Stane Suhadolnik, slednji je bil tudi zapisnikar. 15. decembra 1962 je Suhadolnik predložil načrt za organizacijo dela pri Slovarju, 1. marca 1965 je postal tajnik glavnega uredniškega odbora in dejanski glavni načrtovalec, organizator, koordinator in pregledovalec nastajajočega slovarja. Suhadolnik je kot spiritus agens oz. glavni vodstvenik (menedžer) vodil slovaropisna dela vse do konca junija 1982, ko je bil »ne hoteno«, kot je sam zapisal, upokojen. Koncept slovarja je bil tedaj že utrjen, organizacijska dela utečena, delovni kolektiv uigran, izhajanje slovarja se je bližalo polovici – zato so vodstvo Inštituta in Leksikološke sekcije lahko prevzele ideološko zdrave oz. strokovno preambiciozne

moči. Upravnik J. Jurančič je na sestanku 30. 9. 1982 slovarskemu delovnemu kolektivu pojasnil, da je dosedanega življenja v srednjem veku konec. Stanetu Suhadolniku je bil prepovedan dostop do gradiva na Inštitutu in stik z nekdanjimi sodelavci, januarja 1984 pa je prenehal biti tudi član glavnega uredniškega odbora (čeprav mu je bilo 18. marca 1982 to zagotovljeno), vendar je v komisiji za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo sodeloval vse do izida zadnjega, 5. zvezka Slovarja avgusta 1991.

V času delovanja na Inštitutu je poleg osnovnih del nekaj deset let zbiral gradivo za enciklopedični slovar Prešernovega jezika, iz katerega je prijavil tudi doktorsko disertacijo, sodeloval pri Vojaškem slovarju 1977 in Uporednem rečniku vojnih pojmov 1982, pri Slovenskih krajevnih imenih 1985, pri Pravopisu 1990, pri prevodu Svetega pisma – o tem je izdal poglobljeno študijo 1990 – organiziral izpisovanje starejših slovenskih rokopisnih slovarjev, delal pri več drugih strokovnih slovarjih: bibliotekarskem, gozdarskem, veterinarskem, papirniškem, bil leksikografski svetovalec pri Enciklopediji Slovenije ter sodeloval pri pripravljanju prekmurskega in kostelskega narečnega slovarja.

Stane Suhadolnik, eden najpomembnejših sodobnih slovenskih slovaropiscev, je umrl 10. avgusta 1992.

3 V Šolarjevi zapuščini v NUK-u (R 15/76, mapi 1 in 9) sta dve Suhadolnikovi pismi, naslovljeni na prof. Šolarja, prvo iz decembra 1945, drugo iz novembra 1946, ter naslovnikov odgovor na drugo pismo.

3.1 Prvo pismo je napisal 26-letni Suhadolnik ob zaključevanju visokošolskega študija oz. na pragu zrelega delovnega obdobja. V njem se kažejo njegove resne znanstvene ambicije in velika volja do dela, čeprav pravo delovno področje še išče: literarno zgodovino in slovnično statistiko opušča, tudi krajevno imenoslovje z etimologijo se mu je ustavilo, na področju slovaropisja pa je že spoznal potrebnost skupinskega dela. Verjetno ga privlačuje še kulturna publicistika.

Podton pisma kaže na sledove personalizma, katerega je svojim učencem odkrival prav Šolar: osebna rast, osmislitev življenja z ustvarjalnostjo, samopotrjevanje ter afirmacija tistega živega, naprednega dela katoliške skupnosti, kateremu je pripadal tudi naslovnik Jakob Šolar. Izraz je stvaren in sproščen, večkrat kar čustven. Opazna je piščeva občutljivost v zvezi z denarnimi zadevami.

Pismo dovoljuje sklep, da je Šolar delal za akademjski slovar že pred decembrom 1945, čeprav je vlogo za službo oddal na Akademiji šele sredi decembra, sprejet pa je bil aprila naslednje leto. Šolarjev odgovor na Suhadolnikovo pismo ni znan: Suhadolnik 1997 pomotoma navaja odlomek iz lastnega pisma kot Šolarjev odgovor.

Kamnik, 3. decembra 1945
Zaprice ?¹⁴

Dragi gospod profesor!¹⁵

Pravzaprav ne vem, ali je pametno, da Vam pišem¹⁶ kar brez Vašega povabila. Toda ker se mi zdi, da imam neko pravico do Vašega zanimanja za svoje delo in rast,¹⁷ se mi zdi neobhodno potrebno, da se z Vami pogovorim o svojih začetniških težavah in o svojih načrtih. Tudi o vseh svojih dvomih, ki jih imam vase in svoje delo, bi Vam rad potožil. Do tega pa me je napeljala okrožnica Slavističnega društva, ki sem jo danes prejel, v kateri me je tov. tajnik imenoval za poverjenika Slavističnega društva na naši gimnaziji.

No, Kamnik¹⁸ ni daleč od Ljubljane in tudi tako grdo mesto ni, da ne bi mogel biti zadovoljen s svojim imenovanjem. Toda žalostno je to, da moram poučevati samo ruščino in nič slovenščine, da moram tratiti svoj čas, ki bi ga rad porabil za študij¹⁹ in znanstveno delo, za vse drugo, kar k mojemu poklicu nič ali prav malo spada. To so razna tajništva – se razume neplačana – in odbornišтва, ki Vam jih ne bom tu našteval in Vas mučil z njimi. K temu pridejo še finančne skrbi, kajti dovolj smešno je, če ni že žalostno, da imam jaz kot poročen novinec 200 din mesečno manj kakor moji tovariši, ki so v isti položajni stopnji ter niso še poročeni.

Pa tudi to še ne bi bilo tako hudo, če bi vedel, kje naj zares poprimem in kje bi lahko koristil; kje in kako bi lahko nadomestil tista štiri zgubljena leta²⁰, ki mi tako strašno manjkajo. Kaj vem, ali je v teh mojih občutkih domišljavost ali razočaranje ali ponos. Čisto na kratko: rad bi delal kaj pametnega in koristnega. Vem, da moram najprej končati. Toda to, da nimam pred sabo dela, cilja, mi ne pusti niti mirno študirati tedaj, ko si ukradem tiste pol ure, da sedem h knjigi. Naloga, ki sem jo začel (tudi končal za seminarsko nalogo), mi ne gre dalje²¹, ker nimam gradiva ter me ne veseli več. Zbiranje krajevnih imen²² in njih etimologije mi je zastalo, ker nimam pri sebi

¹⁴ Ime gradu pri Kamniku, kjer je Suhadolnik z ženo verjetno stanoval, je zapisano z roko.

¹⁵ Šolar je bil Suhadolnikov profesor francoščine na škofijski klasični gimnaziji od jeseni 1931 do poletja 1939.

¹⁶ Suhadolnikov pisalni stroj ni imel znakov za č, ž, š, zato je šumevce pisal sprva z dodajanjem znamenja ^ na sičnike, od *Slavističnega društva* na koncu prvega odstavka dalje pa so šumevci zapisani brez kakršnekoli strešice.

¹⁷ O svojih problemih in najbrž tudi načrtih se je Suhadolnik večkrat pogovarjal s Šolarjem že v gimnazijskih letih (Suhadolnik 1968).

¹⁸ V Kamniku je začel 15. oktobra 1945 učiti na gimnaziji, ki je imela prvo leto samo štiri nižje razrede.

¹⁹ Študij na univerzi je končal 21. junija 1946.

²⁰ Od 21. aprila 1942 do jeseni 1945 je bil interniran oz. konfiniran v Italiji.

²¹ Decembra 1946 je Suhadolnik v službeni vprašalni poli zapisal, da zbira gradivo o Ivanu Cankarju. Verjetno so bili to podatki o bivališčih Ivana Cankarja na Vrhniki. V Suhadolnikovi zapuščini v rokopisnem oddelku NUK-a besedila te seminarske naloge ni.

²² Krajevna imena je Suhadolnik – skupaj z mnogimi drugimi dijaki – zbiral na pobudo prof. Šolarja za Slavistično društvo že v gimnazijskih letih. Prim. Suhadolnik 1968. O delu za

licejke²³; slovar, v katerega sem se vrgel z vso svojo voljo²⁴, je zastal, ker vidim, da dela sam ne bom zmoget, pa ga ima v načrtu Akademija²⁵. In z njo menda Vi.

Recite mi, gospod profesor, kje naj primem sedaj in kako. Vi me dobro poznate. Slab sem. Nič posebnega. Manj kot povprečnost. Ali volje imam za tri. Morda je domišljija, častihlepnost, morda »so lačne le oči« ter grem preko svojih zmožnosti... Toda nekaj moram, nekaj hočem delati. Življenje nam vendar ni dano zato, da bi ga prebili kot božji volki. Pa pomeniti moramo nekaj, če hočemo, da nas bo svet – tudi če samo droben slovenski svet – priznal in cenil. Pri tem ne mislim samo nase, mislim na tisto skupnost, katero smo napravili čisto po nepotrebem²⁶. Delati bi morali vse bolj resno in načrtno, če bi hoteli, da bomo tudi mi kaj prispevali k oblikovanju novega človeka, o katerem toliko govorimo.

Prilagam Vam kratko, površno delo²⁷, ki sem ga naredil že pred dvema mesecema. Samo na oceno Vam ga dam. Recite, ali je vredno, da se trudim na tem polju ali ne. Oprostite mi, da sem tako nasilen. Toda ta duševna samota me je tako izmučila, da sem se Vam moral izdati v vsej svoji slabosti. V pričakovanju, da mi boste odgovorili, Vas lepo pozdravljam.

Vam vdani učenec Suhadolnik Stane²⁸

pravopisni slovar slovenskih krajevnih imen je na zboru Slavističnega društva poročal Šolar 5. oktobra 1945.

²³ NUK-a.

²⁴ Suhadolnik je že v študijskih letih zbiral slovarsko gradivo (Marija Janežič), samo slovaropisno delo pa omenja Suhadolnik prvič že v članku Franc Miklošič, objavljenem v rokopisnih gimnazijskih Odmevih 1937 : 295–296: »Miklošičev učenec Vondrák, ki ga [Lexicon paleoslovenico - graeco - latinum, op. J. M.] je pripravljal, je leta 1926 umrl in tako se je spet delo zavleklo – če mi mladi ne pridemo brž na pomoč – ad kalendas graecas.« Pozimi 1942 je Suhadolnik zaključil statistiko dveh besednih vrst na gradivu Prešernovih Poezij. Pri statistični metodologiji se je zgledoval pri nekdanjem profesorju Šolarju.

²⁵ Slovar je imelo v načrtu že Znanstveno društvo za humanistične vede ob ustanovitvi leta 1921, leta 1942 ga posredno omenja Ramovš v svojem tajniškem poročilu, objavljenem v Letopisu, 1, 1943 : 325, takoj po koncu vojne pa ga je Ramovš dejansko začel pripravljati. Sredi septembra 1945 je Ramovš že vabil Jakoba Šolarja tudi k sodelovanju pri slovarju knjižnega jezika, 2. oktobra 1945 so bili ustanovljeni slovarski odbori in komisije in član delovnega odbora je že tedaj postal tudi Jakob Šolar (Letopis, 2, 1947 : 20).

²⁶ Kritika katoliške skupnosti, kateri želi Suhadolnik tudi z lastnim delom znova dati neko veljavo.

²⁷ V Šolarjevi zapuščini (R 15/76, mapa 16) je Suhadolnikov tipkopis 8 strani z naslovom Nova slovenska beseda, v katerem navaja vrsto novih aktualnih družbenopolitičnih in vojnih izrazov kot nacist, fronta, ilegalec, partizan, udarnik, avtoblinda ipd. Razlag k besedam ni, pač pa je zapisal, ali jih ima Pleteršnik ali Glonar ali kak drug slovenski slovar. Na koncu pa je zaključil: »Izdati je treba (...) popoln, sodoben, slovenski slovar slovenskega jezika, leksikon, slovnico in še marsikaj (...).« Tega rokopisa Müller 1995 v bibliografiji ne navaja.

²⁸ Priimek in ime sta zapisana z roko.

3.2 V drugem ohranjenem pismu se Suhadolnik na začetku novembra 1946 obrača na Šolarja, ki v skladu z Ramovševimi navodili organizacijsko vodi in preverja izpisovanje gradiva za slovar, da bi dobil dodatne slovaropisne nasvete in pojasnila. »Pred tedni« je namreč dobil za nalogo ekscerpirati šest umetnostnozgodovinskih del. Sprašuje tudi o nekaterih vprašanih slovaropisne tehnologije ter o rokih izpisovanja. Šolar je Suhadolnikova vprašanja v pismu označil z vrstilnimi števnikami od 1. do 8. ter ob štirih vpisal kratke odgovore tipa *da oz. ne*, vsa pa je izčrpno obdelal v svojem odgovoru.

Celje, 5. XI. 1946

Spoštovani²⁹ gospod profesor!

Ko sem bil v soboto v Ljubljani, sem Vas dvakrat brez uspeha iskal na stanovanju³⁰ – in zato mi dovolite, da se na Vas, gospod profesor, obračam s tem pisanjem.

Prof. Ramovš mi je pred tedni poslal pravila za ekscerpiranje³¹ in mi dal nalogo, da pregledam dela Izidorja Cankarja³², Steske³³, Steleta³⁴, Dostala³⁵, Flisa³⁶ ter Zbornik za umetnost³⁷. Ker sem bil s preselitvijo³⁸ in urejevanjem svojega stanovanja toliko zaposlen, da se nobeni drugi stvari nisem mogel posvečati, sem delo do danes odlagal. Sedaj pa sem dobil vendar toliko prostega časa, da bom mogel vsaj nekaj ur na dan – upam – predsedeti ob knjigah in delati. Ker pa sem nerazgledan in premalo podkovan, bi Vas prosil, da mi daste vsaj nekaj nasvetov, ki bi dopolnili pravila.

Če Vam je pri roki Zgodovina lik. umet. (Iz. C.), 2. izdaja³⁹, preberite, prosim, uvod in nekaj strani in mi najprej povejte, katere⁴⁰ besede bi Vi ekscerpirali. V veliki

²⁹ Suhadolnik še vedno ni imel pisalnega stroja z znaki za šumevce, zato jih je pisal kar s sičniki.

³⁰ Šolar je 1946. stanoval na Dolničarjevi 1 (stolno župnišče).

³¹ Pravila za zbiratelje gradiva za »Slovar slovenskega jezika« – ohranjena so v Šolar R 15/76, mapa 7 – je sestavil Fran Ramovš (prim. Šolar 1950 : 445), čeprav je sam Ramovš v poročilu o delu zapisal, da jih je pripravil delovni odbor (prim. Letopis, 2, 1947 : 138).

³² Izidor Cankar, Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi I – 1926, II – 1931.

³³ Viktor Steska, Slovenska umetnost I, 1927.

³⁴ Fran Stele, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih, 1924.

³⁵ Seznam 1965 Josipa Dostala ne navaja, morda je bilo izpisano Dostalovo besedilo, objavljeno v kaki reviji.

³⁶ J. Flis, Stavbinski slogi, zlasti krščanski in njih razvoj in kratka zgodovina z dodatkom o zidanji in pripravljani cerkva, 1885 ali Umetnost v bogočastni službi, 1908.

³⁷ Za Slovar 1970–1991 so bili izpisani Zborniki za umetnost in zgodovino I – 1921, II – 1922, III – 1923 in VIII – 1928.

³⁸ Suhadolnik se je preselil v Celje, Breg 24/III, kjer je s šolskim letom 1946/47 začel učiti na gimnaziji slovenščino, honorarno pa tudi na oficirski gimnaziji in gradbeni šoli slovenščino oz. ruščino.

³⁹ Šolar je podčrtal 2. izdaja in pripisal *ne* (1.).

⁴⁰ Šolar je pred *katere* pripisal 1 ter podčrtal še naslednje štiri besede.

zmedi strokovnih izrazov in tujk ne znam namreč določiti, ali bom izpisoval preveč ali premalo. V pravilih stoji, da se izpišejo tujke, ki so »že postale last slov. naroda«. Kje je tu meja⁴¹? *Ali*⁴² se gramatikalne posebnosti tudi zapišejo (stran 5: sodeb⁴³)? Kako⁴⁴ si naj razlagam »seznam ekscerpiranih besedi« (člen 6)? Ali ni dovolj, če izpisane besede sproti postavljam v abecedni red in tako takoj vidim, ali sem besedo že izpisal ali še ne? Kako⁴⁵ naj tolmačim, da se strokovni izrazi posebej zbirajo in koliko pride to pri meni v poštev? In⁴⁶ najbolj važno: člen 2, štev. 2 pravi, naj se »delno«⁴⁷ ekscerpirajo le besede s posebnim ali prenesenim pomenom ter neobičajne zveze. Ali je Pleteršnik osnova, ki naj pove, kaj je »običajna zveza«⁴⁸? Kaj je z Glonarjem in slovarji tujk⁴⁹? Ali⁵⁰ naj besedo kar pustim, če jo ima Plet. v enakem pomenu zabeleženo, četudi je neobičajna?

Končno mi je poleg vsega tega še težko, ker v Celju nimamo nobenih knjig⁵¹, ki naj bi jih izpisoval. Nekaj stvari sem dobil v seminarju⁵², pa ne vem, kako bodo zadovoljni, če jih bom preveč počrtal⁵³; ali bi Akademija ne mogla preskrbeti teh knjig? Delo je končno precej obsežno in bi rad vedel, kaki termini⁵⁴ so postavljeni. Če je termin prekratek, bom moral vsaj nekaj stvari vrniti, kajti vpregajo me povsod, tudi tam, kjer se najbolj slabo počutim.

Vidim, da sem Vam sestavil pravo vprašalno polo. Ali kaj hočem! Rad bi začel podčrtavati⁵⁵ z nekako ustaljenimi pojmi in zato sem Vam moral zaupati toliko svojih dvomov. Prosim Vas, gospod profesor, da mi oprostite tudi to nadlegovanje in mi spet⁵⁶ odgovorite ter tako pomagate pri delu, ki se ga bom, če Bog da, z veseljem oprijel.

Pričakujoč odgovora, Vas lepo pozdravljam.

Vdani Vam
Suhadolnik Stane⁵⁷
Celje – Breg 24⁵⁸

⁴¹ Šolar je poved počrtal.

⁴² Pred *Ali* je Šolar pripisal 2).

⁴³ Šolar je *e* dvakrat počrtal.

⁴⁴ Pred *Kako* je Šolar pripisal 3).

⁴⁵ Pred *Kako* je Šolar pripisal 4).

⁴⁶ Pred *In* je Šolar pripisal 5).

⁴⁷ Besedo je Šolar dvakrat počrtal.

⁴⁸ Šolar je poved počrtal, ob robu pa zapisal *da*.

⁴⁹ Leta 1946 so bili na razpolago naslednji slovenski slovarji tujk: Rafael Lestan, Slovarček tujih besed, Gradec 1918; Joža Glonar, Žepni slovarček tujk, Ljubljana 1927; Fran Bradač, Slovar tujk, Ljubljana 1929; Joža Glonar, Žepni slovarček tujk, 2., razširjena izdaja, Ljubljana 1934 in Fran Bradač, Slovar tujk, 2., pomnožena izdaja, Ljubljana 1942.

⁵⁰ Pred *Ali* je Šolar pripisal 6), na koncu iste povedi pa *nikakor*.

⁵¹ Pred besedo je Šolar pripisal 7).

⁵² Knjižnica slovanstva oddelka Filozofske fakultete v Ljubljani.

⁵³ Zadnje tri besede je Šolar počrtal, nad njimi pa pripisal *ni treba!!*.

⁵⁴ Zadnji dve besedi je Šolar počrtal in pred *kaki* zapisal 8.).

⁵⁵ Šolar je besedo počrtal, na levem robu vrstice pa pripisal *ne!*.

⁵⁶ Torej je Šolar Suhadolniku že (od)pisal.

⁵⁷ Lastnoročni podpis s črnilom.

⁵⁸ Lastnoročni zapis s svinčnikom.

3.3 Šolar je na Suhadolnikova vprašanja izčrpno odgovoril že čez dva dni. V odgovoru, ki kaže piščev smisel za organiziranje in vodenje skupinskega dela, je razkril temeljno zamisel o pripravljajočem se slovarju in svoja bogata spoznanja ob lastnem izpisovalnem delu. Akademija je leta 1946 imela v načrtu pravzaprav dva slovarja: velikega in praktičnega. Šolarjeve misli in pojasnila so v zvezi z velikim slovarjem, ki naj bi čimbolj popolno zajemal tipično besedno okolje oz. vezave ter dajal tudi podatke o avtorju, času in mestu zapisa.⁵⁹ Šolar se dobro zaveda, da je zbiranje jezikovnega gradiva določeno z zamislijo slovarja, izhodišče in jedro zamisli pa je »dejanska raba v pisanju po naših knjigah in časnikih«. *Zveze dejanska / konkretna / sedanja / živa raba, razširjenost v rabi ali domača uporaba* je Šolar v odgovoru zapisal kar desetkrat.

Ob umetnostnozgodovinski knjigi Izidorja Cankarja najprej zanimivo označi knjižni jezik srednjega izobraženkega sloja, ki več ni vezan na narečje, in omeni strokovno izrazje, ki sodi v splošni jezikovni zaklad povprečnega izobraženca. Zamisel, temelječa na dejanski rabi in jeziku povprečnega izobraženca, je bila uresničena s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika, čeprav je osrednje načelo pozneje zamenjal pojem splošne rabe, ki je sicer doživel v javnosti ostra nasprotovanja.

Vse obravnavano jezikovno gradivo preverja Šolar s Pleteršnikovim slovarjem, in sicer izbor iztočnic, njihov pomen, ponazoritve in gradivsko dokumentacijo. Pleteršnik mu je temeljno merilo zbiranja, ker navaja vire. Glonarjev slovar le-teh nima, zato je glede dejanske rabe nezanesljiv, enako tudi slovarčki tujk. Pravila za zbirateljje gradiva ločujejo popolno ekscerpcijo, delno ekscerpcijo, ki se naj uporablja pri boljših avtorjih, in pregledno ekscerpcijo, ki naj zajame samo posebno, res nenavadno, toda neprečitno napačno ali nerabno besedje. V uvodu v Slovar 1970 je druga vrsta izpisovanja poimenovana gosti, tretja pa paberkovalni izpis.

Na osnovi lastnih izpisovalnih izkušenj je Šolar že konec 1946 vedel, da ima večina pisateljev (zlasti še strokovnih) svojo *copio verborum*, torej svoj tipični besedni zaklad, ki se po določenem obsegu gradiva začanja ponavljati. Spoznanje, pomembno pri odločitvah o popolnih izpisih posameznih delov daljšega besedila kakega avtorja!

Pri izpisovanju je po Šolarju potrebno izbirati vrstno in rekcijsko značilno besedno okolje, dobre ponazoritve in mesta, kjer je pomen strokovnega izraza zelo jasno razložen. Ob tem ločuje strokovno definicijo in razlago. Za slovar je treba izpisovati tudi napačne oz. slovnično neustrezne rabe ter pisne posebnosti. Samostojne *značke*, s katerimi verjetno misli samostojno gradivsko iztočnico, hoče imeti za deležnike (razen opisnih), in sicer zaradi razvidnosti, ali gre še za glagolski deležnik ali že za pridevnik (torej se zaveda skladske določenosti besedne vrste), za glagolnike in za prislovne rabe. Pri izpisovanju slovničnih posebnosti opozarja še na izpisovanje nikalnice, zlasti za nedoločnikom (ne govoriti resnico/resnice), in na velelnik (zaradi glagolskega vida).

Iz Šolarjevega odgovora Stanetu Suhadolnika tudi zvemo o posebnih komisijah strokovnjakov, ki zbirajo zlasti iz tujih jezikov prevzeto izrazje svojih strok.

⁵⁹ V svojem elaboratu 1951 je Šolar vseobsežni slovar zlasti zaradi jezikovne raznovrstnosti že odklanjal.

Ljubljana, 7. nov. 1946

Dragi prijatelj Stane!

Vaše pismo sem prejel in mi le dokazuje, da ste se stvari resno prijeli in boste dobro delali. Težave imamo vsi, prav vsi, ker še vsi iščemo, kako najbolje in najuspešneje delati. Morda Vam bom na Vaša vprašanja lahko nekoliko določneje odgovoril, kakor ste mogli to razbrati iz dosedanjih navodil, ker ste pač postavili dosti konkretna vprašanja. Vsa vprašanja, ki bi se Vam v teku dela pokazala, sporočajte sem, da se bomo skupno trudili za njih rešitev in jo splošno vpeljali, če bo tako kazalo.

Dobili ste področje umetnostne zgodovine. Tam je med najvidnejšimi delavci Iz. Cankar, ki je v pogledu knjižnega jezika dokaj zanimiv, ker ni doma iz kake pokrajine, marveč je res že po svoji vzgoji in izobrazbi izrazit otrok šole in izobraženih krogov – ne kakšne buržuazije ali slovenščini neprijazne aristokracije, pa tudi ne socialnega proletariata, marveč srednjega sloja dijaštva in duhovnikov, kasneje pa profesorjev, književnikov in uradnikov vseh vrst –. S tako domačo jezikovno šolo se je brusil ob drugih jezikih in spoznal odlične družbe v svetu – tako pri študiju v knjigah in osebno, kakor po velemestnih družbah in v politiki. Z vsem tem oplojen je že po naravi nagnjen k izbrani salonski besedi kot estet moral poklicno gojiti in brusiti okus za tančine izražanja. Zato je prav, da ga ekscerpirate dosti natančno. Pri njem bo 1) mnogo prenosov iz realnega sveta na področje duhovnih ved, ker je taka njegova usmerjenost; 2) mnogo tehničnih umetnostnih izrazov, ki pa sodijo po vrsti – kolikor sem mogel v naglici presoditi – v splošni slovar poprečnega izobraženca; 3) mnogo novih zvez in pomenskih odtenkov. Kako si predstavljam tako ekscerpiranje, naj Vam pokažejo naslednji zgledi, vzeti iz Predgovora in prvih dveh strani teksta v Razvoju stila I, a ne 2. marveč prve izdaje, ker druge nimam, če je sploh izšla; tudi če je izšla⁶⁰, ni kakšnih večjih sprememb. Ob posameznih besedah razlagam, zakaj sem jo ekscerpiral. Za tako ekscerpiranje sem se odločil po zamisli, kakšen naj bi naš prihodnji slovar bil, o tem na koncu in deloma vmes kako besedo.

5:⁶¹ **umetnost**: Pl + (pomeni: ima); zaradi zvez na isti strani in naslednjih straneh: - zgodovina, - tehnika, - delavec, - razvoj, - stil, - faktor (6), - individuum (7) // preciziran pojem: kar⁶² se nanaša na umetnost
umetniški: Pl + / - biografija, življenje, - zgodovinske okoliščine, - psihologija, - dejanje // vse⁶², kar se nanaša na umetnika; Pl. te ostre ločitve nima, marveč mu pomeni tudi umetnost in umeten
umetninski: Pl +, a ima zraven zelo slab citat iz Navr.⁶³, medtem ko je tu ostra in določena ločitev; kar⁶² se nanaša na umetnino

⁶⁰ Zgodovina likovne umetnosti, I Izidorja Cankarja je izšla do 1947 samo enkrat, in sicer leta 1926.

⁶¹ Str.5.

⁶² Šolar razlaga pridevnik s samostalniškim *kar* namesto s *ki*. Isto napako v njegovem slovaropisnem elaboratu iz leta 1951 mu očita tudi Suhadolnik 1997.

⁶³ Janka Navratila.

- str. 5: redoma:** Pl +, a ne v tem pomenu: navadno, redno
anorganičen: Pl - (pomeni: nima); prenos na duhovne vede
biografija: Pl +, zaradi vrste biografij, ki naj jih slovar prinese: umetniška -, pisateljska -, svetniška -, vzgojna - itd.
katalog: Pl +, a brez navedkov vrst in avtorjev
raziskava: Pl +, pa ne v tem pomenu
ugotovitev: Pl +, a ne v tem pomenu
odvisnost: Pl +, pa bi rad videl v slovarju zvezo: medsebojna -
medsebojen: Pl +, zveza, kakor zgoraj
obravnavan: Pl ima seveda glagol obravnavati; toda pasivni participi od nedovršnikov so dosti redki, zato bi rad videl, da bi nam ekscerpiranje vse te oblike zapisalo; če so zabeleženi glagoli, mi slovar še nič ne pove, ali je ta part. praktično v rabi ali ne, zato bi najrajši sploh imel participe (razen opisnega, ki ga imajo vsi glagoli) kot samostojne značke⁶⁴, ker bi tako mnogo laže zadel pravo tam, kjer premišljam, ali je to še particip ali že pridevnik.
trojen: zaradi napačne rabe namesto troji
splošnozgodovinski: Pl - v tej obliki (on bi pisal narazen)
fakt: Pl +, a brez vsake označitve
odvisnost: Pl -
sodeb: bi zapisal, ko ne bi vedel, da je tako pisal Iv. Cankar v prvih svojih delih, ki jih je tedaj izdajal (1926) Iz. Cankar
razveljavljati: Pl +, a tako brez vseh navedb, da človek sumi, da je le slovniška tvorba, ne pa pobrana iz žive rabe; v takih primerih se mi zdi, da mora novi slovar sloneti na konkretni rabi, zato takim besedam iščem živih primerov
razpravljanje: Pl ima seveda le glagol, a velja za glagolnike isto kakor za participe, morda še bolj; zato bi tudi te pisal jaz posebej⁶⁵, toliko bolj, ker so včasih nekateri glagolniki dobili drugačen pomen, kakor ga ima glagol, in komaj še na glagol mislim, ko srečam glagolnik; isto velja seveda za: govorjenje, predstavljanje, razkazovanje, razpoloženje, spoznanje, odrešenje, odvrčanje itd.
brezkoristen: Pl +, a brez navedb
zadovoljiv: Pl +, novih zvez mora imeti slovar
samobiten: Pl +, nove zveze!
dejstvo: Pl +, a v drugem pomenu
umevanje: Pl - glagolnika, zveza: globoko, površno ...
stil: Pl -, umetnost⁶⁶ terminus, a splošno potreben
dispozicija: Pl -
zmiselnost: Pl -, pravopis!⁶⁷
potreba: Pl +, a ne tega pomena: nujnost
razpoloženje: Pl + pod 2, zveza, gl. dispozicija!
pojmovati: Pl -

⁶⁴ Pravila 1946 tega ne predpisujejo.

⁶⁵ Tako predpisujejo tudi Pravila 1946, Suhadolnik pa je glagolnike očitno uvrščal pod glagole..

⁶⁶ Prav: umetnostni.

⁶⁷ Slovar 1985 ima seveda samo smiselnost.

razvojen: Pl -; zveze: adv.⁶⁸ - črta, - pojmovanje zgodovine, - sinteza itd.

organičen: Pl -, adv.⁶⁹ - nujnost

sodoločati: Pl -

koncept: Pl +, a ne v tem pomenu: zamisel

individualen: Pl +, a ne take zveze

zgrešen: Pl ima glagol, a ta part. je za večino ljudi že adjektiv

smotrnost: Pl +, a ne take zveze

6:

razbiti se: Pl +, a ne te zveze

predstavljanje: Pl + glagol, a ne prav tega pomena: podajanje, predočevanje

neizvedljiv: Pl -

anonimen: Pl -

individualnost: Pl +, a ne zvez: osebna -, narodna -, umetniška - itd.

etnološki: Pl -

formalen: Pl -, v umetnostni zgodovini važen terminus, zato mu je treba poiskati kako mesto, kjer bo njega pravi pomen zelo jasno razviden; to imejte pred očmi za vse take termine, da z umetnostnega stališča potem lahko slovar tako definicijo, ponazoritev ali razlago pojma objavi

etnologičen: Pl -

mnogokdaj: Pl -, pa ima več zloženk te vrste

niansa: Pl -

materialističen: Pl -

socializem: Pl +, a brez zvez

razvoj: Pl +, a brez zvez: gospodarski - in - umetnosti

socialen: Pl +, a brez zvez: stanje, - vprašanje, - beda itd.

poznorimski: Pl - te oblike, Izidorjeva posebnost, rad sestavlja

skulptura: Pl +, umet. term.!

miselnost: Pl +, a drug pomen

družaben: Pl +, a je važno, da imamo v evidenci razširjenost v rabi tega izraza za socialen v nasprotju z družben

ustanovnik: Pl +, a danes že redko v rabi, zato je prav, da jo imamo v evidenci tudi za sedanjo rabo

sinteza: Pl +, a brez zvez

avtonomen: Pl -, važen terminus v duhovnem področju umetnosti

forma: Pl -, važen terminus, iščite mu dobre ponazoritve v Iz. C.

potekajoč: Pl + glagol, a ne part. in ne zveze: logično iz... v...

reakcija: Pl +, a ne zveze: r. na...

presumptiven: Pl -

avtonomnost: Pl -

predsmrten: Pl + brez vseh navedb

paralela: Pl -

emanacija: Pl -

⁶⁸ Prav: adj.

⁶⁹ Prav: adj.

začetskoma: Pl -, taki primeri nam kažejo, kako bi bilo koristno, da bi tudi vse (tudi pridevniške) prislovne oblike imele svojo posebno označbo v slovarju; primerov na -oma v Pl mnogo mnogo manjka

duševen: Pl +, a nima zvez: - stanje, - razpoloženje itd.

stanje: Pl +, ne pa zvez: duševno -, obsedno stanje - itd. itd.

religija: Pl +, a brez navedb

inventarski: Pl -

7:

stavba: Pl +, važne so zveze in prenosi

konstruktiven: Pl -

provenienca: Pl -

sestavina: Pl +, nima pa zvez

snoven: Pl +, ne pa zvez, zlasti pri umetn.

likoven: Pl - (tu boste citirali predvsem utemeljitev tega izraza v članku v Zborniku⁷⁰, kjer utemeljuje ta izraz pred drugim)

stilen: Pl -

individuuum: Pl -, zveza!

recipient: Pl -

zoblikovan: Pl - (tudi ne pod izoblikovati)

11:

spiritualističen: Pl -

starokrščanski: Pl - v tej obliki, kar je res slabo⁷¹, ker je nekaj drugega kakor stara krščanska doba; prim.: starokatoliška vera in stara katoliška vera!

motrilec: Pl +, a brez dok., kdo in kje piše

začuditi (koga): Pl +, a ne te zveze

odvisen: Pl +, a brez vsake frazeologije⁷²

inačica: Pl +, a brez zgleda

poznoantičen: Pl -⁷³

predpogoj: Pl -

politeizem: Pl +, brez dok.

monoteizem: Pl +, brez dokumentacije

brezprimeren: Pl +, brez dok.

upehanost: Pl +, brez vseh navedkov – zveza!

asketičen: Pl -

brezupnost: Pl +, a brez dok.

strogost: Pl +, zveza: ascetična -

tostranost⁷⁴: Pl -

uravnan (na kaj): Pl - (ima glagol uravnati, ne pa zveze na kaj)

spiritualizem: Pl - (mesto je treba navesti že zaradi označitve pojma)

onostranski: Pl +, zveza!

⁷⁰ Zborniku za umetnostno zgodovino.

⁷¹ Namreč slabo, ker nima.

⁷² Šolarju pomeni frazeologija besedne zveze.

⁷³ Šolar je najprej zapisani + prečrtal.

⁷⁴ Šolar je pomotoma zapisal *trostranost*, nato pa prvi *r* prečrtal.

rimljanski: Pl -
dopadljiv: Pl +, brez vsega
budističen: Pl -
zaokrožen: Pl +, zveza!
proces: Pl +, a brez zvez (vrste procesov)
poznorimski: Pl -
žila: Pl +, prenesen⁷⁵ pomen
proncati: Pl +
12:
samopremagovanje: Pl -
zgradba: Pl +, a ne tega pomena
nevzdržema: Pl -
onečaščati: Pl -
naveličanost: Pl -
plast: Pl +, a ne te zveze
civilizacija: Pl +, a ne v tem pomenu
individualizem: Pl -
subjektivizem: Pl -
bogoiskateljstvo: Pl -
senzualizem: Pl -, prvvp.⁷⁶
orientalski: Pl -
premeniti: Pl +, a ne zveze: na kaj
narast: Pl +, a brez dok

Tako nekako, vidite, si predstavljam »delno« ekscerpiranje, ki ga opravljamo le pri jezikovno boljših pisateljih; pri »preglednem« bi odpadle zlasti vse tiste besede, ki jih tu izpisujemo zaradi zvez ali dokumentacije; te bi tedaj zapisoval le takrat, kadar so res nenavadne in ne preočitno napačne ali nerabne. Radoveden sem, ali Vam bo ta mreža pregosta ali preredka po Vaši lastni zamisli. Morda se Vam bo zdela pregosta; v tem primeru rečem: do konca knjige se Vam bo začuda zredčila, zakaj močno se ponavljajo izrazi in boste le tu in tam še pobrali kaj novega. To velja za večino pisateljev, ki sem jih sedaj poskusil ekscerpirati. Vsak ima svojo copio verborum⁷⁷ in ta se potem zelo nagosto ponavlja; tudi za Iz. Cankarja to velja, kolikor sem se mogel prepričati, ker sem najprej ekscerpiral 5 strani iz 2. zv. Kakor vidim ob primerjavi, je cela vrsta istih besed tu in tam.

2. Kako je z gramatikalnimi posebnostmi? Le izpisujte jih! Bolje več ko premalo. Seveda je tu zelo težko reči, kaj naj sledimo. Pri sestavljanju slovnice⁷⁸ smo naleteli na marsikak problemček, ki ga pri svojem ekscerpiranju upoštevam: nikalnica, zlasti za infinitivom, ki ga zahteva zanikani glagol, pri imperativu (dovršnik,

⁷⁵ Prav: preneseni

⁷⁶ pravopis.

⁷⁷ Lat. besedni zaklad.

⁷⁸ Verjetno Slovnice 1947.

nedovršnik), participi in glagolnik, sam sebe - samega sebe (Breznikov problem)⁷⁹, prislovna raba nekaterih samostalnikov itd. itd. Mislil sem, da bi napravili seznam gramatičnih vprašanj, ki bi jih eksceptorjem predložili v upoštevanje pri ekscerpiranju, a stvar ni dozorela in bi že tako zamudno delo še bolj oteževala. Morda se kdaj k temu še povrnemo, ko bomo preko prvih začetnih težav.

3. Seznam ekscerpiranih besed razumete prav, čeprav ni bil tako mišljen. Poznam primer, ko je ob koncu (!!) naredil po urejenih listkih seznam besed, da ga bo imel zase, ko bo oddal listke. O praktični vrednosti in pomembnosti tega seznama bo odbor še govoril in dal potrebna pojasnila.

4. Pri Vas zadeva strokovnih izrazov tako rekoč ne pride v poštev, ker so ti izrazi po večini taki, da jih mora razumeti vsak poprečen izobraženec. Mišljeno je tu, da so posebne strokovne komisije⁸⁰, ki zbirajo terminološke izraze za svoje stroke. Zlasti so tu mišljeni različni tuji strokovni izrazi iz medicine, tehnike, fizike, kemije itd.

5. Pleteršnik je izhodišče zbiranja, ker je to edini slovar, ki se kolikor toliko opira na dokumentacijo virov. Glonar je pobiral iz Pleteršnika, nekaj dostavljal iz svojega poznanja žive rabe, nekaj pa iz berila; kje in od kod je jemal, pa iz slovarja ni razvidno, zato je njegovo gradivo pač uporabno za kontrolo, manj pa za neposredno navajanje ali celo za oporišče. Podobno je tudi s slovarčkom tujk. Večina teh slovarčkov⁸¹ je narejena po tujih podobnih slovarjih, zato so brez domače uporabe, ker so jo postavljali v slovarje po spominu in poznanju iz splošne rabe, ne pa po dejanski rabi v pisanju po naših knjigah in časnikih. Zato je prav, da imamo vse te stvari vsaj za veliki slovar zbrane kar se dá dobro in popolno.

6. Če je beseda nenavadna in jo Pl ima, s tem še ni rečeno, da bi besede ne zapisali, kakor ste lahko razvideli že iz navedb pri nekaterih besedah; taka je n. pr. ustanovnik; danes pravimo splošno ustanovitelj in se zdi ona oblika že zastarela, zato je zanimivo, da jo piše Iz. Cankar, ki drugače nikakor ni kak ljubitelj arhaičnega jezika. S tako navedbo beseda dobi koj drugačen značaj za sedanji čas. To je eden izmed razlogov. Drugi so pa različne zveze. To velja celo za navadne besede, ki jim bo treba dodati frazeologijo. Vzemite n. pr. besedo vpliv. Pl ima samo zapis: vpliv – der Einfluss. In vendar ima ta beseda danes že zelo razsežno frazeologijo: velik, majhen, močan, dober, slab vpliv; vpliv imeti, uveljaviti, izvajati, dati čutiti, zlorabiti,

⁷⁹ Po članku A. Breznika *Ljubi bližnjega kakor sam sebe* v: Slovenski učitelj, 44 (1943), 9–11, 38–41, 76–80 *sam* v tožilniku ni pravilen, ker zaimek tu ni predmet, ampak le dodatek k osebku, tj. osebku dodano okrepilo. Ugovarjal mu je F. Grivec s člankom *Ljubimo bližnjega kakor samega sebe* prav tako v Slovenskem učitelju, 44 (1943), 37–38, sklicujoč se na pomensko različnost obeh primerov Slovar 1985 navaja obe obliki kot dvojnici, in sicer v pomenu »poudarjanja odnosa do osebka«. Vendar se skladdenjski funkciji zaimenskega člena razlikujeta: imenovalniški *sam* krepi osebek, tožilniški *samega* pa krepi predmet (*sebe*). Pri drugi možnosti so težave pri ženski oz. množinski obliki, na kar se opira Breznik.

⁸⁰ Komisije so bile izvoljene 2. oktobra 1945. Terminološko komisijo so sestavljali J. Polec, F. Ramovš in S. Škerlj, komisijo za pravno terminologijo so sestavljali: Škerlj, Polec, Pitamic, Sajovic, Sterle, terminološke posle za medicinske vede je vodil Alija Košir, za tehniške pa A. Struna, F. Hacin in V. Skaberne (Letopis, 2, 1947 : 20, 129).

⁸¹ Prim. opombo 49.

dobiti, izgubiti, uporabiti, dati, vzeti, spodkopati, omajati itd.; priti pod vpliv; biti / stati pod vplivom; vpliv raste, pada itd. Vse to se dejansko rabi, treba bi bilo za vse to dobiti zapise iz tiska, da lahko zasledujemo rast take frazeologije, ker je ta beseda kljub svoji novosti prevzela velik del področja domači besedi moč ali tudi oblast. Ko bi mogli take stvari zares tako natančno zapisovati, da bi tako porajanje in odmiranje mogli zasledovati po zapisih ekscerptorjev, bi bilo to sicer idealno, a je skoraj nemogoče kaj takega misliti in pričakovati, vsaj pri sedanjem osnutku. Za tako stvar bi bil potreben mnogo bolj strnjen in enotno ubran pa silno vesten aparat z zelo natančnim dogovorom za zbiranje; morali pa bi delavci imeti mir in čas in vse možnosti za delo.

7. Knjig⁸² nimate? Če ste se zglasili na Akademiji⁸³, ste gotovo tam tozadevno kaj zvedeli. To in ono (n. pr. Zbornik, Iz. Cankarja in take stvari) Akademija gotovo ima v svoji knjižnici. Nikakor pa se mi ne zdi potrebno, da bi bilo potrebno knjigo s podčrtavanjem uničevati in mazati⁸⁴. Saj imate možnost, da rahlo na robu označite s kljukico ali črtico vrsto, kjer je beseda (tudi to si lahko zaznamujete⁸⁵ s kljukico), da jih potem le prepíšete. Vse to se potem brez kake posebne škode za knjigo lahko zbríše, če imate radirko pri roki.

8. Kako je s termíni? Jasno je, da bi bilo prav, če vsakdo kar se dá pridno dela, da se stvar ne zavleče v nedogled. Prav pravih termínov nismo določili, čeprav bi Akademija rada priročni slovar izdala kmalu. Zdi se mi pa, da je boljša solidnost kakor naglica, ki ni nikjer dobra, zlasti pa ne pri tako odgovornem delu. Sedaj bo že leto dni, kar je bilo delo spočeto⁸⁶, a smo še zmeraj pri začetnih težavah. Zato delajte tako pridno, kakor bi bilo treba oddati jutri, pa tako solidno, kakor da se nič ne mudi. To povem sicer na svojo pest, ali vem, da je tega mnenja tudi odbor⁸⁷. Nič odlašati, hitro delati, a solidno in dobro. S tem delom ste tudi izgovorjeni za vse mogoče druge brklarije, ki preveč begajo in raztresajo; tu sta zbranonost in mir nujno potrebna.

S tem bi bil odgovoril precej na vse, kar ste vprašali. Vem, da boste obupani rekli: sedaj sem tak zadaj kakor po hrbtu. Vendar nikar ne obupajte, z delom se Vam bo mnogo pojasnilo samo, dobili boste prakso. Kadar boste imeli kaj več narejenega, pa lahko pošljete v pregled in dostavite vrsto novih vprašanj, ki so se Vam medtem nabrala. Morda boste kdaj dobili tudi kakšna dodatna pojasnila o našem delu, o zamisli našega novega slovarja in se laže ravnali po tem.

Dotlej pa prav lepo pozdravljeni!⁸⁸

⁸² Šolar je najprej zapisal *knjiga*, potem pa končni *a* prečrtal.

⁸³ Šolar je tedaj še delal doma, na stanovanju.

⁸⁴ Vendar je podčrtavanje knjig predvideno že v Pravilih 1946, od leta 1961 pa se podčrtana besedila hranijo v arhivu Inštituta.

⁸⁵ Šolar je najprej zapisal prve štiri črke besede *zabeležite*, potem pa izraz prečrtal.

⁸⁶ Delovni odbor in komisije so bile izvoljeni 2. oktobra 1945, torej je bilo delo *spočeto* že prej.

⁸⁷ Delovni odbor so sestavljali generalni sekretar Akademije F. Ramovš, upravnik znanstvene pisarne M. Šmalc ter štirje ekscerptorji, in sicer J. Šolar, M. Rupel, R. Kolarič in A. Bajec (Letopis, 2, 1947 : 20).

⁸⁸ Na ohranjenem Šolarjevem pismu ni podpisa, kar kaže, da je dvojnjk.

Navedenke in literatura

- Alfabetarij 1974 – Splošni alfabetarij za pripravo slovarja sodobnega knjižnega jezika, IV. knjiga, 1. del R; 2. del S–So. Ljubljana : Leksikološka sekcija Inštituta za slovenski jezik, 1974. [Tipkopis]
- BAJEC 1975/76 – BAJEC, Anton, Jakob Šolar in čitankarji : Ob 80-letnici Šolarjevega rojstva – 29. 4. 1896. JiS, 21 (1975/76), 237.
- BREZNIK 1943 – BREZNIK, Anton, Ljubi bližnjega kakor sam sebe, Slovenski učitelj, 44 (1943), 9–11, 38–41, 76–80.
- Gimnazija Rudolfa Maistra, Kamnik 1945–1970, Kamnik : 1970.
- GLONAR, Joža, *Slovar slovenskega jezika*. V Ljubljani : Umetniška propaganda, 1936.
- GRIESSER PEČAR, Tamara, DOLINAR, France Martin, Rožmanov proces. Ljubljana : Družina, 1996.
- GRIVEC, France, Ljubimo bližnjega kakor samega sebe, Slovenski učitelj, 44 (1943), 37–38.
- Izvestje škofijske gimnazije v Št. Vidu nad Ljubljano, 1924–1940.
- K 385/52-12 – kazenski proces proti Jakobu Šolarju leta 1952. [Arhiv Okrajnega sodišča v Ljubljani]
- KAVČIČ 1983 – Francka Kavčič. Govor vasi Dražgoše : zapisano marca 1983 : diplomatska naloga. [Gradivo Leksikološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša za SLA ; 192]
- KORITNIK, Anton, Ob srebrnem jubileju škofijskega Zavoda sv. Stanislava in škofijske gimnazije. Št. Vid nad Ljubljano, 1930.
- Letno poročilo 1. gimnazije v Celju za šolsko leto 1951/1952.
- Letopis Ljubljanske škofije za leto 1930.
- Letopisi Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1938–1947.
- Letopisi Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1948–1991.
- Ms 1396 – zapuščina S. Suhadolnika na Rokopisnem oddelku NUK-a.
- MÜLLER, Jakob, Jezikoslovec Stane Suhadolnik 1919–1992 : Razstava na Vrhniki 11. 5. – 31. 5. 1995. Vrhnika : Zveza kulturnih organizacij, 1995
- PLETERŠNIK 1894–1895 – *Slovensko-nemški slovar* / Uredil Maks Pleteršnik. V Ljubljani : Anton Alojzij Wolf, 1 – 1894, 2 – 1895.
- Pravila 1946 – Pravila za zbirateljce gradiva za »Slovar slovenskega jezika«. [Tipkopis, ohranjen v R 15/76, mapa VII]
- Pravopis 1936 – *Slovenski pravopis* / Sestavila Anton Breznik in Fran Ramovš. Ljubljana : Znanstveno društvo, 1936.
- Pravopis 1950 – *Slovenski pravopis* / Uredniški odbor F. Ramovš, O. Župančič, R. Kolarič, M. Rupel, M. Šmalc, J. Šolar ; izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana : DZS, 1950.
- Pravopis 1962 – *Slovenski pravopis* / Uredniški odbor A. Bajec, R. Kolarič, L. Legiša, J. Moder, M. Rupel, A. Sovre, M. Šmalc, J. Šolar, F. Tomšič; izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1992.
- R 15/76 – zapuščina J. Šolarja na Rokopisnem oddelku NUK-a.

- R 46/III-185 – Šolarjeva pisma Ramovšu v zapuščini F. Ramovša na Rokopisnem oddelku NUK-a.
- REBULA 1985 – Alojz Rebula. Dnevnik 1966. Celovski zvon, 3 (1985), št. 8
- REBULA 1986 – Alojz Rebula, Dnevnik 1967. Celovski zvon, 4 (1986), št. 12
- RUPEL 1946 – Mirko Rupel. *Slovensko pravorečje* : Navodila za zborni ali knjižno izreko. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1946.
- Seznam ekscerpiranih del*. Ljubljana : Leksikološka sekcija Inštituta za slovenski jezik, 1965. [Tipkopis]
- Slovar 1970–1991 – *Slovar slovenskega knjižnega jezika* / Glavni uredniški odbor A. Bajec ... [et al.]; uredniki Milena Hajnšek Holz ... [et al.]; Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, 1 – 1970, 2 – 1975, 3 – 1979 ; Slovenska akademija znanosti in umetnosti ; Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik 4 – 1985, 5 – 1991. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1970–1991.
- Slovnica 1934 – Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*. V Celju : Družba sv. Mohorja, 1934.
- Slovnica 1940 – *Slovenska slovnica za tretji in četrti razred srednjih in sorodnih šol* / Sestavili Anton Breznik, Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel, Anton Sovre, Jakob Šolar. V Ljubljani : Slavistično društvo, 1940.
- Slovnica 1947 – *Slovenska slovnica* / Sestavil uredniški odbor. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1947.
- Slovnica 1956 – *Slovenska slovnica* / Sestavili Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel [in Jakob Šolar]. Ljubljana : DZS, 1956.
- Suhadolnik – personalna mapa. [Arhiv ZRC SAZU].
- SUHADOLNIK 1954 – Stane Suhadolnik, Slovničar, ki ni učil slovnice : Ob desetletnici smrti dr. Antona Breznika. Primorski dnevnik, 10 (1954), št. 75 (28. 3.), 3.
- SUHADOLNIK 1968 – Stane Suhadolnik, V spomin Jakoba Šolarja. JiS, 13 (1968), 233–234.
- SUHADOLNIK 1997 – Stane Suhadolnik, Šolar-Ramovšev načrt za slovar knjižnega jezika. SR, 45 (1997), 558–566.
- Šolar – diploma 1927. [Arhiv Univerze v Ljubljani].
- ŠOLAR 1950 – Jakob Šolar, Fran Ramovš : 1. Življenje. SR, 3 (1950), 441–445.
- ŠOLAR 1968 – Jakob Šolar, O mojem jezikoslovnem delu. JiS, 13 (1968), 255–257.
- ŠTRUBELJ 1996 – Lojze Štrubelj, Še vedno živo drevo : Zavod sv. Stanislava skozi desetletja. Ljubljana : Družina, 1996.
- TOPORIŠIČ 1957/1958 – Jože Toporišič, Sistemske premene soglasnikov v knjižnem govoru. JiS, 3 (1957/1958), 70–76.
- TOPORIŠIČ 1965 – Jože Toporišič, *Slovenski knjižni jezik* : 1. Maribor : Založba Obzorja, 1965.
- VODUŠEK STARIČ, Jera, Poskus reprize Dolomitske izjave? Grafenauerjev zbornik / uredil Vincenc Rajšp ; souredniki Ferdo Gestrin ... [et al.], 95–114. Ljubljana : ZRC SAZU [etc.], 1996.

Zapisniki sej glavnega uredniškega odbora Slovarja slovenskega knjižnega jezika od 1962 dalje. [Arhiv Leksikološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša]

Ustni viri

Marija JANEŽIČ, študijska kolegica in sodelavka S. Suhadolnika, France SIRK, prijatelj in študijski kolega S. Suhadolnika, Marja PRELOVŠEK, hči Staneta Suhadolnika.

Za pomoč pri zbiranju gradiva se zahvaljujem dr. Jožetu Ciperletu, vodji Arhiva Univerze v Ljubljani, mag. Jasni Horvat in mag. Rozini Švent z Rokopisnega oddelka NUK-a, Mateji Ribarič, višji kustosinji Slovenskega šolskega muzeja, ter Martinu Silvestru, upok. prof. 1. gimnazije v Celju.

Jakob Šolar and Stane Suhadolnik Two Biographies and Three Letters

Jakob Šolar (1896–1968) was Assistant to Fran Ramovš from April 1946 to November 1952. In that period Šolar led the compilation and editorial activities for the Dictionary of the Slovene Literary Language. Stane Suhadolnik (1919–1992) led the lexicographic activities in the third, and the most important period of preparations for and publishing of the Dictionary (1965–1984). Most probably Šolar began his work for the Dictionary in the autumn of 1945 when Suhadolnik wrote him about that issue; it is certain that he worked on this project in February 1946. After six years he was sent to prison for political reasons. Because of this exemplary punishment of a possible Christian Socialist opposition he spent the next five and a half years in confinement, and his expert and mature treatise on samples of dictionary entries, completed in April of 1951, fell into oblivion. In his treatise Šolar suggested that words from contemporary lexicon and widely used technical terms should be added to the Dictionary corpus; strictly dialectal words should be left out, and the same goes for the information about the author, the time and the source in which the material was found. Instead of that, the then leaders burdened the preparations for the unabridged and the collegiate editions of the Dictionary with historical and geographical data.

The second period of successful lexicographic work began in July 1962, with A. Bajec and F. Tomšič as leading linguists. Among others, S. Suhadolnik was also present on the first meeting of the Dictionary's Main editorial board. Suhadolnik had collected citations according to Ramovš's guidelines and Šolar's advice since the autumn of 1946. On December 15th, 1962, he presented the organizational plan for the activities concerning the Dictionary, and on March 1st, 1965, he became

Secretary and »spiritus agens« of the Main editorial board. He unwillingly abandoned his managerial job at the end of June 1982, but the concept and the realization of the Dictionary remained unchanged.

The Department of Manuscripts of the National and University Library in Ljubljana keeps two Suhadolnik's letters to Šolar, one dating back to the beginning of December 1945 and the other to the beginning of November 1946, and Šolar's reply to the second letter. From the first letter we learn that Suhadolnik tried to find his specific field of work in linguistics, and he knew, from his own experience, that in lexicography team work is essential. In the second letter Suhadolnik asked Šolar several questions, to which the latter gave exhaustive answers. From Šolar's reply we can see that the main idea was to base the dictionary on actual usage in Slovene books and newspapers. Pleteršnik's dictionary was chosen as the standard for the collection of citations. According to Šolar the citations should show typical style and/or register patterns, indicate transitivity, and provide typical illustrations and clear definitions, or explanations, of technical terms. Šolar also argued in favour of individual entries for participles (because of typical syntactic features in individual word classes), for verbal nouns (because of their meaning), and for various adverbial uses. Šolar also realized that most writers use characteristic sets of words which are found within a limited scope of the literary work in question; beyond that scope only few items worth citing appear. This last finding is especially important in preparation of computerized citation files for a given writer; in particular for those citation files in which entire sections from longer texts are compiled.

II. RAZPRAVE IN ČLANKI

Mikrotoponimi v Kropi in bližnji okolici

Jožica Škofic

V članku bodo predstavljeni toponimi v Kropi in bližnji okolici: naselbinska zemljepisna lastna imena (poleg krajevnih imen tudi imena delov kraja Kropa), ledinska imena, vodna imena (hidronimi), imena vzpetin, dolin... (oronimi), imena poslopij (in nekatera hišna imena), imena poti in drugih samostojnih objektov.

The toponymy of Kropa and its vicinity is presented through habitation names (names of villages, hamlets and parts of Kropa, as well as names of buildings, homesteads and roads) and feature names, such as water names (hydronyms) and names of relief features (oronyms).

V članku bodo predstavljeni toponimi v Kropi in bližnji okolici: naselbinska zemljepisna lastna imena (poleg krajevnih imen tudi imena delov kraja Kropa), ledinska imena, vodna imena (hidronimi), imena vzpetin, dolin... (oronimi), imena poslopij (in nekatera hišna imena), imena poti in drugih samostojnih objektov.

Gre za mikrotoponime, ki jih poznajo in govorijo Kroparji¹ – v njih se odražajo glasoslovne značilnosti kroparskega govora in so torej lahko pomembno gradivo za raziskavo krajevnega govora. Večino zbranih mikrotoponimov poznajo tako starejši kot tudi mlajši informanti, nekatera zemljepisna (in stvarna) lastna imena pa zaradi vse manjše neposredne odvisnosti od naravnih dobrin (lesa za kurjavo, užitnih gozdnih sadežev), motorizacije (zaraščajo se npr. stare poti) in drugačnega preživljanja prostega časa (manj izletov v bližnjo okolico), opuščanja ročnega kovaštva itd. izginjajo v pozabo.

Nekatera imena sem zajela ob zbiranju gradiva za glasoslovno in oblikoslovno analizo kroparskega govora, saj so jih informanti uporabili v svojih spontanah pripovedih, pogovorih ipd. Nekatero objekte, parcele, poti in dele Kroke sta imenovala informanta Jože Eržen in Nace Blaznik ob maketi kraja v Kovaškem muzeju v Kropi. Večino mikrotoponimov pa sem zbrala ali preverila že zbrane z usmerjenimi vprašanji, na primer: Kako se tam reče? Kako se ta stavba/potok/pot/vrh imenuje? Kam hodite/ste hodili po drva, borovnice, gobe, na izlet/sprehod...? Kateri vrhovi se vidijo iz

¹ Moji informanti so bili: Nace Blaznik, r. 1912, Mihela Blaznik, r. 1913, Jože Eržen, r. 1955, Stanko Habjan, r. 1930, Gizela Miljavec, r. 1921, Gregor Smrekar, r. 1931, Janez Goli (le vodno ime *Škarjè:ȳc*) – vsi doma iz Kroke.

Krope? ipd. Nekatera besedila in z njimi mikrotoponime sem posnela na magnetofonski trak, nekatere pa sem samo zapisala in preverila pri več informantih. Vsa imena sem z informanti preverila še z zemljevidom Krope in okolice.

Zgradba gesla: poknjženi iztočnici (knjižim le na glasovni ravnini²) in enačaju sledi v krepkem tisku narečni zapis imena, in sicer v imenovalniku in, če oblika obstaja, tudi v roditeljskem³. Temu zapisu sledi slovnična oznaka (ker gre večinoma za samostalniške besede, so označene z oznako za spol – m, ž, s); tudi samostalniške besedne zveze z levim pridevniškim prilastkom imajo oznako spola samostalniškega jedra, cela besedna zveza pa je zapisana tako v imenovalniku kot roditeljskem – enako velja tudi za množinske samostalnice (mn.). Nekatera gesla imajo tudi časovni označevalnik (nov. - novejše, star. - starinsko, zastar. - zastarelo), ki pove, kdo ime še uporablja (star. – samo starejši ljudje, mladi ne več; zastar. – tudi starejši ljudje se teh imen le še spominjajo iz otroštva, a jih ne uporabljajo več – ker ni več predmetnosti, ki so jih zaznamovala ta imena, ker so nekateri objekti zamenjali lastnika, se je zamenjalo tudi njihovo poimenovanje ipd.). Nekatera gesla imajo tudi označevalnik pogostnosti rabe (redko) – ime se sliši redko oz. ga uporablja le malo Kroparjev. Tem označevalnikom sledi v navadnem tisku pojasnilo, katero predmetnost ime označuje, in sicer gre lahko le za vrstno oznako imena (npr. ime kraja/dela kraja, vodno ime, gorsko ime, ledinsko ime, hišno ime, ime poslopja itd.), lahko pa je tej dodana tudi širša enciklopedična razlaga (npr. o položaju/legi poimenovane predmetnosti). V poševnem tisku je primer rabe imena s sobesedilom (gre za izseke iz govornih dejanj informantov, v katerih so uporabili določeno lastno ime in o poimenovani predmetnosti povedali tudi kako zanimivost – npr. ob geslu **Izvir**).

Nekatera gesla imajo tudi dokumentarni razdelek s podatkom o zapisanosti imena v naslednjih jezikoslovnih in nejezikoslovnih delih: Dušan Čop v doktorski disertaciji *Imenoslovje zgornjesavskih dolin* (Čop), Tine Logar v zapisu govora Krope za SLA (Logar), France Bezljaj v *Slovenskih vodnih imenih* (Bezljaj), Slovenska krajevna imena (SKI), nekatera pa so zapisana tudi v *Atlasu Slovenije* (Atlas) in na različnih zemljevidih, npr. tudi v *Franciscejskem katastru iz leta 1826* (FK)⁴. Pri zbiranju kropskih mikrotoponimov sem si pomagala še z zapisom teh imen v delu *Opis Krope* (Opis)⁵. Nekatera manj znana/razširjena imena imajo tudi etimologijo iz Bezlajevega *Etimološkega slovarja slovenskega knjižnega jezika* (ESSJ) in podatek o

² Alenka Šivic-Dular, *Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen*, *Jezik in slovnost*, Ljubljana, 1988/98, letnik XXXIV, št. 1–2, str. 3–14

³ Mikrotoponimi se sicer najpogosteje rabijo v mestniku in orodniku – te oblike navajam v ponazarjalnem gradivu oz. kot primer rabe imena s sobesedilom.

⁴ V *Franciscejskem katastru 1826* (pregledala sem kopijo *Franciscejskega katastra Krope* iz arhiva Kovaškega muzeja v merilu 1:1440 – *Katastral Plan der Gemeinde Kropp in Krain, Laibacher-Kreis, Bezirk Radmannsdorf, 1826*) je zapisano tudi ime: na Sallmenn – tega imena moji informanti niso poznali.

⁵ *Opis Krope*, ki ga je izdelala *Planska komisija OLO Radovljica*. Gradivo je zbral in uredil Božo Černe, nameščeneč PK OLO s sodelovanjem KLO Kropa (prepis in arhiv Kovaški muzej Kropa), 1951 (skupaj 56+26+1 str.). Med viri in literaturo so navedeni tudi referati iz Krope – med njimi *Za zemljepisni, folklorni in komunalni opis: Janez Lazar* (in za komunalo Petrač).

zapisanosti občnega imena, iz katerega je lastno ime nastalo, v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) ali v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju (Plet.) ter ljudsko ali kako drugo razlago imena (Eržen – pojasnilo Jožeta Eržena, vodiča v Kovaškem muzeju, o izvoru imena, odgovor na vprašanje »Kaj mislite, zakaj se to tako imenuje?«).

Vrste mikrotoponimov – kaj poimenujejo:

Krajevna imena (Kropa in sosednji kraji):

Brezovica = Brě:zoŋca –e ž krajevno ime

Atlas: Brezovica

SKI: Brězovica -e

Češnjica = Čě:šonca –e ž krajevno ime

FK: nach Kirschdorf (ime vasi na drugi strani hriba Barigle/poti proti njej)

Atlas: Češnjica pri Kropi

SKI: Čěšnjica pri Krópi -c

Dobrava = Dobrã:va –e ž ime za kraj Srednja Dobrava, tudi skupno ime za vse tri Dobreve

Atlas: Zgornja Dobrava, Srednja Dobrava, Spodnja Dobrava

SKI: Srdńnja Dobráva -c -c

Jamnik = Jã:məŋk –a m krajevno ime

Atlas: Jamnik

SKI: Jámnik -a

Kamna Gorica = Kã:mna Gorí:ca Kã:mne Gorí:ce ž krajevno ime

Atlas: Kamna Gorica

SKI: Kãmna Goríca -c -c

Kolombart = Kolò:mbart –a m ime zaselka nad Kropo *Na Kolò:mbart smo xodf:l u uã:s.*

Čop: Kolòmbært (< kolovrat)

Atlas: Kolombart

Eržen: drugo (starinsko) ime zaselka jc tudi Golo Brdo; v Podblici pa je hišno ime Na kolò:uret.

V Dodatku k prispevku za opis Kroke je za pričujočo raziskavo pomemben zlasti prispevek Kroparska krajepisna imena, str. 17–18; med tu navedenimi imeni moji informanti niso poznali naslednjih:

Dolgi mož – poraščen, grobu podoben greben, med dvema kolovozoma pod Petelinovcem
Biričeva dolina – gozdnata usedlina nad Petelinovcem

Rujava prst – ilovnata goličava, blizu Orlovine

Benkovca – senožet nad hišo v Polanki

Kriva driča – ena od treh drič, ki vodijo od vrha gore do izvira

Jožetova dolina – kotanjast gozdat svet pod Vodiciami z ostanki nekdanjih rudnih jam

Informanti ne poznajo/uporabljajo več tudi naslednjih imen, ki so omenjena v tem delu:
Mežnarjev studenec, Balontova verigarna.

O Kroparici, njenih pritokih, mostovih, jezovih itd. sem nekaj podatkov dobila v istem delu na str. 30–31.

Kropa = Kró:pa –e ž krajevno ime

FK: Kropp

Atlas: Kropa

SKI: Krópa -c

SSKJ: krópa

ESSJ.: < krópa 'močan kraški izvir'

Lipnica = Lì:pəncə –e ž krajevno ime

Atlas: Lipnica

SKI: Lípnica -c

Imena delov Kropce:

Dolina = Dolí:na –e ž ime dela Kropce *Tò: ĭ Dolí:na. Pot fá:roužəm dó:l je pa Dolí:na. Na Dolí:n səm do'ma.*

Gabele = Gabè:le –0 ž mn. ime dela Kropce *G'rem po Gabè:lax parče Jà:məŋk. G'rem na Gabè:le gó:r. Po Gabè:lax so pa:rš'lə sɔdà:tjə s konmí:, k səm biy šè:st lè:t s'təR.*

Logar: Gabèle, po Gabè:lax

Čop: < *globela 'globel - globlja vdolbina' (lo>wo>o)⁶

Opis: Gabele – pomeni poglobljeno pešpot pod Bariglo

ESSJ.: < srlat. in it. gabella 'davek'

Kastela = Kastè:la –e ž ime dela Kropce, višji del trga *Mì: smo na Kastè:l/Kastè:l – tò: sɔa 'neĭstá:ršə na Kastè:l/Kastè:l.*

Logar: na Kastè:l

SSKJ: kastèl

Plt.: kastèl

ESSJ: kastél 'utrdba, grad'

Klanec = Klá:nc –a m ime dela Kropce *Klá:nc je dè:l Kastè:le. Pot Klá:ncəm je do'ma. 'Jes səm na Klá:nc do'ma.*

Kotel = Kó:tu –tla m ime zgornjega dela Kropce *Ké: pa se zač'ne Kó:tu? PaR Potò:čəŋk. 'Jes žú:m u Kó:tlə.*

Opis: Kotel – južni del Kroparske doline

Čop: u Kótlə

Plac = P'laç Plá:ca m ime dela Kropce, osrednji trg *Spomení:k je na Plà:c. S Plá:ca g'rem do'mu.*

Čop: na Plác(ə)

Spodnji konec = Spò:dən kó:nc Spò:dəŋga kó:nca m ime dela Kropce

Srednji konec = Sré:dən kó:nc Sré:dəŋga kó:nca m ime dela Kropce *Sré:dən kó:nc ĭ ot Potò:čəŋka do Magù:šəŋja. U Sré:dənm kó:nc nas je blə 'ueč fá:ntoŋ.*

Atlas: Srednji konec

Stočje = Stò:čje –a m ime stanovanjskega naselja pri Kropi *Na Stò:čjə səm do'ma. Z Dobrà:ue g'rem na Stò:čje, s Stò:čja g'rem u Kró:po.*

⁶ Ta Čopova razlaga ni verjetna, saj kroparski govor ne pozna švapanja, o čemer piše tudi Čop v svoji disertaciji na str. 85: »Švapanja ni v Kropi /.../. Srednji -l- je tu predvsem vpliv priseljencev. /.../«

Čop: Stôčc < stočje, na Stôčja

Atlas: Stočje

Opis: Stočje – prvotno svet ob sotočju Črnega potoka in Kroparice

Plt.: stôčje 'stočiščc'

Zgornji konec = Zgò:rən kó:nc Zgò:rəŋga kó:nca m ime dela Kroepe

Atlas: Zgornji konec

Čop: ꝥ Zgòrmmò dèla

Vodna imena (hidronimi):

Črni graben = Čǰ:rən grá:bən Čǰ:rəŋga grá:bna m ime potoka (=Črni potok)

Čǰ:rən grá:bən pǰi:de dó:l par Bazè:n s Podrá:ce.

Črni potok = Čǰ:rən pò:tok Čǰ:rəŋga potò:ka m ime potoka *Čǰ:rən pò:tok pa:rté:čc s Podrá:ce dó:l.*

Opis: Črni potok – največji pritok Kroparice, imenovan Črni vsled tega, ker je njegova struga iz črnega skriltjavca

Drolovec = Drò:lòvc –a m ime studenčka, ki izvira na Jami *Drò:lòvc je dó:st mǰ:rzu. Na Drò:lòvc je xó:du z jè:mpo usàg zú:trèj po uo'do. Drò:lòvc té:čc.*

Logar: Drò:lòvc⁷

Opis: Drolovec

Dunajev studenec = Dú:najòv stédé:nc Dú:najòvga stédé:nca m zastar. ime studenca (vodnega zajetja), ki izvira pod župniščem

Opis: Dunajev studenec

Ferbarjev graben = Fé:rbarjòv grá:bən Fé:rbarjòvga grá:bna m ime potočka (=Šemov graben)

Grapa = Grá:pa –e ž ime tolmuna *Grá:pa j pa k'le dó:l par lì:pə̀nškə fá:bark. U Grá:po smo se mì: xodí:l kó:pat, Krò:parjə.*

Hanzov studenec = Xá:nzòv stédé:nc Xá:nzòvga stédé:nca m star. studenec/potok s koritom z veliko mrzle vode *Xá:nzòv stédé:nc je pa nad mó:jo xí:šo, samò: 'zèj se da:rgá:č imenù:je – učá:sə̀x so bli Xá:nzòv gó:r, mó:ja stà:ra má:t je bla Xá:nzòva.*

Hercelnov graben = Xé:rcəlnòv grá:bən Xé:rcəlnòvga grá:bna m ime potočka (=Smukarjev graben)

Opis: Hercelnov graben

Hrinovec = Xrì:nòvc –a m ime hudournika, ki izvira pod Petelinovcem *U Xrì:nòvc je bla pouò:dən.*

Atlas: Hrinovec⁸

Opis: Hrinovec – hudournik ter obenem senožet tik njega

⁷ Logar poleg tega omenja še dva studenca: *Ta sì:t stédé:nc, Ta zlá:t stédé:nc.* Moji informanti drugega poimenovanja ne poznajo.

⁸ V Atlasu Slovenije, 1996, je kot Hrinovec označen pritok Kroparice, ki izvira pod Vodicami in se v Kroparico izliva v Dnu – moji informanti se s tem poimenovanjem niso strinjali in so ga označili kot veliko napako. Informator Jože Eržen pozna za ta potok poimenovanje Razdrti potok, Stanko Habjan in Gizela Miljavec tudi tega imena ne poznata, drugi informanti so zanj že slišali, sicer pa uporabljajo poimenovanje Zorten/Zarten potok.

Izvir = Izvî:r –a m ime kraja, kjer izvira Kroparica *Pè:îmo do Izvî:ra. Učâ:səx so ré:klə, da so gó:r xodî:l glé:dat, kokó: ta mà:le uó:da 'uən nó:s. Da ga j Krò:parca pa:rné:sla 'uən. Tò: so uotró:kam ta stâ:r parrouduá:l, čé: se uotró:c dobé:, so pa ré:klə, da ga Krò:parca pa:rné:se 'uən. Na Izvî:r smo š'lo glé:dat fantî:n, če u kè:r pa:rlé:tu 'uən.*

Jercin studenec = Jè:rcən stədə:nc Jè:rcəŋga stədə:nca m zastar. ime studenca *Jè:rcən stədə:nc je pret Čâ:čmanəm.*

Kad = 'Kat Kadî: ž ledinsko ime/ime tolmuna v Kroparici *U 'Kat so se Kotəlčá:n kó:pat xodî:l, nat ta Zgò:rno žâ:go, gó:r je 'təmf. U Ka'də smo se kopá:l.*

Čop: u Kadə

Kamenščica = Kâ:mənšca –e ž star. ime potoka, ki priteče iz Kamne Gorice *U Kâ:mənšca smo se kó:pat xodî:l, je bla 'bəl tó:pla k pa Krò:parca.*

Kapelška voda = Kapè:lška uó:da Kapè:lške uó:de ž ime potočka, ki izvira pod Kapelico (=Kapelški studenček/Studenček)

Kapelški studenček = Kapè:lškə stəden'čək Kapè:lškəga stədenč'ka m ime studenčka (=Studenček) *Na Kapè:lškmo stədenč'kə je bla učâ:səx p'rou pí:pa.*

Kastelški graben = Kastè:lškə grá:bən Kastè:lšg:a grá:bna m ime potočka/jarka
Klofčarjev graben⁹ = Klofčá:rjəu grá:bən Klofčá:rjəuga grá:bna m ime potočka/jarka *Klofčá:rjəu grá:bən je par Gò:lijəu xî:š. Klofčá:rjəu grá:bən je na kó:nc Škarjè:uca.*

Konavsovo morje = Konà:usəu mùorje Konà:usəuga mùorja m ime tolmuna v Kroparici *Konà:usəu mùorje je pot Polà:ŋko, 'təm səm se pa uəlî:kká:təu kó:pəu. Mâ:rzla uó:da pa to'kə, da 'kar rè:že, da t je u'se ulé:klə u'kəp.*

Kroparica = Krò:parca –e ž ime potoka, ki teče skozi Kropo *Krò:parca jzmâ:trana.*

Opis: Kroparica

ESSJ: isti izvor kot Kropa

Lipnica = Lî:pənca –e ž nov. ime potoka, ki teče skozi lipniško dolino (star. Kamenščica)

Atlas: Lipnica

Opis: Lipnica

Miklavžev graben = Məklâ:užəu grá:bən Məklâ:užəuga grá:bna m ime potočka *Məklâ:užəu grá:bən ma uo'do, kadar je uelî:k dežè:uja, da:rgà:č pa nè:.*

Opis: Miklavžev graben

Petrovec = Pè:trəuc –a m ime studenca/hudournika *U Pè:trəuc je dó:bra uó:da. Pè:trəuc aŋkó:l na presá:xne.*

Opis: Petrovec – izvir istoimenskega hudournika

Preprovka = Pré:prəuka –e ž star. ime potoka Kroparica *Pa j uó:da mem né:ga tē:kla, se ré:če Pré:prəuka, ta'kat še ni: blə 'nəč uodouó:da. Pré:prəuka j pogà:nala ukəl sé:ndeset kolè:s.*

Logar: Pré:prəuka

Opis: Preprovka, Preprovka

⁹ Ime bi se dalo morda poknjžiti v Klobučarjev graben (onemitev prednaglasnega u in narečna asimilacija *bč > fč*).

Eržen: potok, ki je poln preprek, ki je preprežen z ovirami (jezovi, rake, bajaranji itd.)

Plēt.: prēproka f. der Wassergraben (auf Wiesen) 'jarek'

Razdrti potok = Razdā:rt pō:tok Razdā:rdga potō:ka m redko ime potoka – pritoka Kroparice *Razdā:rt pō:tok je u D'nə.*

Opis: Razdrti potok – hudournik, ki izvira pod planino Vodice

Siti studenec = ta Sī:t stōdé:nc ta Sī:dga stōdé:nca m zastar. ime studenca, ki leži nasproti Ažmanove žage (=Jercin studenec) *Ta Sī:t stōdé:nc je zraʊən Kri:ste.*

Opis: Siti studenc (na desnem bregu Kroparice, nasproti sedanje Ažmanove žage)

Smukarjev graben = Smù:karjōu grá:bən Smù:karjōuga grá:bna m ime potočka/jarka (=Hercelnov graben)

Spodnji bajar = ta Spō:dən bā:jar ta Spō:dənga bā:jarja m ime bajaranja
Studenček = Stōden'čək –č'ka m ime potočka, ki izvira pod Kapelico (=Kapelški studenček) *G'rem x Stōdenč'kə - za blō:kam, pot Kapē:lco dō:l je. Na Stōden'čək smo xodí:l s touà:rne po ʊo'do za pí:t. K səm biʊ 'jest ʊá:jenc, səm usà:g dà:n bō:gōʊ, da səm 'šōʊ na Stōden'čək po ʊo'do.*

Opis: Studenček

Čop: Stə(-u)-dəncək (v. i.), pɹ Stədənškə (h. i.)

Šemov graben = Šē:mōʊ grá:bən Šē:mōʊga grá:bna m ime potočka, ki meji Spodnji in Zgornji konec Kroke

Škarjavec = Škarjē:ʊc –a m ime potočka (=Škarjevčev graben)

Škarjevčev graben = Škarjē:ʊčōʊ grá:bən m ime potočka (=Škarjavec)

Vrčica = Vā:rčī:ca/ʊā:rčī:ca –e ž ime potoka *U ʊā:rčī:co smo s flá:šam xodí:l po mó:ško ʊo'do.*

Čop: Vřčica

Atlas: Rečica

Zarten/Zorten potok = Zā:rtən/Zō:rtən pō:tok Zā:rtənga/Zō:rtənga potō:ka m star. ime potoka (=Razdrti potok) *Zā:rtən pō:tok je nad Izʊi:ram gō:r. U Zā:rtən pō:tok so se xodí:l kó:pat. Ló:γg'reš pa z ʊreté:na pō:ʔ u Gō:ro nōt:rə, pa prī:deš 'tut k Zā:rtənmu potō:k.*

Čop: Zärtən-, tudi Zōrtən pōtok < Razdrt(n)i potok

Zgornji bajar = Zgō:rən bā:jar Zgō:rənga bā:jarja m star. ime bajaranja/vodnega zbiralnika *Zgō:rən bā:jar je biʊ u Kó:tlə, 'təm k so 'zeʔ garà:že.*

Opis: Zg. Bajer

Žegnani (studenec) = ta Žē:gnan (stōdé:nc) ta Žē:gnaŋga (stōdé:nca) m ime studenca *Za Bari:glo par ta Žē:gnanmo smo ré:klə. Za ta Žē:gnaŋga smo ré:klə - smo bli ʊotró:c, smo xodí:l x ta Žē:gnanmo po da:r'ʊa – u bō:št z biʊ žē:n.*

Logar: ta žē:gnan stōdé:nc

Imena vzpetin, dolin, gorska imena... (oronimi):

Babji zob = Bā:bi/Bā:bji zō:p Bā:biga/Bā:bjiga zō:ba/zobù:zobà: m ime skale na Jelovici nad Kropo *G'rem pod Bā:bji zō:p po šmá:rənce. Səm biʊ na Bā:bjimo zō:p – tō: smo pa na 'laš plē:zal učá:səx gō:r; tá:ka špi:časta ská:la je, pō: pa glē:daš po Krō:p dō:l.*

Čop: Bābi zōp

Opis: Babji zob – ostra škrbina na vzhodnem robu Kroparske gore

Barigla¹⁰ = **Barì:gl̩a** –e ž ime hriba *Na/za Barì:glo smo xodí:l lo'ʉət pa po dar'ʉa. Na Barì:gl̩ə j pà:du Mì:lan.*

Čop: Barýgla

Opis: Barigla – sedlo, kjer se križajo pota Češnjica-Jamnik in Kropa-Jamnik

SSKJ: barigla

Plct.: barigla

Čelo = **Čě:l** –a m (s) gorsko ime *Na Čě:l səm biʉ, t̩: j na ʉà:rx gó:re.*

Čop: Čěʉ, na Čěʉ < na Čclu

Črni vrh = **Čř:řən vř:rx Čř:řəŋga vř:řxa/ʉř:řa** m ime gorskega vrha nad Kropo *Čř:řən ʉř:ř je nà:ʉʉi:š ʉř:ř, je paR ta Zi:dan.*

Atlas: Črni vrh

Opis: Črni vrh – najvišja točka Jelovice nad Kropo, 1307 m.

Dno = **D'nə** –a m (s) ime zgornjega konca kroparske kotline ob vznožju Zidane skale *T̩: j D'nə. 'Təm k ʉó:da t̩:če, pa prã:ʉmo ʉ D'nə. Pě:ʒmo do D'na/ʉ D'nə.*

Opis: Dno – izvir Kroparice

Fajmoštrova skala¹¹ = **Fá:ʒmoštroʉe ská:la Fá:ʒmoštroʉe ská:le** ž ime skale

Gora = **Gó:ra** –e ž gorsko ime *T̩: j u'se pod G̩:ro. U d'nə Gó:re j Izʉi:R. (=Kroparska gora)*

Hrib = **Xři:p Xři:ba** m ime hriba *G'rem čes Xři:p na Čě:šənc̩o. Xři:p je za Kap̩:lc̩o gó:R prot L̩:ʉsk̩ə. ʉř:ř Xři:ba j 'təm, k se g're na Pretʉ̩:řnik, k pr̩i:dež z Jã:məŋka d̩:l.*

Opis: Vrhu hriba – sedlo, kjer se prevali pečpot iz Kropo na Češnjico

Jelovica = **Jel̩:ʉca** –e ž ime planote

Atlas: Jelovica

Kapusov štant = **Kã:ps̩ʉ š'tant Kã:ps̩ʉga šta:nta** m ime skale *Na Kã:ps̩ʉ š'tant je 'š̩ʉ na pr̩é:ž̩o, an̩i: so pa gonã:č bli.*

Opis: Kapusov štand – skala, kjer so lovci čakali v zasedi na gamse

Kres = **Kř̩:s** –a m ime dela Kroparske gore

Kroparska gora = **Kř̩:par̩ska gó:ra Kř̩:par̩ske gó:re** ž ime skalnih pečin na Jelovici, ki obkrožajo Kropo (=Gora)

Kugla = **Kù:gl̩a** –e ž ime hriba nad Kropo *Pretʉ̩:řnik je na Kù:gl̩ə.*

Čop: Kùgla

Opis: Kugla – izsekan polokrogel hribček, nedaleč od kote 597

Kurja dolina = **Kù:r̩ja dol̩:na Kù:r̩je dol̩:ne** ž ime dolinice *Kù:r̩ja dol̩:na j ot P̩:troʉca napr̩é:j gó:R.*

Morajna¹² = **Morã:ina** –e ž ime skale *Morã:ina j ská:la u Nã:cetʉmo b̩:št.*

¹⁰ Pojasnilo: barigla je v kroparskem govoru ovalen lesen sodček, v katerem so tovorili žeblje; hrib ima podobno obliko.

¹¹ To ime in še nekatera druga (Fajmoštrova skala, Kapusov štant, Strma gora, Zgorela skala, Benkov laz, Pri ta Divjemu možu, Kolezovo kopišče, Miklavževa driča, Pastirčkovo kopišče, Pod kresom, Široka peč) od mojih informantov pozna le Jože Eržen – morda iz literature ali virov v Kovaškem muzeju.

¹² Beseda *morã:ina* –e ima v kroparskem govoru sicer pomen 'nizka omara s predali in enimi večjimi vrati, večinoma za hrano in kramo' (J. Škofic, Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kropo na Gorenjskem, Ljubljana 1996, str. 320).

Orlovina = Varlò:ṽna/ṽarlò:ṽna –e ž ime skale na Jelovici nad Kropo *Gó:R, na ṽarlò:ṽnə, krè:s kú:Rjo.*

Čop: Vrlòṽna < Orlovina¹³

Opis: Orlovina ali Varlovina – značilna gladka bela pečina vrhu gore nad Šimnačevo skalo

Peči = Peči: Peči: ž mn. ime hriba na drugi strani Kugle in Hriba *Tò: j na Pečé:x. Na Peči: smo xodí:l po malí:ne/má:ndəlne nabé:rat. Ta'kqt je blə ṽ'se posé:ka.*

Atlas: Peči

Opis: Na Pečeh – apnenčeve pečine, kjer so včasih kopali rudo

Reparica = Rè:parca –e ž ime stranske doline Vrčice in njenih pobočij *G'rem na Rè:parco. Na Rè:parco g'reš lox'ka 'tut s kamnoló:ma al 'pa g'reš s smučí:ša kà:məš'kəga.*

Strelavnica = Sta:rlà:ṽnca –e ž ime vzpetine, hriba *Na Sta:Rlà:ṽnca so xodí:l z mò:ṽznarjam stré:lat za ṽelí:ko nò:č al 'pa za precé:sjo. Sta:Rlà:ṽnca je nad Já:mo gó:R.*

Strma gora = Stó:rma gó:ra Stó:rme gó:re ž ime dela Gore *Po Stó:rmə gó:R so xodí:l po blí:žənc.*

Opis: Strma gora – najstrmejši del gore med Zidano skalo in Vodiciami

Šimnačeva skala = Šəmná:čəṽa ská:la Šəmná:čəṽe ská:le ž ime skale v Kroparski gori *Na Šəmná:čəṽ ská:l smo krè:s krí:l al 'pa na ta Zi:dən al 'pa na ṽarlò:ṽnə.*

Čop: Šimnáčəṽa skála

Opis: Šimnačeva skala – značilna grebenasta pečina, nekoliko nižje od Babjega zoba

Šimnaška = Šəmná:ška –e ž ime skale (=Šimnačeva skala) *Na Šəmná:ško g'rem.*

Špik = Š'pək Špí:ka m ime hriba *Pot Špí:kə gó:R, ṽ Špí:k je rezəruà:R. S Špí:ka mi: dobí:mo ṽó:do.*

Opis: Špik – nad strmo apnenčevo steno štrleča škrbina v Kotlu; tudi: studenec »pod Špikom«

Vilice = Vî:lce Vî:lc ž mn. ime globeli pod Zidano skalo *Z Vî:lc səm pa:R'šəṽ na ṽə:R Gó:re – tò: j ta: pò:t, k ma na začé:tkə dṽà: krá:ka, pò: se pa ṽ é:ṽga zdru:šta pa pri:dəta ṽ D'nə dól:l.*

Opis: Vilice – razcep večje driče v dve manjši pod vrhom blizu Zidane skale

Vrčica¹⁴ = ṽṽ:rčí:ca –e ž ime doline *U ṽṽ:rčí:co smo xodí:l po mò:ško ṽó:do.*

Vrh (Gore) = ṽṽ:Rṽ (Gó:re) ṽṽ:Rṽa (Gó:re) m ime vrha Kroparske gore *Tò: j ṽṽ:Rṽ Gó:re. Z ṽṽ:Rṽa dól:g'rem.*

Zidana skala = Zi:dəna (ská:la) Zi:dəne (ská:le) ž gorsko ime nad Kropo *Tə mà:la ta Zi:dəna pa ta ṽè:lka ta Zi:dəna sta. Na ta Zi:dən (ská:l) smo krè:s krí:l. Na ta ṽè:lka ta Zi:dən səm biṽ. Tə mà:la j ta zà:dna, g g'reš z Já:məṽka, pò: j pa Čṽ:Rəṽ ṽə:R, 'tam k so klò:pce, j pa ta ṽè:lka.*

Atlas: Zidana skala

Opis: Zidana skala – značilna, kakor iz kvadrov zidana nad 50 m visoka skala na robu gore pod Črnim vrhom

Zgorela skala = Zgoré:la ská:la Zgoré:le ská:le ž ime skale, na kateri je pred vojno tri dni gorelo

¹³ Čopova razlaga je najbrž pravilna: kroparščina pozna protetični *ṽ* pred o in u, prednaglasni polglasnik iz oslabiljenega prednaglasnega o v položaju pred *R* ima ponavadi a-jevsko barvo.

¹⁴ Dolina ima isto ime kot potok, ki teče skozi njo.

Ledinska imena¹⁵:

Apnenica = Apné:nca -e ž ledinsko ime *Apné:nca i na uà:rx Blà:tne drí:če*.

Opis: Apnenica – dno driče pod strmo goro, značilno po belem apnencu

Balontov laz = Baló:ntou 'l̥s Baló:ntouga lazù:/lá:za m ime lazú/travnika na Petelinovcu *Na Baló:ntou 'l̥s s̥m 'šou s ta Zi:dane*.

Benkov laz = Bé:ηkou 'l̥s Bé:ηkouga lazù:/lá:za m ime lazú

Blatna driča = Blà:tna drí:ča Blà:tne drí:če ž ime drče *Blà:tna drí:ča pri:de u D'nə dó:l, nat ta Zgò:rno žà:go*.

Opis: Blatna driča – driča, ki je blizu izvira Kroparice ob Razdrtem potoku

Bodlajka¹⁶ = **Bodlà:jka -e** ž ime hriba, gozda na Jelovici *U Bodlà:jko smo xodí:l po malí:ne*.

Logar: Budlà:jka

Atlas: Rudlajka

Cajhново kopišče¹⁷ = **Cá:ixnou kopí:še Cá:ixnouga kopí:ša** m zastar. ledinsko ime *Cá:ixnou kopí:še i za Bari:glo pr̥t Čè:š̥nc. Na kopí:še smo š'lə po borouñi:ce*.

Cigansko = Žgà:nsk Žgà:nskəga posamost. prid. m ledinsko ime *Na Žgà:nsk̥m s̥m biu. Z žgà:nskəga smo se dričá:l*.

Opis: Na Ciganskem – mala ravnica ob robu gozda, kjer so svoj čas taborili cigani

Cutov laz = Cú:tou 'l̥s Cú:touga lazù:/lá:za m ime lazú/travnika *Cú:tou 'l̥s je nat Stò:čjam gó:r. U Cú:tou 'l̥s g'rem*.

Opis: Cutov laz

Čop: Cútou lāz

Dolga njiva = Dò:uga ní:ua Dò:uge ní:ue ž nov. ime travnika *Za Dò:ugo ní:uo so š'lə u Jè:maus/u È:maus. Na uè:lk pondè:lk popò:une so š'lə za Dò:ugo ní:uo jelé:ne spú:šat pa pá:r̥ngo bí:t*.

Opis: Dolga njiva – cca 200 m dolg travnik ob Črnem potoku

Fajfa = Fà:jfa -e ž ledinsko ime *S̥m 'šou na Fà:jfo gó:r. Tò: i od Miklà:užouca gó:r po pò:t na Uodí:ce*.

Fajmoštrov laz = Fà:jmoštrou 'l̥s Fà:jmoštrouga lazù:/lá:za m ime lazú/travnika (=Farovski laz) *Fà:jmoštrou 'l̥s je 'zej 'uəs zarà:šen*.

Farovski laz = Fà:r̥ouškə 'l̥s Fà:r̥ouškəga lazù:/lá:za m ime lazú (=Fajmoštrov laz)

Opis: Farovski laz

Ferbarjeva driča = Fé:r̥barjoua drí:ča Fé:r̥barjoue drí:če ž ime drče *Po Fé:r̥barjoue drí:č so dar'ua dó:l pxá:l. Fé:r̥barjoua drí:ča i nad Izui:r̥gm*.

Čop: Férberjowa drýča

Gamsov skret¹⁸ = **Gá:msou skrè:t Gá:msouga skrè:ta** m ime skale *Na uà:rx Gó:re i pa Gá:msou skrè:t*.

¹⁵ Moji informanti ne poznajo ledinskega imena *štúla*, ki ga omenja Čop v svoji disertaciji na str. 85.

¹⁶ Budlaj – še hišno ime na Sr. Dobravi (tu poznajo švapanje, zato bi bilo ime morda pravilno poknjženo **Bodlajka**); enako *Budlà:jou vi:genc* v Kropi (v kroparskem govoru ni švapanja).

¹⁷ Jože Eržen pozna dvobesedno poimenovanje s prid. pril., ostali informanti poznajo le enobesedno poimenovanje brez svojilnega pridevnika v prilastku.

¹⁸ To ime poznata od mojih informantov le Jože Eržen in Stanko Habjan (enako velja tudi za ime Zelena dolina).

Hercelnov laz = **Xé:rcəlnəu 'lɔs Xé:rcəlnəu**ga lazù:/lá:za m ime lazú/travnika
Hercelnov bošt = **Xé:rcəlnəu 'bošt Xé:rcəlnəu**ga bô:šta m ime gozdne parcele
Xé:rcəlnəu 'bošt je nad lá:zəm.

Hrinovec = **Xrì:nəuc –a** m ime travnika *Potò:čəŋk je ré:ku: »U Xrì:nəuc g'rem sè:čt.« U Xrì:nəuc majo 'lɔs.*

Logar: Xrì:nəuc

Čop: Xrýnəuc

Opis: Hrinovec – hudournik ter obenem senožet tik njega

Jama = **Já:ma –e** ž ime travnika *Gre'mo na Já:mo. Tò: je tá:ka planà:uca nat Plà:cəm.*

Opis: Jama – mala košenina tik nad središčem Krope

Kolezovo kopišče = **Kò:lezəu kopí:še Kò:lezəu**ga kopí:ša m zastar. ledinsko ime
Kò:lezəu kopí:še j nad Mè:lám.

Kovačev laz = **Kouá:čəu 'lɔs Kouá:čəu**ga lazù:/lá:za m ime lazú/travnika *Kouá:čəu 'lɔs je 'koj 'mè:ixnə napré:j uod Já:me.*

Lazi = **Lá:s Lá:zəu** m mn. skupno ime za Mežnarjev, Cutov, Fajmoštrov, Šolarjev, Perčev laz *Na Lá:ze smo louí:t xodí:l. Ré:če se, da səm 'šəu na Lá:ze na Uodí:ce.*

FK: (v) Lasech

Opis: V Lazih – splošno ime za zahodno pobočje dolinc, kjer je več lazov oz. gorskih senožeti

Lojzmanov bošt = **Lò:izmanəu 'bošt Lò:izmanəu**ga bô:šta m ledinsko ime
Lò:izmanəu 'bošt je xravən Kadí:.

Luža = **Lú:ža –e** ž ledinsko ime – gozdno pobočje na robu Jelovice (=Lužica) *Na Lú:žo g're pò:t uokəl Gó:re. Lú:ža j gli:x nad Já:məŋkam.*

Lužica = **Lú:šca –e** ž ledinsko ime (=Luža)

Mali lazek = **ta Mâ:l lâ:zək ta Mâ:lga lâ:ska** m ime lazú/travnika *Ta Mâ:l lâ:zək je 'žə zarà:šen. Ta Mâ:l lâ:zək je Lò:izmanəu. Ta Mâ:l lâ:zək je pot Fá:imoštroumo.*

Marica = **Marì:ca –e** ž ime znamenjčka iz leta 1927 ob poti na Vodice *Tò: j pa gó:r, k se g're na Uodí:ce, g'reš mem Marì:ce. Tò: j par Marì:c, 'təm smo počiuá:l. 'Təm je an počiuá:lnik, k smo š'lə gó:r, da smo mal pà:uze narè:dlə. G'rem na Marì:co gó:r.*

Čop: za Marýjco

Martinček = **Martì:nčək –čka** m ime gozdne parcele na Jelovici *Do Martì:nčka gre'mo.*

Matevžkov laz = **Matè:ušəu 'lɔs Matè:ušəu**ga lazù:/lá:za m ime lazú/travnika
Matè:ušəu 'lɔs je 'zej Šò:larjəu.

Mel = **Mè:u –la** m ledinsko ime *U Mè:l mam 'bošt. G'rem u Mè:u po da:rua. Nad Mè:lám je Ureté:n. Mè:u je ot Pè:trəuca pè:ctə mé:trəu lé:vo.*

Opis: Mev – (Mcl) prodišče ob vznožju poti, ki pelje tostran Špika na Vodice

Čop: na Mèu, od Mèuca səm

Mežnarjev laz = **Mé:žnarjəu 'lɔs Mé:žnarjəu**ga lazù:/lá:za m ime lazú/travnika
Mé:žnarjəu 'lɔs je mè:ixnə od Fá:rouškəga lá:za.

Opis: Mežnarjev studenec pod isto imenskim lazom

Miklavževa driča = **Məklá:užəu drí:ča Məklá:užəu drí:če** ž ledinsko ime

Močile = **Močí:le Močí:l** ž mn. ledinsko ime *U Močí:ləx je 'təm, k se g're na Čè:šəncə. Tò: j na drù:x strà:n Xrì:ba, žə na čè:šənško strà:n. Səm 'šəu na Močí:le.*

Logar: U Moči:ləx/U Močf:ləx

SSKJ: močilo 2. 'razmočen kraj, kjer voda izvira iz tal'

Plct.: močilə 2) dic Lache

Mokra skala = ta Mò:kra ská:la ta Mò:kre ská:le ž ime skale

Opis: Mokra skala – apnenčeva, z mahom obraščena skala, čez katero pronica voda in tvori sigo

Natovo polje = Nà:tou pò:le Nà:touga pò:la m (s) star. ledinsko ime (=Polje) *U Nà:tou pò:le gre'mo prè:klət. Nà:tou pò:le i biu fá:rouškə.*

Natov rob = Nà:tou rò:p Nà:touga rò:ba m ime travnika in smučišča *Na Nà:tou rò:p smo xodf:l í:če louf:t. Na Nà:toumo rò:b, 'ja. Na Nà:tou rò:p prf:des s Cú:touga lá:za.*

Ovink¹⁹ = **Uo'uaŋk Uouf:ŋka** m ledinsko ime *Na Uo'uaŋk gre'mo po da:rua. Z Uouf:ŋka né:sem da:r'ua.*

Opis: Na Ovinkih – vijugasta pot nad Lazi, po kateri so spravljali les, oglje in rudo

Pastirčkovo kopišče = Pastí:rčkou kopí:še Pastí:rčkouga kopí:ša m ledinsko ime

Perčev laz = Pé:rčou 'lās Pé:rčouga lazù:/lá:za m ime laz/travnika *Mé:žnarjou 'lās je lé:vo ot Pé:rčouga.*

Perčeve pečine = Pé:rčoue pečí:ne Pé:rčouəx pečí:n ž mn. ime pečin *Pé:rčoue pečí:ne so nad Lá:zəm.*

Petelinovec = Petelí:nouc –a m ime travnika in gozdnatega področja okrog njega *Petelí:nouc je tí:st trá:uaŋk. Na Petelí:nouc je 'tut Baló:ntou 'lās, pa Sŋeta Zbó:ta i 'tut na Petelí:nouc.*

Opis: Petelinovec

Petrovec = Pè:trouc –a m ime zemljišča za cerkvijo levo *U Pè:trouc je dó:bra uó:da.*

Plana = Plá:na –e ž ledinsko ime (=Pogrošarjeva plana) *Na Plá:n je 'təm, k se 'gre na Uodí:ce, g g'reš uokəl Gó:re.*

Opis: Na Plani – ravnica sredi gozda pod koto 597

Planice = Planí:ce Planí:c ž mn. ledinsko ime *K'le spré:dej so 'le Planí:ce, 'təm k so krè:s 'tut krí:l, prot Uodí:cam.*

Opis: Planice – goličava na grebenu pod Vodicami

Plankarija = Plaŋkarí:ja –e ž ledinsko ime (gozd), ime vrha *Uod Lá:zou gó:r, na uà:rx je Plaŋkarí:ja. Učá:s so pá:slə, rá:ítam, u Plaŋkarí:i, na ué:m pa nè: dó:brə, 'no.*

Čop: Plankarija

Pod boštom = Pod bó:štam/bó:rštam/bó:rštam ledinsko ime – planjavica, raven prostor sredi vzpetine med Petrovcem in Dolino, za župniščem tik pod gozdom *U'se k'le gó:r za cè:rkujo dó:l smo ré:klə Pod bó:štam.*

Pod Kresom = Pot Krè:sam ledinsko ime *Pot Krè:sam je 'təm, k se g're skos Pè:trouc gó:r na Uodí:ce.*

Podraca = Podrá:ca –e ž ledinsko ime *Gli:x səm/g'rem s Podrá:ce/spod Rá:ce.*

Pod Mokro skalo = Pot ta Mò:kro ská:lo ledinsko ime – področja okrog Mokre skale *Pot ta Mò:kro ská:lo i za cè:rkujo gó:r.*

¹⁹ Tega imena od mojih informantov ne poznata Stanko Habjan in Gizela Miljavec.

Pogrošarjeva plana = Pogrò:šarjəuə plá:na Pogrò:šarjəuə plá:ne ž ledinsko ime (=Plana)

Polanka = Polà:ŋka – e ž ledinsko ime *Par Polà:ŋk je xí:ša, u Polà:ŋk je pa k'rej, zatò: k je bla 'tut fuží:nca u Polà:ŋk.*

Police = Polí:ce Polí:c ž mn. ledinsko ime *Polí:ce so pot Zi:dano.*

Polje = Pò:le – a m (s) ledinsko ime – zemljišče pod Kapelico (=Natovo polje) *S ré:ku, g'rem u Pò:le, da s lox'ka 'šəu u teləuà:dəncə.*

Pri Beču = Par Bə'čə ledinsko ime *Par Bə'čə j ana planà:uca nad Uodí:cam, ane stò: mé:trəu prət ta Zi:dan.*

Opis: Bč – korito s hladnim izvirom na Vodica

Pri Divjem možu = Par ta Dì:ujimo mò:žə ledinsko ime

Raca = Rá:ca – e ž ime skale in gozdnega pobočja *Dó:ns səm biu pod Rà:co po da:řua. Kà:məčan prà:ujə, g'rem na Rà:co na Uodí:ce. G'rem s Krò:pe pod Rà:co po da:řua. Kà:məčan prà:ujə Rá:ca, mi: pa prà:umo pod Rà:co.*

Opis: Raca – značilna bela pečina nad izvirom Črnega potoka

Sedemindvajseta = Sé:dənduè:įseta – e ž ime gozdne parcele na Jelovici *G'rem u Sé:dənduè:įseto.*

Sedmo kopišče = Sé:dəm kopí:še Sé:dəmgə kopí:ša m zastar. ledinsko ime *Za Barí:glo do Sé:dəmgə kopí:ša so bli.*

Stočarjev laz = Stò:čarjəu 'ləs Stò:čarjəuə lá:za m ime laz

Široka peč = Širó:ka pè:č Širó:ke pečí: ž ledinsko ime

Šlibarjev laz = Šli:barjəu 'ləs Šli:barjəuə lá:za m ime laz/travnika (=Tarbuskarjev laz)

Šolarjev laz = Šò:larjəu 'ləs Šò:larjəuə lazù:/lá:za m ime laz/travnika (=Matevžkov laz)

Šomoštrov lazek = Šò:moštrəu là:zək Šò:moštrəuə lá:ska m zastar. ime laz/travnika *Šò:moštrəu là:zək je biu pot pò:tjo.*

Štok = Š'tək Štó:ka m ledinsko ime *Š'tək je pa na Jà:məŋk, 'təm k se g're pò:į k cé:řkvə.*

V Švici = U Švì:c ledinsko ime *Zgò:rna žà:ga j U Švì:c, so ré:klə, U Švì:c.*

Tarbuskarjev laz = Tarbù:skarjəu 'ləs Tarbù:skarjəuə lazù:/lá:za m ime laz/travnika *Tarbù:skarjəu 'ləs je za Pogrò:šarjəu, Gabè:le g'rejo mè:m.*

Triindvajseta = Trì:nduè:įseta – e ž ime gozdne parcele na Jelovici *G'rem u Trì:nduè:įseto.*

Vodice = Uodí:ce Uodí:c ž mn. ime planine na Jelovici nad Kropo *Tò: se į š'lə na Uodí:ce.*

Atlas: Vodice

Opis: Vodice – cca 1000 m visoka planina pod Črnim vrhom

Vodiška (planina) = Uodí:ška (planí:na) Uodí:ške (planí:ne) ž ime planine na Jelovici nad Kropo *U nedé:lo gre'mo na Uodí:ško.*

Atlas: Vodiška pl.

Vreteno = Ureté:n – a m (s) ledinsko ime – gozd in skalni rob na Jelovici nad Kropo *Ureté:n je na sré:t, k se g're na Uodí:ce. 'Jest mam 'bošt na Ureté:n/Ureté:n. Ureté:n je križi:še, k z Mè:ua pa z Žà:ge pri:de pò:t na Uodí:ce gó:r.*

FK: na Uretten

Opis: Vreteno – skalnat slabo poraščen apnenčev rob ob Razdrtem potoku

Zadolga njiva = Zadò:uga n̄:ya Zadò:uge n̄:ye ž star. ime travnika *Xod̄:l smo pa Zadò:ugo n̄:yo*.

Čop: Zadòuga niwa < za dolgo njivo (l. in v. i., Kropa)

Za dolgo njivo = Za d̄o:ugo n̄:yo ime travnika

Za Osjekom = Za U̇ò:sjekam nov. ime počitniškega naselja za Dolgo njivo *Za U̇ò:sjekam je pl̄è:s*.

Eržen: lastnik počitniškega naselja je (bil) Rdeči križ iz Osijeka na Hrvaškem

Zelena dolina = Zel̄e:na dol̄:na Zel̄e:ne dol̄:ne ž ime gozdne parcele *Zel̄e:na dol̄:na i par Slȯé:n̄sk pé:č, par Kor̄ò:šč̄kə*.

Opis: Zelena dolina – bukov gozd nad isto žago

Čop: Zel̄ena dolina, u Zel̄en dolin

Zupanovo kopišče = Zù:panou kop̄i:še Zù:panouga kop̄i:ša m zastar. ledinsko ime *Zù:panou kop̄i:še i na Plajkar̄i:i*.

Žaga = Žà:ga –e m ledinsko ime *U Žà:k s̄əm biu má:l. Z Žà:ge smo se dričá:l. Na Žà:go smo se xod̄:l lú:b̄ət. M̄à:j̄əŋkouga smo xod̄:l pož̄è:rat na Žà:go*.

FK: na Schag (ime gozdne parcele nad Koroščkom)

Opis: Na žagi – gozdne parcele nad bivšo zgornjo žago

Imena stavb, (nekatera) hišna imena²⁰ in nekatera druga stvarna lastna imena:

Ažmanova žaga = Ā:žmanoua žà:ga Ā:žmanoue žà:ge (=Spodnja žaga)

Opis: Ažmanova žaga

Budlajev vigenjc = Budl̄à:jou v̄i:gen̄c Budl̄à:jouga v̄i:gen̄ca m ime vigenjca

Cerkev (Sv. Lenarta) = C̄é:rk̄u C̄é:rk̄ve (svedga L̄è:narta) ž ime farne cerkve

Dom = D̄ò:m D̄ò:ma m ime stavbe, v kateri je kino, knjižnica - Zadrudni dom *Ki: no j u D̄ò:m. Prosl̄à:ya i bla u D̄ò:m*.

Dolga rit = D̄ò:uga 'r̄ət ž zastar. ime vigenjca *'T̄əm je biu 'tut ūi:gen̄c u D̄ò:ug r̄i:t. Pu žà:ga i bla D̄ò:uga 'r̄ət*.

Durcla = D̄uor̄cla –e ž zastar. hišno ime *D̄uor̄cle n̄i: 'ueč*.

Farovški križ = F̄á:roušk̄ə kr̄i:š F̄á:roušk̄əga kr̄i:ža m ime sakralnega objekta *Par F̄á:roušk̄mo kr̄i:ž̄ə i biu*.

Folšaritnica = F̄oušar̄i:t̄onca –e ž star. ime hiše *F̄oušar̄i:t̄onca j ana x̄i:ša na Pl̄à:c*.

Kapelica = Kap̄è:lca –e ž ime cerkve Device Marije na desnem bregu Kroparice *Nat Kap̄è:lco s̄əm biu. X Kap̄è:lc g'rem*.

FK: Kapelza

Klinarjeva hiša = Kl̄i:narjoua x̄i:ša Kl̄i:narjoue x̄i:še ž redko, zastar. ime hiše, v kateri je muzej (=Muzej)

²⁰ O hišnih imenih v Kropi je pisal Jože Eržen v Kroparskem zborniku leta 1995 (Domača hišna imena v Kropi), str. 198–205, prispevek Kroparska domača hišna imena (hišna številka, lastnik, domače ime) pa je tudi v Dodatku k prispevku za opis Krope (glej op. 2), str. 14–16. Tine Logar je v svojem rokopisnem zapisu govora Krope tudi zapisal dve hišni imeni: *u Kr̄i:štl̄ə, Tram̄ù:ška*. Čop je v svoji disertaciji zapisal nekaj hišnih imen v Kropi, npr.: *u p̄əkl̄ə, p̄r jernáč̄ə, p̄r Dražgošan, p̄r Sm̄ûkarjə, p̄r Šl̄ibrə, p̄r Mat̄ič̄kə, p̄r X̄érc̄l̄nə, Č̄op̄ək, J̄ürč̄ək, Kor̄òšč̄ək, T̄õnc̄ək, R̄ób̄əč* idr.

Korošček = Korò:šček –čka m hišno ime (kmetija)

FK: Koroschek

Loden = Ló:dən -dna m hišno ime in ime trgovinice *U Ló:dənə j štacú:na, ló:dən je pa 'le blagò.*

Lodnovo znamenje = Ló:dnoṽ zná:mne Ló:dnoṽga zná:mna m (s) ime sakralnega znamenja

Lovska kočā = Ló:ṽska kó:ča Ló:ṽske kó:če ž ime kočē/gostišča na Petelinovcu ob cesti na Jamnik *Do Ló:ṽske kó:če gre'mo. G'rem u Ló:ṽsko kó:čo.*

Atlas: L. k.

Lukov vigenjc = Lú:kou ṽ:genč Lú:kouga ṽ:genca m zastar. ime vigenjca²¹ *Lú:kou ṽ:genč je biṽ za ṽ:cam.*

Matičkovo znamenje = Matì:čkou zná:mne Matì:čkouga zná:mna m (s) ime sakralnega znamenja *Matì:čkou zná:mne ma Krì:sta 'zej.*

Medvehka²² = Medvè:xka -e ž zastar. hišno ime *G'rem x Medvè:xkə. Tò: j nat Potò:čəṽkam.*

Čop: Medvèxka

Medvehkina hiša = Medvè:xkna xí:ša Medvè:xkne xí:še ž zastar. hišno ime *Nasp'rot Potò:čəṽka j Medvè:xkna xí:ša. Medvè:xkna xí:ša j postrò:jena.*

Miklavž = Məklá:ṽš –ṽža m hišno ime v Kropi *PAR Məklá:ṽš səm biṽ.*

Čop: Məklaužək

Miklavževč = Miklà:ṽšəṽč –a m ime kmetije ob vhodu v dolino Vrčice *Od Miklà:ṽšəṽca gó:r g'reš loxkò: na Uodí:ce.*

Muzej = Muzé:j –ja m skrajšano ime za Kovaški muzej v Kropi (=Klinarjeva hiša) *Pred Muzé:jam me j slì:kou.*

Na skalici = Na ská:lčə hišno ime v Kropi *PAR Šči:rarčkə se ré:če Na ská:lčə.*

Čop: Na skálčə

Nava = Nə:ṽa –e ž, tudi **Nə:ṽ –a** m zastar. ime vigenjca²³ *Nə:ṽa/Nə:ṽ je biṽ pot Xé:rcəlnam.*

SSKJ: nāv 'bivališčec mrtvih'

Plēt.: nāvje 'duše nekrščenih otrok'

ESSJ: csl. navъ (f.) 'mrlič'

Pana = Pá:na –e ž star. ime vigenjca²⁴ *'Jes səm kouà:ṽ u Pá:n.*

²¹ Imena vigenjcev izpred 1. svetovne vojne, ki so navedena v delu Opis Kroepe (prepis in arhiv Kovaški muzej Kropa), 1951 (glej op. 2), str. 33: v Pungartu, na Mlečju, Tonetov vigenjc, Prekuhovčec (Prekuhovčev, op. J. Š.) vigenjc, vigenjc na »placu« (vigenjc »Na placu«, str. 30), pod češnjo, v Jami, v Peklu, v Vicah, v Kamrci, Lukov vigenjc, Kovačnica, Na Zg. Bajerju, V Navi, na Savi, Dolgart in vigenjc v Smukarjevem grabnu.

²² Ime je verjetno nastalo iz »medvedka« po asimilaciji *dk > xk*. Enako tudi Medvedkina hiša.

²³ V vigenjcih je bilo delo zelo težko, v njih so od jutra do noči, od otroštva do smrti kovali odrasli in otroci (prim. še druga imena vigenjcev: Pekl, Vice...); podobno še **ná:ṽčək –čka** 'mrtvaški zvon pri Kapelici', ki je kroparskim tovornikom zvonil, ko so z žebli odhajali na nevarno pot preko Jamnika proti Sredozemlju.

²⁴ V kroparskem govoru ima glagol **pá:nat –am** pomen 'kaznovati'.

Pekel = **Pə'kəu/Pəkù:/Pə'ku Pək'la** m zastar. hišno ime (in nekoč tudi ime vigenjca) v Kropi²⁵ *Pə'kəu - tò: j ana xí:ša, k so jo podà:rlə, k so cé:sto ší:rlə. Smo ré:klə, da smo blə ŷ Pək'lə. Skos Pə'kəu smo xodí:l gó:r k má:š po bli:žənc. Tò: j bla to'kə t'ma, k s 'šəu skò:z, da ní:s 'nəč ŷí:du.*

Čop: ŷ Pəklə

Opis: v Peklu (vigenjc)

Pivkov vigenjc = **Pì:ŷkəu ŷí:genç Pì:ŷkəuŷa ŷí:genç** m zastar. ime vigenjca

Polčevo znamenje = **Pó:lčəu zná:mne Pó:lčəuŷa zná:mna** m (s) ime sakralnega znamenja

Poljanka = **Polà:ŷka -e** ž hišno ime *Par Polà:ŷk səm biŷ. G'rem do Polà:ŷke.*

Potovka = **Pó:təuŷka -e** ž zastar. hišno ime *G'reš na Pó:təuŷko gó:r. 'Zej gre'mo pa x Pó:təuŷk.*

Prekuh = **Prekú:x -a** m zastar. ime vigenjca

Prekuhov vigenjc = **Prekú:xəu ŷí:genç Prekú:xəuŷa ŷí:genç** m zastar. ime vigenjca *Prekú:xəu ŷí:genç pa Pá:na sta bla 'təm, k je 'zej Ű:ko.*

Pretvornik = **Pretuð:rnik -a** m nov. ime televizijskega pretvornika na vrhu Kugle oz. področja okrog njega *Dó:ns smo š'lə do Pretuð:rnika na spre'xot.*

Pungart = **Pù:ŷgart -a** m zastar. ime vigenjca *Pù:ŷgarta ní: 'ueč - je biŷ nasprət Lé:drarja. U Pù:ŷgart je ana da:rží:na žŷé:la, so bli 'kər nó:t u anmo kabarné:l.*

Ravnateljev križ = **Ravnà:təlnəu kří:š Ravnà:təlnəuŷa kří:ža** m ime sakralnega znamenja *Par Ravnà:təlnəu kří:žə p se ré:klə.*

Slovenska peč = **Sloué:nška pè:č Sloué:nške pèči:** ž ime tehničnega spomenika – ostankov plavža/topilne peči na volka iz 14. stol. *X Sloué:nsk pé:č/ot Sloué:nške pèči: g'rem. Sloué:nška pè:č je ŷ D'nə. Zgò:rna žà:ga j bla za Sloué:nsko pèčjò:.*

Spodnja žaga = **Spò:dna žà:ga Spò:dne žà:ge** ž ime stavbe – žage (=Ažmanova žaga) *Spò:dna žà:ga j bla Ló:dnoŷa, je ŷ Kó:tlə. Kó:pəu səm se pot ta Spò:dno žà:go.*

Spodnji mlin = **ta Spò:dən mlì:n ta Spò:dəŷga mlì:na** m ime stavbe

Srednji mlin = **ta Srè:dən mlì:n ta Srè:dəŷga mlì:na** m ime stavbe *Ta Srè:dən mlì:n je nad Plà:cəm.*

Opis: Srednji mlin

Stara šola = **ta Stà:ra šò:la ta Stà:re šò:le** ž star. ime stavbe - mežnarije, v kateri je bila do leta 1888 kroparska osnovna šola *Ta Stà:ra šò:la j pa mežnarí:ja.*

Čop: ŷ ta stār šòlə

Sveta Sobota = **Suəta Zbó:ta Suəte Zbó:te** ž ime sakralnega znamenja *Par Suət Zbó:t səm biŷ - tò: j nad Ló:ŷsko kó:čo. Pot suəto Zbó:to so ŷ'ga ŷbí:l. Zná:məncək je 'təm, je nat cè:sto, na tí:stmo ŷŷí:ŷk tá:k kří:š.*

Čop: pŷ Svəd Zbót (znamenje nad Kropo)

Šmelova šupa = **Šmè:loŷa šú:pa Šmè:loŷe šú:pe** ž zastar. ime stavbe – lope *Šmè:loŷa šú:pa j bla dó:l, k je Mí:xəuŷa xí:ša.*

Čop: Šmčlowa šupa (h. i., Kropa) < svn. Schüpfe

²⁵ Tudi tu gre za metaforično poimenovanje (trpljenje, temačnost, strah – podobno tudi Vice, Nava).

Šola = Šò:la –e ž ime stavbe – Macolove hiše, v kateri je bila od leta 1888 do leta 1957 kroparska osnovna šola *Pot Šò:lo səm loù:ù rí:be, k je tí:st 'tomf. 'Jes se požà:ra na spò:ùnəm, tē:ta so se ga pà:, k je pò: KRò:pe goré:l, ot Fí:nžgarja pa do Šò:le.*
Šuštarčkova kovačnica²⁶ = Šù:štarčkoua kouà:čənce Šù:štarčkoue kouà:čənce ž ime poslopja Šù:štarčkoue kouà:čənce ní: 'ueč. *U Šù:štarčkou kouà:čənc so dé:lal cerkuè:ne uú:re.*

Opis: Šuštarčkova fužinca

Tarbuskarjev²⁷ **znamenjček = Tarbù:skarjəu znamen'čək/zná:məncək**
Tarbù:skarjəuga zná:məncə/znamənc'ka m ime sakralnega znamenja *Tarbù:skarjəu znamen'čək je u Kó:tlə, Čà:čmanouga, Potò:čəjkouga pa Nà:touga so pa samò: postá:ulə.*
U Tarbù:skarjəumo znamen'čək Marì:ja na ká:č stojì:, ana drù:ga j pa kapè:la par sùetmo Jò:žef.

Vice = Uj:ce/-a –0 s mn. ime vigenjca *U Uj:cax še 'zej kú:jejo učà:səx.*

Opis: Vice

Zgornja žaga = Zgò:rna žà:ga Zgò:rne žà:ge ž ime stavbe – žage *Je bla Zgò:rna žà:ga pa Spò:dna žà:ga, pa ubè:na 'ueč na dè:la. Zgò:rna žà:ga j bla pa Plamé:noua. Ta Zgò:rna žà:ga j par Sloùé:nsk pé:č.*

Zgornji mlin = ta Zgò:rən mlì:n ta Zgò:rənga mlì:na m ime stavbe *Ta Zgò:rən mlì:n je u Kó:tlə.*

Znamenjček = Znamənc'čək –č'ka m ime sakralnega znamenja nad Studenčkom *Z Znamənc'ka 'uən uó:da té:če.*

Čop: Znaməncək

Imena poti (hodonimi):

Gasa = Gà:sa –e ž ime poti od Potočnika proti farni cerkvi *Pó:j s pa na Gà:so gó:r pa:r'šou.*

Gabele = Gabè:le –0 ž mn. ime poti iz Krope na Jamnik *Po Gabè:lax smo se dričá:l. Po Gabè:lax se g're na Jà:məjk, samò: 'ze j slá:ba pò:t, učà:səx je bla pa tò: glá:una pò:t. Nà:jbəl se spò:ùnəm, k je aŋ'kaŋ a'dən u Gabè:lax za'šou, k'le gó:r, an možà:kar.*

Gospoka ulica/gasa = Gospó:ska ú:lca/gà:sa Gospó:ske ú:lce/gà:se ž ime ulice v Kropi, v kateri so večinoma enostanovanjske fužinarske hiše *U Gospó:sk gà:s ano xí:šo obná:ulajo.*

Karlovec = Kà:rlovc –a m ime dela ceste *U Kà:rlovc je cé:sta.*

Opis: Karlovec – klanec na cesti ne daleč od katastralne meje

Markova pot = Mà:rkoça pò:t Mà:rkoçe potì: ž ime poti *Mà:rkoça pò:t je nad Lá:zəm. Tò: smo na Uodí:ce xodí:l po Mà:rkoç pò:t.*

Smrdljiva gasa = ta Smardlì:ya gà:sa ta Smardlì:ye gà:se ž ime poti/ulice *Ta Smardlì:ya gà:sa j od Plà:ca mem Kouá:ča do Lú:kouga mò:sta.*

Spodnja pot = ta Spò:dna pò:t ta Spò:dne potì: ž ime poti *Po ta Spò:dna pò:t se g're na Čè:šəncə.*

²⁶ Ime poznata le Jože Eržen in Nace Blaznik.

²⁷ Morda bi bilo pravilno poknjženo Trbuskarjev znamenjček s polglasnikom pred r – v kroparskem govoru se namreč polglasnik pred r izgovarja tudi kot a oz. g.

Široka pot = ta Širò:ka pò:t ta Širò:ke potì ž ime poti *Ta Širò:ka pò:t g're po Gabè:lax pod Bari: glo.*

Zgornja pot = ta Zgò:rna pò:t ta Zgò:rne potì: ž ime poti *Po ta Zgò:rna pò:t se g're na Lò:usko kò:čo.*

Imena drugih samostojnih objektov:

Bazen = Bazè:n –a m ime športnega objekta in njegove najbližje okolice *Gre'mo na Bazè:n odbò:jko igr'ət. Po uó:iskə smo pa Bazè:n narè:dlə.*

Brezovski kamnolom = Bré:zoùšk kamno'lom Bré:zoùškəga kamnolò:ma m ime kamnoloma *Bré:zoùšk kamno'lom je na Pečé:x.*

Koruzni most = Korù:zən mò:st Korù:zəŋga mostù: m star. ime mostu²⁸ čez Kroparico pri Potočniku (=Lukov most) *Korù:zən mò:st smo dè:lal, k smo bli brespò:selnə, da nam je ô:pčina dá:la korù:zno mò:ko. Korù:zən mò:st se įzabá:sou.*

Ledrarjev most = Lé:drarjəu mò:st Lé:drarjəuga mò:sta m zastar. ime mostu *Lé:drarjəuga mò:sta ní: 'ueč.*

Opis: Ledrarjev most

Lukov most = Lú:kəu mò:st Lú:kəuga mò:sta m ime mostu (=Koruzni most) *Lú:kəu mò:st je zrauən Lú:kəu xi:še.*

Opis: Lukov most

Plamen = Plá:men Plamé:na m ime tovarne in njenih stavb *Pret Plamé:nam parki:rej.*

Opis: Plamen

Polčev most = Pó:lčəu mò:st Pó:lčəuga mò:sta m star. ime mosta *Pó:lčəu mò:st je pret Pó:lčəm. Tò: į mò:st par Pó:lč.*

Opis: Polčev most/most pri Polcu

Uko = Û:ko Û:kota m ime tovarne in njenih stavb *Pred Û:kotam se dobí:mo.*

Glasoslovje²⁹

V mikrotoponimih se odražajo vse glasovne in naglasne značilnosti kroparskega govora.

Tvorjenost mikrotoponimov

Večina kroparskih mikrotoponimov so enobesedna imena, na primer:

²⁸ Poleg zapisanih so v Opisu (glej op. 2) omenjeni še naslednji mostovi: most v Kotlu, most na placu/Placu.

²⁹ O tem v:

- J. Škofic, Fonološki opis govora Kroepe (SLA 202), JZ III, Ljubljana: ZRC SAZU, 1997, str. 175–189.

- J. Škofic, Oslabitev in onemitev samoglasnikov v kroparskem govoru, SR, letnik 44, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1996, št. 4, str. 471–479.

– samostalniki moškega spola: *Bazè:n, DRò:louç, GRá:bən, XRì:nouç, XRì:p, Izui:r, Já:məŋk, Kó:tu, Klá:nc, Kolò:mbar̄t, Ló:dən, Mè:u, Pé:trouç, Petelí:nouç, P'lac, Plá:men, Stəden'čək, Stò:čje, Š'pək, Ū:ko;*

– nekatera imena so množinski samostalniki moškega spola: *Lá:s;*

– samostalniki ženskega spola: *Bari:gla, Blì:žəncə, BRézoüca, Budlà:jka, Dolí:na, Fà:jfa, Gó:ra, Já:ma, Jelò:uca, Kù:gla, Kà:məñšca, Kapè:lca, Kastè:la, KRò:pa, KRò:parca, Li:pəncə, Marì:ca, Medvè:xka, Nà:ua, PRé:prouka, Plaŋkarì:ja, Podrá:ca, Polà:ŋka, Rá:ca, Rè:parca, Varlò:una/Ūarlò:una, Ūg:rčì:ca;*

– nekatera imena so množinski samostalniki ženskega spola: *Gabè:le, Pečì:, Ví:lce, Ūodí:ce;*

– samostalniki izvorno srednjega spola: *Čé:l, D'nə, Pò:le, Ūreté:n, Zná:mne* (v ednini se sklanjajo po moški, v množini – če bi za ta lastna imena obstajala tako kot za občna imena – pa po ženski sklanjatvi)³⁰;

– eno ime je množinski samostalnik srednjega spola: *Ūí:ce/-a;*

– posamostaljeni pridevniki: *Šgà:nsk, Šəmnà:ška, Ūodì:ška (planí:na)* – pogost je določni člen »ta«: *ta Žé:gnan (stədə:nc), ta Zi:dana (ská:la), ta mà:la ta Zi:dana, ta uè:lka ta Zi:dana;*

– posamostaljeni števniki: *Sé:dənduè:įseta, Trì:nduè:įseta.*

Tvorjenost enobesednih mikrotoponimov:

– izpeljanke:

– pripona **-əç** in **-ovəç/-evəç**: *DRò:louç, XRì:nouç, Klá:nc, Pé:trouç, Petelí:nouç, Škarjè:uç,*

– pripona **-ək**: *Maklà:užək, Stəden'čək, Zná:məñčək,*

– pripona **-nik**: *Já:məŋk,*

– pripona **-ica/-ice**: *Blì:žəncə, BRézoüca, Jelò:uca, Kà:məñšca, Kapè:lca, KRò:parca, Li:pəncə, Marì:ca, Rè:parca, Ūg:rčì:ca, Ví:lce, Ūodí:ce,*

– pripona **-ovina**: *Varlò:una/Ūarlò:una,*

– pripona **-ka**: *Budlà:jka, Medvè:xka, PRé:prouka, Polà:ŋka,*

– pripona **-ija**: *Plaŋkarì:ja,*

– pripona **-ina**: *Dolí:na,*

– pripona **-ile**: *Močì:le,*

– izpeljanka iz predložne zveze: *Podrá:ca,*

– sestavljenka s predpono **so-**: *Stò:čje,*

– kratično ime: *Ū:ko* (UKO = Umetno kovinska obrt),

– konverzija (posamostaljeni pridevniki),

– netvorjeni samostalniki: *Bari:gla, Bazè:n, Čé:l, D'nə, Fà:jfa, Gó:ra, Gabè:le, GRá:bən, XRì:p, Izui:r, Já:ma, Kù:gla, Kó:tu, Kastè:la, KRò:pa, Ló:dən, 'Lqə, Mè:u, Nà:ua, P'lac, Plá:men, Š'pək, Ūreté:n.*

³⁰ O oblikoslovnih značilnostih kroparskega govora pišem v doktorski disertaciji Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroepe na Gorenjskem, Ljubljana 1996, str. 133–267.

Večina netvorjenih samostalnikov v kroparskih toponimih (razen *gabè:le*, *kastè:la*, *krò:pa*, *lò:dən*, *nà:ya* itd.) se v sodobnem kroparskem govoru uporablja ne le kot lastno, ampak tudi kot občno ime (homonimnost lastnih in občnih imen). Zapisovalec mikrotoponimov ima tako pogosto težave pri odločanju o tem, ali je neko poimenovanje že lastno ime. Svoje informante sem tako spraševala, ali poimenovanje označuje le eno (točno določeno) predmetnost in je torej lastno ime, ali pa ob sebi potrebuje še kak prilastek, ki ga natančneje določa – npr. ime *Lá:s* (Lazi, m mn.) označuje samo točno določeno skupino lazov, medtem ko je *'lgs* (laz, m), samostalnik v ednini, občno ime in potrebuje ob sebi pridevniški prilastek, navadno je to svojilni pridevnik, ki označuje sedanjega ali nekdanjega lastnika.

Ta imena je mogoče razvrstiti v vrsto pomenskih skupin³¹:

- zemljepisni izrazi (oblikovanost površja ipd): *Čé:l*, *D'nə*, *Dol:na*, *Gó:ra*, *Gabè:le*, *Grá:bən*, *Xrì:p*, *Izù:r*, *Já:ma*, *Klá:nc*, *Mè:y*, *Močì:le*, *Pečì:*, *Plá:na*, *Polí:ce*, *Š'pək*, *Uodí:ce*, *Uo'ujəjk*,
- rastlinska imena: *BRÉZOYCA*, *Xrì:nojuc*³², *Jelò:yca*, *Lì:pəncə*,
- živalska imena: *Medvè:xka*, *Petelí:nojuc*, *Podrá:ca*, *Varlò:yca/uarlò:yca*,
- osebna lastna imena: *Mari:ca*, *Maklà:ujək*, *Marti:nčək*, *Pé:trojuc*,
- izrazi za oblikovanost naselja: *Gà:sa*, *Kastè:la*, *P'lqç*,
- izrazi v zvezi z urbanimi stvaritvami: *Kapè:lca*, *Muzé:j*, *Pretuò:rnik*,
- izrazi v zvezi s človekovo dejavnostjo: *Apné:nca*, *Krè:s*, *Pò:le*, *Stà:rlà:uəncə*,
- imena predmetov, pojavov iz človekovega okolja in vsakdanjega življenja (poimenovanje po podobnosti): *Barì:gla*, *Fà:jfa*, *Kù:gla*, *Kó:tu*, *Morà:jna*, *Ví:lce*
- in drugo.

Veliko mikrotoponimov je dvobesednih – ob samostalniku je levi pridevniški prilastek, in sicer:

- netvorjeni kakovostni pridevnik: *Čó:rən vò:rx*, *Čá:rən pò:tok*, *Dò:yga ní:yca*, *Suəta Zbó:ta*, *Zelè:na dolí:na*;
- nekatera imena (tista, katerih samostalniško jedro je med poimenovanji pogosto) imajo pred pridevniškim prilastkom tudi določni člen »ta«: *ta Mā:l là:zək*, *ta Mò:kra ská:la*, *ta Srè:dən mlì:n*, *ta Stà:ra šò:la*, *ta Žè:gnan stədé:nc*;
- en pridevniški prilastek je sestavljenka iz predloga »za« in kakovostnega pridevnika: *Zadò:yga ní:yca*;
- vrstni pridevnik:
 - *izsamostalniški* (izražajo povezanost, pripadnost, podobnost):
 - pripona **-ji** (v gradivu **-ji** ali **-i**): *Bà:bji/Bà:bi zò:p*,

³¹ O tem npr.: Alenka Šivic-Dular v razpravi Besedotvorne vrste slovenskih zemljepisnih imen na gradivu do leta 1500, Obdobja 10, Srednji vek v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1988, str. 229–244, ali Libuše Olivová-Nezbedová in kolektiv, Pomístní jména v Čechách, Praga: Academia, 1995.

³² Samostalnik *x'rən* v pomenu 'hren' se v rodilniku glasi *xrì:na*.

– pripona **-ski** (v gradivu **-ska/-škø**): *Kastè:lškø grá:bæn, Ló:uska kó:ča, Sloúé:nska pè:č,*

– *izglagolski* (izražajo stanje):

– pripona **-t** (deležnik na **-t**): *Razdà:rt pó:tok,*

– pripona **-n** (deležnik na **-n**): *Zì:dana ská:la, ta Žé:gnan stødé:nc* (morda tudi *Zá:rtøn pó:tok*) – ta imena imajo pogosto tudi določni člen »ta«,

– *izprislovni* (izražajo lego):

– pripona **-nji** (v gradivu **-øn, -na**): *Sré:dæn kó:nc, Spò:dæn kó:nc, Spò:dna žà:ga, Zgò:ræn bà:jar, Zgò:ræn kó:nc, Zgò:rna žà:ga* – običajno imajo ta imena tudi določni člen »ta«;

– svojilni pridevnik, ki navadno označuje lastništvo, lahko pa tudi spomin na koga (ob teh imenih je pravzaprav zelo težko ločiti, kdaj je neko poimenovanje že lastno ime predmetnosti, kdaj pa gre le za označitev sedanjega ali preteklega lastništva, pripadnosti ipd.):

– pripona **-ov** (v gradivu **-oŷ, -oŷa**): *Cú:tou 'læs, Fá:imoštroŷ 'læs, Fé:rbarjoŷa drí:ča, Klì:narjoŷa xí:ša, Må:rkoŷa pó:t, Matè:uškou 'læs, Nà:tou rò:p, Šmè:loŷa šú:pa;*

– pripona **-in/-ina** (v gradivu **-na**): *Jè:rcæn stødé:nc, Medvè:xkna xí:ša;*

– vrstni števnik: *Sé:dæm kopí:še* (tudi z določnim členom »ta«).

Nekaj mikrotoponimov je sestavljenih iz predloga in samostalnika, npr.: *Na ská:lcø, Pod bô:štam, Par Bø'čø, Za Uŷ:sjekqm, U Šŷi:c.*

Mikrotoponim je lahko sestavljen tudi iz predloga in samostalniške besedne zveze s pridevniškim prilastkom in določnim členom »ta«: *Pot ta Mò:kro ská:lo.*

Kot lastno ime s predlogom sem obravnavala le tiste besedne zveze, ki so se z istim predlogom pojavljale v vseh povezavah – ne le ob vprašanju *Kje?* in *Kam?*, kjer je predlog predvidljiv, ampak tudi kot odgovor na vprašanje *Kaj je to?* oz. *Kako se to imenuje?* Zemljepisna lastna imena se namreč pri vsakdanjem praktičnem sporazumevanju v narečju/krajevnem govoru običajno ne rabijo v imenovalniku, ampak so najpogostejša v mestniku s predlogi *v, na, pri*, orodniku s predlogi *za, pod* itd. (vprašalnica *kje*).

Problematična tako niso imena kot *Kapelica*, ki je običajen odgovor na vprašanje *Kako se ta cerkev imenuje?* oz. *Kako tej cerkvi rečete?* (čeprav se to ime navadno rabi v zvezi »pri *Kapelici*«, in sicer ne le kot odgovor na vprašanje *Kje?*, ampak tudi *Kako se tam reče?*, a so mogoče tudi zveze h *Kapelici, pod Kapelico, s Kapelice* itd.), ampak so problematična imena kot *Raca/Pod Raco/Podraco/Podraca* (ime skale in gozda ob njej) ali *Dolga njiva/Za Dolgo njivo/Zadolga njiva* (ime travnika) ali *Za Osjekom* ali v *Peklu*. V prvem primeru je ime brez predloga (*Raca*) tudi ob vprašalnici *Kaj?* po mnenju informantov nemogoče – ob pojasnilu, da sosednji Kamnogoričani vendarle rabijo ime brez predloga. Do neskladja je morda prišlo zaradi tega, ker skala *Raca* spada v katastrski okraj *Kamna Gorica, Kroparji* pa so imeli pravico do izkoriščanja gozda itd. na svoji strani katastrske meje pod njo in se

je tako tu ustalilo predložno poimenovanje. A iz različnih primerov rabe je mogoče ugotoviti, da se ime Raca v kroparskem govoru vendarle pojavlja tudi brez predloga, npr. *G'rem s Krò:pe pod Rá:co po da:r'ua*. (ne morda v/na Podrace). Tudi ime Za Osjekom se v kroparskem govoru nikoli ne rabi brez predloga, čeprav bi bilo to teoretično/po vzoru iz knjižnega jezika mogoče (npr. Osjek), ampak le: »tam se reče Za Osjekom, tam je Za Osjekom, bil sem Za Osjekom na plesu« (enako kot »bil sem Pod/pod Raco«) in tudi »grem Za/za Osjek« (kot »grem pod/Pod Raco«), na vprašanje »od kod« pa je mogoč tudi odgovor »grem z Osjeka«. Podobno je tudi pri drugem primeru, kjer je v zavesti kroparskih govorcev navadno le poimenovanje s predlogom: »grem za Dolgo njivo, bil sem za Dolgo njivo« ter »to je/tam se reče Za dolgo njivo/Zadolga njiva« (starejši) oz. »za/Za Dolgo njivo/Dolga njiva« (mlajši – če seveda ne rabijo poimenovanja Za Osjekom). Pri vseh tovrstnih poimenovanjih je posebno problematičen odgovor na vprašanje Od kod greš?: »z Race/iz Podrace/izpod Race« (v zadnjih dveh primerih je izgovor enak *spodrá:ce*); »(i)z Dolge njive/izza Dolge njive/iz Zadolge njive« (izgovor *zzadò:uge ní:ue*). Tudi ime vigenjca Pekel, ki ga ni več, pišem brez predloga, čeprav se najpogosteje rabi v zvezi s predlogom in zelo redko v imenovalniku brez predloga (enako kot v primeru Kapelica). Tako je mogoče slišati »dela v Peklu« in »dela v vigenjcu v/V Peklu«, redko pa »dela v vigenjcu Pekel«.

Na vprašanje »Kje?« kroparski govorniki odgovarjajo z naslednjimi predlogi in ustreznimi skloni³³:

- za hišna imena s predlogom »**pri**« in domačim hišnim imenom, npr.: *par Šči:rarčkə, par Maklā:uškə, par Já:rmə*;
- za položaj pri stavbah sicer s predlogom »**pred**«, »**za**« itd.: *pred Miklā:ušəm, pred Muzé:jam, pret Klī:narjam, za Kapè:lco*;
- namesto predloga »**v**« se ob imenih sakralnih objektov rabi predlog »**pri**«: *par Kapè:lc*;
- za ledinska imena, oronime, hidronime ipd. s predlogi, kot so:
 - »**na**« ali s predložno zvezo »**na vrhu**«: *na Kastè:l, na Pečé:x, na Plā:c, na Stò:čjə, na uq:rx Gó:re, na uq:rx Xrī:ba, na uq:rx Klā:nca, na uq:rx Pò:la*;
 - »**po**«: *po Jelò:uc, po Krò:p*;
 - »**pod**«: *pod Gò:ro, pod Rà:co, pot ta Zì:dano, pot Kapè:lco*;
 - »**pri**«: *par Stədenč'kə*;
 - »**za**«: *za cè:rkujə gó:r/dó:l*;
 - predlog »**za**« se lahko rabi tudi v pomenu 'na', na primer: *za Dò:uqo ní:uo, za Nā:təumo rə:bam*;
 - »**v**«: *u d'nə Gó:re, u Moči:ləx, u Polā:ŋk, u Žā:k, u Kó:tlə, u Ka'də, u Pək'lə*.

Na vprašanje »Kam?« odgovarjajo s predlogi:

- »**do**«: *do Polā:ŋke*;
- »**k/h**«: *x Kapè:lc*;

- »na«: na Dobrà:vo, na Stò:čje;
- »nad«: nat ta Zgò:rno žà:go, nad Rà:co;
- »pod«: pod Rà:co;
- »proti«: pròt Uodí:cam;
- »skozi«: skos Pə'koṽ;
- »v«: u 'Kat, u Jelò:ṽco;
- »za«: za Bari:glo, za Dò:ṽgo ní:ṽo.

Na vprašanje »Od kod?« odgovarjajo s predlogi:

- »iz«: s Krò:pe, z Žà:ge;
- »od«: od Žà:ge;
- »z/s«: s Stò:čja.

Na vprašanje »Kje/kod se gre?« odgovarjajo s predlogi:

- »čez«: čez Já:məṽk;
- »med«: met Čaruí:čəm (gó:r);
- »mimo«: mem Rá:ígəlna, mem Bazè:na (gó:r);
- »na«: na Matí:čka (gó:r), na Dolí:no (dó:l), na Pò:təṽko (gó:r);
- »od«: ot Pečí: ('če);
- »po«: po brè:g (gó:r), po cé:st (gó:r);
- »skozi«: skos Pə'koṽ.

Literatura

- BEZLAJ, F., *Etimološki slovar slovenskega jezika A–J, K–O, P–S*, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik, SAZU, 1977, 1982, 1995.
- BEZLAJ, F., *Slovenska vodna imena A–L, M–Ž*, Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik, 1956, 1961.
- ČOP, D., *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*, disertacija, Ljubljana, 1983.
- ČOP, D., Onomastično-lingvistične zanimivosti Bohinja, v: *Bohinjski zbornik*, Radovljica, 1987, str. 123–128.
- ČOP, D., Imenoslovje jeseniške občine, Jeklo in ljudje, v: *Jeseniški zbornik*, Jesenice, 1991, str. 61–71.
- ČOP, D., Krajevna in ledinska imena med Begunjami in Radovljico oziroma Lescami, v: *Radovljiški zbornik*, Radovljica, 1992, str. 133–139.
- ERŽEN, J., Domača hišna imena v Kropi, v: *Kroparski zbornik*, Kropa-Radovljica: Muzeji radovljiške občine, 1995, str. 198–205.
- FURLAN, M., GLOŽANČEV, A., ŠIVIC-DULAR, A., *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen po posameznih tipih glede na šifranta Evidenca zemljepisnih imen in Register prostorskih enot*, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 1997, 41 str.
- HORVAT, S., Mikrotoponimi na Vrheh in v dolini Raše (P–Ž), *Traditiones* 23, *Naš živi jezik*, Ljubljana 1994, str. 353–362.

- JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 4 • 1998
- HORVAT, S., Mikrotoponimi na Vrheh in v dolini Raše, *Jezikoslovni zapiski 1*, Ljubljana 1991, str. 147–154.
- JAKOPIN, F., KOROŠEC, T., LOGAR, T., RIGLER, J., SAVNIK, R., SUHADOLNIK, S., *Slovenska krajevna imena*, Leksikoni Cankarjeve založbe, Ljubljana, 1985, 358 str.
- Katastral Plan der Gemeinde Kropf in Krain, Laibacher-Kreis, Bezirk Radmannsdorf*, 1826 (Franciscejski kataster iz arhiva Kovaškega muzeja v merilu 1:1440).
- LOGAR, T., zapis govora Krope – rokopis (za SLA), 1958*, gradivo Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana.
- LOGAR, T., *Dialektološke in jezikovno-zgodovinske razprave*, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996 (uredila Karmen Kenda-Jež).
- MAJDIČ, V., *Razgledi po krajevnih imenih*, Ljubljana, 1996, 290 str.
- MAJDIČ, V., Slovaropisne pasti in zagate priročnika Slovenska krajevna imena, *SR* Ljubljana, 1994, letnik 42, št. 1, str. 51–79.
- MERKŪ, P., Krajevno imenoslovje na tržaškem, *Zgodovinski časopis 45*, 1991, št. 4, str. 565–580.
- MERKŪ, P., Prispevek k mikrotoponomastiki tržaške okolice, *SR* Ljubljana, 1992, letnik 40, št. 1, str. 32–41.
- MRDAVŠIČ, J., *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici*, Ravne na Koroškem, 1988, 93 str.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. in kolektiv, *Pomístní jména v Čechách*, Praga: Academia, 1995.
- Opis Krope*, Planska komisija OLO Radovljica (Božo Černe), prepis in arhiv Kovaški muzej Kropa, 1951, skupaj 56+26+1 str.
- PLETERŠNIK, M., *Slovensko-nemški slovar*, Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1894–1895.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša; DZS, 1997.
- Slovenska krajevna imena*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985.
- SNOJ, M., *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- ŠIVIC-DULAR, A., Besedotvorne vrste slovenskih zemljepisnih imen na gradivu do leta 1500, *Obdobja 10, Srednji vek v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana 1988, str. 229–244.
- ŠIVIC-DULAR, A., Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen, *Jezik in slovstvo*, Ljubljana, 1988/98, letnik XXXIV, št. 1–2, str. 3–14.
- ŠKOFIC, J., Fonološki opis govora Krope (SLA 202), *Jezikoslovni zapiski 3*, Ljubljana: ZRC SAZU, 1997, str. 175–189.
- ŠKOFIC, J., *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Krope na Gorenjskem*, doktorska disertacija, Ljubljana, 1996, 443 str.
- ŠKOFIC, J., Oslabitev in onemitev samoglasnikov v kroparskem govoru, *SR*, letnik 44, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1996, št. 4, str. 471–479.
- TOPORIŠIČ, J., *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 1976.

Microtoponymy of Kropa and in its Vicinity

The toponymy of Kropa and its vicinity is presented through habitation names (names of villages, hamlets and parts of Kropa, as well as names of buildings, homesteads and roads) and feature names, such as water names (hydronyms) and names of relief features (oronyms).

The collected toponyms are presented in the form of dictionary entries. The headword is adapted according to the principles of the Slovene literary language. After the headword the equals sign is used to introduce the dialectal transcriptions of the nominative and the genitive, together with the grammatical label. For some of the entries the usage information is indicated with currency or frequency labels. The headword is explained in regular type and the explanation is followed by an illustrative example in italic type. For some place names the information about occurrence in written texts, either linguistic or general, is given in the section at the end of the entry.

Finally, the author analyzed the word-formation characteristics of microtoponyms from Kropa. Some microtoponyms are one-word units (the majority are base words and derivatives of feminine or masculine gender), but most of them are nominal phrases consisting of two words, with an adjective in the premodifying position. The author also examined the prepositional phrases containing microtoponyms from Kropa.

Fonološki opis govora vasi Šentrupert (SLA 262)¹

Vera Smole

Govor vasi Šentrupert je v okviru dolenjske narečne skupine eden najbolj tipičnih vzhodnodolenjskih govorov. Ker je Šentrupert točka v mreži za Slovenski lingvistični atlas (št. 262), je njegovo glasoslovje predstavljeno v obliki fonološkega opisa, ki skupaj s fonološkimi opisi drugih krajev pomeni predprivavo za izdelavo SLA.

Within the Dolenjsko dialectal group the local speech of Šentrupert is one of the most typical in Eastern Dolenjsko. Since Šentrupert is one of the points in the Slovene Linguistic Atlas (No. 262) its speech is presented in the form of a phonological description. This description will be used in the preparation of the SLA together with other phonological descriptions.

1. INVENTAR

1.1 SAMOGLASNIKI

1.1.1 Dolgi samoglasniki

*i*ə uɔ
i: u:
ä: o: + ər
a:

1.1.1.1 /iɛ/ in /uɔ/ sta ožja in bolj napeta kot /i:/ in /u:/.

1.1.1.2 /j:/ in /y:/ sta izrazito nenapeta glasova, po slušnem vtisu blizu širokima *e* in *o*, vendar z nastavkom ustnic za izgovorjavo *i* in *u*.

1.1.1.3 /ä:/ je za razliko od /o:/ izrazito širok *e*-jevski samoglasnik.

¹ Ta fonološki opis je nastal na osnovi gradiva, zbranega v letih 1985-94 za jezikovno analizo govora vasi Šentrupert in okolice v moji magistrski nalogi in doktorskem delu. Čeprav je bil prispevek z povzetcem v angleščini, ki obravnava glasoslovje tega govora (obsežnejši povzetek magistrskega dela), že objavljen (gl. literaturo), sem se odločila za ponovno predstavitev te teme, vendar v obliki fonološkega opisa. Šentrupert je točka v mreži za Slovenski lingvistični atlas, fonološki opisi pa so se pri dclu za Slovanski lingvistični atlas izkazali kot izvrsten »priročnik« pri izdelovanju jezikovnih kart na vseh stopnjah dela. Ker je narejen na osnovi res obsežnega gradiva, lahko služi tudi kot vzorec za izdelavo popolnih ali morda samo diferencialnih fonoloških opisov drugih vzhodnodolenjskih govorov.

1.1.1.4 /a:/ je pri nekaterih govorcih rahlo zaokrožen.

1.1.1.5 /əɾ/ v dolgih zlogih je enofonemski diftong.

1.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

i *u*
(i)e *ɛ/ə* *ʊo*
a

1.1.3 Nenaglašeni samoglasniki

i *u*
(i)e *ɛ/ə* *ʊo*
a

1.2 SOGLASNIKI

1.2.1 Zvočniki

ɸ *m*
v
l *r* *n*
j *(t)* *(ŋ)*

1.2.2 Nezvočniki

p *b* *f*
t *d*
c *s* *z*
č *š* *ž*
k *g* *x*

1.3 PROZODIJA

1.3.1 Naglasni vezan na določeno mesto v besedah.

1.3.2 Naglašeni samoglasniki so lahko dolgi ali kratki (kvantitetna opozicija), nenaglašeni samo kratki.

1.3.3 Naglašeni samoglasniki so lahko akutirani ali cirkumflektirani (tonemska opozicija).

1.3.4 Inventar prozodemov ima štiri naglase (V̇:, V̇:, V̇, V̇) in nenaglašeno kračino (V).

2. DISTRIBUCIJA

2.1 SAMOGLASNIKI

2.1.1 Dolgi samoglasniki

2.1.1.1 /ie/ v položaju pred /j/ ni možen (*ažá:jɛn* 'oženjen', *žá:jɛn* 'žejen').

2.1.1.2 Če se beseda začneja z /j/+/ie/, se prvi del dvoglasnika lahko zlije z /j/, naglas se prenese na njegov drugi del in skrajša, ostane pa rastoč; nastane fonemska različica /é/ (*jiérbas/jérbas*, *jiétka/jétka*, *jiézən/jézən*).

2.1.1.3 V vzglasju in na začetku besede neposredno za /v/ ter v posameznih primerih za labialom ali velarom ima /uɔ/ fonemsko različico /uɔ̇/ (*uójstər/uó̇jstər*, *uól̇ie/uól̇ie* 'volja, olje', *mùɔram/muò̇ram*, *puó̇jstl̇ie/può̇jstle*).

- 2.1.1.4 V položaju pred /r/ /i:/ in /ä:/ nista možna, zastopa ju /ie/ (*skiéra, pastier; zvier*).
- 2.1.1.5 V položaju pred /v/ ima /o:/ položajno varianto /u:/ (*sinò:vi/sənù:vi, udò:va/udù:va*).
- 2.1.2 **K r a t k i n a g l a š e n i s a m o g l a s n i k i**
- 2.1.2.1 /e/ je položajna varianta /ie/ in /a/ za /j/ ali pred njim (*najèm, drèj ‘drenj’, zdèj*).
- 2.1.2.2 /e/ in /ə/ sta izgovorni uresničitvi polglasnika v določenem soglasniškem okolju. /ə/ je omejen na položaj pred (včasih tudi za) /r, m, n/ (*grənt ‘grunt’, dəm*); pred /r/ ima lahko prosto različico /a/ (*bəru/bàru*), pred ali za /m, n/ pa /e/, če je predhodni ali sledeči soglasnik palatal /j, č, ž, š/ (*čəm ‘hočem’, męčkən ‘majčken’*).
- 2.1.2.3 /i/ in /u/ sta zelo redka fonema in omejena na izglasje (*ji ‘jej’, jù ‘jedel’*); /i/ ima v nekaterih primerih še prosto različico /e/ (*u gradi/gradè (M ed.), pəsi/pesè (D ed.), u vasi/vasè (M ed.)*).
- 2.1.2.4 /uə/ je možen samo za labiali in velari (*müðšt, škuəf*), predhodni /v/ pa se z njegovim prvim delom asimilira (*uəv ‘vol’*).
- 2.1.3 **N e n a g l a š e n i s a m o g l a s n i k i**
- 2.1.3.1 Izgovorna uresničitev polglasnika je odvisna od njegove soglasniške soseščine. Ima dve osnovni položajni različici. Srednjejezični polglasnik /ə/ je omejen na položaj pred zvočniki /r, m, n/ (*pú:tər, pùəbəm (D mn.), kã:dən*). Pred /r/ in v vzglasju variira od srednjega polglasnika pa do /a/ (*ərjá:u/arjá:u*). Pred drugimi soglasniki se govori svetel polglasnik /e/, ki je v prednaglasnih zlogih lahko *i*-jevske, v ponaglasnih zlogih pa *e*-jevske barve (*bležj:na, suóset*). Možen je tudi v položaju pred /m, n/ za /č, ž, š, j/ in /l/ < /l/ (*plá:čən, agú:lən*).
- 2.1.3.2 Različica /e/ nadomešča /ie/ in /a/ v položaju za /j/ ali pred njim (*kmətj:je, plá:čej (vel.)*).
- 2.1.3.3 V hitrem govoru, predvsem pa v govoru vasi Zaloka, Hom in Hrastno, je slišati tudi zlogotvorne zvočnike /ɾ, ɿ, ɱ, ŋ/ namesto običajnejših zvez polglasnika in zvočnika.
- 2.1.3.4 Vzglasni /i/ pogosto postane nezlogotvoren (*igrát/jgrát, imiə/jmiə*).
- 2.1.3.5 /u/ se govori v vzglasju in izglasju, pred naglasom in po njem pa praviloma samo za labiali in velari (*ušíés ‘uho’, górlu, mučã:n, kuriən*).
- 2.1.3.6 /ie/ je možen samo v izglasju. Za /l/ < /l/ in /r/ je *ɿ* lahko oslavljen (*čiešpl(i)e, kú:r(i)e*), z /j/ pa se prvi del dvoglasnika asimilira (*/j/+/ie/ > je: kmətj:je*). Nasploh je ta dvoglasnik nekoliko nestabilen: pri nekaterih govorcih je zelo izrazit, drugi pa pogosteje govorijo enoglasnik /e/.
- 2.1.3.7 /uə/ je možen samo v izglasju za labiali in velari (*žã:gamuə xrù:šküə*), predhodnji /v/ pa se z njim asimilira (*/v/+/uə/ > /uə/: krá:uə*).
- 2.1.3.8 /a/ ni možen v ponaglasnem in izglasnem položaju za palatalnimi soglasniki /č, ž, š, j/ in /l/ < /l/ (*čiešpl(i)e ‘češplja’*).

2.2 SOGLASNIKI

2.2.1 Zvočniki

2.2.1.1 Fonem /v/ je nastal z razpadom dvoglasnika *va:* > /v/+a:/. Da je /v/ fonem, nam dokazujejo naslednje opozicije: *vá:t* (3.ed.) / *uá:t* (D ed.) 'vadi / vodi', *vá:du* (del.) / *uá:du* (del.) 'vadir / vodil'.

2.2.1.2 Fonem /h/ je redek, saj ga mlajša, pa tudi že srednja generacija skorajda več ne govori. Tudi položaj pri tistih govorcih, ki ga še ločijo, je različen: nekateri ga govorijo pred vsemi zadnjimi samoglasniki, razen pred etimološkim u, drugi samo pred a. Krajevno gledano se nekoliko bolje ohranja v vaseh vzhodno in jugovzhodno od Šentruperta (Hom, Hrastno, Prelesje, Bistrica).

2.2.2 Nezvočniki

2.2.2.1 Zveneči nezvočniki /b, d, g, z, ž/ pred pavzo in pred nezvenečimi nezvočniki izgubijo svoj zven in dobijo svoje nezveneče pare /p, t, k, s, š/. To velja tudi za tiste zveneče nezvočnike, ki so prišli v tak položaj po samoglasniškem upadu (onemitvi) (*miēt, u miēt* (M ed.)).

2.2.2.2 Pred zvenečimi nezvočniki sta /c, č/ postala zveneča: *tá:ʒga* 'takega', *bujiéʒga* 'boječega'.

2.2.2.3 V predložnih zvezah, in seveda tudi v stavčnih, po samoglasniški onemitvi podvojeni samoglasniki niso nobena redkost: *priēt̃t̃ie* 'pred te', *ssebūoj* 's sabo', *vj:tt̃ie* 'vidite', *ná:jtt̃ie* 'najdite'.

2.3 PROZODIJA

2.3.1 Enozložnice in besede s končnim dolgim naglasom so lahko samo cirkumflektirane (*grǎ:x, xrà:st, kavà:č*); akut se pojavi samo pod vplivom stavčne intonacije.

2.3.2 Dolgi akut, ki je prišel v zadnji ali edini besedni zlog po onemitvi končnega samoglasnika, rastočo intonacijo za enkrat še ohranja: razlog je morfološko-semantičen: *dlá:t, lá:t, mlá:k, pu cá:st* (M ed.), *má:m* (D ed.).

3. IZVOR

3.1 SAMOGLASNIKI

3.1.1 Dolgi samoglasniki

iē ← dolgega cirkumflektiranega *e*: *liēt, miēt, piēč, pēpiēu, vęčier, vęčierje, smiēt, plēviēu, šiēt, drəviēsa, črəviēsa, imiēna* (vse R ed.); *sərciē, puljiē, aldiē, jęsiēn; nasmiētu* (del.), *razvęsiēlu* (del.), *vęsiēla* (prid.), *uviēu; kjē, čębiēla*.

← novoakutiranega *e* v nezadnjih besednih zlogih: *ziēlje, žiēnska, žiēdən, piērje; riēbra; kmiēta, pugriēba, ušiēsa, jeliēna, səršiēna, urimiēna* (vse R ed.); *siēdəm, šiēt, triēt* (vrst. šte.); *miēləm, miēčęm, žiēnəm, čiēšęm, kliēpləm, tiēšęm; niēsu, riēku, piēku, tiēku, tiēpu* (vse del.); *nasiēlən; toda: ažá:jēn* 'oženjen' (disimilacija pred /j/);

- ← stalno dolgega *ɛ* in staroakutiranega *ɛ* v nezadnjih besednih zlogih: *piɛt, imiɛ, piɛst, dɛviɛt, dɛsiɛt, žiɛla* (del.), *riɛt, na griɛdɛx* (M mn.), *sviɛt, triɛsu* (del.), *gliɛdam, spiɛt* (trp. del.); *piɛtɛk, viɛžɛm, viɛnɔm, dɛviɛt* (vrst. števn.), *dɛsiɛt* (vrst. števn.), *priɛdɔm, viɛzaɥ* (del.), *kliɛčɛɣ* (del.), *pliɛšɛm, priɛdɔm, ziɛbɛje*, toda: *žá:jɛn, žá:na* 'žejen, žejna' (disimilacija pred /j/); *diɛtɛlɛje, pukliɛkɔnt; jiɛtra/jɛtra*;
- ← dolgih *ɛ* in *i* ter staroakutiranih *ɛ* in *i* v nezadnjih besednih zlogih v poziciji pred /r/: *miɛra, skiɛra, zviɛr, viɛrna, viɛra, miɛrɔm*;
- ← v izposojenkah: *fɛrkɛlc, liɛdar, viɛlbi* (1 mn.), *pɛdiɛntarca, piɛza, štriɛka, žiɛgɔn*.

- uo ← novoakutiranega *o* v nezadnjih besednih zlogih: *uólje/uólje, xuóje, buótra, nuóšje, škuóda, kuóžje, dùota; nuóšɔm, pruóšɔm; duóbɔr, muókɔr, uójstɔr/uójstɔr, muódɔr; uóšɔm/uóšɔm; muóram, tuónɔm, uógnɔm sje, upuógnɔm; bruódɔm, guónɔm, xuódɔm, luómɔm, muóčɛm, nuóšɔm, pruóšɔm, uódɔm, uózɔm; kuólɔm, muógu* (del.); *zluómlɔn, zùožɛn, zada(v)uólɔn*.
- ← stalno dolgega *o* in staroakutiranega *o* v nezadnjih besednih zlogih: *klùop, druók, krùok, pùot, rùop, sùot, gulùop, guòbɛc, prùot, Dùop, abrùoč, guòst, kùos, kùot, mùoš, bùo, tùot; duóga, guóba, tuóčje, kuóčje, ruóka, guósta, pùopɛk, suóšɛt, atuóžɛn; maguóčje, uóžɛk/uóžɛk, muóka, buóɔn, luóka, truóba*;
- ← v izposojenkah: *dragùonar, fùotar, lavùor, lùon*.

- í: ← stalno dolgega *i*: in staroakutiranega *i* v nezadnjih besednih zlogih: *zj:ma, svj:je, mj:za, lj:st, zj:t, krj:š, xrij:p sj:n; lj:pa, rj:ba, xj:šje, tj:č* (1 mn.), *žj:la*;
- ← v izposojenkah: *brj:taf, lj:kuf, šj:xt, šj:na*.

- u: ← stalno dolgega *u* in staroakutiranega *u* v nezadnjih besednih zlogih: *lù:č, klù:č, lù:bje, alù:pɛk, lù:pɔm, xrù:ška, plù:čje; kù:pa, krù:xa, grù:nta* (vse R ed.); *mù:xa, jú:žna, kù:xat, bù:kau; čù:t, abù:t, sezù:t, asù:t*;
- ← dolgega cirkumflektiranega *o*: *nù:č, mù:č, rù:k, bù:x, gnù:j, lù:j, mɛšù:, lɛpù:, sɛxù:, xudù:, pɔrbù:lšɛk, srù:ta, cvɛtù:vi/cvɛtò:vi, bì:li*;
- ← *o:u: damù:; gɔrmù:je, s Tɔrbù:l* (R), *vulù:* (R mn.);
- ← *o:ɔ: kumù:c, pù:, sù:, ubù:gat*;
- ← *vo:: tù:r, sù:j, dù:je*;
- ← izjemoma *o* (po analogiji): *gù:s*;
- ← v izposojenkah: *augù:st, plù:žna, fù:ra, glažù:ta, spù:cat*;
- ← onomatopoeičnega *u*: *kù:kauca, ú:kat*.

- ä: ← stalno dolgega *ě* in staroakutiranega *ě* v nezadnjih besednih zlogih: *grà:x, bà:ù, là:s, mà:x, smà:x, là:p, là:ta* (I mn.), *mà:sta* (I mn.), *bęsà:da, snà:k, brà:k, slà:p, mà:sęc, nà:mam, čà:šje, já:s, cvà:t, svà:t*; v izglasju skupaj z *lj/*: *dvà:j, puvà:j, smà:j, và:j; črà:da, và:tør, kà:døn, srà:da; mlà:k, zvà:zda, svà:čje, trà:bux, cã:pęc, brà:za, cã:sta, navà:sta, strà:xa, pã:na, lá:t, má:st, kulà:n, pulà:n, klá:ščje, lá:šęŋk, trà:bux, mlà:k, stá:na, gnà:st, žęlá:s, nędã:lje; sã:kat, dã:kla, smarà:ka, rá:pa, plã:vje, lá:vørca, sã:mje, nã:søm, gusã:nca, žrà:bęc;*
- ← dolgega *ę* in *e* pred *lj/*: *žã:jęn, žã:na, ažã:jęn;*
- ← *a:j* različnega izvora: *mã:xna, grã:sku, dã:tje* (vel.);
- ← *e* v knjižnih besedah: *izlà:tnik, naslã:dnik, addã:lk, pusã:stvu, prã:dnik, prumã:ta* (R ed.), *sladulã:t;*
- ← v izposojenkah: *prã:mza, cã:gu, dã:ka, prablã:m, švã:lar, á:mar, špã:jęt, švã:rcat.*
- o: ← dolgega *ɔ* v besedah: *sò:ncje, sò:nčęna, Hò:m;*
- ← v pritrtilnici 'ja': *jò:;*
- ← kot dvojnica v množinski priponi *-ovi*, še zlasti za zvočnikom: *sinò:vi, valò:vi, rudò:vi, trakò:vi;*
- ← v nekaterih lastnih imenih: *Dò:lf, Dò:ri, Fò:ns, Jò:ži, Krò:marjęva, Zò:ra.*
- ← v izposojenkah in knjižnih besedah: *bò:lnica, bò:mba, bò:rc, čistò:čje, dó:ba, fəršó:lęnga, tò:p, stró:ji* (I mn.).
- a: ← stalno dolgega *a* in staroakutiranega *a* v nezadnjih besednih zlogih: *grà:t, prà:x, krà:l, urà:t, dvà:, xrà:st, mlà:j, mà:j, kavà:č, trà:va, glá:va, brà:da, á:pøn* 'apno'; *krá:va, má:t, brá:ta* (R ed.), *usá:ka* 'visoka';
- ← cirkumflektiranega *ə* in novoakutiranega *ə* v nezadnjih besednih zlogih: *dà:n, čà:st, là:n, là:š, mà:x, và:s; má:šje sá:je* 'sanje', *pá:jsi, vá:ški, pramá:knje, usá:xnje;*
- ← *e*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga:
- večasih za */č, ž, š, (l, r)/*: *čã:ù, rčã:n, žã:lat, žã:lt, rãšã:t, pl(j)á:mje, lj(j)á:tęt, r(j)á:kla;*
- za drugimi soglasniki skupaj z *lj/*: *tjá:ta, vjã:žje, sjã:stra, zjã:mlje, já:løn, já:søn, pjã:kla, njã:sla, tjã:pla, tępjã:na; na pjã:č* (M ed.); *njã:søm, pumjã:tøm, pjã:čęm; tjã:say* (del.), *tjã:sat, puštjã:na;*
- ← *ę*, ki je prišel pod naglas po kasnem premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga skupaj z *lj/*: *pjã:ta, já:zęk, já:čmøn, mjã:xka, tjã:ška, pjã:tęx, dęvjã:tęx, dęsjã:tęx, bl(j)á:døm;*
- ← *ě*, ki je prišel pod naglas po kasnem premiku naglasa s končnega kratkega besednega zloga skupaj z *lj/*: *ur(j)á:mje;*

- ← *o*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga:
 – v vzglasju: *á:sa*, *á:čje*, *á:gi* ‘ogenj’, *á:kən*, *á:su*;
 – za labiali in velari skupaj z /ʉ/: *gʉá:ra*, *kuá:sa*, *kuá:za*, *lepʉá:ta*, *taguá:ta*, *bʉá:sa*, *zmʉá:gla*, *bʉá:la*; *bʉá:ba*, *kuá:je* ‘konja’, *kuá:šje* (vse R ed.); *bʉá:šč*, *kuá:žex*, *puá:rat*; *na muá:st* (M ed.); *guá:ru*, *xʉá:du*, *uá:zu* (vse del.); *gʉá:rt*, *gaʉá:rt*, *xʉá:dət*, *kuá:pat*, *muá:lt*;
 – za drugimi soglasniki: *tá:rk*, *rá:sa*, *gərdá:ba*, *kuná:plje*, *prá:star*, *člá:yk*, *šrá:ka*, *dá:bra*, *zá:bat*, *ná:st*, *prá:st*, *zlá:mt*; *na dá:m* (M ed.); *sná:pa*, *bərlá:ga*, *čá:pa*, *atrá:ka*, *strá:pa* (vse R ed.);
- ← *q* po kasnem premiku naglasa s končnega besednega zloga: *sá:dba*, *tá:žba*, *trá:xa*;
- ← v izposojenkah: *gà:jžlje*, *cà:jt*, *rà:ʉfəŋk*, *štá:la*, *štà:ŋga*.

3.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

- i* ← *-i* (s fakultativno varianto *ĕ*): *muški*, *usi*, *vaški*, *u gradì/-ĕ*, *u vasi/-ĕ*, *u kərvi/-ĕ*, *pər tĕbi/-ĕ* (vse M ed.); *pĕsi/-ĕ* (D ed.);
 ← *i*, *ĕ*, *è*, *ə* + istozložni /j/ ← (*j*, *ŋ*): *pi*, *ji*, *smi/sĕmi* ‘semenj’, *mi* ‘imej, manj’.
- u* ← *-ù*: *jĕmù*, *ž nəmù* ‘z njim’;
 ← *-o*: *laxkù*, *samù*, *takù*;
 ← *ó*, *i*, *ĕ*, *è*, *ù* + /ʉ/ ← (*v*, *f*): *mlačù*, *pĕkù*, *nastù* ‘nastilj’, *bù*, *rù*, *pučù*, *umù*, *məlù*, *mù* ‘imel’, *atù* ‘hotel’, *jù* ‘jedel’, *sĕdù*, *skərbù*, *tərpù*, *ušù*, *zaraxnù*, *cvù/cvĕtù*, *sĕzù*, *abù*, *smù*, *brù*, *zašù*, *grù*, *urù*, *čù*.
- je* ← naglašениh *è(t)* in *ĕ(t)* v zadnjih ali edinih besednih zlogih: *xmjĕu*, *kmjĕt*, *pugrjĕp*, *skljĕp*, *mənjĕ* (R ed.), *usjĕ*, *mjĕt*, *njĕst*, *pjĕčt*, *prijĕst*, *tjĕčt*, *začjĕt*;
 ← izjemoma iz *i(:)* pred /r/: *sjĕr* ‘sir’.
- e* ← *à(t)* v polžaju pred /j/ ali za njim: *krĕj*, *pjĕn*, *ərjĕu*, *dvĕjsĕt*, *kjĕle*, *gdĕj*, *atspudĕj*, *zdĕj*, *djĕt*, *smĕjĕt sje*, *zdjĕt*;
 ← *è(t)*, *ĕ(t)* in *ĕ̇(t)* v polžaju pred /j/ ali za njim: *drĕj*, *jĕšprĕj*, *najĕm*, *ažlĕj*, *pracĕj*, *bĕjš* (vel.), *lĕj* (vel.), *najĕt*, *arjĕ* (3.ed.), *ujĕt*;
 ← *à* v položaju za /r/ in pred /ʉ/ ← (*ʃ*): *krĕu* ‘kradel’, *srĕu* ‘sral’.
- uo* ← kratko naglašenedega *o* in *q* za velari in labiali večinoma v zadnjih besednih zlogih: *kuòu*, *kuòj*, *puòt*, *muòšt*, *škuòf*, *glabuòk*, *takuòle*, *bʉòl*, *gʉòr*, *əŋkuòl*;
 ← v posameznih primerih iz *ə* in *i*: (za labialom): *uòn* ‘ven’, *uòs* ‘ves’, *muòm* ‘mimo’ (preko *momò?*).
- ę* ← *ə̇(t)*: *bĕzĕk*, *dĕš*, *pĕs*, *kuolĕk*, *dĕŋĕs*, *tĕšč*;

- ← *i(t)*: *bĕk, mĕš, mlatĕč, nĕč, gnĕt, jĕt, pĕt, pĕstĕt, vĕt, upĕt*;
- ← *è(t)*: *jĕn* 'njen';
- ← *ě(t)*: *mĕt, cvĕtĕt, adĕt, sĕdĕt, tĕrpĕt*;
- ← *ù(t)*: *krĕx, kĕp, lĕft, skĕp*;
- ← *ə*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga: *tĕbĕje* (T ed.);
- ← v posameznih primerih iz *à* za /j, č/: *jĕst, tačĕs*;
- ← v posameznih primerih iz *a:j*: *mĕčkĕn*.

V vseh primerih gre za položaj ne pred /r/ oziroma za položaj ne za palatalnimi soglasniki in pred /m, n/.

- ə* ← *đ(t), i(t), ě(t), è(t), ù(t)* pred /r/ ter pred /m, n/, kadar ne stoji za palatalnimi soglasniki, včasih pa tudi za njimi: *mĕn* 'meni', *abĕn* 'nobeden, dĕm, grĕnt, Martĕn, štĕrdĕset, uskĕrt, kĕdar;
- ← *ə, e* v besedah s kasnim naglasnim umikom: *mĕnjĕ, nĕga, nĕmu, tĕma, mĕgla, pramĕkĕnt*;
- ← *r*: in *r* skupaj z /r/: *dĕrva, tĕrta, gĕrda, dĕrĕt; pĕrst, vĕrt, tĕrĕn, tĕrt*.
- a* ← kratko naglašeni *à(t)*: *brĕt, dĕskĕ, pu gurĕx* (M ed.), *pĕklĕ* (R ed.), *pĕsĕ* (R ed.), *bugĕt, damĕč, mlĕt, kĕšĕn, x nĕm* (D mn.), *nĕš, uzgĕ* (R), *dĕrgĕm, prĕu, gnĕt, klĕt, arĕt, znĕt, stĕt, zrĕst*;
- ← naglašene *o* v zadnjih besednih zlogih v položaju ne za labialom ali velarom: *grĕf, grĕp, plĕx, snĕp, usĕk, dĕl, dĕst*;
- ← *a* po premiku naglasa s končnega besednega zloga: *u grĕt* (M ed.), *u vĕs* (M ed.), *Mĕrtĕn, strĕšnu, slĕtka*;
- ← *ř*: skupaj z /ř/: *vĕřk, dĕřk, řĕřna, mĕřĕm, kĕřĕm, dĕřĕm, pĕřĕm, tĕřĕm; vĕřna, pĕřĕ (I mn.), dĕřga, rĕřna; pĕř, pĕřĕn, dĕřk, tĕřĕt, mĕřt*;
- ← *o* v položaju pred /ř/ (različnega izvora) ne glede na predhodni soglasnik: *řĕřĕu, atrĕřt, spĕřt, aprĕřnači, aprĕřne*;
- ← *a*: in *o*: pred /ř/ ← (v, ř): *klĕř, klĕřca; lĕř, lĕřca, lĕřski; rĕřĕna, kĕřtar, pĕřtar*.

3.1.3 Nenaglašeni samoglasniki

- i* ← *i*: *dĕ: lĕřci, pĕřbi, řĕ: rmani, guspudĕ: řji, řĕ: řci* (vse I mn.); *Frĕ: nci, Mĕ: mi, lĕřski, řĕ: řski*;
- ← *-ě/-u* v D, M ed. sam. m in s sp.: *na brĕ: gi, pĕřbi, pu krĕřgi, u mĕ: jniki, u mlĕ: ki, pĕř mĕ: sti*;
- ← *ji*: *lĕ: dica, slĕ: bi, atrĕřĕi, stĕ: ri, řĕřĕři, vĕřĕi*;
- ← zveze *j* (< *ń*) in *i, e, ə* v izglasju: *Trĕ: bi* 'Trebnje', *ĕ: gi* 'ogenj', *zĕ: di, řĕřĕ: li*.
- ← *ě, ĕ, e, u* v prednaglasnem položaju, večinoma pred zlogom z /ř/: ali /řĕ/: *drĕřĕša, řĕřĕta* (I mn.), *řĕřĕ: řĕk, lĕřĕn, drĕřĕt, drĕřĕt, u*

pistiex (M mn.), *zvičier*; *Pitilj: nau*, ⁺*tituò* (T ed.), *ližiéčje*, *dibiéla*; *kipj: uən*, *apčitj: la* (del.), *zadišj*: ‘zaduši’.

- u* ← *u* v vzglasju: *upukuóǰenc*, *ušiés*, *umà:zan*, *umj:t*, *uvièy*; v drugih položajih je tak /u/ redek, ponavadi analogičen po *u*-ju v naglašnem položaju: *xudgà*, *lučj:*, *trá:bux*; ali pa je beseda knjižna oz. ekspresivna: *zá:druga*, *xudj:č*;
- ← *v+o* v vzglasju: *uzj:čęk*, *udjē* (R), *udj:la*;
- ← *o* in *q* v prednaglasnem in ponaglasnem položaju (če mu ne sledi istozložni /u/) za labiali in velari: *kurięn*, *kurj:t*, *gulùop*, *guspà:*, *xudj:la* (del.), *pukrj:t*, *pugá:čje*, *mučà:n*, *dvurj:ščje*, *davul(j)á:je*; *já:guda*, *malá:nkust*, *má:škurje*, *fá:jmuštör*; *mužà:*, *gusj*., *putj*: (R ed.);
- ← izglasnega *-o* sam. s sp., prisl. in del. na *-lo* (v položajih, kjer ni onemel): *djá:blu*, *górlu*, *má:slu*, *drj:štvu*, *mórzlu*, *praslà:bu*, *rá:tku*, *strášnu*; *kusj:lu*, *trá:ščlu*, *zbuá:lu* ‘zbodlo’;
- ← obrazila *-ov/-ev* v R mn. samost. m. spola: *cà:jtu*, *s xrxj:bu*, *krà:fu*, *mužà:ku*, *grj:lu*, *xlà:pcu*, *jj:rju*, *kuá:scu*, *krà:ju*, *stà:ršu*;
- ← končnice *-ov*: *bj:ku*, *ciérku*, *žietu*, *brj:tu*;
- ← skupine *vi*: *pör ciérku* (M ed.), *put ciérkuje* (O ed.), *bj:kucje*; *pöru*; *usá:k* ‘visoko’;
- ← izglasnega *-et*: *djá:bu*;
- ← izglasnega *-ět*: *ljá:tu*, *čiépu*, *guá:ru*, *zbuá:lu*;
- ← izglasnega *-iř*: *dj:bu*, *grá:bu*, *klá:tu*, *amá:nu*, *naj:ču*, *ná:su*, *prá:su*;
- ← izglasnega *-ř* za zlogotvornim /r/: *izumàru*, *atpóru*, *azàru*, *pužàru*;
- ← ponaglasnega *ř*: *já:buk*, *já:bučęk*;
- ← skupine *ov*: *štuóruje*, *Zabj:kuje*;
- ← *o* v tujkah in knjižnih besedah, tudi za labiali in velari: *aruplàn*, *uvięra*, *ná:rut*, *prumjět*, *sladulà:t*.
- je* ← izglasnega *e* in *ę* (pri čemer se prvi del diftonga s predhodnim /j/ < (*j*, *n*) asimilira, za /l/ < (*ř*) in za /r/ pa je lahko oslavljen): *kriřf:ščje*, *urá:mje*, *sá:mje*, *př:ščje*, *brá:zdje* (I mn.), *cá:stje* (I mn.), *iz Drá:gje* (R ed.), *na cá:pcje* (T mn.), *jj:nčkje* (T mn.), *krá:mpje* (T mn.); *drá:ųje*, *gruóǰzdje*, *čá:šje* (I mn.), *svř:je* (I mn.), *čięřpl(j)e* (I mn.), *tjá:l(j)e*, *kj:r(j)e* (I mn.);
- ← izglasnega *a* in *q* po preglasu za /č, ž, š/, /j/ < (*j*, *n*) in /l/ < (*ř*) (pri čemer se prvi del diftonga s predhodnim /j/ asimilira, za /l/ pa je lahko oslavljen): *svá:čje*, *kuóžje*, *xř:šje*, *z mrà:žje* (O ed.), *má:šje* (T ed.), *tuóčje* (T ed.); *kmętj:je* (I ed.), *na kmętj:je* (T ed.), *na čá:šje* (T ed.), *nędá:l(j)e* (I ed.), *u nędá:l(j)e* (T ed.).
- uo* ← izglasnega *o* in *q* za labiali in velari, predhodni /v/ pa se s prvim delom diftonga asimilira: *na xrxj:škųo* (T ed.), *z já:mųo* (O ed.),

- žà:gamuò, puá:jəm̀uò; dà:čk̀uò, Vj:ɲkuò, tà:ɲguò; z bà:r̀uò* (O ed.),
krá:uò (T ed.);
- ← prednaglasnega *o*, če je analogično vnesen iz naglašene položaja:
kuòlèk (po *kuòu*), *uòrganj:st* (po *uòrgl(i)e*).
- ɛ ← pred- in ponaglasnega *ə* v položaju ne pred /r/ in /m, n/, razen če ne stojita pred palatalnim soglasnikom: *stèbər, čèbər, mèglà, pèkù, dèžjè* (R ed.); *xlà:pèc, xlà:bèc, pá:sèk, piétèk, žibj:čèk*;
- ← pred- in ponaglasnega *i* v enakem položaju: *blèžj:na, upètjijè, pèsà:la, cvèlj:la; klá:tèt, načú:dèt sje, jiésèx, já:zèk, pər ta bà:lèx* (M mn.);
- ← pred- in ponaglasnega *u* v enakem položaju: *na Fèžj:n, lèpj:na, mèzèkuá:ntar, stèdjà:nc, ašèšèt; kuá:žèx*;
- ← pred- in ponaglasnega *ě* v enakem položaju: *čèpj:je, lèsnj:ka, rèsnj:ca, tèsij:, tèlj:, sèdèt, cèdèt; suòsèt, mjá:dvet, vj:dèt, vj:sèt*;
- ← pred- in ponaglasnega *e* v enakem položaju: *pèčjèn, vèčjèr, nèbù:; djá:lèč, ablà:čèɲ, agú:lèn, žèlá:zən, ljá:mèš*;
- ← pred- in ponaglasnega *ɛ* v enakem položaju: *mèšù:, pèstj:* (R ed.),
mèxà:k; pá:mèt;
- ← redko iz prednaglasnega *o*: *čèkulà:da, gèspù:t, sèbuòta, na jèkà:jtjè* (vel.);
- ← ponaglasnega *a* za palatalnimi ali nekdanjimi palatalnimi soglasniki: *s kupà:čèm* (O mn. ž. sp.), *ab nèdà:lèx* (M mn.), *plá:čèɲ, napà:jèt, srièčèt, adgá:jèt, pusprá:ùlèt, uprá:šèt, krj:žèt*.
- ə ← *ə* ob /r/ in /m, n/, ko predhodni soglasnik ni palatal: *kà:dən, žiégən, ciékər, kiéudər, liédər, pù:tər*;
- ← *i* v enakem položaju: *ràuənca, trá:uəɲk, j:gərca, pərjà:tu, pərka:zən, jù:tər* 'jutri', *nùòtər*;
- ← *u* v enakem položaju: *dəržj:na, dèrgà:č, dèrgàm, ərvà:l* (del.);
- ← *ě* v enakem položaju: *arj:/ərzj:* (I mn.) 'rez';
- ← *o* v enakem položaju: *jù:tər* 'jutro', *dá:bər, xj:tər, pùòbəm* (D mn.);
- ← nenaglasnega *ɾ* skupaj z /r/: *čètərtj:na, čərnj:u, dərvá:rənca, dəržà:va, gərmù:je, pupərtnj:k*.
- a ← *a*, razen ponaglasnega in izglasnega za palatalnimi soglasniki: *aprij:l, darj:u, marà:lca; glá:va, xrù:ška, žà:gat, dá:lat*;
- ← *o* v vzglasju: *atà:va, aciéta* (R ed.), *adjù:ga, atràk, amlá:tèt*;
- ← prednaglasnega in ponaglasnega *o* in *ɔ* ne za labiali in velari: *dálj:na, gnajà:* (R ed.), *klabá:sa, nagjè* (I mn.), *pracà:sje, prasù:, salà:ta, damà:, naračèt, stapèt; dabrà:va, račj:ca, sasà:da, zabjè* (I mn.);
brj:taf, prá:prat, sièratka, žá:last, là:tas; žalá:t;

- ← pred- in ponaglasnega *o* v položaju pred istozložnim /u/ ne glede na predhodni soglasnik: *ʃ:laʊca*, *Lú:kauk*, *á:jdaʊ*, *bú:kau*; *paʊsʊot*, *parpaʊdvàʊ*;
- ← -o/-e+m v O ed. sam. m, s sp.: *z nù:sam*, *s krú:xam*, *s strí:cam*, *s sò:ncam*;
- ← -q v T in O ed. sam. ž sp. razen za labiali, velari in palatali: *čes cá:sta*, *u dalʃ:na*, *u xùqsta*, *na kupʃ:ca*, *s škùqda*;
- ← *ʃ*: skupaj z /u/ (*ʃ*: je tu analogičen): *sauzię* (I mn.), *daʊžà:n*, *paʊmù:*, *maʊčʃ:m*;
- ← *e* v nenaglašeni nikalnici 'ne' in iz *e*, *ě*, *ę* v položaju za /r/: *navá:sta*, *nasriěčʃje*, *naruqđən*, *pracěj*, *pravjěč*, *prat xj:šʃje* (M ed.), *spramá:mba*, *spragliędat*, *rakùqč*, *gradùqč*.

3.2 SOGLASNIKI

3.2.1 Zvočniki

Zvočniki /v, u, j, r, l, m, n/ so nastali iz enakih glasov kot v izhodiščnem sistemu² ali v izposojenkah, poleg tega pa še:

- u* ← sekundarno naglašena *o* skupaj z /a:/ v položaju za labiali in velari: *búá:gnar*, *guá:ra*, *kuá:za*, *xuá:dęt*, *kuá:pat*, *uá:dęt*;
- j* ← *ń*, razen včasih v soglasniški skupini in v zaimku 'on', kjer alternira z /n/: *čá:šʃje*, *kuqj*, *svʃ:je*; *kuá:šna*, *jęgà/nęgà*;
- ← sekundarno naglašena *e* skupaj z /a:/ *mjá:dvet*, *mjá:je*, *pjá:xar*;
- ← izglasnega *ě* skupaj z /ä:/ *dvá:j*, *vá:j*, *smá:j*; *ná:j* (po analogiji);
- ← v posameznih primerih kot prehodni /j/: *uqjstər*, *ų:jzda*, *ų:jsta*;
- ← v posameznih primerih kot protetični /j/: *jęt* 'iti', *jęn* 'in' (redko).
- l* ← *l̥*: *kl̥ù:n*, *zjá:ml(j)e*;
- ← *l* pred samoglasniki: *lępuá:ta*, *lùqñ*, *dá:lala*;
- ← primarne skupine *tl*, *dl*: *šʃ:la* 'šilo' (R ed.), *vʃ:l(j)e*, *já:la* (del.), *pumjá:la*;
- ← *n*: *lęcjá:n* 'encijan', *plęzjuqñ*;
- ← *n* v skupini *pn*: *Aplięnk*.
- r* ← *r* skupaj z /ə/: *səršjèn*.

3.2.2 Nezvokniki

Nastali so iz enakih glasov kot v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa še:

- b* ← *m* v skupini *mr-*: *braʊl̥:nc*, *brá:mur*, *bli:nci*;
- d* ← *n*: *žiędən* 'ženin';

² T. Logar, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, v *Fonološki opisi ...* Sarajevo 1981.

- k* ← *tj* v primerih, ko ta skupina ni bila analogično vzdrževana: *kǎ:dǎn*, *kjè*;
- t* ← v skupini *tn*: *kná:y*;
- g* ← *d* v skupini *gn*: *gnà:r*;
- x* ← *k*, *g* pred *t*, *k* ali *m*: *mǎxkǝga* (R), *nǔ:xt*; *duǒxtar*, *trá:xtar*, *là:xtrika*; *xmà:l* 'kmalu';
 ← iz predloga *k* v vseh položajih: *x nǎm*;
- č* ← *t'*: *svá:čje*;
- ž* ← *z* v O zaimka 'on': *ž jǝmǔ*, *ž jǔǝ*, *ž jì:m*;
- c* ← *k* v posameznih primerih kot ostanek II. praslovanske palatalizicije: *pǝr atrǔ:cǝx*, *tjéc* 'teci';
- z* ← *g* v posameznih primerih kot ostanek II. praslovanske palatalizicije: *bǔǝzga* 'ubogega'.
- s* ← *š*, *ž* pred *c*: *xj:sca*; *mrá:sca*, *suǒrsca* 'soržica';
- ʒ* ← včasih *k*, *g* v posameznih primerih kot ostanek II. praslovanske palatalizicije: *tá:ʒga* 'takega', *bǔǝʒga* 'ubogega'.
- ʒ* ← včasih *č* v položaju pred zvenečim samoglasnikom: *bujjéʒga*.

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z asimilacijo na sledeče nezveneče nezvočnike in v izglasju; to velja tudi za nezvočnike, ki so prišli v omenjene položaje po onemitvi samoglasnikov.

3.3 PROZODIJA

3.3.1 Naglasno mesto v besedi je kot v izhodiščnem sistemu, le s to razliko, da sta naglašena refleksa za *e* in *o*, ki sta bila prej pred naglašeni kratkimi zadnjimi zlogi: *sjá:stra*, *kuá:sa*; končniški naglas je ohranjen posamično zaradi vpliva drugih pregibnih oblik: *atrǎk*, *kunčǎt*. V enakem položaju je kot dvojnična oblika lahko naglašen tudi polglasnik: *mǎgla/mǝglǎ*.

3.3.2 Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.3.2.1 Dolgi so samoglasniki, ki so bili kratko naglašeni (akutirani) v nezadnjih besednih zlogih (*krá:va*, *dǎ:y*, *já:guda*).

3.3.2.2 Dolgi so samoglasniki po mladem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasna *e* in *o*: *sjá:stra*, *kuá:sa*.

3.3.2.3 Kratki naglašeni so samoglasniki po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni *ǝ* ter *e*, *o* in *a* – predvsem v vel. in O ed. sam. ž sp.: *mǎgla*, *umǎkǎn!*, *tjéc!*, *kuǒs!*, *pát!*, *na vás* (M ed.).

3.3.3 Tonematika je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

Ǫ: ← po podaljšavi starih akutov in novih akutov v nezadnjem besednem zlogu (*krá:va*, *kuǒžje*);

← po mladem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasna *e* in *o* (*sjá:stra*, *kuá:sa*);

- Ů*: ← *Ů*: po narečni metatoniji v prvotno zadnjem besednem zlogu (*grà:x*, *kavà:č*);
 ← *Ů*: po metatoniji, ki ni splošnoslovenska, v nekaterih pregibnih oblikah: *je dà:lala*, *abÿ:la*, *s kavà:čëm* (O mn.), *je prj:dna*;
 ← po umiku naglasa z zadnje cirkumflektirane dolžine zaradi predloga ali predpone: *na gÿ:ra*, *je nakÿ:su*;

Ů ← po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni *ə* ter *e*, *o* in *a* – predvsem v velelniku in O ed. sam. ž sp.: *mógla*, *stóbər*, *na vás* (M ed.), *tjéc* (vel.), *napuót ga* (vel.), *pát* (vel.);

Ů ← novega kratkega akuta v prvotno zadnjem ali edinem besednem zlogu: *těč*, *króx*, *kmjèt*, *puót*, *gát*.

4. ONEMITVE

4.1 SAMOGLASNIKI

4.1.1 Onemevajo predvsem visoki samoglasniki *i*, *ě*, *u* (tudi *-u* < *-o*) ter *ə* v položaju ob zvočnikih in v izglasju, redkeje v vzglasju.

4.1.1.1 Prednaglasni *i* onemi v položaju ob zvočniku, v predponi *iz-* in še v nekaterih besedah v vzglasju: *blà* (del.), *pjà:čje*, *pjà:nc*, *sramàk*, *srÿ:ta*, *sjà:ÿ* (del.), *šràk*, *zjèÿ* (del.); *zgÿ:ba*, *scà:la*, *scj:mt*, *zgj:nt*, *zgebet*, *zlèt*, *zmÿ:zənt*; *mět* 'imeti', *Taljà:n* (toda *imje/jmje*). – Ponaglasni *i* onemi v priponah *-ica*, *-(i)čina*, *-ijan*, *-nica*, *-nik*: *bà:pca*, *slá:mca*, *jÿ:žna*, *rièÿšna*, *dabrj:čna*, *guspudj:čna*, *grabjà:n*, *dərvá:rəncá*, *šmá:rəncá*, *muóčəŋk*, *ziəuəŋk*. Onemi tudi pripona *-i-* glagolov IV. vrste v nedoločniku, kadar se koren končuje na zvočnik, vse pogostejše pa so onemitve tudi za priporniki: *brá:nt*, *lá:mt*, *miért*, *prá:ÿt*, *sj:lt*; *abá:sət/abá:st*, *drá:žət/drá:št*, *gá:zət/gá:st*. *i* v glagolski priponi *-ni-* (II. gl. vrsta) onemi v nedoločniku: *rj:nt*, *pərklá:nt sje*, *utá:nt*. V osebnih glagolskih oblikah teh glagolov onemi *i* v odprtih notranjih zlogih in v izglasju. – Izglasni *-i* je ohranjen pri pridevnikih na *-ski* in *-ški* ali po zlitju s predhodnim */j/*: *plj:nski/plj:nski*, *trà:uəŋski*; *atruóči pá:jsi*, *viěči*. Ohranjen je tudi v I mn. samostalnikov in pridevnikov m. sp., še zlasti v samostalniški priponi *-ovi*: *Gurá:nci*, *mužà:karji*, *glasÿ:vi*, onemi pa ponavadi takrat, ko je intonacija ali kvantiteta korenskega samoglasnika drugačna od tiste v imenovalniku ednine: *atrá:c*, *bugatá:š*, *kavá:č*, *mužá:k*, *štá:nt*, *urabj:č*, *damá:č*, *šrá:k*. Podobno je v D in M ed. samostalnikov moškega in srednjega spola (ti so maskulinizirani), ko je končnica *-i* včasih še ohranjena, onemi pa največkrat tam, kjer ni možna zamenjava z imenovalnikom: *x ačjət*, *ap krà:j*, *na kÿ:p*, *pu lÿ:ft*, *pu sná:k*, *na sò:nc*, *pər sòrc*, *u stá:n*, *u škà:f*, *na kná:l*. Onemijo

vse nenaglašene *i*-jevske končnice v prvi in drugi ženski sklanjatvi: *x xj:š*, *na kmətj:j*, *má:m*, *na mj:s*, *s kusà:m*, *z báynəm nagà:m*, *u mladù:st*, *brə pá:mət*. Končni *-i* onemi še v D in M zaimkov: *mán*, *pər tēp*, *x sép*, v določni obliki pridevnikov in v vrstilnem števniku: *ta bǎ:l*, *ta triét* in v prislovih: *nasprù:t*, *akù:l*, *puná:č*.

4.1.1.2 Nenaglašeni *ě* onemi ob zvočniku in v pridevniški končnici *-ěga*: *člá:uk*, *sjět* 'sejati', *skiéra*, *vǎ:dla* (del.), *sù:xga*, *usá:zga*, *vělj:zga*.

4.1.1.3 Izglasni *-u* je ohranjen samo v D ed. pridevnikov in zaimkov: *dá:bərmu*, *usá:kmu*; *mujǫjmu*, *němu*, *usá:kmu*, kot samostalniška končnica pa je onemel: *pər brǎ:t*. Onemel je tudi v prislovu *xmǎ:l*.

4.1.1.4 Izglasni *-u* < *-o* v samostalnikih ali prislovih onemi, kadar je pred njim soglasniška skupina, ki se končuje na *r*, *m*, *n*, pred zvočnikom pa se razvije polglasnik: *pj:səm*, *plá:tən*, *čj:dən*, *dá:bar*, *navá:rən*, *punj:žən*, *vá:žən*. – Do onemitve in skrajšanja besede za en zlog pride, kadar je pred njim samo en soglasnik ali soglasniška skupina zvočnik/pripornik + zapornik: *kupj:t*, *lá:t*, *Škərliěu*, *vj:n*, *glabuá:k*, *má:u*, *putj:x*, *vělj:k*, *kj:lk*, *tj:lk*; *má:st*, *gná:st*, *takj:st*.

4.1.1.5 Nekoč naglašeni polglasnik v zadnjem zaprtem zlogu je za zvočnikom onemel, skupina *-əu* < *-əf* se je asimilirala v *-u*, v drugih položajih pa je ohranjen: *kujá:nc*, *kuzǎuc*, *stědjǎ:nc*, *zguá:nc*; *á:su*, *kujá:zu*; *slá:pęc*, *piětěk*, *pá:sęk*. Etimološki nenaglašeni *ə* je onemel le za zvočniki, sicer je ohranjen: *apá:lk* 'pajek'; *alj:pęc*, *čębǎr*, *xlá:bęc*, *jj:rčęc*, *ká:šęl*, *krá:ncęl*, *martj:nčęc*, *stębǎr*.

4.1.1.6 Onemitev *e/ę* je redka: *gná:r*, *narjèn*.

4.2 SOGLASNIKI

4.2.1 Z v o č n i k i

4.2.1.1 Onemi /j/ < *ń* v izglasju ali vzglasju pred /j:/: *á:gi* 'oganj', *mǐ* 'manj', *ǫ:va* 'njiva'.

4.2.1.2 /j/ se pogosto asimilira naglašenu ali nenaglašenu *i*: *bǐ*, *pǐ*, *zli* 'bij, pij, zlij', *kuǫzi*, *lǎ:ži*, *vj:ši* 'kozji, lažji, višji' in tako onemi.

4.2.1.3 V skupini *čřě-*, *žřě-* (< **čer-*, **žer-*) je /t/ ohranjen le še v posameznih primerih: *čřá:da*, *žřá:bęc*, *čřpj:je*/*čřpj:je*, drugače je *čě-*, *žě-*: *čǎ:šje*, *čǎ:va*, *čęvǔ:*, *čǎ:uǎl*, *čřes*, *žębjě*, *žęběl*.

4.2.1.4 /v/ se asimilira sledečemu *u*: < *o*: v vzglasju ali za soglasnikom: *ù:s*, *na ù:da*, *ù:sęk*, *tj:r*, *sù:j*, *dj:je*; dvoglasnikom *ua:*, *uǫ in uo* : *uá:da*, *uá:jaska*, *uǫu*, *trá:uo* (T ed.), v prednaglasni skupini *vu-* < *vo-*, če ji ne sledi zvočnik: *ugá:u*, *uzj:čęc*, *udięn* : *vujá:k*, *vuláuski* in v skupinah *-əv*, *ov* in včasih *vi* : *bj:ku*, *žlętu*, *purjá:slu*, *xlá:pcu* (R mn.), *usák* 'visok', *pǎru*, *pər cięrku* (M ed.).

4.2.2 N e z v o č n i k i

4.2.2.1 Onemi *p* v skupinah *pt-* in *pš-* (izgovorna olajšava v *t-* in (*u*)š-): *tęč*, *tj:či* 'ptičji', *šęnj:ca*, *šęnj:čęn*, *ušá:n* 'pšeno'.

- 4.2.2.2 V prvotnih skupinah *tl, dl* je *t/d* onemel tudi v preteklem deležniku glagolov I. vrste (koren na *d, t*): *guòu, guóla, guól*, enako še: *krjèu, pljèu, usjèu, bljèu, buòu, brjèu, gnjèu, pàu, prjèu, pumjèu, šù, zvjèu*; brez *d* je tudi pretekli deležnik glagola 'jesti': *jù, jà:la, já:l*.
- 4.2.2.3 Asimilacija *tc > c* oz. onemitev *t* v skupini *tc* je poleg splošno-slovenskega *sàrciè* znana še v besedi *dà:c, dà:ca* 'dedec'.
- 4.2.2.4 *č* v skupini *šč* onemi samo pred pripono *-ina* po onemitvi *-i-*: *drù:šna, pugriépsna, riéušna, trà:uə̀nšna*.
- 4.2.2.5 *k* je onemel v besedah: *ká:šə̀n, kàšə̀n, tù:šə̀n* 'tolikšen'.

5. PREMET SOGLASNIKOV

<i>nv > vn:</i>	<i>pauní:ca</i> 'ponvica';
<i>m-ž > ž-m:</i>	<i>žj:mt</i> 'mižati'.
<i>l-k > k-l:</i>	<i>u tù:kə̀ləm (cà:jt)</i> .

Literatura

- LOGAR, Tine, 1981, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi ...*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, str. 29–33.
- RIGLER, Jakob, 1981, Ribnica (OLA 14), *Fonološki opisi ...*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, str. 125–137.
- SMOLE, Vera, 1990, Govor vasi Šentrupert in okolice, *Razprave – Dissertationes* II. razr., 13, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 257–273.
- SMOLE, Vera, 1996, Tonemski naglas glagolskih oblik v šentruperskem govoru, *Razprave – Dissertationes* II. razr., 15, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 269–288.
- SMOLE, Vera, 1997, Sovplivanje samoglasnikov in soglasnikov v vzhodno-dolenjskih govorih, *Jezikoslovní zapiski*, št. 3, Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, str. 167–173.

Phonological Description of the Local Speech of Šentrupert (SLA 262)

In the local speech of Šentrupert the system of long vowels is both monophthongical and diphthongical. The highest and the most tense in articulation are the diphthongs /ie/ and /uo/ (lièt, imiè; dùòta, klùòp), while /j:/ and /u:/ (zj:ma; mú:xa) are typical lax vowels, their auditory impression resembling closely to the

broad *e* and *o*, but with the lips shaped in the form of *i* and *u* respectively. In those Eastern Dolenjsko speeches where the monophthong /ä:/ is replaced by the diphthong /ä:ɨ/ (gră:x : gră:ɨx) the above vowels can either broaden to the broad /e:/ and /o:/ (zé:ma; mó:xa), or diphthongize into /i:ɨ/ / e:ɨ/ or /u:ɨ/ / o:ɨ/ (zǫ:ɨma/zé:ɨma; mǫ:ɨxa/mó:ɨxa). Characteristic, although not evident from the system, are also the bi-phonemic diphthongs ja: and ɥa: (sjá:stra; kuá:sa) which after disintegration increase the frequency of /a:/. – The distribution of short stressed and unstressed vowels originating from *e*, *o* and *ə* depends on the adjacent consonants; the diphthongs /je/ and /uo/ are also possible in both systems. – In the consonant system the frequency of the phonemes /j/ and /ɥ/ is increased due to disintegration of the diphthongs ja: and ɥa:. – Stress position is not fixed; in long and short syllables quantitative and tonemic oppositions can be observed (Ť:, Ť:, Ť, Ť). – In this speech the dialectal tonemic shift occurred on the primary end-syllable of a word or on a monosyllabic word; primary monosyllabic words and words with the stress on the final syllable can only be circumflexed (gră:x, xrà:st, kavâ:č). The long acute on the final or on the only syllable results from muting of the final vowel and is still preserved for morphological and semantical reasons (dlâ:t, lâ:t, mlâ:k, pu cá:st (L sg.), má:m (D sg.)).

Govor celjskega predmestja Gaberje*

Jožica Škofic

Članek prinaša opis govora celjskega industrijskega predmestja Gaberje na glasoslovni, oblikoslovni in besedni ravnini. Gre za različico celjskega nadnarečja, govori posameznih informantov pa se med seboj razlikujejo vsaj v nekaterih podrobnostih, ki so jih posamezniki ali njihovi starši in zakonci prinesli iz različnih (pa vendarle predvsem štajerskih) narečnih okolij.

The local speech of Gaberje, an industrial suburb of Celje, is described on the levels of phonology, morphology and lexicon. The speech belongs to the Celje regional dialect. Variations in the speech occur, mostly because of the influences of the informants' parents or partners, yet they hardly ever exceed those typical of the Štajersko dialect.

0 Uvod

Članek prinaša opis govora celjskega industrijskega predmestja Gaberje na glasoslovni, oblikoslovni in besedni ravnini. Govor Gaberčanov naj bi se namreč močno razlikoval od govora celjskih meščanov, hkrati pa naj bi veljal tudi za manjvreden, celo grd govor, poln »nemških popačenk« ipd.

* Muzej novejše zgodovine Celje je letos že šestič pripravil poletno delavnico za dijake (večinoma Zoisove štipendiste iz vse Slovenije) in študente – drugo leto zapored je bila muzejska delavnica v Gaberjah, celjskem delavskem predmestju. Udleženci so sodelovali v petih raziskovalnih skupinah, ki smo jih vodili prof. Anka Aškerc, ZVNKD Celje (stanovanjska kultura), mag. Jože Hudales, Muzej Velenje (otročstvo v delavskih družinah pred 2. svetovno vojno), prof. Tone Kregar, MNZC (položaj delavcev v tovarni pred 2. svetovno vojno), dipl. etn. Tanja Rožnberger Šega, MNZC (družbeno in družabno življenje) in dr. Jožica Škofic, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU Ljubljana (gaberski govor). Delavnica je trajala od 3. do 9. julija. Prvi dan je bil namenjen predstavitvi raziskovalnih tem in razdelitvi na skupine ter ogledu Gaberij, naslednje štiri dni smo se posvetili terenskem delu – pogovorom z informatorji/informanti, zapisovanju posnetkov in sprotnih ugotovitev, študiju strokovne literature in virov, šesti dan smo svoja spoznanja strnili v kratka poročila, ki smo jih skupaj z zbranim gradivom zadnji dan predstavili na priložnostni razstavi v Muzeju novejše zgodovine Celje in novinarjem (TV Slovenija, Radio Celje, Radio Šmarje pri Jelšah – reportaža, časopisi). Organizatorji so pripravili tudi poldnevno ekskurzijo na Pohorje, kjer smo si ogledali Skomarsko hišo in Kavčnikovo domačijo. Jezikoslovna skupina Muzejske poletne delavnice Gaberje 98 je bila med petimi raziskovalnimi skupinami na tem taboru najmanjša, saj sta bili v njej poleg mentorice le še dijakinja Darja Praprotnik iz Horjula in študentka slovenščine in nemščine, Tinkara Bizjak Zupanc iz Celja.

»/.../ Znano je, da Gaberčani, prebivalci industrijske četrti na vzhodu, govorijo precej drugače kot na primer Ostroženčani, prebivalci pretežno kmetijskega področja na severo-zahodu. Gaberška govornica je za staro industrijsko mesto, kot je Celje, v marsičem značilna, nikakor pa ni edina, ni izrazito prevladujoča. S stališča zbornosti in pravorečja je zanesljivo dovolj nelepa in nepravilna. /.../ Očitno se sami Celjani te »domače neprijetnosti« zavedajo, pa zato gaberško govornico v redni oddaji celjskega radia Žveplometer uporabljajo v komično-humoristične namene. /.../«¹

Vprašanje, ali je gaberščina celjsko narečje, si torej zastavljajo mnogi Celjani in Gaberčani in ta raziskava naj bi prinesla odgovor nanj.

Gaberščino smo raziskovali v dveh smereh. Zanimala nas je predvsem njena glasoslovna in oblikoslovna podoba ter besedje (jezikovni sistem), na drugi strani pa odnos govorcev in naslovnikov do tega govora (raba) in vzroki, zaradi katerih se je gaberski govor oblikoval – sociolingvistični vidik.²

1 Jezikoslovna analiza

Za govor, kot je gaberščina, ki je nastala v zadnjih sto letih z mešanjem različnih, predvsem štajerskih govorov na meji med srednještajerskim in srednjesavinjskim narečjem v severovzhodnem delavskem predmestju mesta Celja, kjer je govor že nadnarečen, je pravzaprav težko nastaviti enoten jezikovni sistem, saj se govori posameznih informantov med seboj razlikujejo vsaj v nekaterih podrobnostih, ki so jih posamezniki ali njihovi starši in zakonci prinesli iz različnih (pa vendarle predvsem štajerskih) narečnih okolij.

1.1 Glasoslovna ravnina

1.1.1 Nekaj osnovnih značilnosti: govor ima monoftongično-diftongični samoglasniški sistem. Pozna le dolge naglašene in kratke nenaglašene zloge, naglas je jakostni.

1.1.2 Fonološki sestav tega govora vsebuje torej dolge naglašene in kratke nenaglašene samoglasnike, zvočnike (m, n, r, l, j, v), nezvočnike (p, b, f, t, d, c, s, z, č, š, ž, k, g, x) in zlogotvornike (ŋ, l̥).

1.1.2.1 (Dolgi) naglašeni samoglasniki:

i:	u:
e:	o:
e:	
ie:	uo:
a:	ə:(+r)

¹ Živeti s Celjem, Celje 1990, str. 51.

² V nekaj dneh smo poslece približno trinajst ur govora desetih informantov iz Gaberij in Celja, domačinov in starejših priseljencev (ki tu živijo že več desetletij) ter delavcev v gaberskih podjetjih: Marjan Pristovnik (r. 1919), Silva Zadavec (r. 1930), Bogomir Doberšek (r. 1921), Alojz Vrčkovnik (r. 1909 v Gorici, od svojega 10. leta živi v Gaberjah), Marija Brezovšek (r. 1927 v Sv. Jerneju pri Ločah pri Poljčanah, od 1960 v Gaberjah), Konrad Končan (r. 1922), Ivan Mcke (r. 1923 v Šmarjeti pri Celju), Feliks Smola (r. 1920 na Dunaju – govori celjski naddialekt), Anton Kegru (r. 1911), Rozalija Kegru (r. 1912 v Trbovljah, od poroke v Gaberjah), Erik Šalcher (r. 1923), Margarcta Dokler (r. 1920 v Ljubečni, od svojega 21. leta živi v Gaberjah).

- i: < i: ('zi:t, 'xi:ša)
< i ('ni:č)
- u: < u: ('lu:č, k'ru:xa)
< u (k'ru:x)
< včasih o: (la'vu:r, ni'ku:l)
- e < dolgi naglašeni polglasnik ('le:xk – celjsko 'la:xka)
- ɛ: < dolgi ě in staroakutirani ě (m'lɛ:ko, 'cɛ:sta, ne've:sta)
< dolgi in novoakutirani etimološki e ('pɛ:č, 'nɛ:so sŋ)
< dolgi ɛ (i'mɛ:)
- je: < umično naglašeni e ('sje:stra)
< umično naglašeni polglasnik ('mje:gla)
< podaljšani kratki naglašeni ə v enozložnih besedah ('pje:s)
- o < dolgi o, novoakutirani o, staroakutirani q ('bɔ:k, me'sɔ:, š'kɔ:da, 'tɔ:ča)
< dolgi q ('mɔ:š)
- uo: < umično naglašeni o ('kɥo:nec, 'ɥo:sa)
< podaljšani kratkonaglašeni o ('kɥo:j/'kɥo:n, 'nɥo:š)
- a: (â:) < a: ('ma:ma/'mâ:ma, b'ra:ta, ko'va:č/ko'vâ:č, 'Gâ:børje)
< dolgi naglašeni polglasnik ('va:s)
< podaljšani kratkonaglašeni a (b'ra:t)
- ə:r < ʀ: (s'mə:rt)

1.1.2.2 Nenaglašeni samoglasniki:

i			u
	e		o
		a	ə(+r)

- i < i ('žɛ:nin)
< -aj ('za:di)
- u < u (dru'ži:na)
< o (prednaglasno u-kanje je redko) (ku'lɔ:)
- e < e (pre'pu:šen)
< ə ('mɛ:sek)
- o < o (gospo'di:nja)
< -al, -ěl, -il v deležniku na -l (organi'zi:ro, 'jɛ:do, 'ɥo:do)
- a < a (ž'li:ca)
- ər < ʀ, ə+r (tudi po redukciji/oslabitvi nenaglašanih samoglasnikov) (pər'ti:ček)

1.1.3.1 Nekaj najopaznejših samoglasniških značilnosti:

- govor ima enoglasniško-dvoglasniški samoglasniški sistem in ne pozna kvantitetne opozicije – vsi naglašeni zlogi so dolgi;
- kjer je v knjižnem jeziku dolgi široki e: (sekundarni umik naglasa z zadnjega na predzadnji zlog) in v celjskem govoru e: iz sekundarno naglašene e in polglasnika

ter podaljšanega polglasnika v enozložnih besedah, je v gaberskem govoru dvoglasnik *je*: ('*Cje:le* 'Celje', *sp* '*lje:to* 'sem letel', '*sje:stra* 'sestra', '*tje:ta* 'teta'; '*mje:gl*a 'megla', '*mje:n* 'meni'; '*pje:s* 'pes', '*u šje:* 'vse', '*poš tje:n* 'pošten, pošteno', '*vje:n* 'ven');

– kjer je v knjižnem jeziku dolgi široki *o*: (sekundarno naglašeni *o* in v celjskem govoru tudi podaljšani *o* v enozložnih besedah), je v gaberskem govoru dvoglasnik *uo*: ('*njo:ga* 'noga', '*xuo:dit* 'hoditi', '*mjo:jix* 'mojih', '*njo:š* 'nož', '*vjo:žna* 'voznja');

– dvoglasnikov, ki so značilni za srednještajersko narečje (*i:i*, *u:u*, *e:j/a:j*, *o:u/a:u*) v gaberskem govoru tako kot tudi v celjskem ni – razen v govoru nekaterih priseljencev, ki so s seboj prinesli in ohranili tudi značilnosti svojih izvornih govorov;

– namesto dolgega naglašenege *a*: pogosto govorijo labializirani *â*: ('*Gâ:børje* 'Gaberje', '*mâ:ma* 'mama', '*â:te* 'ata', '*Kâ:pa je?* 'Kaj pa je?');

– namesto dolgega ozkega *o*: se nedosledno govori *u*: ('*bu:l* 'bolj', '*ni'ku:l* 'nikoli', '*tu:lk* 'toliko', '*o'ku:l* 'okoli', '*la'vu:r* 'lavor');

– prednaglasni *o* gre pogosto v *u* (*ku'lo*: 'kolo', '*šu'fe:r* 'šofer', '*gu'vo:ro sp* 'govoril sem');

– izglasna nenaglašena skupina *-aj* se je asimilirala v *-i* ('*te:di* 'tedaj', '*tu:ki* 'tukaj', '*za:di* 'zadaj', '*s'ku:pi* 'skupaj');

– značilen je naglasni umik kratkega cirkumfleksa z zadnjega zaprtega zloga ('*vi:sok* 'visok') in umik dolgega cirkumfleksa za zlog ('*za:konska 'po:istla* 'zakonska postelja').

1.1.3.2 Med soglasniškimi značilnostmi izstopajo naslednje:

– nedoslednost pri izgovoru refleksa za mehki *ń*, ki se v gaberskem govoru izgovarja kot *nj* (*kos'ta:nji* 'kostanji', '*gospo'di:nja* 'gospodinja', '*po n'je:ga* 'po njega'), *n* (*k'ni:ga* 'knjiga', '*st're:lana* 'streljanja'), *jn* ('*zu:najni* 'zunanji', '*zas'to:jn* 'zastonj'), *j* (*stano'va:je* 'stanovanje', '*z'je:m* 'z njim');

– refleks mehkega *l* je večinoma *l* ('*Cje:le* 'Celje', '*po:stla* 'postelja');

– skupina *šč* je lahko ohranjena ali ne, tako da lahko slišimo '*re:ušna* in '*re:uščina* 'revščina', '*pre'pu:šen* 'prepuščen', '*šče'ti:ne* 'ščetine');

– izglasni *-m* se pogosto, a nedosledno izgovarja kot *-n* (*sp* 'sem', '*s'če:kron* 's cekarjem', '*o:sp* 'osem', '*si spo'šo:dŋ* 'si sposodim');

– soglasniške asimilacije in disimilacije so redke (npr. *d'na:rja* > *g'na:rja* 'denarja', '*x'če:rka* > *š'če:rka* 'hčerka');

– pred zobnimi soglasniki se pogosto pojavlja prehodni *i* (*sp se* 'vo:izo 'sem se vozil', '*po:istla* 'postelja');

– protetični *j* pred sprednjimi samoglasniki ('*je:t* 'iti', '*je:na* 'ena') in *w* pred zadnjimi samoglasniki ('*wjo:gp* 'ogenj', '*wjo:su* 'osel', '*wpo:le* 'olje');

– skupina *-čre-*, *-žre-* je ohranjena, a jo izpodrivajo refleksi iz knjižnega jezika ('*č're:šna/če:šna* 'češnjaja', '*so č're:s u'da:rj* 'so čez udarili/napadli', '*ž'rje:ble sp* 'me:la 'žeblje sem imela');

1.1.3.3 Samoglasniška in tudi soglasniška redukcija sta tudi razmeroma pogost pojav - onemijo zlasti izglasni in obzvočniški samoglasniki in tako pogosto zvočniki postanejo nosilci zloga (postanejo zlogotvorni); nekaj primerov iz posnetega gradiva:

- v nedoločniku onemi nenaglašeni izglasni -i (*'xʏo:dit* 'hoditi');
- deležnik na -l v moškem spolu množine se zaradi onemitve ponaglasnega in izglasnega -i (npr. *'da:l* 'dali', *so za 'še:dʃ* 'so zasedli') lahko končuje z zlogotvornim -ʃ, npr. *so 'vɔ:zʃ* 'so vozili', *smo 'pə:rʃʃ* 'smo prišli', *smo 'ra:stʃ* 'smo rastle', *xɔ:dʃ* 'smo hodili');
- onemi ponaglasni polglasnik v sedanjiku glag. biti: *'ni:sɲ* 'nisem', *sɲ* 'sem';
- po onemitvi izglasnega -o v deležniku stanja na -n postane -n zlogotvoren: *je blo v 'la:žɲ* 'je bilo vlažno', *'ga:jstɲ* je blo;
- samoglasnik i v priponi -ica (*'ri:pca* 'ribica'); po onemitvi ponaglasnega -i- postane -n- v priponi -nica zlogotvoren: *ko 'va:čɲca* 'kovačnica', *s 'pa:lɲca* 'spalnica';
- nenaglašeni e iz nenaglašenega polglasnika v priponai -ec lahko onemi tudi v I ednine (*'va:jenc* 'vajenec' – *les 'te:nc/les 'te:nec*), v priponi -ek pa v stranskih sklonih (*'me:sek* 'me:seka' 'malo mesa' – *pər'ti:ček pər'ti:čka* 'prtíček');
- onemi ponaglasni samoglasnik v končnici R ed. osebnih zaimkov (*'mʏo:ɲga* 'mojega');
- onemi izglasni -i v O mn. ž. sp. (*z ro 'ka:m* 'z rokami');
- onemi lahko izglasni -i v D, M ed. os. zaim. (*'mje:n* 'meni');
- itd. (*'da:ɥč* 'daleč');
- soglasniška redukcija, npr.: *sɲs 'ti:ɥ* 'sem pustil', *pu 'ča:i* 'počakaj', *p 'ra:šamo* 'vprašamo'.

1.2 Na oblikoslovnih ravni je za gaberščino (in večinoma tudi za celjski govor) značilno naslednje:

- samostalniki moškega spola, ki imajo v knjižnem jeziku v I mn. končnico -je imajo v tem govoru končnico -i (*'fa:nti* 'fantje');
- nekateri samostalniki srednjega spola prehajajo med ženske samostalnike že v ednini, npr. *'ku:xano 'ja:ɲco 'je:m* 'kuhano jajce jem', *'ja:pka* 'jabolko', nekateri le v množini, npr. *'bu:kove 'də:rve 'ma:mo* 'bukova drva imamo', *v 'ra:te* 'vrata', *dek 'le:te* 'dekleta', *'te:ške 'dɛ:le* 'težka dela', *so 'mɛ:l po 'le:ne z 'lɔ:žene* 'so imeli polena zložena';
- samostalniki ženskega spola na -ev se končujejo na -va in se sklanjajo po ajevski sklanjatvi (*'po:nva* 'ponev');
- zanimive so končnice nekaterih sklonov, npr.:
 - končnica -im v orodniku mn. v vseh spolih – posplošitev končnic 2. ženske sklanjatve (*s 'ke:tnim* 's ketnami oz. verigami', *s 'ko:ɲnim* 's konji', *s 'pa:lcim* 's palicami', *z ofi 'ci:rjim* 'z oficirji', *z 'vɔ:zim* 'z vozovi');
 - končnica -ix namesto -ax v mestniku mn. sam. ž. sp. – posplošitev končnic 2. ženske sklanjatve (*na zak 'lɔ:pkix* 'na zaklopkah', *po stop 'ni:cix* 'po stopnicah', *u 'Gă:berjix* 'v Gaberjah', *u Š 'tɔ:rix* 'v

Štorah', *u* 'ka:xlix 'v kahlah/ploščicah', *pri* 'ba:nix 'pri banjah/kadeh', *pri* 'mi:nix 'pri minah');

– končnica *-iga* namesto *-ega* v rodilniku ed. os. zaimkov m. sp. ('ta:kiga 'takega', 'ka:kiga 'kakega/kakšnega');

– končnica *-i* namesto *-o* v rodniku ed. ž. sp. – posplošitev končnice iz mestnika (*z ž'li:ci* 'z žlico', *pred* 'Mɔ:skvi 'pred Moskvo');

– končnico I, T dv. pridevnikov in samostalnikov ž. sp. je tudi v tem govoru zamenjala množinska, npr. 'ti:ste d've: glo'bi:nove š'ka:tle 'tisti dve globinovi škatli'.

– deležnik na *-l* v moškem spolu ednine ima končnico *-o* (celjsko je *-u*), npr. *sɔ* 'xuo:do 'sem hodil', *sɔ* 'sje:do 'sem sedel', *boš* 'do:bo 'boš dobil', 'jo:ko se je 'jokal se je', je 'lje:to 'je letel', *sɔ* 'mɔ:go 'sem mogel oz. moral', je z'mɔ:rzno 'je zmrznil' itd.

– deležnik stanja na *-t* je običajen tudi tam, kjer je v knjižnem jeziku deležnik na *-n*, npr. je *biu* na're:t 'je bil narejen', na're:to je 'mɔ:glo bit 'narejeno je moralo biti';

– nedoločniki, ki imajo v knjižnem jeziku pripono *-sti* ali *-či*, imajo v tem govoru pripono *-it*, npr. *k'ra:dit* 'krasti', *ob* 'le:čit 'obleči';

– glagoli, ki imajo v knjižnem jeziku pripono *-niti*, imajo tu pripono *-nati* (tako v nedoločniku kot v deležniku na *-l*), npr. *so u'ki:nal* 'so ukinili', *so s'ti:snal* 'so stisnili', *so po* 'te:gnal 'so potegnili', *so* 'mi:nala 'so minila';

– atematski glagoli imajo pripono *-te*, *-ta* namesto *-ste*, *-sta* za 2. os. mn. in dv., npr. 've:te 'veste', *g're:ta* 'gresta';

– glagolska končnica za 1. os. dvojine je *-ma* (*se u'se:dema* 'se usedeva', 'je:ma 'jeva', *sma* 'me:la 'sva imela', *sma* 'xɔ:dla 'sva hodila');

– pogost končaj v prislovih je *-ix*, npr. *u'zu:nix* 'zunaj', 'te:dix 'tedaj', *u'za:dix* 'zadaj';

– kazalni zaimek v gaberščini je 'te:t/tet, celjsko 'tət 'ta';

1.3 Med skladijskimi značilnostmi tega govora je zanimiva npr. pogosto zaznamovana stava besed v naslonskem nizu:

Po 'tem še 'mɔ:rem pa 'tɔ: po 've:dat.

Vam bomo ga 'da:l.

In je me 'čã:ko.

1.4 Glede besedja izbranih pomenskih skupin³ (sorodstvo, hrana, poklici, stanovanjski prostori in oprema) se informanti najbolj zavedajo izposojenk (predvsem iz nemščine), ki jih uporabljajo ali so jih uporabljali v svojem vsakdanjem življenju in se jih v stiku z neznanci skušajo izogibati in jih nadomeščati s slovenskimi besedami. Med nekaj manj kot dvesto besedami smo zapisali okrog štirideset izposojenk (najmanj za sorodstvo in stanovanjske prostore, največ za hrano ter stanovanjske predmete in

³ Ker smo se z informanti pogovarjale predvsem o stvareh, ki so jih raziskovale tudi druge raziskovalne skupine, to je otroštvo v delavskih družinah, položaj delavca v tovarni pred 2. svetovno vojno in tik po njej, stanovanjska kultura, smo zapisovalce zlasti to besedje.

opremo), npr. *t'ri:ŋgelt* 'napitnina', *š'pa:js* 'shramba', *'lu:ster* 'lesteneč', *'de:kna* 'odeja', *š'pɑ:mpet* 'otročka posteljica', *p'ra:t'rɔ:r* 'pečica', *'a:jmer* 'vedro', *te:pix* 'preproga', *'fi:rpki* 'zavesa', *'ša:ltar* 'stikalo', *š'te:kar* 'vitičnica', *š'pa:rxert* 'štedilnik', *'va:ga* 'tehtnica', *š'pe:gu* 'ogledalo', *š'tri:k* 'vrv', *š'te:ŋge* 'stopnice', *'ci:go* 'opeka', *'še:fla* 'zajemalka', *f'la:ša* 'steklenica', *k'ra:xer* 'vrsta sladke pijače', *'le:p'ku:xp* 'lect, medeno pecivo', *'pu:ter* 'maslo', *š'pje:x* 'slanina', *'a:jerš'pa:js* 'umešana jajca', *š'ni:cj* 'zrezek', *'ku:glof* 'šarkelj', *c'vi:bah* 'prepečeneč', *š'ni:tlih* 'drobnjak', *b'ri:ft're:gar* 'pismoñoša, poštar', *'je:rof* 'oskrbnik', *k'šir'pu:glar* 'loščilec posode', *advo'ka:tica* 'odvetnica', *'ve:rk'ma:ister* 'delovodja'. Nemško besedje je v besedilih pogosto predvsem tedaj, ko se informanti razgovorijo o času med 2. svet. vojno – gre za nemško vojaško in upravno terminologijo, nekaterih iznemških besed pa enostavno ne morejo nadomestiti s slovenskimi, ker jih ne poznajo oz. so vezani na točno določene predmete, npr.: *'E:kkaus*, *'Je:ger'xa:us*, *'Le:dik'xa:im* (stavbe v Gaberjah), *'ta:fel'pe:t* (kuhinjska miza z ležiščem pod ploščo), *'ge:gen'še:ft* (posel kot kompenzacija), *'pe:ndj'u:ra* (stenska ura na uteži), *'xa:us'tu:r v'ra:te* (vhodna vrata, vrata v predsobo) ipd.

1.5 Za ponazoritev gaberskega govora še dve kratki besedili.

1) *'Pu:ljepa'te:Me:ško'tu:di'je:ŋga'do:bu,pa je'pə:ršo x'me:n pa sp're:ku:»A'vi:'ma:te'tu:t'fɔ:lks'va:gn?»'Pra:u:»'Ja:«'Sp're:ku:»'Ču:ite,vi:'ma:te'ta:k'a:uto,da ni'ku:l ne ops'ta:ne.«»'Ja:x'va:la.«'Ne:,no:,po'te:m je pa'bi:u ve'še:u.'Je:s sp'bi:u še u to'va:rni u s'lu:žbi,pa p'ri:de eŋ'ka:t s ko'le:som u to'va:rno pa p'ra:u:»'Ka:ste'vi:'re:kj,de'a:uto eŋ'ku:l n ops'ta:ne,'mje:n je ops'ta:u!»'Sp're:ku:»'Ki:'pa:?»»'Ja,g'li:x pər'me:stni'šɔ:li,'nje:«'Se u'še:dem na ku'lo:,se pe'la:m t'ja:.»'Ja:«'sp're:ku,»gos'pɔ:t'Me:ško,b're:z ben'ci:na pa'a:uto še'ni:'šo:u!»*

Prevod v celjščino:⁴

'Po:l je pa tət'Me:ško'tu:t'e:ŋga'do:bu,pa je'pə:ršo x'me:n pa sp're:ku:»A'vi:'ma:te'tu:t'folks'va:gn?»'P'ra:vi:»'Ja:«'Sp're:ku:»'Ču:ite,vi:'ma:te'ta:k'a:uto,da ni'ko:l ne ops'ta:ne.«»'Ja:x'va:la.«'Ne:,no:,po:l je'bi:u pa ve'še:u,'jəs sp'bi:u še u to'va:rni u s'lu:žbi,pa p'ri:de'e:ŋkrat s ko'le:som u to'va:rno,pa p'ra:vi:»'Ka:ste'vi:'re:kj,da'a:uto ni'ko:l ne ops'ta:ne –'me:n je ops'ta:u!»'Sp're:ku:»'Ki:'pa:?»»'Ja,g'li:x pər'me:stni'šɔ:li,'ne:«'Se u'še:dem na ko'lo:,se'pe:lem t'ja:.»'Ja:«'sp're:ku,»gos'pɔ:t'Me:ško,b're:z ben'ci:na pa'a:uto še'ni:'šo:u!»

2) *Je'ze:j me'za:dnič obdou'ži:la,'je:s mam'pe:deset'le:t s'ta:rga'si:na,pa me je obdou'ži:la,'čē:š de je (so ot'rpu:ke)'šo:u'gpu:r,pa de ji je gre'de:ncō*

⁴ V celjščino je besedilo prevedla Tinkara Bizjak Zupanc. Poknjiženo bi se besedilo glasilo takole: Potem je pa ta Meško tudi enega dobil, pa je prišel k meni, pa sem rekel: »Kaj vi imate tudi volkswagen?« Pravi: »Ja:« Sem rekel: »Poslušajte, vi imate tak avto, da nikoli ne obstane.« »Ja, hvala.« Ne, no, potem je bil pa vesel. Jaz sem bil šc v tovarni v službi, pa pride enkrat s kolesom v tovarno in pravi: »Kaj ste vi rekli, da avto nikoli ne obstane, meni je obstal!« Sem rekel: »Kje pa?« »Ja, ravno pri mestni šoli, ne.« Sedem na kolo, se peljem tja. »Ja,« sem rekel, »gospod Meško, brez bencina pa avto še ni šel.«

re'ni:ro /.../. Je 'to: 'me:n pred 'i:nertš 'pa:rom gov'ri:la. 'Ta:k sem se je razje 'zi:la! 'O:na ma d've: k'lu:čpci na v'ra:tih, d've: k'lu:čpci, 'je:s jox 'ni:mam, 'je:s jox 'ni:mam d've:x k'lu:čpc 'gʷo:r na v'ra:tix. K'je: je 'pʷo:n 'nʷo:ter p'ri:šo u 'ku:xno, pa de je ot'r'pʷo:ke še z'ra:m 'nʷo:ter pərv'le:iko, pa da so čre'pi:je 'vje:n ji pome'ta:l, 've:te de je 'ma:l 'bər 'bər /.../. 'No:, 'ka: bʷe 'rje:kla? /.../ Pa ne 've:te, 'ka:k 'ra:dijo na'vi:ja, 'ta:k da ne 'mʷo:rš s'pa:t...

Prevod v celjščino:⁵

Z'de:ij me je 'za:dnič obdoʷ'ži:la, 'jes mam 'pe:deset 'le:t s'ta:rga 'si:na, pa me je obdoʷ'ži:la, da je (so ot'ro:ke) 'šo:ʷ 'go:r, pa da ji je o'ma:ro poškod'va:ʷ /.../. Je 'to:le 'me:n pred 'i:nertš 'pa:rom gov'ri:la. 'Ta:k sem se (je) razje 'zi:la! 'O:na ma d've: klu'ča:ʷpci na v'ra:tix, d've: klu'ča:ʷpci, 'jes jix 'ni:mam, 'jes (jix) 'ni:mam d've:x klu'ča:ʷpc 'go:r na v'ra:tix. K'je: je 'o:n 'nʷo:ter p'ri:šu, da je p'ri:šu ʷ 'ku:xno, pa da je ot'ro:ke z'ra:m 'nʷo:ter pərv'le:ku, pa da so ji čre'pi:je 've:n pome'ta:l, 've:te, da je 'ma:l 'bər 'bər: /.../ 'No:, 'ka: bʷe 're:kla? /.../ Pa ne 've:te, 'ka:k 'ra:dijo na'vi:ja, 'ta:k da ne 'mʷo:rš s'pa:t...

1.6 Zapisala sem tudi nekaj zanimivih frazemov:

'Pʷo:l smo pa 'vi:dj, k'je: je 'bʷo:g do'ma:.. 'Potem pa smo nastradali.' (Šaleher)

/.../ smo 'me:l na k'rʷo:žniku /.../ 'so nam oponašali' (Šaleher)

ʷsa:ka 'ri:t p'ri:jde na 'kâ:xlo. 'Vsak dobi, kar mu pripada.' (Brezovšek)

2 Sociolingvistično o gaberščini

Zanimivo je bilo raziskovati, kaj Gaberčani sami menijo o svojem govoru. Na vprašanje, ali se gaberščina po njihovem mnenju razlikuje od celjskega govora in od sosednjih govorov ter v čem so te razlike (če so), so bili njihovi odgovori nekoliko različni:

– rojeni Gaberčani menijo, da se njihov govor v ničemer ne razlikuje od celjskega (se pa razlikuje od šentjurskega ali šmarskega, kjer je več dvoglasnikov, ali pohorskega ali savinjskega: »Ce'la:ni g're:jo b'li:zu 'či:stemu slo've:nskemu je'zi:ku, Sa'vi:nčani se že 'bʷo:l 'ču:tijo, Šent'ju:rčani pa sp'lo:x. Š'ma:rčani pa govo'ri:jo že po aŋg'le:ško!«), posebnosti svojega govora nasproti celjskemu meščanskemu vidijo kvečjemu v relativno pogosti rabi »nemških besed«, kot pravijo, ali morda v nekoliko »krepkem« izražanju (pogosta raba kletvic pri določenem sloju: »E'na:ko govo'ri:mo kʷ Ce'la:ni, sa'mʷo: 'bʷo:l k'le:jemo.«);

– priseljenci, ki v Gaberjah živijo že več desetletij, menijo, da govorijo celjsko, le da nekateri v svoj govor vpletajo tudi posebnosti svojega izvirnega narečja (»dialekta« kot pravijo);

⁵ Tudi ta prevod je pripravila Tinkara Bizjak Zupanc. Poknjženo besedilo: Zdaj me je zadnjič obdolžila, jaz imam petdeset let starega sina, pa me je obdolžila, češ da je (so otroke) šel gor in da ji je kuhinjsko omaro poškodoval /.../. To je meni pred Interšparom govorila. Tako sem se razžejala! Ona ima dve ključavnici na vratih, dve ključavnici, jaz jih nimam, jaz jih nimam dveh ključavnic gor na vratih. Kje je on noter prišel, da je prišel v kuhinjo, pa da je še otroke zraven noter privlekel, pa da so ji posodo ven pometali, veste, da je malo brbr. /.../ No, kaj boste rekli? /.../ In ne veste, kako radio navija, tako da ne moreš spati!

– mladi se zavedajo zaznamovanosti govornice svojih (ostarelih) staršev in jih opozarjajo, naj s svojimi vnuki ne govorijo gabersko, ampak bolj knjižno, pravijo »lepše«;

– Celjani kot deloma zunanji opazovalci gaberskega govora pa menijo, da se gabersčina od celjščine loči predvsem v tem, »da govorijo j-je in w-je tam, kjer jih v celjščini ni« (pozornost jim torej zbuja e-jevski in o-jevski dvoglasniki v besedah tipa pes – *'pje:s*, meгла – *'mje:ɡla*, teta – *'tje:ta* in roka – *'ryo:ka*, hodil sem – *'xyo:do sɔ*) in »da uporabljajo veliko nemških popačenk«.

Informanta Marjan Pristovnik in Silva Zadravec sta o tem povedala:

S. Z.: *Se 'to: nam spo'nâ:šajo, ko mamó v'nu:kinjo, de 'ga:bərsko govo'ri:.*
P're:ɨ sɔ pa 'rje:kla, de 'dɔ:kler bɔ 'ga:bərsk govo'ri:la, še bɔ š'lo:, kɔ bɔ
'la:toʊš'či:no za 'če:la...

J. Š.: Ali je gabersko drugače kot celjsko?

S. Z.: *'A, se've:da.*

M. P.: *'Jâ: 'no, 'ma:l. Pa ve'li:ke raz'li:ke 'ni:, 'ne.*

S. Z.: *'No, g'li:x 'ta:kɥ'ča:six, 'se 've:te 'a:ɨmer na'me:s 've:dro, pa 'ma:rs'kaj*
'ta:kiga 'pa:de... /.../ 'po: pa 'o:na 'to: 'pɥo:l govo'ri:.

3 Na na začetku zastavljeno vprašanje, ali je gabersčina celjsko narečje, torej lahko odgovorimo, da je gaberski govor ena od različic celjskega govora. Njegove posebnosti pa se predvsem pri mlajši generaciji že izgubljajo, saj imata knjižni jezik šole in medijev ter celjski pogovorni jezik kot eden od štajerskih nadnarečij zaradi drugačnega načina življenja (manjša socialna in geografska zaprtost) vedno močnejši vpliv.

Literatura

- Celje, Celjani, celjščina, v: *Živeti s Celjem*, Celje, 1990, str. 49–51.
- JESENOVEC, F., Oznaka slovenskega pogovornega jezika v Celju in okolici, *Jezik in slovstvo XVII*, Ljubljana, 1971/72, št. 3, str. 76–81.
- LOGAR, T., *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996 (o štajerskih narečjih).
- POVŠE, I., Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah, *Slavistična revija* 36, Ljubljana, 1988, št. 3, str. 251–266.
- ZORKO, Z., Narečna podoba mariborskega predmestja, *Jezik in slovstvo XXXIV*, Ljubljana 1988/89, št. 7–8, str. 170–178.

The Local Speech of the Celje Suburb Gaberje

The author analyzed the local speech of Gaberje on the levels of phonology, morphology and lexicon.

This speech is a variety of the Celje regional dialect; its specific features are fading away, especially within the younger generation. The standard language in schools and media, as well as the urban speech of Celje, are gaining ground, and together with changes in lifestyle (more open in social and migrational terms) they influence the local speech of Gaberje.

Some of the phonological differences between the speech of older inhabitants of Gaberje and that of Celje are: where in Celje the long broad e: is spoken, the speech of Gaberje has the diphthong j̥e: ('Cj̥e:le 'Celje', s̥ŋ 'lj̥e:to 'sem letel', 's̥j̥e:stra 'sestra', 't̥j̥e:ta 'teta'; 'mj̥e:gla 'megla'; 'pj̥e:s 'pes', 'mj̥e:n 'meni'); the long broad o: of Celje is the diphthong y̥o: in Gaberje ('ny̥o:ga 'noga', 'xy̥o:dit 'hoditi', 'my̥o:jix 'mojih'), the long stressed a: is often slightly rounded into â: ('Gâ:berje 'Gaberje', 'mâ:ma 'mama', 'â:te 'ata'), etc. The main difference on the morphological level is the masculine form of the participle in -l: the ending -u appears in Celje and -o in Gaberje (s̥ŋ 'xy̥o:do 'sem hodil', s̥ŋ 's̥j̥e:do 'sem sedel', b̥oš 'd̥o:bo 'boš dobil', 'j̥o:ko se je 'jokal se je', je 'lj̥e:to 'je letel', s̥ŋ 'm̥o:go 'sem mogel / moral', je z 'm̥ə:rzn̥o 'je zmrznil', etc.).

There are no essential differences on the level of lexicon between the speeches of Gaberje and that of Celje. The speakers are aware of the German loan-words, since they replace the loan-words with Slovene expressions when speaking to their children, grandchildren or strangers.

Raziskovanje slovenske frazeologije: živalski nazivi v frazeologemih

Janez Keber

*V članku obravnava avtor pojavljanje in menjavanje živalskih nazivov v pomensko enakih, ustreznih ali sorodnih frazeologemih v slovenskem in drugih evropskih jezikih. Za izhodišče mu služi lastno delo **Živali v prisposodobah** 1, 2 (1996, 1998).*

*The appearance and the changing of animal names in synonymous, equivalent or related phraseological expressions in Slovene and other European languages are discussed here. The article is based on author's book **Animals in Language Imagery** 1, 2 (1996, 1998).*

V delu **Živali v prisposodobah** in njegovih 55 zgodbah je obravnavano nešteto frazeologemov. Ko skušam iz njih zbrati najbolj bistvene in pomembne ugotovitve in dognanja, se med drugim zelo očitno kaže pojav, da se v pomensko enakih, ustreznih ali sorodnih frazeologemih v slovenščini in drugih jezikih kot bistvene sestavine pojavljajo enaki ali različni živalski nazivi. Za prikaz tega pojavljanja ali menjavanja sem večinoma uporabil gradivo iz dela **Živali v prisposodobah**. Izhodišče mojega prikaza so slovenski frazeologemi, ki jih primerjam s pomensko in strukturno enakimi, podobnimi ali sorodnimi frazeologemi v slovenščini ter v drugih evropskih jezikih. V uvodni predstavitvi tega pojava navajam tri primere.

V slovenski pogovorni primeri **gledati kot tele v nova vrata** v pomenu 'gledati zelo neumno ali začudeno' se lahko *tele* zamenja z živalskima nazivoma *bik* in *krava*, ki pa sta kot sestavini nekoliko manj običajna. V ustreznih nemških primerah sta sestavini *krava* in *vol* – *gucken wie die Kuh das neue Tor; stehen wie der Ochs vorm Scheunentor* (tj. 'stati kot vol pred vrati skednja'); v češčini *tele – koukat jak tele na nova vrata*; v ruščini *oven – smotret' kak baran na novye vorota*; v angleščini *krava – to stare at sth. like a cow at a five-barred gate* (tj. 'gledati kot krava v petkrat zapahnjena vrata'); v francoščini *kura – être comme une poule qui a trouvé un couteau* (tj. 'biti kot kura, ki je našla nož'); v bolgarščini *tele, krava, koza mačka, osel, ovca, vol, bivol – gledam kao tele pred šarena vrata; gledam kao tele pod vol; gledam kao bivol (krava) v železnica; gledam kao kotka (koza) v kalendar; gledam kao magare v paraklis* (tj. 'gledati kot osel v cerkvicu'); *stoja kao magare pred ikonostas* (tj. 'stojim kot osel pred postavkom za ikone'); *gledam kao krava v paraklis; stoja kao tele pred ikonostas*; itd. V naštetih frazeologemih se torej brez bistvenih sprememb pomena menjavajo živalski nazivi *tele, bik, krava, vol, bivol, ovca, oven, koza, mačka*,

osel, kokoš. Pri večinoma enakem ali podobnem stavčnem vzorcu se menjavajo tudi druge sestavine frazeologemov, kar je ob veliki izbiri živalskih nazivov opazno zlasti v bolgarščini. Nekoliko izstopa le francoski frazeologem.

Drugi primer je slovensko **kupiti mačka v žaklju (v vreči)**¹ v pomenu 'kupiti kaj, ne da bi stvar prej poznal, videl', ki mu ustrezajo: v hrvaščini *kupiti mačka u vreći*; v srbsčini *kupiti mačka u džaku*; v nemščini *die Katze im Sack kaufen*; v francoščini *acheter chat en poche*; v ruščini *kupit' kota v meške*; v poljščini *kupować, targować kota w worku*; v kašubščini *kup 'ic kota v m'ehu*; v slovaščini *kupit' (kupovat) mačku vo vreći (v mechu)*; v češčini *kupovat zajice v pytlí* (tj. 'kupiti zajca v vreči'); v angleščini *to buy a pig in a poke* (tj. 'kupiti prašička v vreči'); v španščini *comprar (vender) gato por liebre* (tj. 'kupiti, prodati mačka za zajca'). Zamenjava živalskega naziva je izpričana v angleščini (*prašiček*) in v češčini (*zajec*), kar kaže predvsem na način prinašanja teh živali na trg, medtem ko španski primer naravnost kaže na to, da so nekadaj pri kupčiji zelo redko včasih kupcu podtaknili namesto zajca (Podrobneje o tem glej pri **mačka** v knjigi *Živali v prispodobah* 1).

Kot zadnji primer navajam slovensko **obnašati se kot slon v trgovini s porcelanom** v pomenu 'zelo nerodno, nespretno se obnašati'², ki mu v drugih jezikih ustrezajo: nemško *sich benehmen wie ein Elefant im Porzellanladen*; francosko *être comme un éléphant dans un magasin de porcelaine*; rusko *on kak slon v posudnoj lavke*; češko *být/motat se/počínat si (v něčem) jak slon (v porcelanu)*; angleško *like a bull in a china shop*.³ Sestavina *slon* se pojavlja v večini evropskih jezikov, samo v angleščini se pojavi *bik*. Kot smo že videli pri frazeologemu *kupiti mačka v žaklju*, nekaj primerov pa bo še v nadaljevanju, se v angleščini dokaj pogosto pojavijo drugi živalski nazivi v primerjavi s tistimi v srednjeevropskih jezikih. Podobno bi lahko rekli še za španski in bolgarski jezik.

V uvodnih primerih sem nazorno pokazal na pojav, ki bi ga lahko imenoval menjavanje živalskih nazivov v frazeologemih in ga bom v nadaljnjem celovito predstavil. Ker gre tu le za sintezo, izvleček iz ugotovitev pri posameznih živalskih zgodbah v delu *Živali v prispodobah*, se bom pogosto skliceval na te zgodbe. V teh so obravnavani frazeologemi podrobneje razloženi in dokumentirani. Zato bo moj prikaz razmeroma skop in zgoščen. Nekateri asociacije in širše povezave bom navajal v opombah. Ker se pogosto ponavljajo, bom za oznake jezikov uporabljal okrajšave, in sicer: angl.=angleško, bolg.=bolgarsko, češ.=češko, fr.=francosko, hr.=hrvaško, it.=italijansko, kaš.=kašubsko, lat.=latinsko, nem.=nemško, pol.=poljsko, rus.=rusko, sln.=slovensko, slš.=slovaško, srb.=srbsko, ukr.=ukrajinsko. Na koncu vsakega frazeološkega niza bom v oklepajih povzel živalske nazive in jezike, v katerih se ti v obravnavanem frazeologemu pojavljajo.

¹ Frazeologem *kupiti mačka v žaklju (v vreči)* je splošnoevropski. Podrobneje o njegovem izvoru glej pri **mačka** v knjigi *Živali v prispodobah* 1!

² Slon je kljub svoji velikosti in teži zelo spreten in hiter, zato je predstava bolj situacijska kot stvarna.

³ V pomenu 'neroden, štorast človek' sta *slon* in *bik* poosebljena v poljskem *slon w skladzie porcelany* in angleškem *a bull in a china shop*. Podrobneje glej pri **slon** v knjigi *Živali v prispodobah* 2!

BIK, KONJ, MEDVED, VOL

Sln. (=slovenskemu) **biti močen**⁴ kot *bik*, kot *konj*, kot *vol*, kot *medved* 'zelo močen' ustrezajo: angl. *to be as strong as a horse, as an ox*; češ. *být silný jak kůň, jak býk, jak lev, jak medvěd*; fr. *être fort comme un boeuf, comme un buffle*; hr. ali srb. *biti jak kao medvjed*; nem. *so stark sein wie ein Bär, wie ein Pferd*; pol. *być silny jak byk, jak lew, jak wół*; rus. *byt' silnyj kak byk, kak lev*.

<BIK: sln., češ., pol., rus.; KONJ: sln., angl., češ., nem.; LEV: češ., pol., rus.; MEDVED: sln., češ., hr., nem., srb.; VOL: sln., angl., fr., pol.; BIVOL: fr.>

BIK

Sln. **zgrabiti bika za roge**⁵ 'odločno se lotiti težkega, zahtevnega dela' ustrezajo: angl. *to take the bull by the horns*; fr. *prendre le taureau par les cornes; bailler le chat par les pattes* (tj. 'zgrabiti mačka za tace'); nem. *den Stier bei den Hörnern packen*; rus. *vzjat' /brat' byka za roga*.

<BIK: sln., angl., fr., nem., rus.; MAČEK: fr.>

ČEBELA, ČRV, MRAVLJA, KONJ, VOL

Sln. **biti priden kot čebela**, kot *črv*⁶, kot *mravlja* 'biti zelo priden'; **garati kot konj**, kot *vol* ustrezajo:

angl. *to be as busy as a bee; to work like a beaver*; bolg. *ljava(ta) pčela; rabotja kato k"rt, kato mravka, kato bivol, vol*; češ. *být pracovitý jak včela/včelička, jak drak, jak lev, jak mravenec /mraveneček; pracovat jak kůň, jak mezek, jak soumar, jak vůl; být do práce jako hrt; být v něčem zahrabaný/zahrabat se do něčeho jako krtek*; nem. *mit Bienenfleiß arbeiten; wie ein Wiesel arbeiten*; pol. *być pracowity jak pszczoła, jak mrówka*; hr., srb. *biti marljiv (radin) kao pčela, kao mrav; biti radin kao crv; raditi kao mrav, poput mrava*; slš. *byt do roboty ako osa, ako sršen*; ukr. *rytysja jak hrobak (červ'jak)*.

<ČEBELA: sln., angl., bolg., češ., hr., srb., nem., pol.; BOBER: angl.; ČRV: sln., hr., srb., ukr.; HRT: češ.; KONJ: sln., češ.; KRT: bolg., češ.; LEV: češ.; MEZEG: češ.; MRAVLJA: sln., bolg., češ., hr., srb., pol.; OSA: slš.; OSEL: češ.; PODLASICA: nem.; SRŠEN: slš.; VOL: sln., bolg., češ.; BIVOL: bolg.; ZMAJ: češ.>

DIHUR, KOZEL

Sln. **smrdeti kot dihur**; **smrdeti kot kozel** 'zelo smrdeti'⁸; ustrezajo:

⁴ Iz primere *močen kot bik* izhaja preneseni pomen izraza *bik* 'zelo močen in orjaški moški', pomen 'neumen, omejen, zabit človek' pa je možno povezati s primero *gledati kot bik v nova vrata*.

⁵ Iz predstave o nevarnem biku in njegovih rogovih izhaja frazeologem *bosti se z bikom* 'nasprotovati človeku, ki ima večjo veljavo, moč; prepirati se s trmastim človekom'. Predstavo o načinu, kako ugnati žival z rogovi, pa vsebuje frazeologem *odbiti roge komu* 'doseči, da je bolj miren, manj zahteven'.

⁶ Dejavnost črva je glede prizadevnosti vredna pohvale, na žalost pa je s stališča človeka negativna, uničevalna.

⁷ Med več živalmi, ki se jim v češčini pripisujeta pridnost, delavnost, sta v primerah vsaj *lev* in *zmaj* brez stvarne utemeljitve.

⁸ Tudi živalski naziv *dihur* je povezan s smrdenjem. Izhaja iz glagola **d''hnoči* 'smrdeti' (Glej F. Bezlaj, ESSJ I, 101). Iz glagola *smrdeti* je nastala sopomenka *smrduh*, ki pa je tudi eno od mnogih poimenovalj za ptico *smrdokavro*: *smrdovrana, smrdovranka, smrdat, smrdela, smrdojerica, usrana jerica, ta usrana katrca*.

angl. *to stink like a polecat*; *to smell like a goat*; češ. *smrdět jak tchoř*, *jak prase*; fr. *puer comme une cochon*; hr., srb. *smrdjeti*, *zaudarati kao tvor*; kaš. *sm'erdzec jak kozel*; lat. *hircum olere*⁹; nem. *stinken wie ein Bock*; *stinken wie ein Schwein*; rus. *vonjaet kak ot kozla*.

<DIHUR: sln., angl., češ., hr., srb.; KOZEL: sln., angl., kaš., lat., nem., rus.; PRAŠIČ: fr.; SVINJA: češ., nem.>

KAČA, GAD

Sln. *imeti kačo*, *gada v žepu* 'biti brez denarja; biti skop'¹⁰ ustrezajo: bolg. *vljazla mi e zmija v kesijata*; *svila se e zmija v kesijata*; hr. *imati kobru u džepu*¹¹; it. *avere il granchio alla borsa, alle mani, al borsellino, alla scarsella*; pol. *mieć węża w kieszeni, w kalecie*.

<KAČA: sln., bolg., pol.; GAD: sln.; KOBRA: hr.; RAK: it.>

KRAVA

Sln. *nisva krav skupaj pasla* 'nisva enaka, iste starosti, izobrazbe' ustrezajo: fr. *je n'ai gardé des cochons avec vous*; hr., srb. *nismo skupa krave pasli; nismo mi zajedno ovce čuvali*; nem. *wir haben nicht zusammen Schweine gehütet*.

<KRAVA: sln., hr., srb.; OVCA: hr., srb.; PRAŠIČ: fr.; SVINJA: nem.>

KRAVA, SVINJA, ZAJEC

Sln. *podati se komu kot kravi sedlo, kakor svinji sedlo, kakor zajcu boben* 'nič se mu ne podati' ustrezajo:

angl. *to suit like a saddle on a pig*; bolg. *priliča mi kato na svinja sedlo (botuši, obica, zv"nec)*, *kato na kamila koprinarstvo (svinarstvo)*, *kato na magare sedlo*; fr. *aller comme tablier à une vache*; *aller comme une bague à un chat*; češ. *sluší mu to jak praseti forematka/náprsenka, jak psovi uší*; hr., srb. *pristajati kao magarcu sedlo*; rus. *idti kak sobake ermolka*; šp. *le esta como a la burra las arracadas* (tj. 'poda se mu kot oslici uhani')¹²

<KRAVA: sln., fr.; KAMELA: bolg.; MAČKA: fr.; OSEL: bolg., hr., srb.; OSLICA: šp.; PES: češ., rus.; SVINJA: sln., angl., bolg., češ.>

KRAVA

Sln. *kravo s svedrom dreti* 'lotiti se česa z neprave strani in z nepravimi pripomočki' ustrezajo:

angl. *to put the cart before the horse*; fr. *brider le cheval par la queue; écorcher l'anguille*; nem. *den Gaul beim Schwanz aufzäumen*.

⁹ Tu omenjam še lat. *hircus in alis* (tj. 'kozel pod pazduho') v pomenu 'smrad pod pazduho'.

¹⁰ Razlaga 'biti brez denarja' je v SSKJ, medtem ko sta v Pleteršnikovem slovarju še obe razlagi. Pri ustreznih frazeologemih v drugih jezikih prevladuje pomen 'biti skop'.

¹¹ Hrvaški izraz je iz slenga, sicer pa so znani pomensko sorodni izrazi z živalskim nazivom *žaba*: *imati para koliko žaba dlaka, pun para kao žaba dlaka* itd. Češka primera z nasprotnim pomenom se glasi: *je bohata jak koza rohata* 'je zelo bogata'.

¹² Izbor stvari, ki se različnim živalim ne podajo, je pač narejen tako, da je neustreznost v primerah kar se da očitna.

<KRAVA: sln.; KONJ: angl., fr., nem.; JEGULJA: fr.>

KOZA, SVINJA, CUCEK, VOLK

Sln. *kozo biti, zbijati (pasti, podirati, stražiti)* 'otročka igra, pri kateri igralci mečejo v stoječ predmet kamne, da bi ga prevrnili'; *svinjko biti, zbijati (tudi svinjkati, svinjkanje)*; *svinjno v hlev zganjati; prašička vganjati (tudi prašičanje); pikužo goniti; cucka zbijati; volka vganjati (tudi volčkat)*¹³

<KOZA: CUCEK: PRAŠIČ: SVINJA: VOLK; vse sln.>

KOZEL

Sln. *streljati kozle* 'delati velike napake, neumnosti'¹⁴ ustrezajo: angl. *to catch a crab*; fr. *faire le canard*; nem. *einen Bock (Pudel) schießen*; pol. *palnąć, strzelić byka*.

<KOZEL: sln., nem.; BIK: pol.; PES: nem.; RACA: fr.; RAKOVICA: angl.>

MAČKA

Sln. *to niso mačje solze*¹⁵; *to niso mačkine solze; to ni mačji kašelj* 'to ni majhna, nepomembna stvar, zadeva' ustrezajo:

hr., srb. *kokošji kašalj; mačji kašalj; nije netko mačji (kokošji) kašalj*; kaš. *tële, co sroka na og'one uñese*; nem. *das trägt die Katze auf dem Schwanz fort*; pol. *tyle, co kot naplakal*.

<MAČKA: sln., hr., srb. nem.; MAČEK: pol., rus.; KOKOŠ: hr., srb.; SRAKA: kaš.>

MIŠ

Sln. *igrati se, loviti se slepe miši* 'otročka igra, pri kateri eden od udeležencev z vezanimi očmi lovi druge; govoriti, ravnati neodkrito; skrivati namere in misli pred drugim' ustrezajo:

Angl. *to play at blind man's buff*¹⁶; bolg. *igraem si na kriš-miš*; fr. *jouer au colin-maillard*; hr., srb. *igrati se slijepog miša*; it. *giocare gatta cieca*; nem. *die blinde Kuh spielen*; slš. *hrat'sa na slepého mačka*; šp. *jugar a la gallina ciega, a la abubilla*.

<MIŠ: sln., bolg., hr., srb.; BIVOL: angl.; KOKOŠ: šp.; KRAVA: nem.; MAČEK: it., slš.; PREPELICA: fr.; SMRDOKAVRA: šp.>

¹³ Zanimiv izraz v primerjavi z dvobesednim *volka vganjati*, podobno kot *prašičanje* in *prašička vganjati*. V frazeologiji je tako pocnobesedenje pogost pojav. Prim. npr. glagol *opehariti*; glej tudi moj članek (O)PEHARITI '(o)goljufati, (pre)varati (s pomočjo peharja)' IN SINONIMI, *Jezikoslovni zapiski 1*, 1991, str. 99–112.

¹⁴ Ustrezno nemško *einen Bock schießen* povezujejo z lovskim običajem, po katerem je najslabši strellec kot tolažilno nagrado dobil kozla (Glej Duden 11, Redewendungen, 120!).

¹⁵ Slovenski frazeologemi so v zanikani obliki, tako da se osnovni pomen 'malo' zanika in se na ta način prek 'ne malo' relativno približuje pomenu 'veliko'. V nezanimani obliki se pomen 'majhen' pridevnika *mačji* izkazuje še v izrazu *mačji skok*. M. Cigale (I, 840) ga pri iztočnici *Katzensprung* razlaga takole: *mačji skok, kar pes čez prag skoči, kar bolha zine* itd. ter po Šuleku primerja *zajčji skok*. V poljščini mu ustreza *barani skok*.

¹⁶ Sestavina *-buff* pomeni 'bivolja koža', izimenska sopomenka pa je *blind Tom* (tj. 'slepi Tom').

MIŠ

Sln. **videti bele miši** 'imeti halucinacije, blodnje, ki spremljajo delirium tremens' ustrezajo:

angl. *to have (to see) rats; to see pink elephants*; pol. *widzieć białe myszki*.
<MIŠ: sln., pol.; PODGANA: angl.; SLON: angl.>

MIŠ

Sln. **potiti se kot miš v kopi**¹⁷ 'zelo se potiti' ustrezajo:

angl. *to sweat like a horse (pig)*; češ. *být spocený jak myš; potit se jak kůň*;
nem. *schwitzen wie ein Bulle (Pferd)*.

<MIŠ: sln., češ.; BIK: nem.; KONJ: angl., češ., nem.; PRAŠIČ: angl.>

MUHA, MUŠICA, KOMAR

Sln. **delati iz muhe slona** 'močno pretiravati'; **delati iz muhe konja**; **delati iz mušice konja**; **delati iz komarja slona** ustrezajo¹⁸:

bolg. *pravja ot muhata slon; pravja ot muhata bivol; pravja ot b"lhata bivol; pravja ot b"lhata slon; pravja ot mravkata slon*; fr. *faire d'un mouche un éléphant; faire d'un oeuf un boeuf* (tj. 'delati iz jajca vola'); češ. *udělat z komara velblouda*¹⁹; hr., srb. *praviti (činiti, graditi) od muhe slona; činiti, graditi od muhe konja (medvjeda, vola)*; (na)praviti od muve magarca; (na)praviti od komarca magarca; (na)praviti, (s)tvoriti od komarca slona; praviti od (iz) mušice slona; činiti, praviti od (iz) buhe slona; kaš. *zrob 'ic z mēšē jeleña*; nem. *aus einer Fliege Elefanten machen; aus einer Mücke Elefanten machen; aus einem Laus ein Kamel machen*; rus. *sdelat' iz muhi slona*; slš. *zrobic od komara somara*²⁰; šp. *hacer de una pulga un camello (un elefante)*.

¹⁷ Slovenska primera *potiti se kot miš v kopi* nazorno kaže na okoliščine, v katerih se poti miš, lahko pa bi se tudi katrca koli druga žival. V češki primeri *být spocený jak myš* okoliščine niso več navedene, zato je tudi motivacija te primere manj razvidna. V povezavi s primerom *potiti se kot miš v kopi* je bolj znana primera *biti moker kot miš* 'zelo, popolnoma moker'. Vendar pa ni resničnih dejstev ali lastnosti, ki bi utemeljevali njeno navzočnost v tej primeri. V pomensko enaki primeri je *miš* še v nem. *naß wie eine gebadete Maus* (tj. 'moker kot skopana miš') in v hr. ali srb. *mokar kao miš*. V angl. je v enaki vlogi *podgana – as wet as a drowned rat* (tj. 'tako moker kot utopljena podgana'), v fr. pa *raca – mouillé, trempé comme un canard* (tj. 'moker kot raca'). Podgana, zlasti v velikih mestih, se veliko giblje po mokrih kanalih, zato je kar ustreza za obravnavano primerom, prav tako bi lahko rekli za raco, ki je najraje v vodi. V primeru *moker kot...* lahko v sln. pride tudi *cucek*, npr. *moker kot cucek* 'zelo moker, moker do kože', čemur v nem. ustreza izraz *pudelnäß* (tj. 'moker kot koder'), a tudi *mačka*, npr. v nem. *naß wie eine ersäufte Katze (sein)* (tj. 'biti moker kot utopljena mačka'). Pes in mačka sicer nista živali, ki bi kar naprej mokri hodili okoli, sta pa človeku najbolj pri roki.

¹⁸ Značilnost frazeologemov tipa *delati iz muhe slona* je, da v njih nastopajo živalski pari, in sicer *majhna: velika žival*. Iz te opozicije izhaja tudi pomen teh primer. Številni primeri v posameznih jezikih dokazujejo, da je bila ta predstava nekoč zelo produktivna. Na nasprotju *velika: majhna žival*, a z drugačnim pomenom temeljijo frazeologemi: sln. *Orel muh ne lovi*, lat. *Aquila non captat muscas*, nem. *Adler fangen keine Fliegen*.

¹⁹ Češ. *udělat z komara velblouda*, nem. *aus einer Laus ein Kamel machen*, šp. *hacer de una pulga un camello (un elefante)* kažejo, da se v vlogi velike živali ne pojavlja samo za naše razmere eksotični slon.

²⁰ V slš. frazeologemu *zrobic od komara somara* (tj. 'narediti iz komarja osla') se rimata oba živalska naziva, enako tudi v ustreznih fr. frazeologemih *faire d'un oeuf un boeuf, qui prend un oeuf, peut prendre un boeuf* (tj. 'kdor vzame jajce, lahko vzame vola'). Pojav rime je v frazeologiji precej pogost, od nje pa je odvisen tudi izbor živalskih nazivov v sestavi frazeologemov.

<MUHA–SLON: sln., bolg., fr., hr., srb., nem., rus.; MUHA–KONJ: sln., hr., srb.; MUHA–MEDVED: hr., srb.; MUHA–VOL: hr., srb.; MUHA–BIVOL: bolg.; MUHA–OSEL: hr., srb.; MUHA–JELEN: kaš.; MUŠICA–KONJ: sln.; MUŠICA–SLON: hr., srb.; KOMAR–SLON: sln., hr., srb., nem.; KOMAR–OSEL: hr., srb., slš.; KOMAR–VELBLOD: češ.; BOLHA–SLON: bolg., hr., srb., šp.; BOLHA–BIVOL: bolg.; BOLHA–VELBLOD: šp.; JAJCE–VOL: fr.; MRAVLJA–SLON: bolg.; UŠ–VELBLOD: nem.>

OSA, SRŠEN

Sln. **dregniti v osje gnezdo (v osir)** 'dati povod za hudo, množično razburjanje'; **dregniti v sršenovo (sršenje) gnezdo** ustrezajo:

angl. *to stir up wasp's nest; to stir up hornet's nest*; fr. *tomber dans un guépier; il a ému les frelons*; lat. *crabrones irritare*; nem. *in ein Wespennest stechen*; rus. *popast' v osinoe gnezdo*; šp. *hurgar en un avispero; mettersen en un avispero*.

<OSA: sln., angl., fr., šp.; SRŠEN: sln., angl., fr., lat.>

OSEL

Sln. **prepirati se (pravdati se) za oslovo senco**²¹ 'prepirati se za nepomembne, nevažne stvari' ustrezajo:

angl. *to disput about a goat's wool* (tj. 'prepirati se o kozji volni'); češ. *hádat se o kozí chlupy*; hr., srb. *prepirati se o kozju vunuu*; lat. *de asini umbra disceptare; de lana caprina (rixari)*; nem. *um des Esels Schatten zanken*.

<OSEL: sln., lat., nem.; KOZA: angl., hr., srb., lat.>

OSEL, KOZA, KOZEL

Sln. **osla biti** 'družabna igra, pri kateri eden od igralcev ugiba, kdo ga je udaril po zadnjici'; **kozo biti**; **kozla biti**²²

<OSEL: KOZA: KOZEL: vse sln.>

PES, KRAVA, SVINJA

Sln. **biti len kot pes, kot krava**²³, **kot svinja** 'zelo len' ustrezajo:

angl. *to be as lazy as Ludlam's dog, as Hall's dog; to be a lazy pig (swine)*; češ. *být líný jak krava, jak kanec, jak vepř, jak prase, jak štěnice, jak veš, jak kapr*²⁴; fr. *être paresseux comme une couleuvre, comme un loir*; hr., srb. *biti lijén kao pas, kao buba, kao puh*; nem. *faul wie ein Dachs, wie ein Schwein sein*; rus. *byt' lenivyj kak borov*; slš. *byt' lenivý ako voš*.

²¹ Frazeologem je nastal po Ezopovi basni *Osel in njegova senca* (Podrobneje glej pri **osel** v knjigi *Živali v prisposodobah* 1!).

²² Običajnejši izraz brez živalskega naziva je *rihtarja biti*.

²³ Iz primere *len kot krava* je verjetno nastal glagol *kraviti* 'lenariti, ležati v postelji

²⁴ Izbor živali, ki se jim pripisuje lenost, je dokaj pisan. Posebno to velja za čičino. Seveda je za vse izbrane živali težko reči, da so lene. Očitno je, da je človek označil za lene tiste živali, ki veliko ležijo ali mirujejo ali se zelo malo gibljejo.

<PES: sln., angl., hr., srb.; BELOUŠKA: fr.; JAZBEC: nem.; KRAP: češ.; KRAVA: sln., češ.; MERJASEC: češ., rus.; POLH: fr., hr., srb.; PRAŠIČ: angl., češ.; SVINJA: sln., angl., češ., nem.; STENICA: češ.; UŠ: češ., slš.; ŽUŽELKA: hr., srb.>

POLH

Sln. *spati kot polh* 'trdno spati'²⁵ ustrezajo:

češ. *spát jak dudek*; fr. *dormir comme un loir*; *dormir comme une marmotte*; hr., srb. *spavati kao puh*; kaš. *spac jak žńija, co miš polkla* (tj. 'spati kot kača, ki je požrla miš'); nem. *schlafen wie ein Dachs (Murmeltier, Bär, Ratz)*; pol. *spać jak suseł*; rus. *spat' kak surok*.

<POLH: sln., fr., hr., srb., rus.; JAZBEC: nem.; KAČA: kaš.; MEDVED: nem.; PODGANA: nem.; SMRDOKAVRA: češ.; SVIZEC: fr., pol., nem.>

PRAŠIČ, SVINJA

Sln. *biti debel kot prašič, kot svinja* 'zelo debel' ustrezajo:

angl. *to be fat as a pig*; *to be as plump as a partridge*; češ. *být tlusto jak prase, jak vepř, jak čuně*; fr. *être gros comme un cochon, comme un boeuf*; hr., srb. *biti debeo kao prase*; rus. *byt' tolstyj kak svin'ja*; *byt' žyrnyj kak borov*.

<PRAŠIČ: sln., angl., češ., fr., hr., srb.; JEREBICA: angl.; MERJASEC: češ., rus.; SVINJA: sln., češ., rus.; VOL: fr.>

RAK, PURAN

Sln. *biti rdeč kakor kuhan rak, kot puran*²⁶ 'zelo rdeč' ustrezajo:

angl. *to be as red as turkey-cock*; *to be as red as a cooked lobster*; *být červený jak krocan, jak kohout, jak (opařené) prase*; fr. *être rouge comme écrevisse, comme un coq*; hr., srb. *biti crven kao rak*; kaš. *běc červóni jak rek, jak bocóně nog'i*; nem. *rot sein wie ein gesottener Krebs, wie ein Zinshahn, wie ein gestochener Bock*; pol. *być czerwony jak rak*; rus. *byt' krasnyj kak rak*; slš. *byt' červený ako moriak*.

<RAK: sln., fr., hr., srb., kaš., nem., pol., rus.; JASTOG: angl.; KOZEL: nem.; PETELIN: češ., fr.; PRAŠIČ: češ.; PURAN: sln., angl., češ., slš.; ŠTORKLJA: kaš.>

RAK, KRT, PES

Sln. *iti rakom žvižgat* 'propasti, umreti'²⁷; *iti v krtovo deželo*; *iti krtom pomagat*²⁸; *priti na psa* ustrezajo:

angl. *it's gone goose with him*; *to go to the dogs*; *to go to the pigs and whistles*²⁹; hr. *dotjerati do pasa*; it. *mandare alla gallina*; nem. *zum Kuckuck gehen*; *auf den Hund kommen*³⁰.

²⁵ Med živalmi, ki trdno spijo, so večinoma tiste, ki so znane po zimskem spanju. Zanimiv je nemški izraz *Siebenschläfer* (tj. 'sedmerospalec') 'polh', med neživalskimi primerami pa bi omenil sln. *spati kot top* in angl. *to sleep like a top*.

²⁶ Primera *rdeč kot kuhan rak* je brez dvoma bolj v veljavi, čeprav si to že redkokdo predstavlja, saj so raki zaradi onesnaženih vod že skoraj izumrli.

²⁷ Podrobneje glej pri *rak* (*Živali v prisposodbah 2*)!

²⁸ Glej L. Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, 175!

²⁹ Žvižgi v angl. pomenijo slabo, kar se ujema s sln. *iti rakom žvižgat* in *tenko piskati* 'slabo se goditi'.

³⁰ Pes je zadnja, najnižja stopnja v vrednostni hierarhiji živali, ki se začne s frazeologemoma *pasti s konja na osla* in *S konja se je usedel na kozo* v pomenu 'priti iz boljšega v slabši položaj' Glej še pri *konj* in *pes* (*Živali v pripodobah 1*)!

<RAK: sln.; GOS: angl.; KOKOŠ: it; KRT: sln.; KUKAVICA: nem.; PES: sln., angl., hr., nem; PRAŠIČ: angl.>

RIBA, PTIČEK, VRABEC, ČRV

Sln. **živeti kakor riba v vodi** 'ugodno, prijetno, brezskrbno'; **živeti kakor ptiček na veji, kakor vrabec v prosu, kot črv v loju** ustrezajo:

angl. *to live, to be (like a pig) in clover*; češ. *mít se jak prase v žitě/na krmniku; mít se jak husa na krmniku*; fr. *être comme un rat dans un fromage; être comme rats en paille*; hr., srb. *živjeti kao crv u hrenu*; nem. *leben wie die Made im Käse (im Speck); Hahn im Korbe sein* (tj. 'biti petelin v košari'); pol. *czuć się, pływać w czym jak ryba w wodzie*; slš. *mat'ša ako červik v syre*.

<RIBA: sln., pol.; ČRV: sln., hr., srb., nem., slš.; GOS: češ.; PETELIN: nem.; PODGANA: fr.; PRAŠIČ: angl., češ.; PTIČ: sln.; VRABEC: sln.>

RIBA

Sln. **biti zdrav kot riba (v vodi)** 'biti zelo zdrav' ustrezajo:

angl. *to be as sound as a roch, as a trout*; fr. *se porter comme un poisson dans l'eau*; hr. *biti zdrav kao riba, kao bik, kao srna*; kaš. *běc zdròv jak rěba, jak bik; kocě zdrov'e³¹*; nem. *gesund wie ein Fisch (Hecht) sein*; pol. *być zdrowy jak byk, jak koń³², jak ryba*; rus. *byt' zdorov kak byk, kak kon'*.

<RIBA: sln., fr., hr., kaš., nem.; BIK: kaš., pol., rus.; KONJ: pol., rus.; KRAP: angl.; POSTRV: angl.; SRNA: hr.; ŠČUKA: nem.>

SRAKA, OPICA, PTIČ

Sln. **dreti se, vreščati kot sraka, kot opica, kot ptič v precepu** 'zelo kričati, vreščati'³³ ustrezajo:

češ. *křičet, řvat, vřeštět jak opice (pavian)*; fr. *crier comme un putois*; hr., srb. *derati se kao vol³⁴*; kaš. *dře sq, skřeči jak sroka*; nem. *schreien wie eine gestochene Sau*.

<SRAKA: sln., kaš.; DIHUR: fr.; OPICA: češ.; PAVIJAN: češ.; SVINJA: nem.; VOL: hr., srb.>

VOLK, KRAVA

Sln. **jesti kot volk** 'hlastno; z velikim tekom'; **jesti, žreti kot krava** ustrezajo:

angl. *to eat like a horse*; bolg. *najaždam se kato popovo prase*; češ. *jíst jak vlk, jak čuně, jak prase; žrát jak dobytek*; fr. *manger, dévorer comme un loup; manger*

³¹ Kaš. *kocě zdrov'e* (tj. 'mačje zdravje') pomeni 'železno zdravje' in se ujema z mačjo simboliko, po kateri ima mačka sedem ali devet življenj (prim. angl. *a cat has nine lives*, tj. 'mačka ima devet življenj' v pomenu 'mačka je trdoživa').

³² Za velike in močne živali se navadno domneva, da so tudi zdrave.

³³ V angl. in fr. se sraki pripisuje bolj klepetavost (npr.: angl. *to chatter like a magpie*; fr. *jaser comme un pie borgne*; nem. *schwätzen wie eine Elster*), podobno tudi papigi (npr. angl. *to chatter like a parrot*, fr. *bavarder comme un perroquet*).

³⁴ Po značilnem oglašanju je poimenovana južnoameriška opica *vriskač*, strokovno *Alouatta*. Sicer pa so poimenovanja živali po njihovem oglašanju precej pogosta.

comme un cochon (tigre); nem. *essen, fressen wie ein Wolf; essen wie ein Dachs*; šp. *comer como un buitre*.³⁵

<VOLK: sln., češ., fr.; JASTREB: šp.; JAZBEC: nem.; KONJ: angl.; KRAVA: sln.; PRAŠIČ: bolg., češ., fr.; TIGER: fr.; ŽIVINA: češ.>

VRABEC–GOLOB, JEREBICA

Sln. **Boljši je vrabec v roki kakor golob na strehi** 'koristneje je imeti malo, a zares, kakor pa veliko pričakovati, a ne dobiti'; **Bolje je vrabec v roki kakor jerebica na veji; Bolje je danes kos kakor jutri gos**³⁶ ustrezajo:

angl. *One bird in the hand is worth two in the bush*; fr. *Mieux vaut moineau en cage que poule d'eau qui nage; Moineau à la main vaut mieux que grue qui vole; Un voiseau dans la main vaut mieux que deux dans la haie*; hr. *Bolje vrabac u ruci nego golub na krovu (grani)*; lat. *Est avis in dextra melior quam quattuor extra*; nem. *Besser ein Vogel in der Hand als zehn über Land*; pol. *Lepszy wróbel w ręku niż cietrew na sęku, niż gołąb na dachu*; rus. *Lučše sinica v rukah, čem žuravl' v nebe; Ne suli žuravlja v nebe, a daj sinicu v ruki* (tj. 'ne obljublaj žerjava na nebu, ampak daj sinico v roke'); slš. *Lepši vrabec v hrsti ako zajec v chrasti*; srb. *Bolje je svračak u ruci nego soko u planini*; šp. *Mas vale pajaro en mano que buitre volando*.

<VRABEC–GOLOB: sln., hr., pol.; VRABEC–JEREBICA: sln.; KOS–GOS: sln.; VRABEC–FAZAN: pol.; VRABEC–RACA: fr.; VRABEC–ZAJEC: slš.; VRABEC–ŽERJAV: fr.; PTICA–2 PTICI: angl.; PTICA–4 PTICE: lat.; PTICA–10 PTIC: nem.; PTIČ–JASTREB: šp.; SINICA–ŽERJAV: rus.; SRAKOPER–SOKOL: srb.>

ZAJEC

Sln. **spoznati se na kaj kot zajec na boben** 'nič se ne spoznati' ustrezajo: češ. *rozumět něčemu jak koze, jak koza petrželi*; hr., srb. *razumjeti se kao koza u peršin; razumjeti se u što kao magarac (magare) u kantar*; pol. *znac się na czymś tyle, co koza na pieprzu*; rus. *razbirat'sja kak svin'ja v apel'sinah*.³⁷

<ZAJEC: sln.; KOZA: češ., hr., srb., pol.; OSEL: hr., srb.; SVINJA: rus.>

ŽABA

Sln. **metati, vreči žabico** 'metati, vreči majhen, ploščat kamen, da se odbije, odbija od vodne gladine' ustrezajo:

angl. *to play (make) ducks and drakes*; češ. *dělat žaby; házet žabky; dělat (na vodě) kačery*; kaš. *kačk'i k'idac*; pol. *puszczać kaczkę*.

<ŽABA: sln., češ.; RACA: angl., kaš., pol.; RACAK: angl., češ.>

³⁵ Običajna predstava o pticah (vrabcih) je, da pojedjo zelo malo, npr.: angl. *to have appetite of a sparrow*; češ. *jíst jak vrabec/vrabeček*; nem. *essen wie ein Vögelchen (Spatz)*. V resnici pa je vrabec glede na svojo velikost velik požeruh.

³⁶ *Golob in vrabec* sta tudi v frazeologemu *Golobe spuščajo iz rok, vrabce pa lovijo* 'zaradi malenkosti, nepomembnih stvari izpuščajo iz rok pomembnejše'. Podobno še *Muhe lovi, bike izpušča*.

³⁷ Obstaja še precej pomensko sorodnih izrazov, npr.: *biti komu kaj španska vas* 'biti popolnoma neznan'; fr. *(pour lui) c'est du chinois*; nem. *von etwas Ahnung haben wie die Kuh von Sonntag*.

To je kratek prikaz sopomenskih, pomensko ustreznih ali sorodnih frazeologemov, v katerih se pojavljajo ali izmenjujejo različni živalski nazivi, ki so večinoma obravnavani v delu *Živali v prispodobah*. V slednjem je mogoče najti še veliko takih primerov, vendar po mojem mnenju tudi navedeni dovolj nazorno prikazujejo veliko sorodnost, obenem pa presenetljivo raznovrstnost in različnost v izbiri in razporeditvi živalskih nazivov v frazeologemih v evropskih jezikih. Ker je za izhodišče postavljen slovenski jezik, se da iz prikaza ugotoviti njegovo mesto med drugimi jeziki. Vsekakor je dobro razvidna njegova vpetost v srednjeevropski oziroma evropski jezikovni in kulturni prostor, opazne so številne sorodnosti z drugimi slovanskimi jeziki, a tudi vplivi stoletja dolge politične in kulturne povezanosti z nemštvom. Mogoče pa je najti tudi izvorno slovenske frazeologeme, kot je npr. *iti rakom žvižgat* 'propasti, umreti' (Glej pri **rak** v delu *Živali v prispodobah* 2!). Tako obravnavani frazeologemi skupaj z opombami omogočajo tudi plodno razmišljanje o motivih njihovega nastanka, o tvorbi, obliki, izvirnosti, skratka o njihovem izvoru.

Pri raziskovanju izvora frazeologemov, ki vsebujejo nazive živali, je treba upoštevati, da ti izhajajo iz resničnih, domnevnih, pogosto tudi čisto izmišljenih lastnosti živali. Različni narodi so tako isti živali lahko pripisovali zelo različne lastnosti, različnost v pojmovanju teh lastnosti pa lahko najdemo celo v frazeologiji enega jezika. Tako npr. nemško *Dachs* 'jazbec', ki se mu poleg *požrešnosti* (*essen wie ein Dachs*, tj. 'jesti kot jazbec') in *zvitosti* (*schlau wie ein Dachs sein*, tj. 'biti zvit kot jazbec') pripisujeta tako *pridnost* (*arbeiten wie ein Dachs*, tj. 'delati kot jazbec') kot *lenoba* (*faul wie ein Dachs sein*, tj. 'len kot jazbec'). Po številu lastnosti, zlasti slabih, je v mnogih jezikih na prvem mestu *pes*. Kot najstarejši in človeku najbližji domači živali so mu ljudje, sodeč po frazeologiji, naprtili skoraj vse, kar je slabega. V tem oziru prekaša grešnega kozla, saj bi ga upravičeno lahko zamenjal grešni pes, včasih tudi grešna mačka.

V sopomenskih frazeologemih se pogosto pojavljajo predstavniki določene živalske družine, kot so govedo, ptice, ribe. Primerjani frazeologemi imajo praviloma enak ali podoben stavčni vzorec³⁸. Med njimi imajo velik delež primere – glagolske (*spati kot polh*) in pridevniške (*biti močen kot bik*), močna skupina pa so tudi glagolski frazeologemi z živalskim nazivom kot predmetom (*streljati kozle; zgrabiti bika za roge*) ali s prislovnim določilom (*dregniti v osir*). Z živalskimi primerami je tesno povezana prenesena, metaforična raba živalskih nazivov, s katerimi se lahko slikovito označujejo osebe z lastnostmi, ki jih posamezni narodi pripisujejo živalim.³⁹ Obravnavo pojavljanja in menjavanja živalskih nazivov v frazeologemih končujem z ugotovitvijo, da je to le eden od mnogih pojavov, z razkrivanjem katerih je možno odkriti bistvo nastajanja frazeologemov, s tem pa bolje razumeti nekdanji in zdajšnji način bivanja in mišljenja določenega naroda.

³⁸ Ti vzorci so lahko tudi samo izhodišče, zdajšnja sestava frazeologemov pa je drugačna, npr. *močen kot bik – bikovska moč, bikovsko močen, biti pravi bik*.

³⁹ Te metaforične oznake so lahko postale vzdečki, iz teh pa so se razvili tudi t.i. živalski priimki, ki so v slovenskem jeziku zelo številni.

Viri in literatura

- ANDREJČIN, L., GEORGIEV, L., itd., *B"lgarski t"lko ven rečnik*, Sofija 1955.
- APRESJAN, J. D., *Leksičeskaja sinonimika*, Moskva 1974.
- BAJEC, A., *Besedotvorje slovenskega jezika III, Zloženske*, Ljubljana 1952.
- BEINHAUER, W., *1000 spanische Redensarten*, 1989.
- BEZLAJ, F., *Slovensko kos biti komu parem esse, superare*, *JiS* 24, Ljubljana 1978/79, št. 7, 193–195.
- BOJC, E., *Pregovori in reki na Slovenskem*, Ljubljana 1987.
- BÖTTCHER, K., itd., *Geflügelte Worte*, Leipzig 1981.
- BUCHHOLZ, M. B., *Metapheranalyse*, 1993.
- BURGER, H., Buhofer, A., Sialm, A., *Handbuch der Phraseologie*. Berlin. New York 1982.
- CASARES, J., *Diccionario ideológico de la lengua española*, Barcelona 1988.
- CHEVALIER, J., GHEERBRANT, A., *Rječnik simbola, tretja razširjena izdaja*, Zagreb 1989.
- DROSDOWSKI, G., SCHOLZE-STUBENRECHT, W., *Redewendungen und sprichwörtlichen Redensarten*, Wörterbuch der deutschen Idiomatik, DUDEN, Band 11, Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich 1992.
- ERJAVEC, F., *Rak*, *LZ* 1881, 47–52, 116–122, 183–188, 240–245, 307–311.
- FELICYNA, V. P., PROHOROV, J. E., *Russkie poslovice, pogovorki i krylatye vyraženiya, lingvostranovedčeskij slovar*, Moskva 1979.
- FELICYNA, V. P., MOKIENKO, V. M., *Russkie frazeologizmy, lingvostranovedčeskij slovar*, Moskva 1990.
- FLEISCHER, W., *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig 1982.
- FRIEDRICH, W., *Moderne deutsche Idiomatik*, München 1976.
- GAK, V. G., itd., *Francuzsko-russkij frazeologičeskij slovar*, Moskva 1963.
- GLONAR, J., *Slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1936.
- Gradivo za Slovar slovenskega knjižnega jezika* na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša.
- HROVAT, M., *Človek v luči pregovorov*, Trst 1983.
- JENKO, E. M., *Sich auf die Socken machen/vzeti pot pod noge, Deutsch-slowenisches Wörterbuch der Redewendungen*, Klagenfurt/Celovec 1994.
- KARNIČAR, L., *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, Wien 1990.
- KASSIERER, E., itd., *Teorija metafore*, Moskva 1990 (zbornik).
- KEBER, J., *Živali v prispodobah 1*, Celje 1996, in poglavje Najpomembnejši viri in literatura, str. 379–386.
- KEBER, J., *Živali v prispodobah 2*, Celje 1998.
- KOCBEK, F., ŠAŠELJ, I., *Slovenski pregovori, reki in prilike*, Celje 1934.
- KOPALIŃSKI, W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1987.
- KRŽIŠNIK, E., Zbirka Mali frazeološki rječnici in Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik, *JiS*, Ljubljana 1995/96, št. 3, 157–166.
- KRŽIŠNIK-KOLŠEK, E., Prenovitve kot inovacijski postopek, *Slava I*, Ljubljana 1987, 49–56.

- KUNIN, A. V., *Anglo-russkij frazeologičeskij slovar I, A–Q, II, R–Z*, Moskva 1967.
- KÜPPER, H., *Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*, Stuttgart 1987.
- MATEŠIČ, J., *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb 1982.
- MENAC, A., ROJS, J., *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, Zagreb 1992.
- METELKO, F. S., *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache*, Laibach 1825.
- MLACEK, J., *Slovenská frazeologia*, Bratislava 1984.
- MOKIENKO, V. M., *Slavjanskaja frazeologija*, Moskva 1980.
- MOKIENKO, V. M., *Zagadki ruskoj frazeologii*, Moskva 1990.
- MRAZOVIĆ, P., PRIMORAC, R., *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rječnik*, Beograd 1981.
- NIČEVA, K., SPASOVA-MIHAILOVA, S., ČOLAKOVA, K., *Frazeologičen rečnik na b'lgarskija ezik I, A–N, II, O–Ja*, Sofija 1974, 1975.
- MUKIČ, F., *Madžarsko-slovenski frazeološki slovar, Magyar-szlovén frazeológiai szotar*, Szombathely 1993.
- PAVLICA, J., *Frazeološki slovar v petih jezikih*, Ljubljana 1960.
- PETRAK-MEISER, H., *Słownik frazeologiczny czesko-polski*, Lublin 1993.
- PLETERŠNIK, M., *Slovensko-nemški slovar I, II*, Ljubljana 1994, 1995.
- PREK, S., *Ljudska modrost – trden je most*, Ljubljana 1974.
- RODE, M., Semantični odnosi v frazeologiji, *Slavistična revija* 23, 1975, št. 3–4, 439–442.
- RÖHRICH, L., *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten I, 2*, Dritte Auflage, Freiburg/Basel/Wien 1974.
- SKORUPKA, S., *Słownik frazeologiczny języka polskiego I, 2*, Warszawa 1967, 1968. *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana 1970, 1975, 1979, 1985, 1991. *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Přírovnání*, Praha 1984. *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy slovesné, A–P, R–Ž*, Praha, 1994, 1995.
- SMIEŠKOVÁ, E., *Malý frazeologický slovník*, Bratislava 1974.
- SYCHTA, B., *Słownik gwar kaszubskich I–VI in VII suplement (I–IV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, 1968, 1969, 1970, V–VII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, 1973, 1976)*.
- ŠANSKIJ, N. M., *Frazeologija sovremennogo russkogo jazyka*, Moskva 1963.
- ŠAŠELJ, I., *Živali v slovenskih pregovorih*, Novo mesto, 1932.
- TOPORIŠIČ, J., K Izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, *JiS*, Ljubljana 1973/74, 273–279.
- TOPORIŠIČ, J., Vsebinska podstava primerjalnih frazeologemov v slovenskih zbirkah pregovorov in rekov, zbornik XXI. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1985, 31–46.
- TREDER, J., *Frazeologia kaszubska a wierzenia i zwyczajne na tle porównawczym*, Wejherowo 1989.
- ŽUKOV, V. P., *Slovar' russkikh poslovic i pogovorok*, Moskva 1966.

Researching the Slovene Phraseology: Animal Names in Phraseological Expressions

*The article shows synonymous, equivalent or related phraseological expressions containing equal or different animal names. Most of these names are discussed in the book *Animals in Language Imagery (Živali v prisposodobah)*. As far as different European languages are concerned, the discussed phraseological expressions are closely related, yet, on the other hand, they show amazing diversity in choice and distribution of animal names. The Slovene language was chosen as the starting point for this comparison; because of this it is also possible to determine its position among other European languages. Observations show that the Slovene language belongs to the Middle European, or European linguistic and cultural sphere, and relations with other Slavonic languages can be found. But because of the historical circumstances strong influence of the German language can also be observed. On the other hand, there are genuine Slovene phraseological expressions, such as *iti rakom žvižgat* 'fail', 'die'. The motives for the emergence, formation, form, originality – in short for the origin of such phraseological expressions can be found on the basis of this presentation.*

*When researching the origin of phraseological expressions containing animal names one has to consider the fact that such expressions emerge from real, supposed, and frequently from purely fictitious animal characteristics. It is even possible that different nations ascribe different characteristics to one and the same animal. Even the phraseology of a single language can show different understanding of these characteristics. An example of this is the German *Dachs* 'badger', which is supposedly gluttonous (*essen wie ein Dachs* 'eat like a badger') and cunning (*schlau wie ein Dachs sein* 'be as cunning as a badger'), it is also hardworking (*arbeiten wie ein Dachs* 'work hard') or lazy (*faul wie ein Dachs* 'very lazy'). The animal with the largest number of characteristics, especially bad ones, is in many languages the dog. The phraseology considered, people imposed on their oldest and closest animal companion the burden of almost all negative characteristics possible. As such, the dog exceeds the biblical scapegoat by far.*

The study of appearance and changing of animal names in phraseological expressions is only one of the ways to discover the origin of phraseological expressions.

Vezljivost glagolov s slovarsko oznako s širokim pomenskim obsegom

Andreja Žele

Prispevek predstavlja skupino glagolov s slovničnim kvalifikatorskim pojasnilom s širokim pomenskim obsegom (oznaka v SSKJ). Sodeč po označenih leksemih in po njihovem ponazarjalnem gradivu lahko trdimo, da je slovnično kvalifikatorsko pojasnilo s širokim pomenskim obsegom (kar potem velja tudi za pojasnilo z oslavljenim pomenom) izrazito vezljivostna oznaka, kar jo opravičuje ter hkrati opozarja na nujen natančnejši pregled vezljivostnih sposobnosti leksema pred njeno uporabo.

Tovrstne široke pomensko-skladenjske vezljivostne zmožnosti, predvsem glagolov, pridevnikov in samostalnikov kot nosilcev vezljivosti ali kot vezljivostnih udeležencev oz. skladenjskih določil upravičijo tudi ločevanje med predlogi kot prostimi glagolskimi morfemi in predlogi kot /ne/obvezno vezavnimi udeleženskimi morfemi (ki v okviru istega leksema vezljivostno precizirajo določen glagolski pomen).

The article discusses the verbs labelled with the grammar note »in the broad sense« which is used in the Dictionary of the Slovene Literary Language. Judging from the labelled lexical units and their illustrative material it could be said that in most instances this grammar note (as well as the note »in the vague sense«) indicates transitivity. The use of this note is justified as long as the transitivity features of a given lexical item are studied carefully before labelling.

Verbs, adjectives and nouns are key elements in transitive sentence patterns. Semantic and syntactic features of these elements throw light on the distinction between prepositions which are optionally combined with verbs, and prepositions as parts of multi-word verbs (and thus specifying individual meanings of a given lexical item with regard to transitivity).

0 Pojasnilo s širokim pomenskim obsegom (natančnejše pojasnilo bi bilo široka pomensko-skladenjska raba) izpostavlja široke/širše uporabne (in zato tudi pomensko splošnejše) skladenjske pomene označenih besed, tj. širše pomensko-skladenjske vezljivostne zmožnosti predvsem glagolov, pridevnikov in samostalnikov – pomensko-skladenjsko vezljivost glagolov kot nosilcev vezljivosti, in pridevnikov

ter samostalnikov predvsem kot vezljivostnih udeležencev oz. skladenjskih določil (jasneje se izrazi vzajemna pomensko-skladenjska povezanost med glagoli in samostalniškimi (osebkovimi in predmetnimi) določili. Tovrstne širokopomenske vezljivostne zmožnosti predvsem glagolov, pridevnikov in samostalnikov upravičijo tudi ločevanje med predlogi kot prostimi glagolskimi morfemi (leksemsko dopolnjujejo pomensko oslABLJENE in nepolnopomenske glagole) in predlogi kot /ne/ obvezno vezavnimi udeleženskimi morfemi (v okviru istega leksema vezljivostno precizirajo določen glagolski pomen; glagolske pomene *s širokim pomenskim obsegom* pa tovrstni predlogi pomensko zniansirajo, tako da omogočijo uporabo samo določenih izbranih udeležencev v določenih udeleženskih vlogah – tako splošni skladenjski pomen lahko pokriva in združuje več specializiranih skladenjskih pomenov).

Glagoli s slovarsko oznako *s splošnim pomenskim obsegom*¹ so vezljivostne nadpomenke, ki so kot nosilke vezljivosti v okviru svojega širokega/univerzalnega skladenjskega pomena zamenljive z več polnopomenskimi glagoli, ki imajo isti (navadno ožji/specializirani, z manj udeleženci) skladenjski pomen; drugi neširoki/specializirani pomeni istega glagolskega leksema pa so zamenljivi največ z enim istovezljivim polnopomenskim glagolom. Takšna pomenska splošnost z vsakokratno /pomensko-skladenjsko/ izbiro udeleženca v okviru možnih udeleženskih vlog omogoča hkratno vsakokratno izbiro glagolske uvrščevalne/razvrstitvene² pomenske sestavine, npr. Otroci se so spravljali na vrhove dreves ('plezali, lezli – premikanje), Spravljal je les iz gozda ('voziti' – premikanje), Spravljali so ovire s poti ('odstranjevati' – premikanje), Spravljala je madeže s preproge ('čistiti' – lastnost dejanja), Spravljali so dogodek v zvezo z njim ('povezovati kaj s kom' – odnos), Spravljal je ljudi pod svojo oblast ('podrežati si' – odnos) ipd.

1 Zanima me:

– kakšna je tipologija pomenskih razlag, ki jih spremlja slovnično kvalifikatorsko pojasnilo **s širokim pomenskim obsegom**;

– vezljivostne lastnosti glagolskih pomenk s širokim pomenskim poljem v primerjavi z vezljivostjo ostalih pomenk istega glagola (povednost čustvenostnih oznak, ki so posledica zaznamovane vezljivosti) – kakšne vezljivostne možnosti se

¹ V pregledu slovničnih kvalifikatorskih pojasnil v 3. knjigi SSKJ (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – interna izdaja, 1978), ki ga je pripravila A. Vidovič Muha, avtorica na str. 32 opozarja, da pomenska slovnična kategorialnost tega kvalifikatorskega pojasnila ni ugotovljiva in obencm predlaga, naj se ga čimmanj uporablja.

² Prim. A. Vidovič Muha v članku Besedni pomen in njegova stilistika, XXII. seminar SJLK, zbornik, Ljubljana 1986, 79–91, npr. na str. 82: »Pri glagolu so razločevalne pomenske sestavine verjetno katere izmed lastnosti glagolskega dejanja, če je treba, lahko v različnih povzavah; verjetno pridejo v poštev vse pomenske prislovne možnosti pa tudi različne povezave s predikativom /./. Uvrščevalno (hipernimno) pa je mogoče opomenjati predmetnost predmetnost samo do določene, tj. zadnje in ali najvišje stopnje, če si uvrščevalno hipernimnost predstavljamo kot neke vrste vzpenjanje po pomenski piramidi.« In na str. 87 avtorica ugotavlja, da na najvišji pomenski stopnji postaneta uvrščevalni pomenski sestavini slovarskega netvorjenega in besedotvornega (obrazilnega)/slovničnega pomena prekrivni, npr. pri biti.

jim odpirajo z razširjenim vezljivostnim poljem – splošni skladenjski pomen, ki pomensko pokriva več specializiranih skladenjskih pomenov (slovarski podpomeni);

- odločilne pomenske lastnosti udeležencev v določenih udeleženskih vlogah oz. izbrana skladenjska določila in njihovo sooblikovanje glagolskega pomena;
- samostalniške iztočnice s splošnopomensko oznako v skladenjsko-pomenskih vlogah vezljivostnih udeleženk.

1.1 V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je skupina glagolskih leksemov, ki vključujejo tudi pomenke s slovničnim kvalifikatorskim pojasnilom s **širokim pomenskim obsegom** relativno majhna, zato je prav, da te glagole, že zaradi osnovne pregledne predstavljivosti, kar naštejemo: *biti sem, dajati/dati, delati/narediti, dobivati/dobiti, držati, iskati, izdajati/izdati, izdelovati/izdelati, izgubljati/izgubiti, izkupiti, izročati/izročiti, klepati, končavati/končevati/končati, kopati, krotovičiti, lotevati se/lotiti se, metati, motoviliti, mučiti, najti, napravljati/napraviti, naskakovati/naskočiti, nesti, obdelovati/obdelati, obnašati se, obračati/obrniti, obračunati, obstati, odgovarjati, odložiti, odpasti, odstranjevati/odstraniti, onegaviti/ponegaviti, ostati, poiskati, položiti, ponesrečiti se, poprijemati/poprijeti, poračunati, posrečiti se, posredovati, prijeti, pripravljati/pripraviti, seči sežem, sipati, sklanjati, spopasti se, spoprijemati se z/s, spraviti, truditi se, udariti, upravljati, usipati/usuti, ustavljati se/ustaviti se, vesti se/vedem se, vreči se.*

1.1.1 Tipologija pomenskih razlag, ki označujejo široke glagolske pomene; izpostavljene so **uvrščevalne pomenske sestavine**, ki določajo vezljivost:

a) namenskost s premikanjem:

‘delati/napraviti, da prihaja/pride kaj kam z določenim namenom’, ‘povzročati/povzročiti, da prihaja/pride kaj kam v velikih količinah’: *dajati4/dati4, izročati2/izročiti3, metati1, sipati3, spravljati1/spraviti1, usipati2/usuti2* (Številke za glagoli označujejo njihove slovarske pomen!);

– obe glagolovi pomenski sestavini – ‘namenskost’ in ‘premikanje’ povzročita pogosto obveznovozljivo uporabo prislovnega določila kraja, kar označujeta tudi dodatni slovnični pojasnili *s prislovnim določilom, z namenilnikom*: dati pismo na pošto, dati oglas v časopis, dati otroka v rejo, dati delat obleko, dati sina učiti; samo *s prislovnim določilom* npr. spravljati se na vrhove dreves ‘plezati, lesti’, spravljati les iz gozda ‘voziti’, spravljati ovire s poti ‘odstranjevati’, spravljati madeže s preproge ‘čistiti’;

b) faznost z možnostjo (začetnost, končnost, stopenjskost dejanja/poteka z vršilcem):

‘z delom omogočati/omogočiti nastajanje/nastanek česa’, ‘delati/napraviti, da dobi kaj uradno veljavo’, ‘izraža nastopanje/nastop/začetek dejanja, kot ga določa sobesedilo/samostalnik’, ‘z določenim namenom delati/narediti, da kaj nastaja/nastane’, ‘izraža prenehanje dejanja, kot ga določa samostalnik’:

delati3/narediti1, izdelovati2/izdelati2, izdajati6/izdati6, lotevati se2/lotiti se2, napravljati1/napraviti1, naskakovati1/naskočiti1, prijeti za7, pripravljati1,2/pripraviti1,2, položiti7, seči4, spopasti se z/s3, udariti11, vreči se na/v4;

– glagolova pomenska sestavina 'faznosti' je nezaznamovano pomensko-skladenjski izražena pri nadpomenkah tipa *lotevati se*, npr *Slikar se je loteval tudi tihožitij*, *Gostje so se začeli lotevati vina*, *Lotil se je knjige* 'začel je brati/študirati', *Lotil se je krompirja* 'začeti ga jesti/kopati/lupiti/okopavati/saditi' proti zaznamovani skladenjski uporabi z čustvenostno oznako **nav. ekspr.** bolj specializiranih polnopomenskih glagolov, npr. *naskakovati*, *vreči se na/v* v *Alpinisti naskakujejo goro s severne strani*, *Naskakuje državni rekord*, *Skrbi so ga naskočile*, *Vrgel se je na delo/v beg*;

b.) z nosilcem dejanja/poteka:

'postajati/postati bogatejši/revnejši za kako stvar/lastnost', 'postati deležen /kakega neprijetnega stanja/tega, kar izraža samostalnik', 'ne prenehati biti, obstajati': *dobivati2/dobiti2*, *izgubljati2/izgubiti3*, *izkupiti2*, *obstati3*, *ostati4*, *odpasti na/za4*;

– s primeri *dobiti za denar*, *dobiti otroka*, *dobiti kmetijo po starših* 'podedovati', *dobiti veselje do dela*, *Otrok dobiva zobe*, **pog.** *dobivati trebuh*, **pog. ekspr.** *V pretepu je izkupil poškodbo*, *Izkupil jo/jih je*; dodatno obvezno vezavo uvaja tudi vezavni leksikalizirani predlog, npr. *od, iz v Od servisa je ostal le krožnik*, *Predmeti so ostali iz tistih časov*; leksikalizirani predložni morfem *za/na* je v primerih *Del denarja odpade za odkup*, **publ.** *Na travnike odpade dobra četrtina površine*;

c) potek, ohranjanje stanja:

'biti v delovnem stanju', 's svojo dejavnostjo/vplivom, postopki ohranjati kaj/koga v določenem stanju', 'zaradi kakega namena ohranjati kaj v kakem odnosu': *delati6*, *držati4,5,6*;

– pomenska sestavina 'poteka' kaže na desno nevezljivost, 'ohranjanje stanja' pa razmerni predmet stanja (Ras) in obveznovezljivo mesto stanja (Ms) kot prislovno določilo kraja:

Motorji delajo, *Srce mu je začelo delati*, *Skupščina med počitnicami ne dela*, **pog.** *Strup je začel hitro delati* 'učinkovati, delovati'; 'ohranjati koga na določenem mestu' *Držijo ga na policiji*, *Držal ga je na razdalji*, *Blago so držali v skladiščih*;

d) ciljnost dejanja:

'biti uspešen v prizadevanju, da bi se doseglo kaj, prišlo do česa', 'prizadevati si doseči kaj, priti do česa', 'prizadevati si reševati, odpravljati kaj težavnega, neprijetnega', 'priti do koga, biti uspešen v iskanju koga, ki se tega izogiba': *dobiti4,5*, *iskati2*, *najti2*;

– izpostavlja udeležensko vlogo *cilja dejanja* (Cd), ki je tudi merilo za izbor določenih glagolskih pomenov, ki vežejo to udeležensko vlogo: *Dobila je bogatega moža*, *Dobili so ga za varuha*, *Dobil je vlak*, *Dobila ga je mrtvega*, *Dobil ga je v živahnem pogovoru*, *Dobili so bitko*, *Dobili so vlomilca*, **pog.** *Dobil jih je dež*; *iskati delo/ženo*, **publ.** *iskati zdravniško pomoč*, *iskati gobe*, *iskati dovoljenje*, *iskati povzročitelja bolezni*; *najti stanovanje*, **nav. ekspr.** *Za to opravilo težko najdem primerne ljudi*, *najti premog*, **pog.** *Če najdem, da kdo lenari, ga bom kaznoval*;

d₁) lastnost dejanja:

‘biti v skladu s čim, ustrezati’, ‘pri uporabi, delovanju kazati, dokazovati določene lastnosti, značilnosti’, ‘z naporom opravljati opravilo, delo, kot ga določa sobesedilo’, ‘izraža način ravnanja, kot ga določa sobesedilo’, ‘delati s čim to, kar določa sobesedilo’, ‘s posebnimi pripravami uravnati delovanje česa’, ‘izraža celotnost, polnost dejanja’, ‘izraža veliko količino, množino česa’: *končati*², *kopati se*², *mučiti se*², *obnašati se*², *obračati se*³/*obrniti se*³, *odgovarjati*(pog.)⁹, *sklanjati se nad*², *truditi se*², *upravljati*³, *vesti se*²;

– pomenska sestavina ‘lastnosti’ z vezavnim udeleženskim predlogom uvaja razmerni predmet dejanja (Rad), npr. **ekspr.** *mučiti se z nemščino/z otroki*, ekspr. *truditi se za otroke/z otroki*; tudi s predložnim glagolskim morfemom npr. nad v **ekspr.** *Sklanja se nad knjigo*/Sklanja se nad bolniki; možno je tudi obveznovezljivo prislovno določilo kraja v primerih kot **ekspr.** *Mesto se kopa v soncu*, *Kopa se v bogastvu*; nevezljiva skladijska obveznost prislovnih določil načina se izraža v primerih kot *Nekatere vrste se pri nas dobro obnašajo*, *Pri delu se ne zna hitro obračati*;

d₂) odnos:

‘izraža, da se odklonilen odnos konča z neprijetnim izidom za nasprotno osebo’: *obračunati z/s*², *poračunati z/s*³;

– pomenska sestavina ‘odnosa’ uvaja razmerni predmet dejanja (Rad), kjer se obveznovezljiva vezava potrjuje tudi s predložnim glagolskim morfemom *z/s*: **nav.** **ekspr.** *Brezobzirno obračunati s kom*.

1.2 Skladijski pomen (1.2.1) ali t. i. ‘zunanji pomen’ glagola (»*extenzionalni pomen*« po F. Danešu³ poleg leksikalnega pomena ali t. i. ‘notranjega pomena’ glagola (»*intenzionalni vyznam*« po F. Danešu)) razkriva skladijske zmožnosti glagolskega pomena in s tem predstavlja njegovo vezljivostno vsebino; razmerje med leksikalnim pomenom glagola (tj. glagolsko vezljivostjo) in njegovim skladijskim pomenom (tj. povedkovo vezljivostjo) pa pomensko-skladijsko sooblikujejo tudi pomensko-skladijske vloge predlogov (**1.2.2**).

Prvotne glagolske nadpomenke ali glagolski nadleksemi tipa *delati*, *napravljati*, *upravljati*, *pripravljati*, *lotevati se*, *končati* nimajo oznak **ekspr.**, **nav.** **ekspr.** uporaba skladijsko nezaznamovana. Nezaznamovana raba glagolskih nadpomenk oz. nezaznamovan širok/splošnejši skladijski pomen poudarja odločujočo vlogo pomenskih lastnosti vezljivostnih udeležencev (**1.2.3**).

1.2.1 Pri skladijski pomenskosti tako kot pri vezljivosti ni odločujoča vidskost, temveč le kombinacija pomenskih lastnosti znotraj posameznega leksema

³ Prim. F. Daneš, *Větné vzorce v češtině* (Praha 1987: Academia), posebno na str. 66–68. Tako npr. F. Danešu ničta desna vezljivost pomeni, da je že pokrito celotno zunanje pomensko polje glagola (»*extenze*«) – praviloma ima tak glagol neaktualni pomen in s tem se hkrati oslabi njegov pomen konkretnega dejanja/dogodka, npr. *Vid že bere*, *Ta konj dobro vleče*, *Dedek se dobro spominja*, *Janez počasi razume*, *Morska voda dobro drži*, *Micka je ugajala*. Daneš v teh primerih govori o splošnem predmetu (ta status lahko dobijo tudi konstitutivna/bistvena prislovna določila).

– to se še posebno izraža npr. pri *obračunati z/s2, obstati3, odgovarjati9* (pog.), *ostati4, odpasti na/za4, udariti11* (ekspr.), *vreči1* (nav. ekspr.), *vreči se na/v4* ipd.

1.2.1.1 Pomensko polje glagolskega leksema se lahko razširi tudi z zaznamovano skladijsko uporabo, kot npr. pri odgovarjati v pomenu ‘biti v skladu s čim, ustrezati’ s stilno oznako **pogovarjalno** in s pojasnilom **s širokim pomenskim obsegom**, npr. To ne odgovarja modernim nazorom; podobno še pri glagolu *udariti* v pomenu ‘izraža začetek dejanja, kot ga določa sobesedilo’ s čustvenostno oznako **ekspresivno**, npr. udariti tarok/polko, udariti po hrani ipd.

1.2.1.2 Leksemsko pomensko polje se širi tudi s predložnimi glagolskimi morfemi, npr. pri *obračunati z/s* v pomenu, ki ‘izraža odklonilen odnos’ npr. Brezobzirno je obračunal z njim, pri nedovršenem parnem glagolu *obračunavati z/s* pa v pomenu ‘obravnavati medsebojne spore, nesoglasja’, npr. Z otroki je fizično obračunaval; zaradi ‘medsebojnega vplivanja’ udeležencev se prosti predložni morfem lahko tudi nevtralizira, npr. Grdo obračunavata ipd.

Podobno je še pri glagolu *odpasti* v pomenu ‘izraža, da kdo je, postane deležen tega, kar izraža samostalnik’, ki s predložnima glagolskima morfemoma *na* in *za*, ki se leksikalizirata v *odpasti na/odpasti za*, in z dodatno stilnofunkcijsko oznako **publicistično** še poudarja odkim od osnovnega pomena, npr. Upa, da bo zanj/nanj kaj odpadlo, Del denarja odpade za nakup opreme, Na travnike odpade četrtna površine. Glagolu *vreči* se je dodan leksikalizirani predložni prosti morfem na izoblikoval pomen, ki ‘izraža nastop intenzivne dejavnosti, kot jo določa samostalnik’ v *vreči se na delo/v študij* ‘začeti delati/študirati’, *vreči se na jedačo* ‘začeti hlastno jesti’, *vreči se na knjigo* ‘začeti brati/študirati’, *vreči se na politiko* ‘začeti politično delovati’.

1.2.1.3 Z vidika široke in razširjene skladijske pomenskosti se izoblikuje skupina glagolskih nadleksemov, ki v svoje pomensko polje vključujejo tako pomenke s t. i. **oslabljenim pomenom** kot pomenke s t. i. **širokim pomenskim obsegom**: *biti sem2, dajati4/dati4, delati3,6/narediti1, dobivati2/dobiti2,4,5, držati4,5,6, izgubljeni2/ izgubiti3, lotevati se2/lotiti se2, metati1* (nav. ekspr.), *mučiti se2* (ekspr.), *najti2, napraviti1, obstati3, ostati4, udariti11* (ekspr.).

1.2.1.3.1 S široko pomensko-skladijsko uporabo še posebej izstopajo *biti sem, delati/narediti, dajati/dati, dobivati/dobiti*. Izločen je stanjski *imeti*. Čeprav pri njem močno prevladuje pomen lastnine/pripadnosti, tudi on odpira možnosti pomensko-skladijske zamenjave s kakšnim drugim polnopomenskim glagolom – tako bi lahko v pomenu ‘izraža navzočnost v prostoru in času’ tudi imeli pojasnilo **s širokim pomenskim obsegom** za primere kot Za to bolezen še nimajo zdravila – ‘še niso izdelali zdravila’, Na levi imamo hrib, na desni pa reko – ‘na levi vidimo/se nahaja

hrib,..’, V naročju je imela otroka – ‘v naročju je pestovala otroka’.

1.2.1.3.1.1 V okviru pomenskosti glagola biti sem je obvezna vezljivost prislovnega določila kraja (tako vezavna kot primična) označena še z dodatnim pojasnilom **navadno s prislovnim določilom**, npr. Hiša je ('stoji') sredi polja, Domači so bili ('so se udeležili') na zabavi/tam proti neobvezni (primični) vezljivosti Nesreča je bila ('se je zgodila') včeraj. Nekateri⁴ pri stanjskih glagolih govorijo tudi o samo 'delni (obvezni) odvisnosti' prislovnih določil (v nasprotju z 'obvezno odvisnostjo'; delna odvisnost je posledica samo delnega prekrivanja povedkove vezljivosti z glagolsko vezljivostjo, medtem ko obvezna odvisnost izraža popolno prekrivanje glagolske in povedkove vezljivosti). Zgornje zveze biti sredi, biti na izpostavijo tudi neleksikalizirani obveznovezavni (udeleženski) predlog ob polnopomenskem *biti* proti leksikaliziranemu obveznovezavnemu predložnemu glagolskemu morfemu ob nepolnopomenskem *biti* v biti brez kosti/od blata ipd.

1.2.1.3.1.2 Najhvaležnejše vzorčno gradivo, tudi za pojasnilo s širokim pomenskim obsegom imamo pri pregledu pomenskega polja glagola *delati*. Obvezna vezljivost je pomensko označena s oznako *preh.* v 3. pomenu 'z delom omogočati nastajanje česa', npr. delati ('sestavljati') dopis, delati ('graditi') nov most; neobvezna vezljivost v 6. pomenu 'biti v delovnem stanju' pa je izražena že s pomensko razlago, ki se osredotoča na vsebino dejanja in tako napoveduje t. i. absolutno rabo glagola, npr. Vsi motorji delajo 'obratujejo', Srce še dela 'bije'; takšna absolutna raba predvideva neobvezna določila, npr. Vsi motorji delajo na električni pogon ipd.

1.2.1.3.1.2.1 Pri *narediti*, ki v primerjavi z *delati* izraža še rezultativnost, je pojasnilo s širokim pomenskim obsegom hkrati tudi oznaka za obveznovezljivega udeleženca v skladenjski vlogi rezultata ali cilja dejanja (Rd/Cd), npr. narediti cesto/nalogo/čevlje; pomensko polje zožijo predložni morfemi, ki se z glagolom leksikalizirajo, npr. narediti za ('nameniti za/izbrati za') dediča/direktorja.

1.2.2. Predlogi lahko s svojimi različnimi pomensko-skladenjskimi vlogami vplivajo na različno skladenjsko uporabo glagolskega pomena – glagolom s široko pomensko-skladenjsko uporabo lahko njihovo splošnoveljavno glagolsko dejanje aktualizirajo v enkratni dogodek ali pomensko precizirajo in obratno.

1.2.2.1 Ob prvotno splošnejših pomenih so navadno neleksikalizirani obveznovezavni predlogi, ki s prostorskoupravljalnim/prislovnim pomenom precizirajo (in hkrati aktualizirajo) glagolski pomen, npr. upravljati z orožjem 'ravnati', napravljati iz sadja 'pridobivati, izdelovati', izročati denar v hrambo ipd.

1.2.2.2 Prvotno dovolj pomensko specializirani glagoli z leksikaliziranim predložnim morfemom lahko postanejo širše pomensko-skladenjsko uporabni: **ekspr.** Spet je segel po cigaretah, Rad seže po dobri knjigi; **nav. eksp.** spopasti se z

⁴ Prim. M. Samardžija, *Valentnost glagola u suvremenem hrvatskom književnem jeziku*, disertacija, Zagreb 1986, str. 118.

debelostjo/z obsežnim gradivom; **ekspr.** Sklanja se nad knjigo, Sklanja se nad bolniki; **ekspr.** truditi se za otroke/z otroki.

1.2.2.3 Pri primitivnih leksemih (ki so neke vrste nadleksemi) *delati, imeti, biti* se razlikujejo vse stopnje pomenskosti; predlog se v primeru oslavljenega pomena leksikalizira, pri polnem pomenu pa kot neleksikalizirani vezavni morfem ohranja prislovno/prostorskoupravljalno vrednost; npr. pri *delati* – delati projekt > projektirati (slovnični pomen *delati*), delati na projektu (oslavljeni pomen delati z leksikaliziranim *na*), delati na polju, delati na kliniki, delati na up (polni pomeni delati z neleksikaliziranim *na*); delati po kalupu > kalupirati (slovnični pomen *delati po*), delati po kalupu (oslavljeni pomen *delati* z leksikaliziranim *po*), delati po urniku (polni pomen *delati* z neleksikaliziranim *po*); za *imeti* – oslavljeni pomeni *imeti* z leksikaliziranimi predlogi (imeti čez trgovino, imeti proti komu, imeti za poštene), polni pomeni *imeti* z neleksikaliziranimi predlogi (imeti v zalogi, imeti za večerjo); za *biti* – biti v zimi > zimiti / biti na vladi/poti > vladati/potovati (slovnični pomeni *biti v/biti na*), biti v reji / biti na kocki/nogah (polni pomeni *biti* z neleksikaliziranimi predlogi).

1.2.3 Vpliv udeleženskih pomenskih lastnosti na skladenjski pomen glagola je najizraziteje predstavljen pri glagolih z najširšim pomenjem.

1.2.3.1 Tako npr. pri *delati* udeleženci v vlogi prizadetega z dejanjem (*Prd*) natančneje skladenjsko določajo glagolski pomen Delavci delajo malto ‘mešajo’, Delajo (boljši) dopis ‘sestavljajo/(popravljajo)’, Delajo (daljšo) nalogo ‘pišejo/(dopolnjujejo)’ ipd.; v vlogi *rezultata/cilja dejanja* (*Rd/Cd*) glagolu *delati* prisodijo skladenjska pomena ‘proizvajati, izdelovati’ v primerih Tovarna dela športne čevlje, V Idriji delajo čipke, Delati aparate za izvoz; predvsem *udeleženska vloga cilja dejanja* (*Cd*) narekuje skladenjska pomena ‘pridobivati, napravljati’ v Gumi delamo iz kavčuka, Vino se dela iz grozdja. Pomenske lastnosti udeležencev ob *narediti* pa se kombinirajo v okviru *udeleženske vloge rezultata dejanja* (*Rd*), npr. **pog.** narediti si hišo ‘sezidati’, narediti si šotor ‘postaviti’, ‘potegniti’, narediti ogenj ‘zanutiti’, Rože so naredile popke ‘pognale’; z leksikaliziranim predlogom *za* v pogovarjalnem pomenu ‘izbrati, nameniti za kaj’ Naredil ga je za dediča, Naredili so ga za direktorja ‘izvolili’. Vpliv udeleženskih pomenskih lastnosti je možen pri glagolskih nadpomenkah kot npr. *spravljati* (z neleksikaliziranimi obveznovzljivimi vezavnimi predlogi): spravljati les iz gozda ‘voziti’, spravljati ovire s poti ‘odstranjevati’, spravljati madeže s preproge ‘čistiti’, spravljati kaj v zvezo s kom ‘povezovati kaj s kom’, spravljati ljudi pod svojo oblast ‘podrejati si’; **ekspr.** spraviti pijanca na noge ‘doseči, da vstane’, **ekspr.** spraviti vso hišo pokonci ‘zbuditi jih’, **ekspr.** spraviti čevlje na noge ‘s prizadevanjem jih obuti’.

1.2.3.2 Podobno se lepo izpostavijo tudi različne pomenske lastnosti udeležencev, tudi kategoriji živosti in človeškosti, v okviru *udeleženske vloge razmernege predmeta dejanja/stanja* (*Rad/s*) npr. pri *držati* v pomenu ‘s svojo oblastjo,

z vplivom ohranjati koga na določenem mestu' Držati ga na policiji, v pomenu 's svojo dejavnostjo, postopki ohranjati kaj v določenem stanju', npr. Držati potrošnjo v mejah realnih možnosti, v pomenu z oznako **žarg.** 'zaradi kakega namena ohranjati kaj v določenem stanju', npr. Držati ovce in dve kozi.

1.2.3.3 Nekateri glagoli, kot npr. *mučiti se, obstati, ostati*, zaradi svoje samozadostne pomensko-skladenjske vloge⁵ dobijo, ali pa tudi ne, svoje udeležence oz. udeleženske vloge šele s sobesedilom ali s spremljajočo situacijo, zato je njihova uresničitev na izrazni ravni neobvezna, npr. Mati se muči (z otroki), Janez bo obstal (s strogo nego), Zelenjava je ostala (brez konzerviranja) ipd.

1.3 V povedje uvrščamo še redke pridevnike s širokimi pomensko-skladenjskimi lastnostmi – kot neke vrste pridevniške vežljivostne nadpomenke lahko ti pridevniki (v primerjavi z glagoli) označujejo različna stanjska lastnostna razmerja, npr. *delikaten -tna -o* v pomenih 'neprijeten, težaven, končljiv' v delikatna vzgoja, delikatno delo/vprašanje, delikaten položaj, v pomenih 'nežen, rahel, občutljiv' v delikaten človek, delikaten barvni ton ipd.; izbira skladenjskega pomena se seveda prilagaja pomenu samostalniškega jedra. Še dosti več skladenjskih pomenov ima glede že na svoj širok izhodiščni pomen npr. pridevnik *dober -bra -o*. Zaznamovana raba je npr. pri *divji -a -e* slovarsko označena z **ekspr.** v pomenih 'čuden, nenavaden' v divji vtis, divje sanje.

1.4 Samostalniške iztočnice kot vežljivostne udeleženske s široko pomensko-skladenjsko uporabo so splošne udeleženske, ki ne prispevajo k natančnejši sporočilnosti povedi, tj. ne presežejo povednosti povedkovega glagola.

Tako z vidika pomensko-skladenjsko obveznih/neobveznih in izrazno neopustljivih/opustljivih udeležencev in udeleženskih vlog lahko pojasnilo ovrednotimo kot opozorilo **a)** na samoumevnega udeleženca in na njegovo odvečno upovedenje, **b)** na nenatančno pomensko uporabo določene besede, npr. za **a)** *material* v Tovornjaki prevažajo material, za **b)** *moment* v pomenih 'faktor, dejavnik, okoliščina' v važni momenti v zgodovini, važni momenti pri analizi ipd.

⁵ Do nerealizacije desne vežljivosti pride, ko pomen možnostnega desnega udeleženca v okviru pomena dane povedi /oz. glede na pomen glagola/ in s stališča svojega notranjega pomena (»intenzionalni vyznamu«, izraz F. Dancša, Větné vzorce v češtine, Praha 1987, str. 66) ne presega okvirov splošnoveljavne »definicije«. Tako je npr. pri glagolu **brati** obseg desnih udeležencev zelo majhen, saj je omejen samo na pisano informacijo, tako da čim ožji je notranji (»intenzivni«) pomen glagola (kot npr. brati), tem več je možnosti, da ostanejo udeleženske vloge nezasedene. Na podoben način lahko razložimo nezasedenost možnostnih udeleženskih vlog pri glagolih kot priti, prinesiti, pri katerih pride do zasedbe desnih udeleženskih vlog bodisi zaradi poudarjanja ali pa zaradi širjenja glagolskega pomena (»extenzionalní vyznam«), npr. priti k vratom.

Navedenke

- DANEŠ, F., 1987: *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
- SAMARDŽIJA, M., 1986: *Valentnost glagola u suvremenom hrvatskom književnom jeziku* (disertacija). Zagreb.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. Ljubljana 1970–1991.
- VIDOVIČ MUHA, A., 1978: Pregled slovničnih kvalifikatorskih pojasnil v 3. knjigi SSKJ (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – interna izdaja).
- VIDOVIČ MUHA, A., 1986: Besedni pomen in njegova stilistika. Ljubljana: XXII. seminar SJLK, zbornik. 79–91.

Transitivity: Verbs with the Grammar Note »in the broad sense«

The use of the grammar note »in the broad sense« (s širokim pomenskim obsegom) – although it is rather vague – is justified as far as transitivity is concerned. Different meanings of a single lexical item can show different syntactic properties, and in such cases this grammar note draws attention to meaning distinctions depending on such syntactic properties. The conclusion would be that the relationship between the transitivity features of verbs and predicators depends on syntax-related meaning distinctions. All that considered, a grammar note such as »broad semantic-syntactic use« (široka pomensko-skladenjska raba) would be more appropriate. The analysis has shown that the illustrative material used in the Dictionary of the Slovene Literary Language often fails to present the variety of syntactic and/or transitivity features.

Pomenski opisi v novejših slovenskih terminoloških slovarjih

Marjeta Humar

Članek obravnava pomenske opise v novejših slovenskih terminoloških slovarjih glede na nastavitev iztočnic, informativnost, stilne in pravopisne značilnosti.

The article analyses meaning descriptions in recent Slovene terminological dictionaries with regard to selection of headwords, information provided, and stylistic and orthographic characteristics.

Uvod

Prispevek obravnava problematiko pomenskega opisovanja terminov v novejših slovenskih terminoloških slovarjih. Za to sem se odločila, ker je slovaropisna dejavnost zmeraj potrebna, nujna pa ob spremembah gospodarskega in družbenega sistema, kar doživlja Slovenija v času prilagajanja Evropi, smiselna pa le takrat, če slovar da strokovno in jezikovno ustrezno informacijo.

Po osamosvojitvi je pri nas izšlo veliko strokovnih slovarjev,¹ ki so se začeli izdelovati še v času, ko je bila Slovenija del Jugoslavije, končani in izdani pa so bili po letu 1990. Tako množica izdanih strokovnih slovarjev ne kaže na to, da je osamosvojitve vplivala na skrb za strokovno izrazje, ampak da jo je zelo okrepila. Slovenski slovaropisci in strokovnjaki so na tem področju vseskozi delovali, saj je strokovno izrazje pomembno za razvoj strok in znanosti ter za uspešne in enakopravne poslovne, znanstvene in strokovne stike.²

Naši terminološki slovarji so večinoma izvorno slovenski, se pravi delo slovenskih avtorjev.³ Leksikoni, enciklopedije in tudi kateri od slovarjev, ki jih izdajajo

¹ Humar, M., 1998: *Slovensko strokovno slovaropisje v obdobju po osamosvojitvi*, v zborniku: Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje, ZRC SAZU, Ljubljana, str. 19–26.

² Strokovno izdelani slovarji naj bi bili v pomoč pri prevajanju standardov, evropske zakonodaje. Slovenci smo svoj jezik premalo zaščitili. Zakon o slovenskem jeziku žal še ni bil sprejet, čeprav je že več let pripravljen za državnozbornsko obravnavo. Strah vzbujajo nekateri prevodi standardov, ki so sicer v slovenskem jeziku, duh pa je angleški, npr. *quality management* prevajajo z *vodenje kvalitete* ipd. Kvaliteta je lastnost, te se ne da voditi. Ustreznejši prevod bi bil *zagotavljanje kvalitete* ipd.

³ Najpomembnejša slovaropisna vzpodbuda na Slovenskem izhaja zlasti iz dela za SSKJ, ki je trajalo skorajda petdeset let, pa tudi iz dela za Splošni tehniški slovar. Avtorji večine razlagalnih strokovnih slovarjev so sodelovali kot svetovalci za strokovno izrazje pri SSKJ ali pa so si kot sodelavce pridobili

komercialne knjižne založbe, so največkrat prevedeni. Ti slovarji so izdelani hitreje kot izvorni slovenski, vendar se v njih pojavljajo različni problemi: ne zajamejo vsega slovenskega strokovnega izrazja, ker niso izdelani na podlagi izpisov iz slovenskih del, zlasti pa ne sopomenskih in starejših poimenovanj. Če kot prevajalci ali s prevajalci ne sodelujejo strokovnjaki določene stroke, so lahko navedeni slovenski ustrezniki, ki jih stroka ne uporablja, saj so kar »prevedeni«. Zelo pogosto je slovar ali leksikon, ki ga založba kupi v tujini, že zastarel.⁴

Pred časom je bil npr. izdan prevedeni gastronomski slovar,⁵ vanj so bila samo deloma vključena poimenovanja za jedi, značilne za Slovenijo, tujih, nam neznanih jedi pa je zelo veliko, kar močno zmanjšuje njegovo uporabnost, enako velja za leksikone, enciklopedije. Enciklopedija mode Georgine O'Hara,⁶ ki jo je odlično prevedla in priredila Breda Rajar, slovaropisno pa uredila avtorica tega članka, vsebuje zelo veliko podatkov o svetovni modi, premalo pa je dodanega o slovenski.⁷ Novi Pavisov leksikon gledališkega izrazja⁸ npr. prav tako ne odseva slovenskih pogledov na gledališče, ampak izključno poglede avtorja, torej je to avtorski slovar v najožjem smislu te oznake.

Dober izvorni terminološki slovar je tako kot slovar knjižnega jezika ali narečja tudi slovar kulture (duhovne ali tehnične) in zgodovine naroda. Tak slovar lahko izdelata skupina domačih strokovnjakov. Ker strokovni slovar obravnava izrazje kot besedje določene stroke in kot besedje sploh, morajo v njej sodelovati strokovnjaki določene stroke in leksikografi. Izdelava dobrega izvirnega terminološkega slovarja poteka v več fazah: določitev ciljne skupine uporabnikov, določitev namena, obsega, tipa, zbiranje gradiva, oblikovanje kartoteke podatkov, izdelavo geslovnika, t. j. izbiro terminov, ki bodo iztočnice ali podiztočnice v slovarju, slovaropisno obdelavo iztočnic in izdelavo slovarskih člankov. To delo je dolgotrajno. Pri vseh fazah morajo sodelovati strokovnjaki obeh že imenovanih strok.⁹

slovaropisne strokovnjake, ki so bili soavtorji SSKJ. Ti slovarji po kvaliteti močno presegajo tiste, kjer so strokovnjaki določene stroke napisali slovar sami ali pa so ga kvečjemu dali jezikovno pregledati slovenistu. Od slovarjev, ki so nastali zunaj tega kroga, jih le nekaj ustreza osnovnim načelom slovaropisja. Taki slovarji imajo veliko več pomanjkljivosti: ne vsebujejo osnovnih slovničnih podatkov, slovaropisni sistem je pogosto natrgan ali pa ga sploh ni.

⁴ Trditev v veliki meri velja tudi za *Knaurov Veliki splošni leksikon*, ki ga je izdala DZS, Ljubljana 1997, in je bil deležen razmeroma kritičnega sprejema (prim. zlasti časopisne članke).

⁵ Neiger, E., 1997: *Kulinarčni slovar v šestih jezikih* (slovensko-nemško-francosko-angleško-špansko-italijanski), prevedla Nika Valjavec, Založba Mladinska knjiga.

⁶ O'Hara, G., 1994: *Enciklopedija mode 1840–1990*, prevedla in priredila Breda Rajar, DZS, Ljubljana.

⁷ Založbe se pri nakupu določenega dela v tujini izogibajo dodatnim stroškom, ki bi jih prineslo dopolnjevanje z domačim gradivom.

⁸ Pavis, P., 1997: *Gledališki slovar*, prevedel Igor Lampret, Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega.

⁹ Pri slovarjih, ki se izdelujejo v Sekciji za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, sodelujejo zunanji in notranji strokovnjaki. Delo za terminološki slovar je specifično in ga pravila financiranja Ministrstva za znanost in tehnologijo kljub večletnemu pojasnjevanju vodstva Inštituta in Znanstvenoraziskovalnega centra ZRC SAZU ne zaobjemajo. Vseskozi je problematično dejstvo, da v skupinah za posamezni slovar prevladujejo zunanji sodelavci. Tako za to dejavnost ni pravih finančnih sredstev. Uradniško gledanje onemogoča hitrejšo delo, saj od vrhunskih strokovnjakov in znanstvenikov ni mogoče pričakovati samo zastojnega dela. Inštitut pa jim lahko povrne samo materialne stroške.

Gledališki slovar,¹⁰ ki ga izdeluje Sekcija za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, bo npr. vseboval iztočnice **ljudski igravec**, **ljudska igra**, **amater**, **diletant**, **ljubitelj**. Iz opisov bo razvidno, kako so Slovenci razumeli te izraze v določenih obdobjih ali kaj jim zdaj pomenijo. **Diletant** ima danes negativni prizvok, pred vojnama je bil le sopomenka za sodobno besedo **ljubitelj**, **ljudski igravec** pomeni v slovenščini nekaj drugega kot v nekdanji Sovjetski zvezi ipd. **Lektor** bo predstavljen v pomenu, ki ga ima (samo) v slovenskem gledališču: *strokovnjak za jezikovno in govorno podobo ugledališčenega besedila*. Razlago navadno vsebinsko dopolnjujejo označevalniki. Označevalniki in razlage naj bi dali popolno informacijo o pomenu termina v določenem govornem in kulturnem okolju. V Gledališkem slovarju ima npr. **desna** označevalnik v evropskem gledališču, ko pomeni *desna stran, gledano iz dvorane na oder*; označevalnik v angleškem gledališču, če pomeni *desna stran, gledano z odra v dvorano*.

Na podlagi gradiva in vedenja dobrih poznavalcev izdelan slovar prikaže tudi izrazje, ki je značilno za določen jezik, ni pa pomembno s stališča kakega drugega jezika ali stroke: dereza **avčinka** je po gorniškem slovarju,¹¹ ki se prav tako izdeluje na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, *dvodelna deseterka, prilagodljiva velikosti podplata, imenovana po gorniku Francetu Avčinu*; **skalaš** zgod. član alpinističnega kluba Skala.

Izvirni slovenski terminološki slovarji so različni: s slovensko razlago in brez tujejezičnih ustreznikov, s slovensko razlago in tujejezičnimi ustrezniki, nerazlagalni slovarji s tujejezičnimi ustrezniki. Vrsta slovarja¹² je odvisna zlasti od stroke: slovarji starih, uveljavljenih strok, začeti že pred desetletji (medicina, veterina, kmetijstvo, Splošni tehniški slovar), so najpogosteje razlagalni in brez tujih ustreznikov. Slovarji strok, ki se zdaj močno razvijajo in katerih izrazje prihaja iz tujejezičnih okolij, zlasti anglo-ameriškega, so ali razlagalno-prevodni, kar pomeni, da so termini v njih pomensko opisani, navedeni pa so tudi tuji ustrezniki (računalništvo, papirništvo, metalurgija, gumarstvo, reševanje iz plazov¹³), ali pa se k slovenskim poimenovanjem navajajo samo tuji ustrezniki, zlasti pri strokah, kjer je medjezikovno sodelovanje zlasti v zadnjem času zelo pogosto, npr. kriminalistika, letalstvo, ter slovarji strok, ki se zdaj prilagajajo novim ekonomsko-političnim razmeram, npr. pravo, carina, komuniciranje, navadno vsebujejo samo tujejezične ustreznike za slovenski izraz, ne pa razlag. Ti slovarji so potrebni za mednarodno komunikacijo ali za to, da se namesto tujega uveljavi domači izraz, zato so samo dvo- ali večjezični in nerazlagalni.

¹⁰ Pri izdelavi slovarja sodelujejo (navedeno po abecedi): Miran Herzog, Marjeta Humar, Slavka Lokar, Blaž Lukan, Edi Majaron, Janko Moder, Viktor Molka, Katja Podbevšek.

¹¹ Pri njem sodelujejo (navedeno po abecedi): Marjeta Humar, Stanislav Jurca, Stanko Klinar, Binc Mlač, Franci Savenc, Pavle Šegula, Albin Vengust, Bojan Zupet in drugi.

¹² Humar, M., 1998: *Slovensko strokovno slovarpisje v obdobju po osamosvojitvi*, v zborniku: Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje, ZRC SAZU, Ljubljana, str. 19–26.

¹³ Šegula, P., 1995: *Sneg in plazovi*, Gorska reševalna služba pri Planinski zvezi Slovenije, Ljubljana.

Razlage kot opisi pomenov v slovarju predstavljenih terminov so temeljni element vsakega razlagalnega slovarja. Tipi razlag in tehnika razlaganja so opisani v marsikaterem tujem slovaropisnem priročniku, kljub temu pa je prav oblikovanje razlage najtežji del slovaropisja. Razlaga mora natančno opisati nejezikovno dejstvo, ki ga poimenuje termin, biti mora kar se da kratka, razumljiva strokovnjaku in nestrokovnjaku, izražena z nevtralnimi knjižnim in strokovnim izrazjem, ki pa mora biti v slovarju pojasnjeno, razlaga mora ločiti pomene terminov na isti ravni med seboj, nadpomenke od podpomenk, sopomenke in protipomenke. Razlaga je navadno tudi normativno sredstvo. Navaja se pri bolj uporabljenih strokovno in jezikovno ustreznih terminih (Papirniški terminološki slovar, Gumarski slovar¹⁴), pri s teh stališč manj ustreznih terminih se navajajo samo sinonimi.

Sestavin pomena je več, poimenovanja zanje so različna: označujoče, imenovano tudi designat, denotat, referent ipd., konotacija in področje rabe. Tisto zunajjezikovno, kar poimenuje beseda ali besedna zveza, pa je designat, referend, označeno ipd. Termin je označujoče za označeno, kar obstaja zunaj jezika. Enako vrednost ima tudi slovarska razlaga, tudi ta je označujoče, vendar na nadbesedni ali besednozvezni, t. j. povedni ravni. Termin je beseda ali besedna zveza, razlaga je poved, navadno nestavčna.

Slovaroslovje deli razlage na: *polnopomenske* oziroma *vsebinske*, *naštevalne* (*enumerativne*), *sintetične* in *analitične*.¹⁵ Klasična razlaga je *vsebinska*. Zanj velja načelo *per genus proximum et differentiam specificam*, kar pomeni, da je nosilna beseda razlage prva nadpomenka,¹⁶ k njej se dodajajo razlikujoče lastnosti. Ta razlaga se imenuje tudi *enakostna* ali *ekvivalentna*, ker se lahko, ne da bi se spremenil smisel, vstavi v poved namesto termina. V *naštevalni razlagi* so naštete podpomenke, ki jih pokriva iztočnica. *Sintetična razlaga* opisuje pojem, ki je vrstno ime, z lastnostmi, značilnimi za vse podpomenke. *Analitična razlaga* navaja vrste. Podpomenke so v razlagi navedene in opisane so razlike med njimi. Pri posebnem tipu nastavljanja iztočnic so t. i. *posredne*¹⁷ ali *sklicevalne razlage*.

Tipi in analiza razlag v sodobnih slovenskih terminoloških slovarjih

Način razlaganja je odvisen od različnih dejavnikov.

Nastavitev iztočnice:

1 Iztočnica je termin v celoti, je eno- ali večbesedna: **občutljivost barve**, **obrezek**, **obrezovalnik**, **obrobna valovitost**, **obrobnik** (Papirniški terminološki

¹⁴ Lcben - Pivk, T., in terminologi, 1995: *Gumarski slovar*, Sava Kranj, Razvojno-tehnološki inštitut, Kranj.

¹⁵ Masár, I., 1991: *Príručka slovenskej terminológie*, Veda, Bratislava, str. 64–71.

¹⁶ Vidovič - Muha, A., 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*, Ljubljana.

¹⁷ Poimenovanje je uvedel *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, prim. Uvod str. XXIII, DZS, Ljubljana 1994.

slovar¹⁸), **vroča točka**, **vroči kanal**, **vroči atom**, **vroča celica**, **držalna vzmet**, **boben za cevi** (Pojmovnik jedrske tehnike in varstva pred sevanji¹⁹); iztočnice so razvrščene po absolutni abecedi²⁰ ali po pojmovnih sklopih. Pri tem tipu razlagalnih slovarjev so najpogostejše *polnopomenske razlage*.

Ta način prikazovanja je s stališča celovitosti termina ustrezen, vendar ga mora slovarnik dopolniti še z drugimi tipi iztočnic, ki jih imenujem *informativne* in omogočajo iskanje informacij, če uporabnik ne ve natančno, katere besede sestavljajo termin. Npr.: v Papirniškem terminološkem slovarju so iztočnice termini v celoti: **anaerobno čiščenje odvečne vode**, **antikorozijski papir**, **dvovaljna gladilna stiskalnica**, **papir brez pepela**, **Pandijev kuhalnik** ipd. Slovar ne vsebuje informativnih iztočnic, zato mora uporabnik termin poznati – vedeti mora vsaj to, katera beseda je prva pri večbesednem poimenovanju. Če ne ve, da je kuhalnik Pandijev, ga ne more hitro najti. V slovarju Sneg in plazovi²¹ so iztočnice termini v celoti, navajajo pa se tudi informativne iztočnice, kar zvečuje preglednost in informativnost slovarja. Iztočnice so npr.: **prebojni profil**, **prikrita nevarnost plazov**, **profil snežne odeje**, ki imajo slovnične in normativne podatke, opise pomenov in tuje ustreznike, pa tudi informativne, ki se navajajo na abecedno ustreznih mestih in nimajo nobenih slovaropisnih podatkov: **profil**, **prebojni**, glej *prebojni profil*, **nevarnost plazov**, **prikrita** glej *prikrita nevarnost plazov*, **snežna odeja**, **profil**, glej *profil snežne odeje*. Mogoče je navajati tudi vse terminološke zveze z iztočnico v t. i. gnezdu. V tem primeru se pojavi vprašanje, ali so vse zveze v gnezdu pomensko istovetne ali sorodne z razlago iztočnice, kar ni zmeraj nujno.

1.1 Iztočnica je enobesedni termin ali beseda, del večbesednega termina (vendar samo polnopomenske, ne t. i. slovnične besedne vrste: veznik, predlog): **alokemičen** (Geološki terminološki slovar²²), **asociacijski**, **aspiracijski** (Psihiatrično izrazje²³), **termodinamičen**, **vetroven**, **vihar**, **vidnost** (Meteorološki terminološki slovar²⁴), **oprema**, **ozemljilo**, **ozemljitev**, **ločilnik** (Pojmovnik s področja obratovanja in vzdrževanja distribucijskega elektroenergetskega omrežja in postrojev²⁵). Ta sistem

¹⁸ Humar, M., s strokovnjaki za papirništvo, 1996: *Papirniški terminološki slovar*, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.

¹⁹ Stritar, A., in drugi, 1997: *Pojmovnik jedrske tehnike in varstva pred sevanji*, Društvo jedrskih strokovnjakov Slovenije, Ljubljana.

²⁰ Upošteva se abeceda vseh črk termina. Najpogostejši je prvi tip razvrstitve, ki omogoča lažje iskanje informacije.

²¹ Prim. op. 9.

²² Pavšič, J., in drugi: *Geološki terminološki slovar, delovno gradivo 1992–97*, Sekcija za terminološke slovarje ZRC SAZU in Naravoslovnotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.

²³ Milčinski, L., 1993: *Psihiatrično izrazje*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Psihiatrična klinika, Ljubljana.

²⁴ Petkovšček, Z., in drugi, 1990: *Meteorološki terminološki slovar*, Znanstvenoraziskovalni center SAZU in Društvo meteorologov Slovenije, Ljubljana.

²⁵ Bokal, D., in drugi, 1994: *Pojmovnik s področja obratovanja in vzdrževanja distribucijskega elektroenergetskega omrežja in postrojev*, Elektroinštitut Milan Vidmar, Ljubljana, JP Elektro Celje, Celje, JP Elektro Gorenjska Kranj, JP Elektro Ljubljana, Ljubljana, JP Elektro Maribor, Maribor, JP Elektro Primorska, Nova Gorica.

pri marsikaterem slovarju ni izpeljan v celoti. Ustreznost je odvisna od tega, ali gre za domišljen sistem, ki prispeva k ekonomičnosti, ali pa samo za naslanjanje navadno na Slovar slovenskega knjižnega jezika. Primeren je zlasti za terminološke slovarje, v katerih se ne navajajo tuji ustrezniki, ker je sicer težje pregleden. Tako je npr. izdelan Tehniški metalurški slovar,²⁶ ki vsebuje zelo veliko podatkov.

1.1.1 Če je izpostavljeni del samostalnik ali glagol, je ta že lahko sam termin. Tedaj je razložen. Sledijo zveze, navadno s pridevnikom, in razlage. Bolj nedosledno so prikazovane pridevniške, glagolniške iztočnice, poimenovanja za ženske osebe ipd. Te imajo dve vrsti razlag: redkeje *polnopomenske*, pogosteje t. i. *posredne* ali *sklicevalne*. Pri terminoloških slovarjih lahko ločimo *nepomenske* in *pomenske posredne ali sklicevalne razlage*.

1.1.2 Nepomenske sklicevalne razlage vodijo k drugi iztočnici: samostalniški, glagolski, k moški vzporednici samostalnika. Uporabnik slovarja mora iz opisa pomena iztočnice, na katero se sklicuje razlaga, sam ugotoviti, kaj pomeni določena zveza. Imajo shematično obliko *nanašajoč se na ...*, *ženska oblika od ...*, *glagolnik od ...*, *ki se nanaša na ...*:

alokemičen *ki se nanaša na alokem* (Geološki terminološki slovar)

asociacijski *Nanašajoč se na asociacije: asociacijski poskus* (Psihiatrično izrazje)

aspiracijski *Nanašajoč se na aspiracijo: aspiracijska raven višina ali obsežnost človekovih ciljev* (Psihiatrično izrazje)

avtističen *Nanašajoč se na avtizem; samošen* (Psihiatrično izrazje)

nagonski *Nanašajoč se na nagon: nagonsko dejanje dejanje, ki sledi neposredno nagonski spodbudi in obide racionalno kontrolo* (Psihiatrično izrazje)

dajatveni *ki se nanaša na dajatev* (Gradivo za pravni slovar²⁷)

1.1.3 Sklicevalni razlagi lahko sledijo razloženi ali nerazloženi dvo- ali večbesedni termini. S tovrstnimi razlagami se obseg prikazanega terminološkega besedja razširi, saj naj bi pokrile tudi v slovarju nenavedene terminološke zveze. *Nepomenske sklicevalne razlage* opišejo pomen terminov nenatančno, zato so za terminološki slovar manj primerne. Pogoste so takrat, kadar so termini na meji splošnosporazumevalnih poimenovanj oziroma kadar slovar prikazuje terminologijo v širšem smislu, termine, ki se uporabljajo splošno in v stroki:

knjižničen *nanašajoč se na knjižnico* (Bibliotekarski terminološki slovar²⁸)

²⁶ Paulin, A., 1995: *Tehniški metalurški slovar*, Mladinska knjiga, Ljubljana.

²⁷ Gradivo za pravni slovar bo v začetku leta 1999 izdala Sekcija za terminološke slovarje. Pravni slovar se je izdceloval skoraj 50 let. Pri njem so sodelovale starčjske generacije slovenskih pravnikov. Ker na začetku ni bila izdelana zasnova slovarja in ker se je zdaj spremenil tudi družbeno-politični sistem, bo slovar izdan kot gradivo, ker ga ni mogoče izdelati v skladu s slovaropisnimi pravili.

²⁸ Bibliotekarska terminološka komisija, 1996: *Bibliotekarski terminološki slovar*, poskusni snopič, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

1.1.4 Če se slovarnik odloči za enobesedne iztočnice, je za terminološki slovar pri pridevniških, glagolniških ipd. iztočnicah primernejša *polnopomenska sklicevalna razlaga*, ki je pogosto dopolnjena z *naštevalno*, npr.:

alohton *ki je preložen ali premaknjen s kraja nastanka na drugotno mesto, npr. alohtono nahajališče, alohtona podlaga, alohtona gruda* (Geološki terminološki slovar)

alokromatičen *ki je po prvotni sestavi brezbarven in je obarvan od vključkov ali drugih prvin* (Geološki terminološki slovar)

1.1.5 Sistem postavljanja iztočnic naj bi bil v slovarju enoten. Ni dobro, da se uporabljajo različni načini. Slovensko in tuje slovaropisje pa kaže na to, da je temelj terminološkega slovarja termin v celoti, zato naj bi bil ta tudi iztočnica, saj se pogosto uporablja v več zvezah. Tudi če se slovarnik ne odloči za prikazovanje terminov kot iztočnic, pogosto ne more drugače, kot da uporabi več tipov nastavljanja iztočnic. Osamosvojene so tisti termini, ki se pojavljajo v različnih zvezah. Take iztočnice morajo biti povezane z vodilkami, sicer je težje najti povezave med njimi, zlasti če si abecedno ne sledijo. V Geološkem terminološkem slovarju sta iztočnici **alokemičen** in **alokemična metamorfoza**:

alokemičen *ki se nanaša na alokem*

alokemična metamorfoza *metamorfoza, nastala z dodajanjem kake sestavine*

Gradivo za pravni slovar bo npr. imelo iztočnico **delovni** z zelo veliko zvezami in posebej **delovni čas** zato, da bodo prikazane zveze, v katerih se pojavlja termin, in dva pomena: **1. uradno določeno trajanje dnevne in tedenske zaposlitve**: deljeni, dnevni, polni, skrajšani delovni čas; daljši kot polni, krajši kot polni, enkratni polni delovni čas; razporeditev delovnega časa; sklad delovnega časa **2. v zvezi**: presežni delovni čas *čas, v katerem ustvari delavec presežni proizvod, ki si ga prilasti lastnik proizvodnih sredstev*. Če si iztočnici ne sledita, je treba odcepitev dela zvez od osnovnega slovarskega članka zaradi večje preglednosti označiti z vodilko, npr. pri **delovni delovni čas**.

2 Razlaga je samostojni element slovarskega članka ali del razlagalne povedi, katere osebek je iztočnica.

2.1 Večina slovenskih terminoloških slovarjev prikazuje iztočnico kot samostojni del slovarskega članka. Razlaga ne vključuje iztočnice. Taki so npr. primeri iz Kmetijskega tehniškega slovarja:²⁹

motika *orodje za okopavanje, pletev ter rahljanje zemlje, navadno s trikotnim listom*

mulčnik *sekalni kosilnik za košnjo in pokrivanje zemlje v sadovnjaku*

razpršilnik *škropilnica in šoba pri škropilnici*

²⁹ Adamič, F., 1995: *Sadjarstvo, Kmetijski tehniški slovar*, 1. knjiga, 6. zvezek, Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

kosilnica stroj za košnjo
kosir nož z zakrivljenim rezilom
kraška motika kopača z dvema ali tremi roglji

2.2 Iztočnica je osebek slovarskega opisa. Ta tip opisovanja je značilen za Cobuildov slovar,³⁰ v slovenskih terminoloških slovarjih ga skorajda ni. Bolj primeren je za slovarje splošnega jezika, saj lahko nadomesti pojasnjevalno gradivo, ker je že iz razlage razvidno, v kakšnih zvezah in sobesedilih se uporablja iztočnica. Tako so prikazane iztočnice v slovarju Standardni farmacevtsko tehnološki izrazi:³¹

praški za suspenzije za oči so v ovojnino shranjeni praški, ki po dodatku disperznega sredstva tvorijo sterilno homogeno aplikacijo za aplikacijo v oko.

praški so zmesi trdnih zdravilnih učinkovin, drog ali izlečkov drog, predpisane stopnje razdrobljenosti.

Tako so razlage skupaj s terminom povedi, zaključene s piko.

3 Značilnosti terminoloških slovarskih opisov ali razlag

3.1 Slovarnik in strokovnjak, ki pišeta slovar, sta zmeraj pred vprašanjem: ali naj bo razlaga bolj splošna in površna, izhajajoča samo iz besede, ali pa naj bolj upošteva elemente označenega. Preveč splošna razlaga za strokovni slovar ni ustrezna. Če poimenovanje nima za stroko značilnega pomena, je vprašanje, če je iztočnica sploh termin. V marsikaterem slovenskem terminološkem slovarju je v uvodu, najbrž po zgledu Slovarja slovenskega knjižnega jezika, zapisano, da razlage niso definicije, kar je smiselno in potrebno pri slovarju knjižnega jezika, pri terminološkem pa ne. Ni pa pojasnjeno, kaj naj bi to pomenilo. Po Cobuildovem slovarju³² je definicija *statement explaining the meaning of a word or expression, especially in a dictionary*. Razlaga v terminološkem slovarju naj bi povedala kaj, kje, za kaj, kakšno je tisto, kar poimenuje termin.

3.2. Za primerjavo vzemimo besedo **cisterna**. Razlaga v splošnem slovarju mora biti splošno razumljiva, ne sme vsebovati ozkostrokovnih besed, v terminološkem pa mora biti opisana s stališča stroke, saj je namenjen zlasti strokovnjaku. Primerjajmo opise v splošnem slovarju in leksikonu s tistimi v terminoloških slovarjih:

cisterna 1. velika valjasta posoda za shranjevanje tekočin // vozilo z vgrajeno tako posodo **2.** velik vodni zbiralnik, vodnjak (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

cisterna 1. zelo velika posoda za hranjenje tekočin **2.** cestno, železniško vozilo ali ladja za prevažanje tekočin (Leksikon Cankarjeve založbe)

³⁰ Collins Cobuild English language dictionary, London 1993.

³¹ Komisija za slovensko farmacevtsko tehnološko terminologijo, 1996: Standardni farmacevtsko tehnološki izrazi, Ljubljana.

³² Collins Cobuild English language dictionary, London 1993.

cisterna zelo velika posoda za hranjenje vode, tekočih goriv; gradbeniško betonski hrami za zbiranje deževnice; cestno, železniško vozilo ali ladja za prevažanje tekočin, npr. avtocisterna (Splošni tehniški slovar)

cisterna velika valjasta posoda za shranjevanje tekočine; ledvena cisterna mezzgovna vrečka, v katero se steka telesna mezza; mlečna cisterna vimenska votlina, v kateri se zbira mleko iz žleznega parenhima (sestavljena je iz žleznega in seskovega dela); subarahnoidalna cisterna sistem votlinic, napolnjenih s cerebrospinalno tekočino, ki oplakuje površino možganov (Veterinarski slovar)

V vseh slovarjih je **cisterna** prikazana v splošnem pomenu s približno enakimi opisnimi elementi, kar kaže na to, da se uporablja v splošnem jeziku in v strokovnih, vendar ima povsod enak pomen. Izrazito terminološki pomen dobi šele v posebnih zvezah.

3.3 Primerjajmo prikaz **ceste** v splošnem in v terminološkem slovarju. Da gre za terminološki pomen, kaže nosilna beseda razlage, ki ni pot, ampak gradnja:

cesta širša, načrtno speljana pot, zlasti za promet z vozili (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

cesta za promet z vozili in/ali za pešce določena gradnja (Terminološki slovar za cestogradnjo³³)

3.4 Lažje je ločiti splošnost razlag od terminološkosti, če ima iztočnica v določeni stroki popolnoma svoj od splošnega različen pomen, torej gre za pravo terminološko rabo. **Cvetenje** v splošnem jeziku poimenuje to, da ima rastlina cvet, cvete, v terminologiji se pomen po podobnosti razširi:

cvetenje oddvajanje ločenih (prostih) delcev na površini gradbenega izdelka (Terminološki slovar za cestogradnjo)

Značilni elementi termina morajo biti izraženi z razlago:

izločevalec naprava za odstranjevanje primesi (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

izločevalnik gradbena naprava v sistemu za odvodnjavanje, v kateri se različne snovi, ki ogrožajo vodo (npr. lahke tekočine in težke kovine), ločijo od odtekajoče vode in zadržijo (Terminološki slovar za cestogradnjo)

izločevalnik grč predprebiralnik za izločanje grč in nerazkuhanega sekanca, rezanca iz surove vlakninske suspenzije pri izdelavi celulozne vlaknine (Papirniški terminološki slovar)

izločevalnik trsk predprebiralnik za izločanje trsk, večjih kosov nerazvlaknjenega lesa iz surove suspenzije neposredno po brušenju pri izdelavi bruševine (Papirniški terminološki slovar)

³³ Jancz Žmavc, 1994: *Terminološki slovar za cestogradnjo s prevodi izrazov v angleščini in nemščini*, DRC, Družba za raziskave v cestni in prometni stroki Slovenije.

lezenje časovno odvisno trajno preoblikovanje pri naneseni trajni preobremenitvi, odvisno od viskoelastičnih in/ali viskoplastičnih lastnosti materiala (Terminološki slovar za cestogradnjo)

3.5 Primerjava opisov besede **inverzija** v splošnem slovarju in v terminoloških opozori tudi na to, da mora terminološka razlaga vsebovati dovolj pomenskih elementov. V spodnjih primerih da splošni slovar ustrežnejši pomenski opis terminov kot metalurški ali psihiatrični slovar:

inverzija 1. knjiž. *preobrat, preusmeritev* 2. lingvistično *nenavaden, spremenjen vrstni red sintaktičnih enot v stavku, obrnjena stava*; botanično vegetacijska *inverzija pojav, da v kraških vrtačah zaradi posebnih klimatskih razmer nastopajo vegetacijski pasovi v obratnem razmerju*; kemijsko *cepitev, delitev trsnega sladkorja na grozdni in sadni sladkor*; medicinsko *spolna inverzija spolna nagnjenost do oseb istega spola*; meteorološko *toplotna inverzija pojav, da je temperatura zraka v višinah višja kot v nižinah* (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

inverzija 1. *pojav, da se pri zasuku okoli točke, središča simetrije za 180° pokaže enaka, a obrnjena slika* 2. *pojav, da se plasti pri gubanju obrnejo za okoli 180°* (Geološki terminološki slovar)

inverzija *preobrat* (Tehniški metalurški slovar)

inverzija *pojav, ko je razporeditev kakega meteorološkega elementa (ponavadi temperature) z višino obratna od običajne* (Sneg in plazovi)

inverzija *pojav, da je razporeditev kakega meteorološkega elementa (navadno temperature) z višino obratna od običajne* (Meteorološki terminološki slovar)

inverzija *Zasuk v nasprotno smer: spolna (seksualna) inverzija* (Psihiatrično izrazje)

3.6 Razlaga prav tako ne sme biti preobložena s podatki, ker potem ni razvidno bistvo:

barierna cona *Specializirano tkivo, ki ga kambij tvori po poškodovanju in ki loči tkivo, nastalo pred poškodovanjem, od tkiva, ki nastaja po poškodovanju; stena 4 v modelnem konceptu CODIT. Zanj je značilen predvsem povečan delež parenhima (domnevno z antimikrobnimi snovmi)* (Les in skorja)

Razlaga kot definicija termina naj bi bila najkrajša mogoča izrazitev opisa pomena, jasna in razumljiva strokovnjaku in tudi izobraženemu nestrokovnjaku. Slovarska razlaga naj bi bila enopovedna. Obširnejši opisi pomena so značilni za leksikone in enciklopedije.

Enopovednost povzroča velike težave, ker je treba pomenski opis zelo zgostiti, hkrati pa razlaga ne sme biti okorna. Naj navedem nekaj primerov iz Papirniškega terminološkega slovarja in Gumarskega slovarja, ki so skorajda na meji preobloženosti s podatki:

razvlaknjevanje *ločevanje naravno sprjetih celic surovega ali kemično, toplotno obdelanega sekanca, rezanca, rejektnih skupkov ali grč pri izdelavi meljavine,*

polceluloze ali drugih lignificiranih vlaknin z brusilnikom, defibratorjem, diskastim rafinerjem, mlinom ob dodajanju vode (Papirniški terminološki slovar)

brusilnik stroj za izdelovanje bruševine s pritiskanjem naravnega ali toplotno, kemično obdelanega kratkega lesa na brusilni kolot ob dodajanju manjše količine vode (Papirniški terminološki slovar)

svileni kopijski papir zelo tanek, gladek, nekoliko mokromočen in prosojen list brezlesnega papira, ki se pri izdelovanju kopij navlažen pritisne na predlogo, napisano s posebnim vodotopnim barvilom, da nastane negativna kopija (Papirniški terminološki slovar)

napenjalni boben boben za napenjanje na konfekcijskih strojih, za napenjanje žičnih jeder, trakov pri transporterjih (Gumarski slovar)

nanašati vtirati lateks, kavčukovo zmes, raztopino kavčukove zmesi, barve, lake, finiš v podlogo ali razlivati te materiale po njej z valjem, čopičem, brizgalnikom nanašalnim nožem, pršilko (Gumarski slovar)

3.7 V nekaterih slovarjih se uporabljajo opisno prazne nosilne razlagalne besede, npr. *vrsta*, ki je najpogostejša, ali pa pridevniki, ki prav tako ne povedo za opisovani termin značilnih lastnosti.

3.8 Nosilna razlagalna beseda mora biti besednoprstno enaka jedrni besedi terminološke zveze ali terminu. Besednoprstno neustrezne nosilne razlagalne besede se pojavljajo zlasti v slovarjih, pri katerih izdelavi niso sodelovali leksikografi. V prvih dveh navedenih primerih je nosilna beseda ustrezna, v drugih dveh pa je iztočnica pridevnik, nosilna razlagalna beseda pa samostalnik:

ančka lutka odraslega človeka za učenje in vadenje umetnega dihanja in zunanje masaže srca (Sneg in plazovi)

detonacijska vrstica vrstica za proženje min, katere polnilo izgoreva z veliko hitrostjo (Sneg in plazovi)

dihalni balon prenosna naprava za izvajanje umetnega dihanja (Sneg in plazovi)

aditiven Periklinske delitve v kambiju, s katerimi se dodaja celični material lesnemu telesu in ki neposredno ali posredno določajo količino, delež in tip lesnih elementov. Glej periklin. (Les in skorja)

akropetalen. Označba za smer gibanja, diferenciacijo ipd., ki poteka od baze k apeksu. (Les in skorja)

4 Stilne in druge značilnosti razlag

4.1 Za strokovni jezik sta značilni brezosebnost, zlasti pa čustvena neobarvanost. Take naj bi bile tudi slovarske razlage v terminoloških slovarjih. Pregled le-teh pokaže različna odstopanja od osnovnih pravil.

4.2.1 Osebnost in brezosebnost

Osebo izražanje, s čimer je mišljena zlasti uporaba 1. osebe množine, je najbrž posledica slovenskega jezikovnega izobraževanja, ki je vcepilo misel, da je trpnik nelep, oziroma priročniškega načina izražanja. Raba osebne oblike glagola je manj primerna, saj se z neosebno izražja posplošenje, ki je tipično za slovarsko pomensko opisovanje. V navedenih primerih so neustrezne besede označene s krepkim tiskom:

zaslonka *Nenadna zožitev v cevovodu, ki jo vgradimo namenoma zato, da z merjenjem padca tlaka čeznjo ugotavljamo pretok v cevovodu.* (Pojmovnik jedrske tehnike in varstva pred sevanji³⁴)

zdravilni čaji *so zmesi ustrezno razdrobljenih drog. Pripravljamo jih kot vodne izvlečke.* (Standardni farmacevtsko tehnološki izrazi³⁵)

4.2.2 Osnovno slovaropisno načelo je, da se v razlagah uporabljajo stilno nezaznamovane besede in termini, ki so v slovarju razloženi. Uporablja se izrazje stroke, ki jo opisuje slovar. Odstopanja od tega naredijo razlago neslovarsko in neprecizno. Za slovarske opise je popolnoma neprimerno publicistično izražanje. Del, ki je neustrezen, je označen s krepkim tiskom:

stalna besedna zveza *zveza dveh ali več besed, ki jo kakor navadno pri besedovanju jemljemo iz pomnilnika* (Enciklopedija slovenskega jezika³⁶)

Tak opis spravi uporabnika, ki potrebuje natančen opis pomena v zadrego oziroma zavaja: pomnilnik je računalniški termin. Stalna besedna zveza pa se hrani v človekovem spominu.

V naslednjih primerih pa gre zlasti za uporabo ekspresivnih besed iz splošnosporazumevalnega jezika:

načelo realnosti (*Freud*) *V osebnostnem razvoju prvotno vodilo, naj človek stremi za tem, kar mu obeta čim več ugodja* (Psihiatrično izrazje)

moria zbijanje neslanih šal *kot bolezenski pojav* (Psihiatrično izrazje)

4.2.3 Nepravilne so razlage, ki ne izhajajo iz strokovnega poimenovanja:

muzikoterapija *Obravnavanje psihopatoloških stanj z glasbo* (Psihiatrično izrazje)

Pri tem terminu bi morala biti razlagalna beseda *terapija* ali *zdravljenje*.

4.2.4 Pri razlagah, ki se močno približujejo definicijam, saj navedejo skorajda vse bistvene lastnosti označenega: kaj, kje, kako, čemu, zakaj, kdaj ipd., povzroča velike težave preprosta zahteva, da stoji oziralni veznik **ki/kateri** za besedo, na katero se nanaša. Pravila ni mogoče zmeraj upoštevati, zato zahteva branje take razlage tudi strokovno znanje, saj mora bralec sam ugotoviti, na kaj se nanaša ki.

viharni kuhalnik *kuhalnik s kovinskim ohišjem za toplotno zaščito pred vetrom, mrazom, ki se obesi na klin ali drugo pritrditveno točko*

³⁴ Prim op. 9.

³⁵ Prim op. 17.

³⁶ Toporišič, J., 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*, Cankarjeva založba v Ljubljani.

V navedenem primeru se ki nanaša na kuhalnik, ne pa na mrz ali kaj podobnega. Slovarnik bi se moral takemu tipu, če se le da, izogniti.

4.2.5 Za nekatere razlage so značilne prazne, t. j. odvečne besede, npr.: prilastkov odvisnik je pogosto mogoče izraziti s polstavkom, kar prispeva k ekonomičnosti izražanja: namesto *naprava, ki je namenjena za vzdolžno ločitev enega sistema zbiralnic na dva sektorja* bi bilo mogoče reči: *naprava, namenjena ...ali naprava za ...*

4.2.6 Za slovar je značilno definicijsko izražanje, pri katerem se pove ena ali več možnosti, izvzema se s prislovoma *zlasti* ali *navadno*, izražanje s protivnimi stavki je priročniško in ne slovarsko. Razlago: *naprava, ki je namenjena za vidno ločitev delov postroja ali voda, ni pa namenjena za izklop obremenjenega tokokroga* bi bilo mogoče poslovariti takole: *naprava za vidno ločitev postroja ali voda.*

4.2.7 Večina terminoloških slovarjev poda opis pomena z razlago, ki jo samo izjemoma dopolnjuje pojasnjevalno gradivo. To je značilno zlasti za slovarje knjižnega jezika. Pokaže tipično besedno okolje, skladišne zveze, v katerih se uporablja iztočnica, in dopolnjuje razlago, pojavlja pa se tudi v nekaterih terminoloških slovarjih. Tak je npr. Gumarski slovar. V njem so nekatere razlage bolj splošne, zoži jih pojasnjevalno gradivo. Tak način razlaganja sicer razbremeni, skrajša in poenostavi razlago, ker pa ima pojasnjevalno gradivo v slovarju bolj poljubnostni značaj, je manj povedno kot razlaga. Pri natančnejših razlagah pojasnjevalno gradivo ne prinaša novih informacij.

atmosferilije *fizikalno in kemično delujoče snovi v spodnjih plasteh atmosfere:* pokanje vulkanizata zaradi atmosferilij (Gumarski slovar)

skimanje *nanašanje na kalandru brez frikcije:* skimanje tekstilnega korda, tkanine (Gumarski slovar)

strukturna viskoznost *idealizirana specifična viskoznost, pri kateri teži koncentracija polimera v topilu k ničelni vrednosti:* strukturna viskoznost polimerne raztopine (Gumarski slovar)

Hookov zakon *zakon, ki opredeljuje linearno sorazmerje mehanske napetosti in ustrezne deformacije snovi:* območje veljavnosti Hookovega zakona (Gumarski slovar)

4.2.8 Razlage v določenem slovarju morajo biti uravnotežene, kar pomeni, da mora vsaka vsebovati vsaj približno enako količino informacij. Če primerjamo razlage v Tehniškem metalurškem slovarju, imajo nekateri termini razlago, drugi ne, nekateri pa samo kratko pojasnilo:

adapter *pripomoček, ki določeno napravo omogoči prilagoditi za drugo funkcijo*

avtoklav *neprodušno zaprt kemični reaktor za procese nad vreliščem in zato pod zvečanim tlakom*

napenjalni boben *pri valjalnih strojih*

vlečni boben *pri vlečnih strojih*
cajna *iz pudlanega železa kovana palica za izdelavo žebeljev*
cedilnik del ulivnega sistema *za ločenje žlindre in oksidov s precejanjem taline*

Charpijevo kladivo (brez opisa)
Cottrell-Lomerjeva pregrada *pri dislokacijah*
dezintegrator *stroj za drobljenje in mešanje*
čistilno dleto *za odstranjevanje grebenov*

Enaka neskladnost je značilna tudi za razlage terminov v Kmetijskem tehniškem slovarju:

armatura *oprema ali priprava, ki tvori oporo pri gojitvi sadnega drevja*
motika *orodje za kopanje, okopavanje, pletev ter rahljanje zemlje, navadno s trikotnim listom*
mulčnik *sekalni kosilnik za košnjo in pokrivanje zemlje v sadovnjaku*
razpršilnik *škropilnica in šoba pri škropilnici*
kosilnica *stroj za košnjo*
kosir *nož z zakrivljenim rezilom*

4.2.9 Razlage razlagajo poimenovanje, kar velja tudi za terminološke slovarje. Zanimivo je, da prav razlage eponimov kažejo na pravilnost pojmovanja, da so to vrstna poimenovanja, saj se ime iznajditelja v razlagi skoraj dosledno ne izkazuje:

Hieblerjev toplotni omot *omot iz odej in astronautske folije, ki preprečuje nadaljnje ohlajanje podhlajene osebe in jo greje* (Sneg in plazovi)

Podobno velja tudi za poimenovanja, nanašajoča se na intelektualno lastnino:

Mohorovičičeva diskontinuiteta *meja med Zemljino skorjo in plaščem* (Geološki terminološki slovar)

Mohsova trdotna lestvica *deset stopenj, ki označujejo relativno trdoto mineralov* (Geološki terminološki slovar)

vpojnost za vodo po Cobbu *lastnost površja polno ali delno klejenega papirja, kartona, da vpija vodo, ki se izraža z grami v predpisanem času vsrkane vode na kvadratni meter površine* (Papirniški terminološki slovar)

Beaufortova skala *za ocenjevanje jakosti vetra na podlagi učinkov v naravi* (Meteorološki terminološki slovar)

5 Pravopisne značilnosti razlag

5.1 Začenjanje razlag z veliko začetnico je moteče zlasti pri nestavčnih razlagah ali pojasnitvah samo s sopomenko:

mizantrop *Ljudomrznik* (Psihiatrično izrazje)
mizogin *Sovražnik žensk* (Psihiatrično izrazje)

Vsak slovar je zapleten sistem. Napake, ki se pojavljajo v terminoloških slovarjih, kažejo na to, da bi pri njihovi izdelavi morali upoštevati tudi osnovna načela leksikografije. Kar pomeni, da dobrega terminološkega slovarja ne more napisati še tako dober strokovnjak ali znanstvenik brez sodelovanja leksikografa.

Meaning Descriptions in Recent Slovene Terminological Dictionaries

A non-adapted terminological dictionary should be – just as any dictionary of literary language or dialect – also a dictionary of nation's culture (whether spiritual or technical) and history. A dictionary of this kind can only be produced by a team of field experts and lexicographers. Explanations of technical terms in the form of meaning descriptions are key elements in any explanatory dictionary.

Two most frequently used types of explanations are analysed here: full meaning descriptions and indirect explanations (with cross-referencing).

Some shortcomings of explanations in Slovene terminological dictionaries are presented: too general or non-terminological descriptions, which can be either under- or over-informative, the main explanatory word is not adequate, the register style of words in meaning descriptions is not appropriate.

Avtomobil – dvojezični strokovni slovar¹ in (Breznikove?) nove besede v njem

Ljudmila Bokal

Članek opisuje nemško-slovenski in slovensko-nemški strokovni slovar z naslovom Avtomobil iz leta 1928 ter ugotavlja njegova slovaropisna načela. Še posebej opaža sodelovanje Antona Breznika pri oblikovanju novih besed.

The article discusses the lexicographic principles used in the German-Slovene and Slovene-German terminological dictionary The Car (Avtomobil) published in 1928. Special attention is paid to Anton Breznik's share in making of new words.

Proučevanje razvoja posameznih strok vključuje tudi zasledovanje širjenja njihove denotativne podlage, kar ima za posledico potrebo po poimenovanju novih predmetov in pojmov, pojavljajočih se v stroki, in v končni fazi večanje njenega leksikalnega obsega. Velikost leksikalnega obsega najustrezneje prikaže popis vseh leksemov, ki ga ena od jezikoslovnih ved – leksikografija konkretizira v materialno obstoječih zbirkah leksemov – v slovarjih, ki omogočajo tudi statistično določljive jezikovne karakteristike posameznih strok. V velikosti leksikalnega obsega posameznih strok se odraža tudi njihova predmetna in pojmovna vsebinska raznoterost, ki je določena s stopnjo razvoja posamezne stroke. Nedvomno vse stroke pri tem nimajo enakovrednega položaja.

Avtomobilizem je po svoji naravi stroka z veliko stopnjo vsebovanosti drugih, temeljnih ved: fizike, kemije in drugih naravoslovnih, a tudi antropoloških ved. Velika prepletenost le-teh in njihovo reduciranje na aplikativno stran je vzrok denotativno širokega obsega, k čemur pripomore tudi visoka stopnja civilizacijsko pogojene nujnosti glavnega predmeta obravnave v človekovem življenju.

Avtomobilizem je zato tudi ena prvih strok, ki je dobila svojo kodifikacijo v slovarju. Leta 1928 je namreč izšel dvojezični terminološki slovar z naslovom

¹ *Avtomobil*, Tehnična terminologija, 1. zvezek. Izdal terminološki odsek združenja jugoslavenskih inženjerskih in arhitektskih sekcij Ljubljana. V Ljubljani 1928. Založil Avtomobilski klub Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, 62 strani. Ne glede na to, da je v predgovoru v Slovar napisano, da je Anton Breznik oblikoval nove besede (»skovanke«) v tem Slovarju, je vprašaj v naslovu zato, ker je zaradi pomanjkanja virov nemogoče ugotoviti delež in identiteto Breznikovih novih besed v Slovarju.

Avtomobil. S stališča razvoja leksikologije je pomembno, da je pri njem sodeloval dr. Anton Breznik. Ta Slovar v slovenskih terminoloških razpravah do sedaj še ni bil podrobneje razčlenjen. Omenjen je v zgodovinskem pregledu del slovenskega strokovnega izrazja Zvonke Leder Terminološka prizadevanja na Slovenskem leta 1991.² Opis Slovarja, ki nakazuje problemsko zastavljene smernice, in prva omemba Antona Breznika kot sodelujočega, je podan v članku Ljudmile Bokal Tipologija novih besed (ob primeru avtomobilskega izrazja).³

Slovar z naslovom Avtomobil je dvojezični slovar velikosti A5 in obsega 62 strani. Nemško-slovenski del zajema 34 strani, slovensko-nemški pa od 35. do 62. strani, torej 27 strani. Slovar uvaja eno stran dolg predgovor, ki ga je napisal pobudnik in glavni avtor inženir Viktor Skaberne. Ker na platnicah avtor ni naveden, je mogoče sklepati, da si Viktor Skaberne ni lastil absolutne avtorske pravice. To potrjuje tudi vsebina predgovora samega. Avtor izhaja iz misli o majhnosti slovenskega naroda, katerega »kulturne razmere (pa) zahtevajo, da hodimo samostojna pota tam, kjer smo navezani nase.«

Sledi opis poteka dela, ki naj bo zaradi podobnosti z današnjimi razmerami objavljen v celoti: »Že leta 1919 je Sekcija Ljubljana Udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekta, ko je videla, da je potreba po dognani tehnični terminologiji postala nujna, na pobudo podpisanega sklenila, da začne z izdajanjem terminoloških sestavkov po sistemu Schломann-Oldenbourgovih šestjezičnih slovarjev. Volja je bila močna, še silnejše pa so bile mnogotere zapreke. Posamezni člani smo, in sicer ne le radi potrebe, temveč tudi iz veselja do stvari same še dokaj ustvarili, ni pa predvsem bilo sredstev za objavljenje.

Končno je uspelo, da izide 1. zvezek Tehnične terminologije, in sicer v založbi Avtomobilskega kluba Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Sekcija Ljubljana, ki je v svojem Vestniku iz l. 1926 priobčil od g. Joso Gorca z veliko marljivostjo sestavljeni načrt slovenske avtomobilske terminologije.

Pri skupnem od avtomobilskega kluba pokrenjenem posvetovanju klubovih in zastopnikov naše sekcije je bilo sklenjeno, da pregleda gradivo naš terminološki odsek, ki se je dela takoj lotil. Nemški besedni zaklad je izdatno izpopolnil, slovenske izraze pa temeljito predelal. Poleg g. inž. Gvidona Guliča je poslu posvetil mnogo časa in brige posebno še g. inž. Josip Štolfa, h končni redakciji pa smo pritegnili še g. profesorja dr. Antona Breznika, ki nam ni bil le zvesti vodnik mimo slovniških pasti, temveč nam je dal tudi pobudo za marsikatero posrečeno 'skovanko' ».⁴

Iz predgovora je mogoče razbrati:

1. da je Slovar nastal na pobudo Viktorja Skaberneta, sicer pa je kolektivno delo;

² Zvonka Leder, Terminološka prizadevanja na Slovenskem. *Jezikoslovni zapiski 1*, 1991, str. 163.

³ Ljudmila Bokal, Tipologija novih besed (ob primeru avtomobilskega izrazja). *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*, ZRC SAZU, 1998, str. 156.

⁴ *Avtomobil*, Tehnična terminologija, 1. zvezek, Ljubljana 1928, str. 3.

2. Slovar ni čisto samostojno delo, ampak ima tujo predlogo;
3. predgovor poleg zunajjezikovnih podatkov o Slovarju navede tudi nekaj notranjejezikovnih;
 - b) število gesel se je glede na prvotno predlogo povečalo;
 - c) sklepati je moč, da strokovnim presojevalcem – terminologom slovenski izrazi v prvotni predlogi niso ustrezali, zato so jih predelali, v končni fazi pa dali v pretres še veliki jezikovni avtoriteti tedanjega časa, dr. Antonu Brezniku. Ta je reševal slovnična vprašanja, hkrati pa, kot se iz predgovora vidi, pri prevajanju oblikoval tudi nove izraze z avtomobilskega področja.

Breznikovo sodelovanje pri Slovarju je bilo, kot že rečeno, v slovenskem jezikoslovju prvič opaženo v tukaj že omenjenem sestavku terminološkega zbornika leta 1998. Jezikoslovne razprave Antona Breznika iz leta 1982, ki jih je izbral in uredil prof. dr. Jože Toporišič, bibliografijo pa sestavila Jana Hafner in Stane Suhadolnik, opisujejo Breznikovo besedoslovno delo tako: »Gotovo velike važnosti je njegovo besedoslovje (6 enot), v okviru katerega je začel s Slovarskimi navržki 1904. leta (k Pleteršnikovemu slovarju), skupaj 351 gesel, sodeloval nato pri grško-slovenskem Doklerjevem slovarju, sestavil slovarček za svoj SP 1920 in pozneje za SP 1935, vmes pa ocenil tudi Obrtno, trgovinsko, tvorniško in železniško terminologijo H. Podkrajška; na koncu so še pripisi v Pleteršnikov slovar in, morda, naglasi (tonemski) v Slovensko-srbohrvatskem slovarju, I, 1950.«⁵ In na drugem mestu: »Pač pa je v našem izboru iz Breznikovih razprav o slovenski besedi v slovarjih njegovo delo *Kastelčev latinsko-slovenski slovar* (SJ 1938), v katerem se Breznik kaže kot superioren poznavalec zgodovine slovenskega besedja in pravopisja, saj je v tem času že imel za sabo podobna, večinoma veliko obsežnejša dela, kakor so: Slovenski slovarji (RZDHV 1926, 110–174), Vpliv slovenskih slovarjev na srbsko-hrvatske (ČJKZ 1931, 16–17), Iz zgodovine novejših slovenskih slovarjev (ČZN 1938, 17–32, 87–98, 147–165) in že prej še zlasti zanimiv in živ Popovičev *Specimen vocabularii vindocarniolici* ter Pohlinov *Glossarium slavicum* (ČJKZ 1927, 91–99).«⁶

Kolikšen je Breznikov delež pri Slovarju, bi bilo mogoče ugotoviti z natančnim tipološkim poznavanjem Breznikovih besedoslovnih obdelav in s primerjalno razčlemba le-teh s temi v Slovarju. Na podlagi obstoječega in dosegljivega Breznikovega dela in razprav o njem pa lahko prikažemo le celovito obdelavo slovenskega besedja v Slovarju.

Glede na nedosegljivost obravnavanega predmetnega področja bodo obdelani le leksemi kot taki, brez ugotavljanja poimenovalne ustreznosti. Seveda pa nekateri pojmi že sami po sebi kažejo na časovno oddaljenost pojava, kot na primer: **strešna prevleka, pribor za krpanje pnevmatike, jačilnik iskre.**

⁵ Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, Slovenska matica, Ljubljana 1982, str. 8.

⁶ Glej opombo 5, str. 10.

Obdelava gesel: Gradivo je razvrščeno po abecednem redu. Značilno je, da za posameznimi črkami stoji pika: A., B., C. itd. Poleg enobesednih gesel, ki jih je v Slovarju največ, so v njem tudi večbesedna gesla: **areometer na kislino, brisač vetrobrana, dušenje plina, vreča za kolo**. Kot gesla so nastavljene tudi prilastkove stalne zveze, in sicer s samostalniško odnosnico na prvem mestu, določujoči pridevnik pa je naveden za vejico: **kladivo, kovalno; krak, osni; gladina, vodna**. Iz tega pravila je ušlo geslo: **čelno lice**. Nekaj je tudi gesel s pojasnjevalnim izrazom v oklepaju: **menjalnik (hitrosti), brazde (na plašču)**. Zaradi nemškega ustreznika se nekatera gesla začenjajo tudi s predlogom: **brez verig kettenlos, brez lomov in zvark bruchundschweissfrei**.

Za geselsko besedo, ki je pisana v mastnem tisku, je podatek o spolu, pri čemer so uporabljene krajšave m., ž. in s. V slovaropisu tudi danes uveljavljeni grafemi imajo v Slovarju piko. Gesla so nastavljena v ednini. Pri konkretnih predmetih, ki jih je moralo biti zaradi narave njihovega funkcioniranja več, je geselska beseda zapisana v množini: **krpe, gumijeve; ostružki, motke**.

Če je prilastkovih stalnih zvez pod določenim geslom več, so navedene po abecednem načelu, pri čemer je gospodarnost navajanja stalnih zvez dosežena z ravno črto, ki nakazuje ponovitev odnosnice: **kolo s.**, das Rad, **cilindrično –**, **ravnazobo –**, das Stirnrad, – **gonila**, das Getrieberad, – **iz jeklene litine**, das Stahlgussrad, **kolutasto, plosko –**, /.../. Nekatera gesla izkazujejo pravo bogastvo prilastkovih stalnih zvez. Pri geslu ventil jih je 16, pri vijak 18, pri vzmet 18 (tu je zapisana tudi glagolska zveza **vzmet prožiti, vzmet kriviti**), pri zavora jih je 25. Za primer raznovrstnosti pojava in prave poimenovalne spretnosti naj bodo navedene pri zadnje omenjenem geslu: **četverokotna zavora, čeljustna –**, **laločna –**, **platiščna –**, **diferencialna –**, **mehanična –**, **nožna –**, – **na boben**, – **na gonilu**, – **na jermenici**, – **na predležju**, – **na prednjih kolesih**, – **na zadnjih kolesih**, – **na vijak**, – **na zračni pritisk**, **notranja –**, **oklepna –**, **ročna –**, **sklopčna –**, **notranja čeljustna –**, **razporna –**, **tekočinska –**, **vakuum –**, **zadnja –**, **zunanja –**.

Kadar obstajata dve sopomenki, od katerih je ena pogostejša, je na pogostejšo opozorilo s kazalko glej: **amortizer /.../ glej blažilec**, **brzinomer /.../ glej tahometer**, **cirkulacija /.../ glej kroženje**, **dinamostroj /.../ glej dinamo**, **govorilo /.../ glej megafon**, **kontakt /.../ glej stik**. Iz navedenih primerov se vidi, da sestavljavc tovrstnih dvojic ni razmeščal avtomatično po načelu dajanja prednosti domačim izrazom. Odločal se je po tehtnem merilu jezikovne rabe oziroma frekventnosti in ne po purističnem, izvornem pristopu.

Obdelava posameznih izrazov kaže, da se je jezikovni sodelavec zelo trudil iskati slovenske izraze, vendar jih ni vsiljeval za vsako ceno. Primer: **Summer, der brenčač**, vibrator; **vibrator** glej brenčač; **brenčač /.../ der Summer**. Pogosto sta navedena tudi oba izraza, prevzeta beseda in slovenska sopomenka, če le obstaja:

Transformation, die transformacija, pretvarjanje, preobrazovanje; **Tachometer**, das tahometer, brzinomer; **Transmission**, die transmisija; **Vulkanisierung**, die vulkanizacija.

Besedje Slovarja dokaj jasno izkazuje več plasti:

1. Osrednji, standardni del, ki se iz Pleteršnika širi prek vseh pravopisnih slovarjev do današnjega časa in oblikuje jedrni del besedišča slovenskega jezika. To niso samo strokovni izrazi iz avtomobilske stroke, ampak njihov pomen seže čeznje v splošno besedje. Take besede bi bile: **bat**, **cev**, **črpalka**, **drog**, **držaj**, **gred**, **jeklenka**, **jermen**, **kolo**, **motor**, **napetost**, **naprava**, **orodje**, **svetilka**, **števec**, **vijak**, **volan**, **vzvod**.

2. Naslednjo skupino zajemajo zastareli izrazi, ki danes niso več funkcionalne enote slovenskega knjižnega jezika. Dajejo vtis, da so srbskega oziroma hrvaškega izvora. Na prehodu stoletja so bili kolikor toliko živi; viri v Pleteršnikovem slovarju navajajo narečja (to velja za besedi **laloka**, **kretati**), napisani pa so tudi viri Cigale, Caf, Janežič, Miklošič. Slovenščina jih je očitno prevzela v najzgodnejši fazi ilirizma (razen nekaterih avtohtonih narečnih), tako da jih je Cigaletov slovar iz leta 1860 že evidencial. Novoilirsko gibanje v prvem desetletju 20. stoletja jim je olajšalo sprejem v Slovar in pomagalo obiti zavore, ki so se mogoče pojavile, ker je bilo čutiti, da besede niso domače. Take besede so: **gatiti**, **prekidan** (**prekidan drogove**), **struja**,⁷ **dejavovati**, **kretati**, **laloka**, **lukalo**, **okret**.

3. Opazen delež besedja v Slovarju obsegajo prevzete besede, ki imajo včasih slovensko sopomenko, ki je ponekod oblikovana prav v skrbi, da bi prevzeta beseda ne delovala kot edini leksem za določen pomen. Take besede so: **akcelerator** (**pospešnik**),⁸ **defekt** (**okvara**),⁹ **denzimeter** (**gostotomer**),¹⁰ **ligroin**, **signal** (**znamenje**),¹¹ **efekt**, **diferencial**, **filter**, **gumi**, **karoserija**, **kulisa**, **shema**.

4. Nekaj izrazov ima v funkciji slovenskega ustreznika samo poslovenjeno zapisano prevzeto besedo: **Kickstarter**, **der** kikštarter. V nemško-slovenskem delu pa je več besed navedeno tudi brez tega: **Arbeitsfähigkeit**,¹² **die**, **siehe Leistungsfähigkeit**;¹³ **Ausgleichgehäuse**,¹⁴ **das**, **siehe Differentialgehäuse**;¹⁵ **Auslassventil**,¹⁶ **das**, **siehe Auspuffventil**.¹⁷

⁷ To geslo ima kazalko: **struja** glej tudi tok.

⁸ Geslo pospešnik ima kazalko: **pospešnik** glej akcelerator. Slovensko-nemški del: **akcelerator** /.../ der Accelerator.

⁹ Geslo okvara ima kazalko: **okvara** glej defekt.

¹⁰ Geslo gostotomer ima kazalko: **gostotomer** glej denzimeter.

¹¹ Geslo signal v nemško-slovenskem delu: **signal**, **das** znamenje, signal, v slovensko-nemškem: **signal** /.../ glej znamenje.

¹² France Tomšič, *Nemško-slovenski slovar*, Ljubljana 1970: **Arbeitsfähigkeit** f delozmožnost.

¹³ Glej opombo 12: **Leistungsfähigkeit** f zmogljivost.

¹⁴ Besede **Ausgleichgehäuse** ni v nemško-slovenskem slovarju, navedenem pod opombo 12.

¹⁵ Glej opombo 12: **Differentialgehäuse** n okrov diferenciala.

¹⁶ Glej opombo 12: **Auslassventil** n izpušni ventil.

¹⁷ Besede **Auspuffventil** ni v nemško-slovenskem slovarju, navedenem pod opombo 12.

5. Veliko plast besedja obsegajo nove besede.¹⁸ Za pomenko delov avtomobila in nadpomenko priprava se med besedotvornimi možnostmi izpeljave nenavadno pogosto pojavljajo nove besede s pripono **-ač**: **drezač, preizkuševач kompresije, prekinjač, razmikač, razvrtač, rezkač, uplinjač**. Primerjava s slovenskim pravopisom iz leta 1920, Pleteršnikom in Slovarjem o pogostosti te pripone bi pokazala, če določen čas kakšni priponi daje prednost, vendar to presega okvir tega sestavka. Mogoče je pogostosti te pripone botroval vpliv srbščine in hrvaščine. Konkurenčna pripona k temu besedotvornemu pomenu je **-(n)ik** in **-alo**. Iz primerov ni mogoče razbrati, ali je jezikovni sodelavec razpoznal pomensko razliko med pojmovno skupino leksemov s pripono **-ač**, **-(n)ik** in **-alo**.¹⁹ Primeri s pripono **-(n)ik**: **vzvojniki, vzratniki, zakovniki, zaskočniki**. Med njimi se pojavi tudi v računalniškem izrazju danes zelo pogosta beseda **vmesnik**. Kakšen je bil njen pomen v tem Slovarju, bi presodil terminolog zgodovinar. Primeri s pripono **-alo**: **naravnalo, privijalo, varovalo**. Pripona **-je** je bila ena od pripon, s katerimi se je izražalo skupno ime: **obročje**. Nove so tudi sestavljenke **medosje, medroglje, predležje, protimatica**.

Dokaj pogosto je kot način za tvorjenje novih besed uporabljeno zlaganje. Količinska podlaga pojmov je pogojevala zloženske tipa **-meter, -mer**: **amperometer, ciklometer, denzimeter, tahometer; gorivomer, gostotomer, bencinomer,**²⁰ **okretomer, vzponomer**. Pojavljati se je začela tudi še danes zelo produktivna predpona **samo-**. Primeri: **samovozač** (najbrž v današnjem pomenu voznik, šofer), **samovžig, samozapiren**. Besede **vetrobran, avto** in **avtomobil** so prvič našle svoje mesto v slovarju. Takrat se je pričelo tudi še danes v avtomobilski terminologiji živo tvorjenje zloženk s številskim izrazom v prvem delu: **dvoblok, enoblok, trokolo**. Enako velja za predpono **ne...**: **nepreprašen, neprepusten (za vodo)**. Nekatere zloženske po nadpomenu pojmovne skupine svojih morfemskih delov delujejo izrazito moderno: **debelozrnat, ploskostožasti (zobnik), ploskostružnica, steklenotrd, legodržni locen**. Iskanje primernege ustreznika k nemškim izrazom je rodilo tudi sodobne zveze: **weißglühend** belo žareč.

Nemško-slovenski del kaže, da je bil prevajalec v zadregi posebno pri glagolu. Drugje si je pač lažje pomagal s pomenskima postopkoma metafora in metonimija, ki omogočata razvijanje pomenov. Primeri: **verkitten** zailiti, **versplinten** zatičiti, **veröllen** zaoljiti, **verbolzen** sesvoriti, **versteifen** utogniti, togniti, otožiti.

Vse navedene besede so nove. Ker se je terminološkemu odseku zdelo potrebno pritegniti besedoslovca in ker je bil Breznik edini sodelujoči s tega področja ter je v predgovoru omenjen prav v zvezi z novimi besedami, lahko z veliko gotovostjo sklepamo na njegovo odločilno vlogo in velik delež prav pri njih.

¹⁸ Kot dokaz, da so besede nove, služi njihova odsotnost v Pleteršnikovem slovarju in Slovenskem pravopisu 1920.

¹⁹ V zvezi s tem je zanimiva rešitev pri Ableiter: **Ableiter, der (beim Zweitaktmotor)** usmerjalnik, odvajač.

²⁰ Ob geslih **bencinomer** in **bencinovod** je zanimivo, da gesla **bencin** ni.

6. Del besedja Slovarja zajemajo tudi besede, ki so že v Pleteršnikovem slovarju, vendar so dobile nov pomen po metaforičnem in metonimičnem razvijanju pomenov. Podlaga za tovrstna pomenska postopka je bilo najpogostejše prevozno sredstvo v tistem času - kmečki voz. Take besede so: **ojnica**, **pesto**, **platišče**, **povodec**, **prema**, **sornik**.²¹ Tako se je širil pomen tudi pri besedi **oglavje**, ki ima v Pleteršnikovem slovarju pomen del klobuka. Njen pomen se je prenesel v avtomobilsko terminologijo: **oglavje valja** der Zylinderkopf. Danes pa je aktualna tudi v slovaropisju.²²

Primerjava besedja v Slovarju in v Pleteršnikovem slovarju: Za ugotavljanje širitve leksikalnega obsega avtomobilske stroke nam bo služila odstotna primerjava med zadevno leksiko, predstavljeno v Pleteršnikovem slovarju, in slovenskimi izrazi v Slovarju. Pri tem upoštevamo časovno razliko več kot 30 let med izidoma obeh del.

Podatki iz primerjave razmeroma obsežnih črk P in S ter črke z veliko prevzetih besed, črke A:

Črka P: Vseh besed v Slovarju je 130, od tega jih ni v Pleteršnikovem slovarju 20 (16 %). Te so: **pipeta za kisline**, **plamtišče**, **ploskostružnica**, **ponikljati**, **potrošnja**, **predležje**, **preizkuševalec kompresije**, **prekinjač**, **preobtežitev**, **pretik**, **pribor za krpanje pnevmatike**, **priključek**, **prikolica**, **pripirnik**, **prirobek**, **privijalo**, **prizema**, **prizemnik**, **protimatica** in **prtljažnik**.

Črka S: Vseh besed v Slovarju je 96, od tega jih ni v Pleteršniku 24 (17 %). Te so: **samovozač**, **samovžig**, **samozapiren**, **satelit diferenciala**, **sesvoriti**, **shema**, **signal**, **skliza**, **skliznik kretne maticе**, **sklopka**, **skrinjica za baterije**, **smernik**, **snemljiv**, **sostik**, **spajalka**, **spajalnik**, **spajka**, **splat**, **spojnik**, **steklenotrd**, **stičnik**, **stikalo**, **stiskalka** in **stopalka**.

Črka A: Vseh besed v Slovarju je 10, od tega jih ni v Pleteršnikovem slovarju 8 (80 %).²³ Te so: **akcelerator**, **akumulator**, **amortizator**, **amperometer**, **armatura**, **avto**, **avtomobil** in **avtomatičen**.

Kot se iz številčnih podatkov vidi, je delež besed, ki jih ni v Pleteršnikovem slovarju, zelo velik. Tu gre za samo pomensko oziroma leksikalno prepletanje znotraj tehniške stroke same in tudi za iz realnosti izhajajočo potrebo, ki je povzročila, da so se te besede sploh pojavile. Velika razlika v številu vseh gesel v nemško-slovenskem delu in slovensko-nemškem (v nemško-slovenskem delu je 798 gesel več) pomeni

²¹ Podrobneje o tem glej vir pod opombo 3, str. 156.

²² Primerjaj *Slovenski pravopis*, Pravila, Četrta, pregledana izdaja (s stvarnim kazalom), Ljubljana 1994, str. 213: **oglavje** glava in zaglavje slovarskega sestavka, /.../.

²³ V zvezi s tem je smiselno omeniti besedi **aparat** in **areometer**, ki sta v Pleteršnikovem slovarju in tudi v tem Slovarju.

prednost, ki jo je imel nemški jezik pred slovenskim. Po štetju avtorice sestavka je v nemško-slovenskem delu 1739 gesel, v slovensko-nemškem pa 941.

Pomanjkljivosti: V uvodnem delu manjka podatek o številu gesel. Prav tako ni seznama krajšav in njihovih razvezav. Sicer pa teh ni veliko. Poleg že omenjenih oznak za spol se uporabljajo še slovnična oznaka za množino **pl.** in oznaka **glej**, ki napoveduje kazalčno geslo. Nastopa tudi oznaka **glej tudi**. Razmerje in funkcija med oznakama **glej** in **glej tudi** ni pojasnjena, vendar je iz obdelave gesel mogoče razbrati, da ima **glej** normativno, **glej tudi** pa informativno, obvestilno funkcijo. Primer: **črpalo**, **podtlačno** glej tudi vakuumaparat²⁴, **lak** glej tudi lešč. Da je funkcija oznake **glej** tudi obvestilna, kaže tudi to, da je izkazano povratno napotilo: **lešč** glej tudi **lak**, **vakuum aparat** glej tudi podtlačno črpalo. Nekajkrat povratna zveza ni nakazana: **kretati** glej tudi voditi; **material** glej tudi snov. Pri **voditi** in **snov** torej ni opozorila na **kretati** in **material**. Takrat je taka rešitev precej podobna tisti samo z **glej**.

Nekaj je tudi pravopisnih nedoslednosti: pisava **avtomatičen** je zapisana tudi kot **automatičen**²⁵, pisavo zloženek je najti na vse tri načine: skupaj, narazen in z vezajem: **vakuumaparat**, **vakuum zavora**, **kantilever-vzmet**.

Manjkajo nekatera gesla: **Ventilverschraubung**, **die** uvijek za ventil. Gesla **uvijek** ni.

Na besedah uporabnik pogreša naglas.

Sklep: Dvojezični strokovni slovar Avtomobil glede na obravnavo svojega besedja kaže, da je služil praktični rabi. Kljub majhnemu številu gesel v slovenščini in navedenim pomanjkljivostim je postavil ogrodje avtomobilističnega izrazja. To se kaže v velikem številu novih besed, za katere menimo, da so Breznikovo delo in ki danes oblikujejo osrednji, jedrni del izrazja te stroke. Pojav veliko novih besed dokazuje v terminološki stroki že navedeno predpostavko, »da je avtomobilsko izrazje /.../ eno najbolj gibljivih področij tehniškega izrazja.«²⁶ Sodelovanje Antona Breznika pri avtomobilskem Slovarju dopolnjuje njegovo podobo leksikologa in leksikografa.

²⁴ Geslo **vakuum aparat** najdemo pod geslom **aparat**; samostojno tega gesla ni najti.

²⁵ Nemško-slovenski del: **Ventil**, **automatisches** avtomatični ventil; slovensko-nemški del: **ventil** /.../ avtomatični /.../.

²⁶ Glej opombo 3, str. 160.

The Car (Avtomobil) – A Bilingual Terminological Dictionary and (Breznik’s?) Neologisms Included

J E Z I K O S L O V N I Z A P I S K I 4 • 1 9 9 8

The German-Slovene and Slovene-German terminological dictionary The Car (Avtomobil) was published in 1928, with Viktor Skaberne as the main author. Despite the relatively small number of Slovene entries and some other shortcomings the dictionary set the framework for car and motoring terminology. The numerous neologisms which were probably coined by Breznik nowadays constitute the core vocabulary of this subject field. The emergence of many new words confirms the presumption that car and motoring terminology is one of the most diverse areas of technical vocabulary. Anton Breznik’s participation in production of this dictionary provides further insight in his lexicological and lexicographical work.

Poskus predstavitve odnosa do tujejezičnih imen slovenskih podjetij v luči statistične analize

Alenka Gložančev

V prispevku je opisan poskus predstavitve odnosa govorcev slovenskega jezika do tujejezičnih imen slovenskih podjetij v luči statistične analize. Gre za pilotsko raziskavo, ki skozi posamezne korake izbrane statistične metode podaja analizo in interpretacijo interdisciplinarno zasnovanega raziskovalnega pristopa k aktualni jezikovnokulturni problematiki.

Foreign names of Slovene companies are one of the current issues concerning the Slovene language and culture. The author presents a pilot study, based on statistical analysis, of the attitude which the native speakers of Slovene take towards such names.

1 Razpoznavna in formulacija problema

1.1 *Imena slovenskih podjetij, zlasti tujejezična, kot zelo izpostavljen problem slovenske jezikovnokulturne politike*

Imena slovenskih podjetij so zaradi množice tujejezičnih imen že dalj časa, sploh pa po letu 1991, zelo izpostavljen problem slovenske jezikovne kulture. Obravnavana so namreč kot eden zelo motečih, jezikovnokulturno nezaželenih segmentov, ki pa ima vztrajne zagovornike med propagandnooglaševalsko javnostjo. Kljub številnim drugim, celostno gledano, globljim jezikovnim problemom so postala nekakšen »preizkusni kamen« učinkovitosti slovenske jezikovnokulturne politike.

1.1.1 *Raven dosedanjega tradicionalnega reševanja*

Pri dosedanjem tradicionalnem, klasičnem načinu reševanja problema gre v glavnem za načelen bolj ali manj ostro odklonilen odnos do tujejezičnih imen slovenskih podjetij, ki temelji zlasti na vtisu in posledično na očitku premajhne stopnje narodne oz. jezikovne zavesti dajalcev tujejezičnih imen in na nespoštovanju slovenščine, ki da jo zato angleščina lahko ogroža. Tak odnos, ki je v svoji načelnosti popolnoma legalen in opravičljiv, se žal pogosto sklicuje tudi na »splošni ljudski glas«. In v tem sklicevanju je ena od njegovih pomanjkljivosti, saj le-to ni podprto z empiričnimi, strokovnimi raziskavami. Ta način je pripeljal tudi do napovedi jezikovnega urada in zakona, ki bi prepovedoval registracijo slovenskih podjetij s tujejezičnimi imeni. V skrajni meri so bile napovedovane celo denarne sankcije. Oboje je po mojem mnenju za razvijanje jezika in gojitev jezikovne kulture sporen in v svojih skrajnih konsekvencah malo obetaven prijem.

1.1.2 Empirično strokovno raziskovanje

Pri reševanju jezikovnih vprašanj je vedno boljše skupinsko delo. Zaradi specifičnih okoliščin pa sem se odločila tudi sama prispevati nekaj k reševanju te problematike. Opravila sem temeljno raziskavo enobesednih imen slovenskih podjetij. Analiza je opravljena za dve zaporedni obdobji: prva je za imena podjetij, registriranih do leta 1989, druga za imena podjetij, registriranih po letu 1989. (Leto 1989 je razmejitveno, ker je za do tedaj družbena podjetja veljal Zakon o združenem delu, ki ga je leta 1989 zamenjal Zakon o podjetjih, urejajoč tudi zakonodajo s področja zasebnega podjetništva.) Temeljna empirična raziskava, objavljena v samostojni publikaciji z naslovom *Enobesedna imena slovenskih podjetij*¹, tako s popisom in tipološko analizo stanja predstavlja začetno stopnjo sistematične strokovne obravnave tega poslovnoimenskega, za jezikovno kulturo in sociolingvistiko pomembnega področja. Druga, po obsegu manjša raziskava², obravnava imena novejših, zasebnih podjetij in je glede na prvo le tipološko primerjalna, saj naj bi evidentirala zlasti morebitne spremembe pri dajanju imen glede na družbenost oz. zasebnost podjetij. – Pri analizi je bilo treba posvetiti še posebno pozornost tujejezičnim imenom, saj so le-ta, kot že rečeno, predmet spora tako med slovenistično jezikoslovno, slovenistično ljubiteljsko kot tudi med širšo slovensko javnostjo.

1.1.3 Potreba po oblikovanju meril za registracijo imen slovenskih podjetij

Popisu in analizi stanja naj bi seveda sledil nov korak. Kaj storiti, da se bo množica tujejezičnih imen slovenskih podjetij zmanjšala oz. da vsaj ne več naraščala, da se bo stanje zaradi tovrstnih jezikovnih nesoglasij umirilo, da pa bo poslovnoimensko področje zaradi svoje propagandnooglaševalske naravnosti vendarle ohranilo svojo upravičeno jezikovno specifičnost. Formalna zakonodaja, ki jo pripravljajo uradne komisije, je sicer potrebna, vendar je jezikovno, sploh pa poslovnoimensko področje tako občutljivo, da takšno delo zahteva zelo pretehtano interakcijo; sicer bo doživelo podobno usodo, kot jo je dopolnilo k Zakonu o podjetjih, objavljeno v Uradnem listu Republike Slovenije z dne 10. 6. 1993, ki se glasi: »Firma mora biti v slovenskem jeziku.« Tako formulacijo bi lahko označili kot »strokovno deklarativna neoporečnost s prelahkotno enostavnostjo« in zato žal tudi neizvedljivostjo. Zastavlja se namreč temeljno vprašanje: Če se v občnem besedju dopuščajo »tujke«, tj. podomačeno ali citatno pisane tujejezične besede (navaja jih tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika in jih tudi novi Slovenski pravopis, vsaj sodeč po njegovem prvem delu – Pravidlih, ne bo prepovedal, *ali smemo biti pri imenih, zlasti poslovnih, strožji, kot smo pri navadnem, občnem besedju?* – Skratka, če slovenistična stroka v arbitražnih strokovnih institucijah vidi rešitev za odpravo tujejezičnih imen v zakonski zapreki, bi izgubila ugled in zaupanje, če bi pred dokončnim oblikovanjem zakona in njegovim izvajanjem ne izdelala in ne objavila tudi izoblikovanih meril, glede na katera bo ali ne bo dovoljevala registracije tujejezičnih imen slovenskih podjetij.

1.1.3.1 Strokovni model, upoštevajoč konsenz govorcev določenega jezika (v našem primeru slovenščine)

¹ Prim. Alenka Gložančev, *Enobesedna imena slovenskih podjetij*.

² Del te raziskave je objavljen v zborniku *Jezikovni zapiski 1* (str. 87–98).

Načinu za reševanje jezikovnih vprašanj, ki po svoji specifičnosti spadajo med temeljna družboslovna, naj bi se poleg dveh splošnih značilnosti (strokovnost, odprta za interdisciplinarnost, časovna intenzivnost), nujno pridružila še lastnost *konsenza*, konsenza v smislu upoštevanja mnenja govorcev določenega jezika (v našem primeru slovenščine). Osnovni model za obvladovanje poslovnoimenskega jezikovnega področja naj poda stroka, pri čemer mora do določene mere upoštevati, spoštovati »življenje«, mnenje uporabnikov, sicer je učinkovitost osnovnega strokovnega modela skoraj gotovo obsojena na neuspeh. Pri oblikovanju »osnovnega modela« pa je treba upoštevati potrebo po vnaprejšnjem strokovnem popisu in raziskavi (bodisi že registriranih, zlasti pa predlaganih, potencialnih) imen podjetij, saj bi sicer podana strokovna mnenja v zvezi z registracijo temeljila bolj na subjektivnem vtisu in okusu, ne pa na poznavanju celotne problematike.

1.1.3.2 Javnomnenska analiza o odnosu do tujejezičnih imen slovenskih podjetij

Da bi se na podlagi analiziranega stanja zarisale vsaj osnovne poteze primerne jezikovnokulturne strategije, ki ne bi ostala le na papirju in v zakonskih aktih, ampak *bi jo sprejelo tudi življenje jezika*, je torej potrebna vsaj do določene mere *konsenzna rešitev*, ki upošteva medsebojno soodvisnost jezikovnega usmerjevalca in sprejemnika/govorca ter s tem priznava komunikacijske kompetence obeh, tudi sprejemnika. In zato bi bilo med drugim potrebno izvesti tudi širšo javnomnensko analizo.

1.1.3.2.1 Pričujoča pilotska raziskava kot poskusni del širše javnomnenske statistične analize

Pilotska raziskava, prikazana v nadaljevanju prispevka³, je poskus in preizkus uporabe statistike pri raziskovanju odnosa do tujejezičnih imen slovenskih podjetij.

2 Namen pilotske raziskave o odnosu do tujejezičnih imen slovenskih podjetij

2.1 Namen te kratke pilotske raziskave je z *empiričnostjo statistične metode nakazati način, kako podpreti ali ovreči splošne, zgolj »načelne kritike«*.

2.2 Pomemben cilj pa je *ugotoviti, kateri tipi tujejezičnih imen so za uporabnike najbolj moteči oz. ali se nakazuje korelacija med pisno-izgovorno različnostjo tujejezičnih imen slovenskih podjetij in mnenjem o dopustnosti za registracijo*.

3 Statistične metode, ustrezne za analizo obravnavanega problema

Za to področje sta primerni zlasti dve metodi: metoda merjenja z urejenostno lestvico in metoda razvrščanja v skupine.

3.1 *Metoda merjenja z urejenostno lestvico*⁴ (z npr. lestvico 1–7, kjer 1 pomeni največjo stopnjo negativnega odnosa do posamezne enote, 7 pa največjo

³ Pričujoči prispevek je za objavo na tem mestu nekoliko prirejena seminarska naloga, ki sem jo opravila kot tretjinski del izpita za predmet Metode komunikoloških raziskav v okviru podiplomskega študija; mentorici red. prof. dr. Anuški Ferligoj s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani se za naklonjenost tudi objavi v našem inštitutskem zborniku najlepše zahvaljujem.

⁴ Prim. Rudi Supek, Ispitivanje javnog mnijenja, Zagreb, 1968, poglavje: Upotreba ljestvica u mjerenju stavova, str. 251 d..

stopnjo pozitivnega odnosa do posamezne enote) je zelo primerna za uporabo v družboslovju; njena uporabna prednost je, da omogoča vpogled v tolerančni razpon anketiranih, v našem primeru bi pokazala njihov »jezikovni okus«. Pri tem naj bi se pokazal za jezikovnokulturno politiko oz. usmerjanje dragocen »register« možnih pogledov, kar bi bilo v pomoč pri strokovnem oblikovanju tolerančnih registracijskih kriterijev za sprejemljivost tujejezičnih imen slovenskih podjetij.

3.2 Metoda razvrščanja v skupine⁵ (kot ena od metod multivariatne analize) pa omogoča razkrivanje skupin z interno kohezivnostjo (podobnost znotraj ene skupine) in eksterno izolacijo (različnost med skupinami).

3.2.1 Utemeljitev za izbiro metode razvrščanja v skupine. Za to metodo, ki v tem raziskovalnem primeru temelji na binarnem ocenjevanju, sem se odločila zato, ker le-ta pričakuje oz. že kar implicira identifikacijo anketiranega z registracijskim razsodnikom: anketirani sicer lahko presoja s širšo ocenjevalno lestvico, vendar je »neusmiljeno« postavljen pred cilj: odločiti se, ali je ime glede na posamezno opazovano lastnost primerno ali ne, in pred zlasti odgovorno presojo, ali je ime kljub tujejezičnosti primerno za registracijo ali ne. Metoda je torej izbrana tudi zaradi aktualnosti registracijske problematike.

4 Osnovni koraki metode razvrščanja v skupine

4.1 Izbira objektov

Ker gre le za *manjšo pilotsko raziskavo*, kjer gre sicer za splošno, v določenem smislu pa za specifično strokovno problematiko – odnos do tujejezičnih imen slovenskih podjetij (splošnost problematike) s posledičnim odnosom do dopustnosti registracije (specifičnost, strokovnost problematike), sem se pri izbiri vzorca odločila le za 17 ekspertov (merilo: doktorat znanosti), vendar z različnih področij. Predvidevam namreč, da je strokovna razvejanost nekakšna odslikava siceršnje splošne različnosti širšega vzorca, ki bi prišel v poštev pri večji javnomnenjski raziskavi. Sodelovali so doktorji znanosti z različnih inštitutov ZRC SAZU, za kar se jim najlepše zahvaljujem. Med njimi so bili doktorji jezikoslovnih, humanističnih in drugih družboslovnih ter naravoslovnih znanosti. (Anketa je bila načeloma anonimna, anketirani pa so (lahko) na svojo željo vpisali tudi svoje ime in priimek ter področje svoje dejavnosti.)

4.2 Določitev enot in določitev njihovih spremenljivk

4.2.1 Enote so pri obravnavani problematiki imena slovenskih podjetij.

Za analizo v tej pilotski raziskavi sem vzela 11 enobesednih tujejezičnih imen slovenskih podjetij. Enote sem izbrala glede na svojo izhodiščno predpostavko, da bi bilo pri opredelitvi kriterijev za morebitno (ne)registracijo tujejezičnih imen slovenskih podjetij potrebno upoštevati »stopnjo tujejezičnosti«: zato sem vključila imena z neslovenskimi črkami (x, y), s tujimi veččrkji (ou [u], eau [o]), črkami, ki se izgovarjajo drugače, kot v slovenščini (i – angl. [aj]) ipd. Pri tem je treba poudariti, da nobeno od izbranih tujejezičnih imen ni tako, ki bi se slučajno »ujelo« s pisnim

⁵ Prim. Anuška Ferligoj, Razvrščanje v skupine, str. 34.

oz. izgovornim sistemom slovenskega jezika (torej so vsa imena vsaj minimalno tujejezična).

Enote so: Advoconsult, Bioway, Cometours, Interline, Medex, Seaway, Tectum Tilia Truebar, Unitime, Yamčica.

4.2.2 Spremenljivke so izbrane lastnosti⁶, ki bodo opazovane pri določenih enotah (= imenih), ker jih štejemo za pomembne, saj bomo na podlagi njih ocenjevali ime kot celoto, enoto. Izbrala sem take štiri lastnosti, ki se v načelnih kritikah največkrat pojavljajo kot razlogi za odklanjanje tujejezičnih imen.

Spremenljivke so:

sp1 – pisno-izgovorna različnost

sp2 – zvočna podoba,

sp3 – nakazovanje dejavnosti,

sp4 – primernost za registracijo.

Vsaka spremenljivka⁷ ima dve vrednosti: 0 – ni primerno, 1 – je primerno.

4.3 Zbiranje podatkov

Vsak ekspert je dobil *vprašalnik* (predstavljen spodaj). Vsi anketirani eksperti so izpolnjene vprašalnike vrnili v štirinajstih dneh (maja 1996).

Vprašalnik:

Sestava vprašalnika je taka: Vprašalnik navaja 11 enot, tj. imen slovenskih podjetij oz. trgovin: Advoconsult, Bioway, Cometours, Interline, Medex, Seaway, Tectum, Truebar, Tilia, Unitime, Yamčica.

Pri vsakem imenu se analizirajo 4 spremenljivke:

1. primernost besede za ime podjetja/trgovine glede na pisno-izgovorno različnost (Ali Vas moti pisno-izgovorna različnost?)
2. primernost besede za ime podjetja/trgovine glede na slušno (izgovorno) podobo (Prosim, presojajte samo slušno podobo imena, ne glede na zapis.)
3. primernost besede za ime podjetja/trgovine (zgolj upoštevajoč Vaše vedenje) glede na (ne)razpoznavnost ali (ne)nakazovanje dejavnosti ali kake druge lastnosti podjetja/trgovine (Ali se Vam zdi ime primerno z vidika t. i. predstavitvene funkcije? Če tega

⁶ Naj na tem mestu poudarim, da je za optimalno objektivizirano komunikološko raziskovanje potrebno vsaki spremenljivki določiti *indikatorje*. Indikatorji so tiste značilnosti, s katerimi natančneje določimo vsebino posameznih spremenljivk (torej: kako smo v konkretnem primeru definirali posamezno spremenljivko). Npr. spremenljivka pisno-izgovorna različnost: S katerimi indikatorji bi lahko definirali to spremenljivko: Za pisno-izgovorno različnost analitik npr. določi, da se upoštevajo le take razlike, ki jih pravorečna pravila slovenskega jezika ne poznajo. Tako ne bi šteli »domačih« pisno-izgovornih razlik tipa izgovor črke l kot [l], v določenih primerih izgovor črke e kot [ə], premene po zvonečnosti tipa nahrbtnik [nahrptnik], zapolnjevanje hiata tipa Lea [leja] ipd; za pisno-izgovorno različnost bi šteli le tuje, npr. francosko veččrkje ou za [u], pogost izgovor črke i v angleščini kot [aj], izgovor črke c v latinščini kot [k] ipd. – Ker pa je namen pričujoče pilotske raziskave pokazati zlasti osnovne korake za izvedbo konkretne analize po izbrani statistični metodi, določanje indikatorjev za posamezno spremenljivko ni izvedeno.

⁷ Prim. Slavko Splchal, Analiza besedil, str. 65.

parametra ne priznavate za relevantnega, prosim, kljub temu odgovorite, poleg odgovora pa pripišite zvezdico.)

4. primernost za registracijo (Ali bi bilo po Vašem mnenju obravnavano ime slovenskega podjetja/trgovine dopustno registrirati?)

Vsaka spremenljivka se analizira le po binarnem principu.

ADVOCONSULT [ádvokonzalt]

1. primernost besede za ime podjetja glede na pisno-izgovorno različnost	DA	NE
2. primernost besede za ime podjetja glede na slušno (izgovorno) podobo	DA	NE
3. primernost besede za ime podjetja glede na (ne)nakazovanje dejavnosti ali kake druge lastnosti podjetja	DA	NE
4. primernost za registracijo	DA	NE

BIOWAY [bíjovej]

1. primernost besede za ime podjetja glede na pisno-izgovorno različnost	DA	NE
2. primernost besede za ime podjetja glede na slušno (izgovorno) podobo	DA	NE
3. primernost besede za ime podjetja glede na (ne)nakazovanje dejavnosti ali kake druge lastnosti podjetja	DA	NE
4. primernost za registracijo	DA	NE

COMETOURS [kámurts]

1. primernost besede za ime podjetja glede na pisno-izgovorno različnost	DA	NE
2. primernost besede za ime podjetja glede na slušno (izgovorno) podobo	DA	NE
3. primernost besede za ime podjetja glede na (ne)nakazovanje dejavnosti ali kake druge lastnosti podjetja	DA	NE
4. primernost za registracijo	DA	NE

Taka je struktura vprašalnika še za nadaljnja imena: INTERLINE, MEDEX, SEAWAY, TECTUM, TILIA, TRUEBAR, TILIA, UNITIME, YAMČICA.

4.4 Analiza izpolnjenih vprašalnikov

Vsi anketirani eksperti so v predvidenih štirinajstih dneh vrnili izpolnjene vprašalnike. Zaradi ne povsem doslednega upoštevanja zgolj binarnega načina presoje vseh štirih spremenljivk pri vseh enajstih analiziranih tujejezičnih imenih v dveh izpolnjenih vprašalnikih teh dveh nisem mogla vključiti v izbrano statistično obravnavo; so pa taki

odgovori kljub temu pomemben podatek, saj poleg posebej zanimivih opisnih mnenj tistih anketiranih ekspertov, ki so morda kljub pomislekom povsem dosledno upoštevali navodilo za binarno ocenjevanje in s tem omogočili statistično analizo po izbrani metodi, očitno pričajo o težavnosti takšnega ocenjevanja in s tem posredno o težavnosti registracijske problematike tujejezičnih imen slovenskih podjetij. – Zaradi omenjenega odstopanja pri izpolnjevanju vprašalnikov je od razdeljenih sedemnajstih vprašalnikov v statistično analizo po izbrani metodi tako vključeno 15 izpolnjenih vprašalnikov. – Pilotska statistična analiza odnosa do tujejezičnih imen slovenskih podjetij je torej opravljena na vzorcu 15 anketiranih ekspertov. Poudarek *pilotske* raziskave že po definiciji namreč ni na velikosti in reprezentativnosti vzorca, pač pa na poskusu ugotoviti, kaj takšna analiza lahko pokaže, in na odgovoru na vprašanje, ali je tipologija statističnih rezultatov izbrane metode uporabna za raziskovalno problematiko, v našem primeru za raziskavo odnosa do tujejezičnih imen slovenskih podjetij.

4.4.1 Preglednica odnosa posameznih anketiranih ekspertov do določenega imena

	ADVOCONSULT [advokonsalt]	BIOWAY [biovej]	COMETOURS [kámturns]	INTERLINE [interlajn]	MEDEX [medéks]	SEAWAY [šivej]	TECTUM [táktum]	TILJA [tilija]	TRUE-BAR [trubar]	UNITIME [únitajm]	YAMČICA [jámnčica]
	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234	ssss 1234
EKSPERTI											
1.OSEBA	0000	0000	0000	0000	0111	0000	0111	1111	0000	0000	0000
2.OSEBA	0000	0000	0000	1111	1111	0111	0000	1100	0000	1000	0000
3.OSEBA	0000	0000	0000	0000	1111	0000	0000	0000	0000	0000	0110
4.OSEBA	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000
5.OSEBA	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0100	0110	0000	0000
6.OSEBA	0010	0100	0110	0000	0111	0010	0100	0100	0100	0000	0101
7.OSEBA	0000	1110	0000	1100	1111	1100	1100	1100	1111	0000	1111
8.OSEBA	0001	1111	0001	1111	1111	1111	0001	1111	1111	1111	0001
9.OSEBA	0010	0010	0010	0000	1111	0010	0000	1101	0000	0000	0100
10.OSEBA	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000
11.OSEBA	0010	0100	0000	0100	1100	0110	1111	1111	0000	0100	1100
12.OSEBA	1100	0000	0000	1111	1100	1110	1100	1100	0000	1000	0000
13.OSEBA	0000	0000	0000	0000	1111	1111	1100	1101	0100	1000	0100
14.OSEBA	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000
15.OSEBA	1111	0110	0110	0000	1111	0110	1111	1101	0100	0100	1111

Interpretacija: Negativni odgovor iz vprašalnika (NE) je v preglednici 0, pozitiven odgovor (DA) je 1. Torej: 0 – ni primeren; 1 – je primeren.

Kot je razvidno, vodoravna smer predstavlja odnos posameznega anketiranega eksperta do obravnavanega imena oz. do vsake od njegovih štirih opazovanih spremenljivk. Npr.: 1. oseba je kar 8 od 11 imen v vseh štirih spremenljivkah ocenila za neprimerna, 3 imena v treh spremenljivkah za primerna in le 1 ime (Tilia) za primerno v vseh opazovanih spremenljivkah. Še en primer: 8. oseba je glede na četrto spremenljivko (sp4 — primernost za registracijo) ocenila za primerna vsa obravnavana imena, glede na prve tri spremenljivke je tri imena od vseh presodila za neprimerna, ostalih osem imen pa je ocenila za primerna tudi glede na prve tri spremenljivke. – S tema dvema primeroma želim poudariti podatke iz preglednice v

tem smislu, kako različen je tudi v tako majhnem vzorcu odnos anketiranih do registracije in siceršnjih lastnosti (tujejezičnih) imen slovenskih podjetij.

4.4.2 Preglednica skupnih rezultatov (sešteto po ekspertih) za vsako ime oz. za vsako njegovo spremenljivko

	SP1	SP2	SP3	SP4
1 ADVOCONSULT	2	2	4	2
2 BIOWAY	2	5	4	1
3 COMETOURS	0	2	3	1
4 INTERLINE	4	5	3	3
5 MEDEX	9	11	9	9
6 SEAWAY	4	7	8	3
7 TECTUM	5	7	3	4
8 TILIA	9	11	3	6
9 TRUEBAR	2	6	3	2
10 UNITIME	4	5	1	1
11 YAMČICA	3	7	3	4

Interpretacija: Podatki v tej preglednici kažejo število pozitivnih odgovorov vseh 15 anketiranih za vsako opazovano spremenljivko obravnavanega imena. Npr.: Glede na 1. spremenljivko (sp1 — pisno-izgovorna različnost) so ime Seaway kljub precejšnji pisno-izgovorni razliki ocenili za primerno 4 anketirani, imeni Medex, Tilia pa je ocenilo za primerno 9 anketiranih. Glede na 4. spremenljivko (sp4 — primernost za registracijo) je ime Medex je pozitivno ocenilo 9 od 15 anketiranih, ime Tilia je glede na to spremenljivko ocenilo pozitivno 6 anketiranih, ime Tectum in Yamčica 4 anketirani, imena Bioway, Cometours, Unitime pa je glede na to spremenljivko ocenil za primerno le 1 anketirani (seveda ne nujno isti; odnos posameznega anketiranega eksperta do vsake spremenljivke posameznega imena kaže preglednica v točki 4.4.1). Preglednica po spremenljivkah pokaže tudi, da ekstremnih stanj skoraj ni.

Npr.: Med opazovanimi imeni glede na sp2, sp3, sp4 ni takega, ki bi ga ocenilo za primernega vseh 15 anketiranih ekspertov, ni pa tudi takega, ki bi ga vseh 15 anketiranih ekspertov ocenilo glede na vsako od teh spremenljivk za neprimernega. Ekstremna ocena je le pri sp1 (– pisno-izgovorna različnost): dobilo jo je ime Cometours – vseh 15 anketiranih ga je glede na to spremenljivko ocenilo za neprimernega (kljub temu pa ga je 1 anketirani ekspert štel za primernega za registracijo (sp4)).

4.4.3 Računanje podobnosti med enotami

Na podlagi preglednice skupnih rezultatov (sešteto po ekspertih) za vsako ime oz. za vsako njegovo spremenljivko (gl. preglednico v t. 4.4.2) imena razvrstimo v skupine.

Pri razvrščanju v skupine gre zato, da tvorimo skupine, ki jih sestavljajo kar se da podobne enote (torej podobna imena – seveda podobna glede na odnos anketiranih).

V skupine razvrščamo glede na mere podobnosti. Mere podobnosti⁸ pa po zaporednih korakih lahko izračunamo po formuli za evklidske razdalje:

$$d(X, Y) = \sqrt{\sum_{i=1}^m |x_i - y_i|^2} ;$$

pri tem sta X, Y oznaki za enoto (v našem primeru ime podjetja), x, y pomenita spremenljivke, m pa število spremenljivk. – Npr.: prvi par iz zgornje preglednice, torej imeni Advoconsult in Bioway:

$$d(1, 2) = \sqrt{(2-2)^2 + (2-5)^2 + (4-4)^2 + (2-1)^2} = \sqrt{10} = 3.1623.$$

Na podlagi takšnega postopka dobimo matriko evklidskih razdalj. Kot je razvidno iz matrike, je številka 3.1623 navedena kot razdalja med imenoma Advoconsult in Bioway.

Matrika evklidskih razdalj med enotami (= imeni)

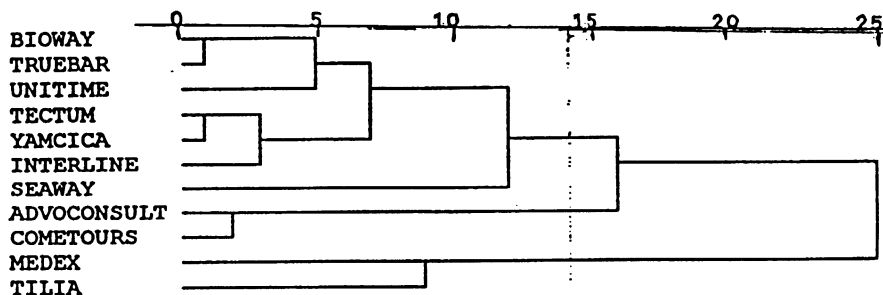
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	3.1623									
3	2.4495	3.7417								
4	3.8730	3.0000	5.3852							
5	14.2829	13.1909	16.1864	11.5326						
6	6.7823	5.2915	8.3666	5.3852	8.8318					
7	6.2450	4.7958	7.6811	2.4495	9.6437	5.1962				
8	12.1244	10.5357	13.6748	8.3666	6.7082	8.6603	6.0000			
9	4.1231	1.7321	4.5836	2.4495	12.6095	5.5678	3.7417	9.4868		
10	4.7958	3.6056	5.3852	2.8284	13.7477	7.5498	4.2426	9.4868	3.1623	
11	5.5678	3.8730	6.5574	2.4495	10.6301	5.1962	2.0000	7.2833	2.4495	4.2426

Interpretacija: Najvišja številka v matriki kaže na največjo različnost; npr. 16.1864 pove, da sta najbolj različni (tj. najbolj različno ocenjeni glede na seštevek po ekspertih) imeni 5 in 3 (Medex in Cometours). Najnižja številka v matriki kaže na največjo podobnost; npr.: 1.7321 pove, da sta najbolj podobni (tj. najbolj podobno ocenjeni glede na seštevek po ekspertih) imeni 9 in 2 (Truebar in Bioway). Z nizko vrednostjo evklidske razdalje (2.0000) kažeta na veliko podobnost glede odnosa ekspertov do njiju tudi imeni 11 in 7 (Yamčica in Tectum). –Tako lahko v matriki evklidskih razdalj v razponu od najnižje do najvišje številske vrednosti opazujemo skrajno podobnost, skrajno različnost in seveda vmesne stopnje med pari imen.

4.4.4 Uporaba ustrezne metode za razvrščanje v skupine – dendrogram po Wardovi metodi

Na podlagi matrike evklidskih razdalj izdelamo dendrogram (tj. derivacijsko drevo), ki nam z nivoji združevanja (»dolžino vej«) razkrije skupine. Znotraj ene skupine so podobne enote, tj. seveda podobne glede na odnos (v našem primeru ocene glede na štiri spremenljivke) anketiranih ekspertov (interna kohezivnost). Posamezne skupine pa so med seboj bolj ali manj različne (eksterna izolacija). V tem je pač smisel razvrščanja v skupine po podobnosti.

⁸ Prim. Anuška Ferligoj, Razvrščanje v skupine, str. 34.

Interpretacija: Na nižjem nivoju se imeni združita, tem bolj sta si podobni; npr.: Bioway in Truebar (2, 9). Če primerjamo dendrogram z matriko evklidskih razdalj, se seveda pokaže njuna nujna usklajenost: stanje največje podobnosti, ki je v dendrogramu grafično prikazano z združevanjem enot na najnižjem nivoju, se v matriki evklidskih razdalj pokaže z najnižjo številčno vrednostjo (1.7321); tako stanje predhodno napoveduje že osnovna preglednica skupnih rezultatov (seštetu po ekspertih) za vsako ime oz. za vsako njegovo spremenljivko (t. 4.4.2): Za Bioway, Truebar (2, 9) – sp1: 2, 2; sp2: 5, 6; sp3: 4, 3; sp4: 1, 2. Skratka: pri vseh štirih spremenljivkah so razlike minimalne. – Na najvišjem nivoju drevesa pa se združita enoti Cometours, Medex (3, 5); ta najvišji nivo združevanja v dendrogramu je seveda posledica največje evklidske razdalje, razvidne iz matrike evklidskih razdalj (16.1864), vzrok za najvišjo stopnjo različnosti pa je razviden spet iz predhodne preglednice: za Cometours in Medex (3, 5) – sp1: 0, 9; sp2: 2, 11; sp3: 3, 9; sp4: 1, 9. Skratka: pri tem paru so pri vseh štirih spremenljivkah razlike zelo velike.

4.4.5 Določanje števila skupin

Dendrogram omogoča razvrščanje v skupine. – Na osnovi ordinalne lestvice od 0–25 sem se glede na dolžino «vej» odločila za rez pri vrednosti 14. S tem so se enote (imena) na dendrogramu razvrstila v tri skupine.

(V skladu z abecedno razvrstitvijo enot, ki se ujema s številskim zaporedjem 1–11 (Advoconsult — 1, Yamčica — 11) je v našem primeru tudi zapovrstnost skupin določena tako, da abecedno prvo ime uvede prvo skupino ipd.; s tem je pokazana določena formalna povezava s osnovno preglednico v točki 4.4.2, vendar je za razvrščanje v skupine zapovrstnost skupin povsem irelevantna.)

I. skupina združuje 2 enoti: Advoconsult (1), Cometours (3).

II. skupina združuje 7 enot: Bioway (2), Interline (4), Seaway (6), Tectum (7), Truebar (9), Unitime (10), Yamčica (11).

III. skupina združuje 2 enoti: Medex (5), Tilia (8).

4.5 Rezultati analize

Preglednica povprečij za vse tri skupine za vse štiri spremenljivke

	I. skupina	II. skupina	III. skupina
število enot	2	7	2
sp 1			
pis. -izg. razl.	$\bar{x}_1 = 1.000$	$\bar{x}_1 = 3.4286$	$\bar{x}_1 = 9.0000$
sp 2			
zvočna pod.	$\bar{x}_2 = 2.0000$	$\bar{x}_2 = 6.0000$	$\bar{x}_2 = 11.0000$
sp3			
nakazov. dejav.	$\bar{x}_3 = 3.5000$	$\bar{x}_3 = 3.5714$	$\bar{x}_3 = 6.0000$
sp 4			
primernost za registracijo	$\bar{x}_4 = 1.5000$	$\bar{x}_4 = 2.5714$	$\bar{x}_4 = 7.5000$

Interpretacija: Zgornja preglednica je pravzaprav povzetek preglednic v točkah 4.4.1, 4.4.2, 4.4.3, 4.4.4, 4.4.5.

Glede na dendrogram (narejen na osnovi matrike evklidskih razdalj, katere osnova so bili seštevki vseh petnajstih anketiranih ekspertov za štiri opazovane spremenljivke enajstih enot) so imena podjetij razporejena v 3 skupine.

Opis skupin:

I. skupina:

– Vsebuje 2 enoti (imeni Advoconsult, Cometours).

– Glede na sp1 je I. skupino v povprečju ($\bar{x}_{11} = 1.0000$) samo 1 od 15 anketiranih ocenil za primerno, glede na sp2 sta to skupino štela za primerno v povprečju ($\bar{x}_{21} = 2.0000$) 2 eksperta od vseh, glede na sp3 so šteli za primerno v povprečju ($\bar{x}_{31} = 3.5000$) 3.5 ekspertov od 15.

To pomeni, da se imena v tej skupini ekspertom po nobeni od štirih lastnosti ne zdijo primerna, jih ne priporočajo, saj je iz tega izračunano povprečje pozitivnih mnenj ekspertov zelo nizko (največ 23.33 % pri sp3, pri sp4 pa 10 %).

II. skupina:

– Vsebuje 7 enot (imena Bioway, Truebar, Unitime, Tectum, Yamčica, Interline, Seaway).

– Ta skupina je glede na izrazitost povprečij za vse štiri spremenljivke nekje vmes med I. in III. skupino. Najvišje povprečje pozitivnih ocen doseže pri sp2 ($\bar{x}_{211} = 6.0000$, kar da 40 %), najnižje v svoji skupini pa pri sp4 ($\bar{x}_{411} = 2.5714$, kar da 17.14 %; to pomeni: le 17.14 % anketiranim ekspertom se imena iz te skupine zdijo primerna za registracijo).

III. skupina:

– Vsebuje 2 enoti (imeni Medex in Tilia).

– To skupino v povprečjih za vse štiri spremenljivke priporoča največ anketiranih, kar je razvidno iz preglednice. (Npr.: $\bar{x}_{1111} = 9.0000$, kar je 60 %, $\bar{x}_{4111} = 7.50000$, kar da 50 %.)

Opazovanje stopnje podobnosti med imeni, uvrščenimi v isto skupino nam omogoča primerjava povprečij v tej preglednici z matriko evklidskih razdalj in dendrogramom. Podobnost je lahko sorazmerno velika ali pa majhna, kar kaže na to, da bi bilo dendrogram tehtno, vendar ne nujno (nujno pa ni, ker je dendrogram monoton, s čimer je zadoščeno temeljni zahtevi dendrograma) razrezati na več vej.

Npr.: Opazujemo enoti 6 in 7 (imeni Seaway in Tectum) iz II. skupine:

Ime Seaway se najbolj razlikuje od ostalih imen v tej skupini, kar grafično pokaže dendrogram: ime Seaway se združi v drugo skupino na zelo visokem nivoju, in sicer pri vrednosti 12 na ordinalni osi, medtem ko se je Tectum združil že pri njeni vrednosti 3. Stopnjo različnosti oz. podobnosti med imenoma Seaway in Tectum pokaže tudi matrika evklidskih razdalj: 5.1962.

Še primer za *izrazito podobnost* znotraj skupine:

Opazujemo III. skupino, in sicer enoti 2 in 9 (imeni Bioway, Truebar). Dendrogram pokaže, da se združita že na nivoju 1.2 ordinalne osi, matrika evklidskih razdalj pokaže, da je razdalja med njima najnižje številске vrednosti v celi matriki (1.7321), preglednica povprečij v t. 4.4.2 pa kaže osnovo, na podlagi katere je prišlo do tako izrazite podobnosti med enotama: anketirani eksperti so imeni 2 (Bioway) in 9 (Truebar) v vseh štirih spremenljivkah (po katerih so določili ime kot celoto) ocenili zelo podobno: glede na sp1 sta obe imeni presodila za primerni 2 eksperta, glede na sp2 je ime Bioway presodilo za primerno 5 ekspertov, ime Truebar pa 6 ekspertov, glede na sp3 so Bioway presodili za primerno 4, Truebar pa 3 eksperti, glede na sp4 pa je ime Bioway ocenil za primerno 1 ekspert, ime Truebar pa 2 eksperta (od seveda vseh 15). Gre torej največ za razliko 1, kar je seveda pri možni razliki 15 res minimalno. Vse to se odraža v matriki podobnosti, v dendrogramu in nato seveda v razvrstitvi v isto skupino.

Tabela povprečij v t. 4.5 *nakaže tudi korelacijo* med spremenljivkami. Zanimivo je skozi ta povprečja opazovati korelacijo med npr. sp4 (primernost za registracijo) in ostalimi tremi.

Za I. skupino (Advoconsult, Cometours) je povprečje ekspertov, ki podpirajo ime glede na prve tri spremenljivke, nizko ($\bar{x}_{11} = 1.0000$, $\bar{x}_{21} = 2.0000$, $\bar{x}_{31} = 3.5000$); tudi povprečje za sp4 (primernost za registracijo) je nizko ($\bar{x}_{41} = 1.5000$). S tem je nakazana soodvisnost, korelacija med sp4 in ostalimi spremenljivkami. – Nekaj podobnega je v III. skupini (Medex, Tilia): povprečje ekspertov, ki podpirajo imena v tej skupini, je sorazmerno visoko ($\bar{x}_{1111} = 9.0000$, $\bar{x}_{3111} = 11.0000$, $\bar{x}_{3111} = 6.0000$) in tudi primernost za registracijo je v povprečju ocenjena kar dobro ($\bar{x}_{4111} = 7.5000$), vsaj v primerjavi s I. skupino (kjer je $\bar{x}_{41} = 1.5000$) in tudi II. skupino (kjer je $\bar{x}_{411} = 2.5714$). – Najbolj deviantna v smislu korelacije med sp4 (primernost za registracijo) in ostalimi tremi spremenljivkami je II. skupina. Prve tri spremenljivke imajo višje povprečje ekspertov, ki so šteli imena v tej skupini za primerna, pri zadnji spremenljivki, sp4, pa je povprečje najnižje, kar pomeni, da so primernost za registracijo ocenjevali bolj rigorozno kot ostale lastnosti. Ta skupina je edina med

tremi skupinami, pri kateri je povprečje za sp4 najnižje v primerjavi s povprečji za druge spremenljivke. (Glede na to, da ta skupina zajema kar 7 od 11 imen, pa bi bilo verjetno dobro to skupino tudi glede na dendrogram še podrobneje obdelati.)

4.6 Ocena dobljene rešitve

Svoj pogled na rezultate pilotske statistične analize bi lahko povzela v dve točki.

1. V določenem smislu je analiza potrdila moja pričakovanja. Npr.:

a) Pisno-izgovorna različnost se je pokazala za motečo lastnost: motečnost je premosorazmerna s stopnjo tujejezičnosti imena, tj. s številom in tipiko »neslovenskih« mest v tujejezičnem imenu slovenskega podjetja. Tako se je pokazalo pri imenu Cometours, ki ga glede na sp1 (pisno-izgovorna različnost) nihče od 15 ekspertov ni ocenil za primernega.

b) Primernost za registracijo je edina spremenljivka, ki implicira povsem formalno odločitveno pomembnost, odgovornost. Zato sem pričakovala, da bodo anketirani eksperti kljub morebitni »popustljivosti« pri prvih treh spremenljivkah (pisno-izgovorna različnost, zvočna podoba, nakazovanje dejavnosti), ki so bolj podvržene ocenjevanju glede na znanje, poznavanje oz. jezikovni občutek, okus, pri tej spremenljivki (sp4) strožji. In res: Kar tri imena (Bioway, Cometours, Unitime) je le 1 anketirani ekspert od 15 ocenil kot primerno za registracijo.

2. Na nekaterih mestih pa so me rezultati analize presenetili. Npr.:

a) Skupaj v eno skupino sta prišli imeni Advoconsult in Cometours. Stopnja evklidske razdalje med njima je nizka (2.4495), kar kaže na veliko podobnost v oceni vseh 15 anketiranih ekspertov teh dveh imen v vseh njihovih štirih spremenljivkah. Glede na izrazito pisno-izgovorno razliko pri imenu Cometours [kámurs] in skorajšnja odsotnost pisno-izgovorne različnosti pri imenu Advoconsult [ádvokonzalt] ter zlasti glede na dejstvo, da besedotvorne sestavine imena Advoconsult poznamo kot že kar udomačene »tujke« v slovenskem občnem besedju (advo- npr. v besedi advokat 'odvetnik', consult npr. v besedi konzultacija 'strokovni pogovor, posvet'), združitev imen Advoconsult in Cometours v eno skupino na videz preseneča. Je pa odraz dejstva, da ju je vseh 15 anketiranih v vseh štirih spremenljivkah ocenilo zelo podobno (gl. preglednico v t. 4.4.2): sp1 – 2, 0; sp2 – 2, 2; sp3 – 4, 3; sp4 – 2, 1. Resda je ime Cometours glede na sp1 (pisno-izgovorna različnost) pristalo na ekstremno nizkem položaju (nihče od 15 ekspertov ga ni ocenil za primerno), vendar to dejstvo v sklopu ostalih očitno ni tako bistveno, da bi ime Cometours ne bilo skupaj z imenom Advoconsult v isti skupini. Dendrogram celo pokaže, da se imeni združita v skupino na zelo nizkem nivoju – 1.2 glede na ordinalno lestvico od 0—25.

b) Skozi rezultate analize se kaže tudi *zelo različen načelen odnos posameznih anketiranih ekspertov* do poslovnoimenske problematike. (Svoj načelni odnos je nekaj anketiranih ekspertov na lastno željo tudi besedno opisalo v dodatni pripombi – kar je zelo dragocen podatek.)

Glede na to, da so anketirani opazovali 11 enot s po 4 spremenljivkami, je možen maksimalni seštevek 44. Do tega ne pride v nobenem primeru. (Prim. preglednica v t. 4.4.1.) Kažejo pa se zelo različna stališča: od skrajno odklonilnega

odnosa do tujejezičnih imen slovenskih podjetij do sorazmerno zelo tolerantnega. Dejansko stanje (po seštevkah za posamezno osebo (anketiranega eksperta) je:

– pri 3 anketiranih ekspertih: seštevek 0 (od možnega 44); torej:

vsa tujejezična imena so glede na vse štiri spremenljivke ocenili kot neprimerna;

– pri 1 anketiranem ekspertu: seštevek 31 (od možnega 44); ta seštevek je med vsemi največji;

– ostali anketirani eksperti kažejo med tema skrajnima možnostma različno stopnjo tolerance do tujejezičnih imen slovenskih podjetij; kot je opaziti v preglednici, je stopnja tolerance odvisna od stopnje tujejezičnih ptez v imenu.

Pri tem izstopa (in po vsej verjetnosti kaže na zelo toleranten odnos do registracije imen podjetij sploh) anketirani ekspert, katerega seštevek je največji (31), ne pa optimalno možni (44), vendar je vsa imena glede na četrto spremenljivko (sp4 – primernost za registracijo) ocenil z 1 (torej za primerno), kar v seštevkah da 11 od njegovega skupnega seštevka 31.

Analiza je pokazala tudi določeno rigoroznost, saj je ime Medex (ime z minimalno stopnjo zunanje tujejezičnosti – le črka x) po sp4 (primernost za registracijo) ocenilo za negativno, torej kot neprimerno za registracijo, kar 6 anketiranih ekspertov od 15, kar me je presenetilo.

c) Pri oceni dobljenih rezultatov oz. analizi se je pokazalo, da bi bilo verjetno potrebno II. skupino, ki zdaj vsebuje kar 7 od 11 enot zaradi precejšnje razlike, ki se znotraj te skupine odraža tudi na dendrogramu, podrobneje statistično analizirati.

4 Sklep

Kot je povedano že v enoti 1 oz. podenoti 1.1.3.2.1, je pričujoča pilotska raziskava poskus in preizkus uporabe statistike pri raziskovanju odnosa slovenskih govorcev do tujejezičnih imen slovenskih podjetij.

Ker je vzorec objektov (15 anketiranih ekspertov) ter tudi enot (11 tujejezičnih imen slovenskih podjetij) in njihovih spremenljivk (4) majhen, rezultati te pilotske raziskave nimajo širše, objektivne vrednosti. Ob majhnosti obsega analize in s tem posledično primerne skromnosti rezultatov je njena zanimiva posebnost v mikrostrukturi objektov: *Celoten, sicer majhen populacijski vzorec anketiranih ekspertov (sodelovali so doktorji jezikoslovnih, humanističnih in drugih družboslovnih ter naravoslovnih znanosti) izhaja iz zaokrožene skupnosti: vsi anketirani eksperti so namreč sodelavci ene ustanove – ZRC SAZU.*

Zaželeno splošnejšo veljavnost statističnih rezultatov, ki je pilotska raziskava že po svoji naravi ne more dati, bi dosegli s širšo javnomnenjsko raziskavo, ki bi vključila več enot (tj. več tujejezičnih imen slovenskih podjetij), zlasti pa več objektov (tj. anketiranih iz generacijsko, izobrazbeno in geografskonaselitveno različnih skupin).

Širša statistična obravnava, ki bi bila obenem tudi strokovno interdisciplinarno zasnovana, bi bila seveda koristna, uporabna pri oblikovanju meril za registracijo tujejezičnih imen slovenskih podjetij. (Seveda to velja le v primeru, če stroka želi,

vsaj do določene mere, upoštevati konsenz slovenskih govorcev. Pri avtoritativnem, »teoretično« strokovnem pristopu je javnomnenjski rezultat seveda nepotreben.)

Ne glede na morebitno neposredno uporabnost širše statistične javnomnenjske analize o odnosu do tujejezičnih imen slovenskih podjetij pri oblikovanju registracijskih meril pa bi bila taka interdisciplinarna statistična raziskava zanimiva za področje *sodobne sociolingvistike*, saj bi pokazala odnos širše slovenske javnosti do žive jezikovnokulturne problematike na tako specifičnem jezikovnem področju, kot so imena slovenskih podjetij.

Menim, da je v nalogi prikazana pilotska raziskava kljub vsem svojim zamejitvam, zlasti v smislu majhnosti vzorca, ki posledično pripelje do nujnosti relativnega vrednotenja statističnih rezultatov, zadostila svojemu osnovnemu namenu: *pokazala je eno od možnih metod (postopek, analizo in interpretacijo) pri statistični analizi odnosa do tujejezičnih imen slovenskih podjetij.*

Ta pilotska raziskava, ki povezuje jezikovno gradivo in statistične metodološke možnosti, je bila zame zanimivo drobno raziskovalno delo, ki mi je poleg predstavljene statistične analize na osnovi pregleda vseh izpolnjenih vprašalnikov (od odgovorov na binarno zastavljena vprašanja do pripisanih mnenj in različnih pripomb) odprlo pot za razmislek v več smereh in s tem razširilo moje jezikoslovno vedenje.

Viri in literatura

- FERLIGOJ, Anuška, *Razvrščanje v skupine – teorija in uporaba v družboslovju*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 1989.
- GLOŽANČEV, Alenka, *Enobesedna imena slovenskih podjetij*, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana, 1991.
- GLOŽANČEV, Alenka, *Enobesedna imena novejših, zasebnih podjetij v delu Ljubljane, Jezikoslovni zapiski 1*, 1991, str. 87–98.
- Izpolnjeni vprašalniki o odnosu do tujejezičnih imen slovenskih podjetij*, Eksperti (17 doktorjev znanosti) z ZRC SAZU, Ljubljana, maj 1996.
- SPLICHAL, Slavko, *Analiza besedil, Statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah*, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1990.
- SUPEK, Rudi, *Ispitivanje javnog mnijenja*, Zagreb, 1968.

An Experimental Presentation of the Attitude towards Foreign Names of Slovene Companies through Statistical Analysis

The first section of this interdisciplinary study (Recognition and Formulation of the Issue) outlines the linguistic and cultural issues, relevant to foreign names of Slovene companies, and consequently the necessity to set the standards in registration of company names. The author's opinion is that foreign names of Slovene companies

should be delimited, although she is aware of the specific nature of such names in the fields of trademarks and advertising. Reasonable – but not authoritative – legal regulations governing this field are doubtlessly needed. The legal regulations should reflect the opinions of field specialists and, to a certain extent, the consensus of the native speakers of Slovene. To find the consensual solution in this issue public-opinion polling should be carried out.

This pilot study presents one of the possible ways in which statistical analysis can be used in dealing with the above issues. By definition, pilot studies are not intended to provide exact results, but rather to test the method of analysis. This study is made on a small sample: 15 interviewed field specialists (standard: PhD = objects), 11 foreign names of Slovene companies (Advoconsult, Bioway, Cometours, Interline, Medex, Seaway, Tectum, Tilia, Truebar, Unitime, Yamčica = units), and 4 variables, analysed on the principle of dichotomy. The core part of this study is the Analysis of questionnaires, with the following sections: The attitude of field specialists towards specific names, Table of results (the summary of answers for each name or variable), Calculation of similarity among the units (the matrix of Euclidean distances), Dendrogram (based on Ward's method), Table of mean values for all specified groups, with all four variables. In each section the answers are analysed and results evaluated.

At the end, the author points out that results of her pilot study have only relative value, since they are based on a rather small sample. Nevertheless, the standards for legislative regulations should reflect the results of sociolinguistic and other related pilot studies.

Vzorčni prikaz obsežnejših sopomenskih skupin iz Pleteršnikovega slovarja

Jožica Narat

V članku so predstavljene štiri obsežnejše sopomenske skupine (pomlad, netopir, kljub, zapenec/zaponec) iz Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja, popolnjene s pomočjo Cigaletovega nemško-slovenskega in Bezlajevega etimološkega slovarja ter s kontrolnim pregledom celotnega Pleteršnika.

The article presents four larger synonym-strings (pomlad, netopir, kljub, zapenec/zaponec) in Pleteršnik's Dictionary. Cigale's German-Slovene Dictionary and Bezlaj's Etymological Dictionary, as well as the control check of the entire Pleteršnik's Dictionary, provide complementary information on these synonym-strings.

I V dvojezičnem slovarju dobimo podatke o sopomenskosti iztočnic praviloma s pomočjo njihovih tujejezičnih ustreznic, identičnih ali medsebojno sopomenskih, Pleteršnikov slovar¹ pa ima v svoji zasnovi tudi elemente enojezičnega slovarja²—zato se dajo sopomenke delno odkrivati s pomočjo slovaropisnih oznak =, *prim.*, *pogl.*, *nam.*, *tudi* in z oklepajem. Do določene mere so s temi oznakami ugotovljiva tudi notranja razmerja v posameznih sopomenskih skupinah. Pri razkrivanju le-teh so pomembne tudi oznake virov, zlasti krajevno ali časovno omejevalnih.

Slovenske sopomenke v Pleteršnikovem slovarju so bile sicer že predstavljene, vendar je bilo njihovo odkrivanje omejeno na pregled omenjenih slovaropisnih oznak, namenjenih zlasti za prikaz povezanosti med posameznimi besedami, zvezami oz. pomenskimi enotami.³ S tem pa se sopomenskih skupin ne da v celoti popolniti, saj je slovar slovensko-nemški in bi utemeljeno pričakovali, da bodo slovenske iztočnice pojasnjene z nemškimi ustreznici. Zlasti pri obrobni besedah s priporočljivejšim parom (ali z vidika narečja ali knjižnega jezika) nemških ustreznic ni, se pa včasih pojavljajo tudi za iztočnično slovensko sopomenko oz. za njeno slovaropisno razlago. Namen tega prispevka je, da bi se na osnovi popolnjenih vzorčnih sopomenskih

¹ Slovensko-nemški slovar, I. – II. Ljubljana 1894–95. Uredil M. Pleteršnik.

² I. Orel, Prvine enojezičnega slovaropisja v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju. V: Pleteršnikov slovensko-nemški slovar, 1998, str. 113–125.

³ J. Narat, Sopomenke v Pleteršnikovem slovarju. V: Pleteršnikov slovensko-nemški slovar, 1998, str. 55–77. Gl. tudi op. 2.

skupin pokazalo, do katere mere je sistemska vrednost besed oz. pomenskih enot v Pleteršniku razvidna iz (ne)izkazanosti nemških ustreznic.

2 Na sopomensko bogastvo Pleteršnikovega slovarja sem bila prvič opozorjena pred štirimi leti, ko je J. Müller pripravljal ponazarjalno gradivo iz slovarja za 'vrata' in 'peč' oz. njune dele ter ga urejenega po posameznih pomenskih enotah predstavil na stalni razstavi v Pleteršnikovi rojstni hiši v Pišecah.⁴ Tu obravnavane sopomenske skupine so vzorčne, vsaka s svojimi posebnostmi, čeprav so izbrane bolj ali manj slučajno. Morda bi kak dodaten primer razkril še kaj tipološko drugačnega, vendar so to predvidoma le nebistveni drobcji.

2.1 V Cigaletovem slovarju⁵ je pri iztočnici *der Frühling* navedenih 13 sopomenskih ustreznic, ki so le delno (deset) izkazane v Pleteršniku, pri tem pa je oznaka *Cig.* (= Cigale 1860) redka in nikoli edina. Sopomenke v Cigaletu – kakor si sledijo – so: *pomlad, spomlad, protiletje, mladletek, mladoletje, sprotlejje, vletje, bivaž, vigred, mlado leto, viležej, vesna, jaro*. V Pleteršniku pogrešamo Cigaletovo *sprotlejje* (ima pa varianti *sprotiletje in sprotoletje*), *vletje* in *jaro*⁶. Pri zadnjem je zanimivo, da pa najdemo v Pleteršniku njegovo bogato razvito besedno družino: *jar, prid., jarče; 1. jarček; jarčica 1), 2); 1. jarčič; 1. jaren; jarica 1); 1. jarina; 1. jariti se 2); jarovina; jaruše; jarušica*. Poleg omenjenih desetih sopomenk, najdenih s pomočjo Cigaleta, sem po bolj ali manj slučajnostnem ključu (neposredna bližina že odkritih sopomenk, zlasti na osnovi predvidenih glasovno-oblikoslovnih in besedotvornih variant, oz. posamezna, sicer redka slovaropisna opozorila) odkrila v Pleteršniku še naslednje: *blažji, mladletek, protiletje, protiletjiče* (označena kot manjšalna), *protuletje, sprotlejje, sprotoletje, valička, velička, vlička, vilaž, viležaj 2)* in *zmladlet*.

Brez lokacijske oz. avtorske oznake je v tej sopomenski skupini samo *pomlad* (*spomlad* ima dve oznaki: prvo ob naglasno posebni zvezi *na spōmlad*, drugo pa ob brezpredložni prislovno rabljeni besedi *spomlad* – kot pravilno navaja v oklepaju zvezo s predlogom *v spomlad, im Frühlinge*). Izmed vseh členov te skupine ima *pomlad* najkrajši slovarski sestavek, saj ima dodano samo nemško ustreznico *der Frühling*, kar vse kaže na njeno osrednje mesto in nevtralnost. Nemška ustreznica, skupaj z lokacijskimi in avtorskimi oznakami, je izkazana v naslednjih sedmih primerih: *protiletje, mladletek, mladoletje, mlado leto* (izjemoma *das Frühjahr*; ki je po Cigaletu 1860 kot sopomenka podrejena *der Frühling*, medtem ko Grimm opozarja

⁴ Najštevilnejše so v tem gradivu sopomenske skupine za pomene 'zapah' (40), 'isteje' (29), 'podboj' (19), 'kot pri peči' (19), 'tečaj' (14) in 'pokrov pri peči' (11).

⁵ [M. Cigale], Deutsch=slovenisches Wörterbuch, I. Laibach 1860, str. 556.

⁶ Beseda *jaro* v pomenu 'pomlad' je v Cigaletovem slovarju označena kot češka. Tudi *vesna* v tem pomenu po Cigaletu ni slovenska beseda (ima oznake *altsl., russ., böhm., poln.*), torej po njem ni nujno sopomenka. Po I. Orel »lahko nekatere sicer primerjalno navedene besede zaradi takratnega ali kasnejšega sprejema v slovensko besedno zakladnico pojmujejo kot izraze, ponujene v izposojajo« (gl. I. Orel Pogačnik, Slovensko besedje v nemško-slovenskem slovarju iz l. 1860. V: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 32 (1996), str. 37–51, zlasti 51. V Pleteršniku je navedena in označena kot novoknjižna.

na možno pomensko ločevanje med *das Frühjahr* 'začetek pomladi' in *der Frühling* 'pomlad v polnem razcvetu'⁷), *vesna* 2), *sprotiletje*, *blažji*; k temu dodana slovaropisna opozorila pa so prav tako v sedmih: *spomlad* (*prim. vzpomlad, pomlad*), *bivaž* (*morda nam. vilaž; prim. vigred in vilesti*), *vigred* (= *pomlad*), *vlička* (*adv. = vzpomladi; prim. velička*), *velička* (*prim. vlička, valička*), *blažji* (*prim. bivaž*), *viležaj* 2) (za nemško ustreznico je v oklepaju navedena glasovno-pisna varianta *viležej*). Nadaljnjih sedem primerov je brez nemške ustreznice, kot slovaropisno opozorilo pa se štirikrat pojavi enačaj (enkrat v kombinaciji s *prim.*): *mladletje* (= *mladoletje*), *protiletjek* (= *protiletje*), *vilaž* (= *pomlad; prim. vilažati*), *protuletje* (= *protiletje*), dalje dvakrat *pogl. : sprotoletje* (*pogl. sprotiletje*) in *valička* (*pogl. velička*) ter enkrat *tudi* v oklepaju: prislov *zmladleta = spomladi ... (tudi: zmladlet, m ...)*; vsi primeri imajo lokacijske oz. avtorske oznake.

Na *pomlad* kot osnovno sopomenko navaja opozorilo *prim.* pri iztočnici *spomlad* (skupaj z etimologizirano *vzpomlad*, medtem ko je pri *vlička* z enačajem označena njena prislovna oblika *vzpomladi* – zapisa z *vz-* v Pleteršniku nista izkazana kot iztočnici, torej sta opozorili izključno etimološke narave) in enačaj pri *vigred*. Glede na *bivaž* je nadrejena *vigred*, obe označeni kot koroški (prva izključno) in kot taki v medsebojnem odnosu pod-/nadrejene sopomenskosti; poleg *vigred* stoji za oznako *prim.* pri iztočnici *bivaž* še glagol *vilesti*, ki je v Pleteršniku izenačen z *izlesti*, in to v zvezi z osebkom sonce oz. mesec ('sonce / mesec vzide'), v slovarju pa je izkazan tudi njegov vidski par *vilažati*. Nemška ustreznica *im Frühling* je pri *bivaž* verjetno le zaradi skladijsko posebne zveze z *bivaža* v tem prislovnem pomenu. Na pomensko povezanost z glagolom *vilažati* oz. *vilesti* kaže tudi beseda *viležaj* v pomenu 'pomlad' (v oklepaju ima opozorilo na pisno varianto *viležej*) in s prvim pomenom 'der Aufgang der Sonne, des Mondes', prav tako pa tudi *vilaž* iz zadnje skupine. Pri *bivaž* se je Pleteršnik očitno spraševal o izvoru oz. pomenski motivaciji, na kar bi kazala pomisel *morda nam. vilaž*, vse to pa koroško *bivaž* postavlja v zadnji del sopomenske skupine *pomlad*. S *prim.* sta iz te skupine opremljeni še besedi *vlička* in *velička*: pri prvi je opozorilo na *velička*, pri drugi pa na *vlička* in *valička*. Informacije o normativnosti pri teh dveh primerih ne dobimo, nam jo pa ponuja tretji, tj. *valička* iz zadnje skupine, ki v nasprotju s svojima glasovno-pisnima variantama nima navedene nemške ustreznice, ampak ob avtorski znački samo *pogl. velička*, s čimer lahko torej obliko z *-e-* razumemo kot primernejšo in pogostejšo kot njeni dve soobliki. Kot skrajno obrobna sopomenka je v oklepaju in za oznako *tudi* naveden samostalniček moškega spola *zmladlet*. Slovarsko je neke vrste podiztočnica prislova *zmladleta*, ki je pomensko določen z nadrejeno sopomenko za enačajem (= *spomladi*), hkrati pa izrazno tudi sam nadrejen »pokvarjeni« vzhodnoštajerski *zmarleta*. Očitna je naslonitev na *mlado leto*, vendar Pleteršnik nanjo ne opozarja (gl. zgoraj opozorilo pri *vilaž*).

V skupini zadnjih šestih sopomenk prevladuje enačaj, ki kar trikrat opozarja na večjo besedotvorno ustreznost členov s svoje desne strani: gre za razliko v medponi

⁷ Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Vierten Bandes erste Abtheilung, forschel-gefolgsmann. Leipzig 1878, stolpci št. 293–298.

(*mlad(o)letje, protu/iletje*) oz. priponi (*protilet-ek/-je*). Pri *vilaž* z navedbo Cafovega in Miklošičevega vira ima enačaj s sopomenko *pomlad* enako vlogo kot pri *vigred* (gl. zgoraj) – je torej opozorilo na njeno lokalno omejenost v primerjavi s splošno razširjeno in nevtralnno sopomenko *pomlad*. Na *pomlad* kot nadrejeno sopomenko je z enačajem opozorjeno torej le v dveh primerih. Vse te sopomenke z desne strani enačaja ali oznake *pogl.* so kot iztočnice pojasnjene z nemško ustreznico *der Frühling*.

Za 'pomlad' je v Pleteršniku odkritih skupno 23 sopomenk. Od tega je v 13 primerih navedena tudi nemška ustreznica, in to kar sedemkrat brez dodatnih slovaropisnih opozoril, ki sicer nakazujejo razmerja med posameznimi sopomenkami; osnovna sopomenka *pomlad* je v skladu s pričakovanji brez navedb virov. Nadalje predstavlja šest primerov kombinirano rabo nemške ustreznice in slovaropisnih oznak, naslednjih šest pa je pomensko pojasnjenih samo s pomočjo slovaropisnih oznak. Zadnje tri sopomenke (v dveh primerih gre za soobliki) ne nastopajo kot iztočnice.

2.2 V Bezlajevem etimološkem slovarju⁸ je zapisanih kar 34 slovenskih sopomenk za *netopir*; od tega jih je 21 prekrivnih s Pleteršnikom. Njihovo številčnost utemeljuje Bezlaj s tabuističnim načinom izražanja. S paberkovalnim pregledom je bilo v Pleteršniku odkritih še 9 sopomenk, jih je pa gotovo še več. V dodatku (glede na Bezlaja) imata le *pirpogača* in *pirpogačica* nemško ustreznico, pri ostalih pa je pripadnost obravnavani sopomenski skupini razvidna iz uporabe enačajev in drugih slovaropisnih oznak. Na desni strani enačaja je navadno osrednji izraz *netopir*: *piročelj, pirožan, pirezelj* (z dodanim *prim. piroželj*), *topirka* (na prvem mestu je za enačajem *topir*, tj. besedotvorno opozorilo) in *pern-pogača* (z dodanim *prim. pirpogača*), le v enem primeru (*pirnpogačica*) je kot nadrejena zapisana za enačajem glasovno-pisna varianta *pirpogačica* (kot iztočnica ima dodano nemško ustreznico). Večja priporočljivost besede *pir(h)pogačica* je izražena z opozorilom *pogl.*, ki je dodano iztočnici *pilpogačica*, medtem ko ima *pirhpogačica* (edina od teh tvorbenih oz. glasovno-pisnih variant, ki jo najdemo v Cigaletovem slovarju iz l. 1860) za enačajem variantno obliko *pirpogačica*.⁹

V enajstih primerih je pokazatelj sopomenskosti med slovenskimi enotami skupna nemška ustreznica *die Fledermaus*, in sicer enkrat (*netopir*) v družbi z latinsko ustreznico *plecotus* v oklepaju, enkrat (*šišmiš*) ob še eni sopomenski nemški in eni latinski ustreznici (*die Speckmaus, vespertilio noctula*), dvakrat za slovensko sopomenko, postavljeno za enačaj (*škržabec = skrzabec, podlopir = netopir* – tu raba nemške ustreznice ni upravičena), kar sedemkrat pa sama z iztočnico (*skrzabec, pirač, mižkut, pomračnik, lilek 5*), *pirpogača* in *pirpogačica*). Enačaj se v obravnavani sopomenski skupini pojavi kar 20-krat: dvakrat (*podlopir, škržabec*) – kot že omenjeno

⁸ F. Bezlaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, II. Ljubljana 1982, str. 221.

⁹ Bezlaj navaja za *piročljek* in *pirpogača* z variantami le Miklošičevo domnevo, da je v prvem delu besede **perch-*, slovensko *prhati* 'frfotati', sam pa kot možnost vzporeja *pir-*, *per-* z *netopir*, vendar poudarja nejasnost etimologije (F. Bezlaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, III, Ljubljana, 1995, str. 39).

– je za sopomenkama *netopir* oz. *skržabec* nemška ustreznica, pri besedah *pirezelj* in *pern-pogača*, ki sta z enačajem povezani z nadrejeno sopomenko *netopir*, pa sta navedeni za oznako *prim.* njima neposredno nadrejeni sopomenki, ki sta pravzaprav obe njeni glasovni oz. besedotvorni varianti, to sta *piroželj* in *pirpogača* – prva ima kot iztočnica za enačajem navedeno osnovno sopomenko *netopir*, drugo pa pojasnjuje nemška ustreznica. Od 16 preostalih z enačajem označenih sopomenk iz te skupine jih ima na desni strani enačaja besedo *netopir* kar 13: *mračnik*, *ladoper*, *latopir*, *topir*, *dupir*, *vdopir*, *pirožljek*, *pirožaba*, *mrakulj*, *matopir*, *matofir*, *piroželj* in *pirožan*. Ena (*topirka*) ima za enačajem kar dve sopomenki: besedotvorno varianto *topir* in splošno znano *netopir*. V preostalih dveh primerih (*pirhpogačica*, *pirnpogačica*) je sopomenka za enačajem *pirpogačica*, ki je pravzaprav njuna priporočljivejša glasovno-pisna varianta, ki ima samo v iztočniški vlogi dodano nemško ustreznico.

V tej obsežni 30-členski sopomenski skupini se je pri večini odločil za pomensko pojasnilo z eno slovensko sopomenko, v glavnem z *netopir*, pri samo enajstih pa z nemško ustreznico (pri *šišmiš* celo za dve, v dveh primerih pa se pojavlja nemška ustreznica za domačo sopomenko v enačajski formuli). Razmerno je nemških ustreznic v tej sopomenski skupini manj kot pri *pomlad* – le malo več kot tretjina. Večina členov – izjema je seveda osnovna sopomenka brez dodanih virskih oznak pa tudi posamezne sopomenske enote z več navedenimi, po možnosti krajevno in časovno razvejanimi viri – je ožjenarečnih ali redkih (posamezni viri); posebna je večpomenska *šišmiš* s tremi (delno) različnimi latinskimi in štirimi nemškimi ustreznici, kjer ima navedena vsaj dva terminološka vira.

Pri odkrivanju kriterijev, po katerih se je odločal za rabo slovenske sopomenke, nemške ustreznice ali obeh hkrati, se žal pokaže njihova premajhna trdnost, včasih celo popolna odsotnost. Tako so npr. *skržabec*, *pirač*, *mižkut*, *pomračnik*, *lilek* 5) in *pirpogača* sicer pojasnjeni z nemško *die Fledermaus*, imajo pa vsi eno samo oznako vira, pretežno celo krajevno obrobno (Haloze, Solkan, Krn). Če postavimo ob njih sopomenke z leve strani enačajske formule, vidimo, da resda prevladujejo primeri z eno samo oznako vira (*ladoper*, *latopir*, *vdopir*, *pirožaba*, *mrakulj*, *piroželj*, *pirožan*, *pirnpogačica*, *pirezelj*, *topirka*, *pern-pogača*), ni pa to pravilo, saj ima npr. *topir* dodanih kar šest virskih oznak (*Mur.*, *Cig.*, *Jan.*, *Mik.*, *Škrinj.*, *Frey.(F.)*), *mračnik* 4) celo sedem (*Guts.*, *Jarn.*, *Jan.*, *C.*, *KrGora*, *Kor.*, *Savinska dol.*), *pirožljek* štiri (*Jan.*, *Mik.*, *vzhŠt.*, *ogr.-C.*), *matopir* tri (*Cig.*, *Mik.*, *jvzhŠt.*), prav tako tudi *matofir* (*Cig.*, *C.*, *Polj.*) in *pirhpogačica* (*Jan. Mik.*, *Dol.*), *dupir* pa dve (*Mur.*, *Mik.*). Pri slovarsko izenačenem paru *skržabec* = *skržabec* pa ima prva sopomenka navedene kar štiri vire: dva slovarska (*Murko*, *Cigale*), enega besedilnega (*Glasnik*) in enega zemljepisnega (*vzh. Štajerska*), medtem ko ima položajno in zato tudi sistemsko nadrejeni *skržabec* samo ožjo zemljepisno oznako (*Haloze*).

2.3 *Kljub* je besednovrstni homonim (prislov in predlog), *kljubemu* je prislov, v enem pomenu sopomenski s *kljub* in razložen z dvema nemškima ustreznicama, od katerih je samo prva ('zum Trotz') navedena pri *kljub*; pri *kljubu* sta navedeni prav ti

dve nemški ustreznici ('zum Trotz' in 'zum Possen'). V to sopomensko skupino spadajo še naslednji primeri: *kljubaj* (na *kljubaj*), *kljubest* (od *kljubesti*), *kljubet* (h *kljubeti*), *kljubice* (= *kljubu*). Samo zadnji primer se ne pojavlja kot sestavina frazema in edino ta nakazuje svojo včlenjenost v obravnavano sopomensko skupino z enačajem, medtem ko imajo ostali le skupno nemško ustreznico.

Vkljub je prav tako besednovrstni homonim (podatek o tem – prislov in predlog – je naveden skupaj in takoj za iztočnico, je pa pri njem drugačna slovaropisna ureditev kot pri *kljub*, kjer je besednovrstna različnost ponazorjena z rimskimi številkami. Pri *kljub* je navedena tudi podrejena oblika v *kljub*, ni pa pri *vkľjub*. Ta v *kljub* je pač isti tip kot navedeni na *kljubaj*, od *kljubesti*, h *kljubeti*. *Kľjub* in *vkľjub* sta v medsebojnem sopomenskem odnosu kot prislova in predloga. Ostali izrazi so sopomenke samo s prvim, tj. prislovnim homonimom v pomenu 'zum Trotz'. Pri *navkľjub* ni nobene oznake, je samo nemška ustreznica, enako pri drugih predložnih samostalniških zvezah v prislovni rabi; osrednji izraz tu torej ni eksplicitno izražen.

Največ podatkov o sopomenskosti dobimo pri *kljub*, morda zato ker je oblikovno osnovna sopomenka. Pri njej (kot vezniku) dobimo frekvenčno obvestilo, ki se glasi *tudi*: v *kljub* (*vkľjub*), na koncu slovarskega sestavka pa je izkazana povezanost s *kljubu* (*prim. kljubu*), kjer najdemo etimološko opozorilo: *zu Liebe*. Pri *kljubu* so zapisane še druge variantne oblike: na *kljubu* (na *kljubo*), h *kljubu* (= *kljubu*). Manjka sicer normiranost, povedal pa je etimološko najbližjo obliko *kljubu*. Sopomensko najbolj povezani sta *kljub* in *kljubu*.

Pri *kljubu* je navedenih več slovarskih, krajevnih in avtorskih virskih oznak, pri *kljub* pa je kot vir naveden samo Cigale, in to pri frazemu *kljub delati komu*, kar je za enačajem razloženo z enočlensko sopomenko *kljubovati*. Razvrstitev kazalk je po etimološki osnovi, ne po vrednostni. Primarno Pleteršnik verjetno ni imel sopomensko razvrščevalnega cilja. V sodobni slovenščini *kljub* v prislovni rabi ni ohranjen, ampak samo v predložni in vezniški.¹⁰ Prislovna raba se je ohranila pri *navkľjub*, kjer sta homonima posebni iztočnici.

2.4 Bistveno manjša uporaba slovaropisnih oznak je značilna za številčno močno sopomensko skupino *zaponec/zapenec*. Z njihovo šestkratno uporabo se razkrivata samo dve uporabnostno nadrejeni sopomenki (*zaponek* = *zaponec*; *kopčice* = *baba in dedec*,¹¹ *die Hefstel*); pri *pripona 1*) je pred nemško ustreznico *Hefstel*, ki jo (edino) imajo tudi *zaponec*, *zaponica*, *zaponka*, *zapenec*, *zopenja*, *zopenka*, *zopentlja*, navedena za enačajem razlaga: = *to*, s čimer se kaj *pripenja*. Razlaga podeljuje členu *pripona 1*) v sopomenskem nizu *Hefstel* sicer posebno veljavo, vendar ne takšno, da bi bil uporabljen pri kaki drugi sopomenki na desni, nadredni strani sopomenske

¹⁰ Slovar slovenskega knjižnega jezika, II. Ljubljana 1975, str. 339.

¹¹ Pri *dedec 6*) je navedena nemška ustreznica *der Hefstelhaken*, medtem ko znotraj slovarskega sestavka *babica* druge sestavine, tj. *das Hefstelöhr*, ni, je pa pri *baba 12*). To kaže na določeno stopnjo slovaropisne neuskkljenosti v Pleteršniku.

enačbe. Glasovno-pisne variante pri *poglica* (prim. *ponglica*), *zapentlja* (v oklepaju *zopenklja*) in *pripenjec* (v oklepaju variantno obrazilo *-nec*) pa se ne pojavljajo kot iztočnice, so torej uporabnostno obrobne. Enačajska formula mu v tej sopomenski skupini kot da ne zadošča, zato jo v sicer že tako redko rabljenih primerih dopolnjuje še nemška ustreznica. Notranja razmerja so zaradi redkosti slovaropisnih oznak žal minimalno izpričana. Po eno samo omembo vira imajo v pomenu 'Heftel' npr. *zopenja*, *zopenka*, *zapentlja*, *zapetnica*, *zopona*, *zoponka*, *kobiličica*, *pripona 1*), *pripenjec*, nobena od njih pa nima dodanega opozorila o nadrejeni sopomenki.

Kar 16 členov te sopomenske skupine je pojasnenih z nemško ustreznico *die/der Heftel*: *zopenja*, *zopenka*, *zapentlja*, 1. *zapetnica*, *zopon*, *zopona*, *zoponica*, *zoponka*, *kobiličica*, *poglica 2*), *zapenec*, *zoponec*, *kopčice*, *pripona 1*), *pripenjec*, *kopča*. Izjema je samo *zoponek*, ki ima za vrednostno nadrejeno sopomenko (= *zoponec*) in dvopičjem opozorilo o naglasno posebni množinsko omejeni rabi (*záponki*) in dve pomensko različni, specificirani (omejevalni) nemški ustreznici (*die Schuhschnallen*, *Kleiderspangen*).

Poseben problem v tej sopomenski skupini predstavlja določitev osnovne sopomenke. Že omenjena znana merila (nemška ustreznica, kratek slovarski sestavek, praviloma odsotnost avtorskih in virskih oznak) namreč tu z izjemo prvega odpovejo, iskanje virsko najfrekventnejšega člena pa je izločilo dve sopomenki: *zapenec/zoponec*. Obe sopomenki sta večpomenski z ustreznico *die Heftel* na začetku slovarskega sestavka in s petimi oznakami virov, od tega so štirje skupni: *Cig.*, *Jan.*, *C.*, *DZ.*, zadnji pa je v obeh primerih narečno omejevalen (*zapenec – Rib.-Mik.*; *zoponec – Notr.-Levst. (Rok.)*). Zaradi visoke stopnje njune medsebojne prekrivnosti menim, da sta obe osnovni sopomenki v obravnavani sopomenski skupini.

Kot edina nemška ustreznica se pojavlja *die/der Heftel* v osmih primerih – enkrat s pomensko omejevalnim dopolnilom *für Jägernetze* – v preostalih osmih pa družno z ustreznici *die Schnalle*, *die Spange* oz. *die Schliesse*, običajno ločenih s podpičji, kar bi kazalo na njihovo pomensko različnost, ne pa vedno. Tako je npr. vejica med *die Heftel* in *die Schnalle* pri iztočnici *zopona* ter med *die Schliesse* in *die Heftel* pri iztočnici *kopča*, kar bi lahko bila napaka, saj nemški slovarji sopomenk teh besed ne uvrščajo skupaj.¹² Po Grimmu bi nasprotno o sopomenskosti v teh primerih lahko govorili ('fibula').¹³ Slovaropisno vrednost vejice, podpičja in številčnih oznak pri Pleteršnikovi pomenski členitvi pa bi bilo treba opredeliti na bistveno večjem vzorcu.

¹² Vergleichendes Synonymwörterbuch, Sinnverwandte Wörter und Wendungen. Der grosse Duden, Band 8, Bibliographisches Institut AG, Mannheim 1964. Synonymwörterbuch. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1985.

¹³ Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Vierten Bandes zweite Abtheilung, H. I. J., Leipzig 1877, stolpci št. 132–133 (der haftel) in 768 (der/das heftel); Neunter Band, schiefele–seele, Leipzig 1899, stolpci št. 691–692 (die schliesze) in 1161–1163 (die schnalle).

3 S popolnjevanjem slovenskih sopomenskih skupin iz Pleteršnikovega slovarja se na sistematičen način pokažejo njegove sicer že znane lastnosti. Pleteršnikov slovar je dvojezičen, a je v sami izpeljavi ta njegova osnovna lastnost presežena. To mu je omogočila v prvi vrsti uporaba posebnih slovaropisnih oznak, s katerimi je opozarjal na določena razmerja (tudi sopomenska) med slovenskimi besedami, česar pa zaradi nedoslednosti izpeljave ne smemo razumevati absolutno. Iztočnice so pogosto brez nemške ustreznice; dodano imajo le nadrejeno sopomenko in šele pri tej (ne vedno) dobi želeno informacijo tudi uporabnik dvojezičnega slovarja. Narečno in časovno zaznamovano besedje je redno opremljeno z virskimi, zlasti krajevnimi ali časovnimi podatki, njegova povezanost z manj zaznamovanim in sopomensko nadrejenim besedjem pa je razvidna iz slovaropisnih oznak. Praviloma imajo sistemsko osrednje sopomenke dodane (samo) nemške ustreznice (živalska in rastlinska poimenovanja tudi latinske), vendar je razmerje med pojasnjevalno rabo nemških ustreznic in slovenskih sopomenk v posameznih sopomenskih skupinah različno uresničeno.

Krajšave (»kratice«) iz Pleteršnikovega slovarja

C.: O. Caf, slovarsko gradivo

Cig.: [M. Cigale], Deutsch=slovenisches Wörterbuch, 1860

Dol.: dolensko

DZ.: Državni zakonik (izpiski iz let 1871–1882)

Frey.(F.): H. Freyer, Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische, 1842

Guts.: O. Gutschmann, Deutsch=windisches Wörterbuch, 1789

Jan.: A. Janežič, Deutsch=slovenisches Taschenwörterbuch, 2. izd., 1867

Jarn.: U. Jarnik, Versuch eines Etymologikons der slovenischen Mundart in Inner=Österreich, 1832

jvzhŠt.: jugovzhodni del slovenske Štajerske

Kor.: slovenski del Koroške

KrGora: Kranjska Gora in okolica na Gorenjskem

Mik.: F. Miklošič (razna dela)

Mur.: A. J. Murko, Slovensko-nemški in nemško-slovenski ročni besednik, 1832–33

Notr.-Levst.(Rok.): notranjsko (Levstikova rokopisna slovarska ostalina)

ogr.-C.: ogrsko (Cafovo slovarsko gradivo)

Polj.: Poljanska dolina na Gorenjskem

Rib.-Mik.: Ribniška dolina na Dolenjskem (iz Miklošičevih del)

Savinska dol.: Savinjska dolina

Škrinj.: I. Škrinjar, Svetu pismu Stariga Testamenta, VI. 1798, VII. 1802

vzhŠt.: vzhodni del slovenske Štajerske

A Sample Presentation of Larger Synonym-Strings in Pleteršnik's Dictionary

The comparison of four larger synonym-strings (*pomlad*, *netopir*, *kljub*, *zaponec*) in Pleteršnik's Dictionary reveals that not all of them are treated according to uniform lexicographic principles. The lexicographic treatment is consistent only for those headwords which are central to the system (i.e. for those with German equivalents), elsewhere the treatment varies, even for extremely marginal headwords.

In synonym-strings of *pomlad* and *netopir* we find numerical and also proportional differences – but no typological ones – between the German equivalents and the Slovene synonyms listed after the labels. The reader can easily determine the principal synonymous word (and the same goes for the synonym-string *kljub*), as well as the marginal synonyms and related forms. With the use of labels Pleteršnik succeeded in showing the relationships within individual synonym-strings. In some instances the relationships are ranked, although not consistently. The synonym-string *zapenec/zaponec* shows regular use of German equivalents and extremely rare presence of labels when compared to the above items. As far as the Slovene language and its internal relations are concerned this synonym-string is in fact inadequate, and Pleteršnik's inconsistent lexicographical treatment can be seen in the background. Most probably Pleteršnik did not plan to classify the synonymous lexical items; however, he realized this »plan« to a large extent – although not consistently.

III. GRADIVO, OCENE, POROČILA

Notarske knjige kot imenoslovni vir

(ob izidu *Gradiva za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270–1405*)

Silvo Torkar

Pri SAZU in ZRC SAZU je izšla l. 1995 v seriji *Viri za zgodovino Slovencev* že dlje časa napovedovana knjiga historičnega gradiva, ki obsega odbrane izpise iz listin (predvsem notarskih knjig), hranjenih v bogatih videmskih arhivih in knjižnicah. Oskrbel nam jo je znani medievist in strokovnjak za pomožne zgodovinske vede dr. Božo Otorepec.

Po šestih straneh predgovora, strani kratic in devetih straneh seznama virov se začne osrednji del knjige: 1444 krajših ali daljših latinskih izpisov iz Državnega arhiva (Notarski arhiv) ter Mestne in Nadškofijske biblioteke v Vidmu. Zapisi tako ali drugače omenjajo kraje in ljudi s slovenskega etničnega ozemlja oz. njegove najbližje soseščine v dobi med letoma 1270 in 1405. To pomeni 260 strani besedil, opremljenih s krajem in časom, kje in kdaj je dokument nastal (v veliki večini primerov so ti notarski zapisi nastajali kar v Čedadu), ter z natančno navedbo hranilišča. Izjemno pomembno je kazalo v listinah nastopajočih krajevnih imen (46 strani), ki skuša tudi razvozlati, kateri kraji danes to sploh so. Takoj na začetku seznama najdemo opombo, da je bila »zaradi pomanjkanja predhodnih zgodovinskotopografskih raziskav oz. publikacij identifikacija mnogih toponimov nemogoča«. To svojo nemoč je avtor nakazal z vprašalnico Kje?, včasih pa je pogumno ugibal. Večina krajev seveda je prepoznana, tako po zaslugi prejšnjih generacij raziskovalcev historične topografije kot na podlagi dolgoletnega dela dr. Otorepca z arhivskimi viri.

Tovrstne objave in kazala k njim so izjemno pomemben vir ne le za zgodovinarje, temveč tudi za imenoslovce. Radovednemu bralcu z imenoslovnimi pričakovanji zato tem prej pade v oči umanjkanje kazala osebnih imen, ki se v listinah pojavljajo. Res jih je v primerjavi s krajevnimi precej manj, so pa morda še zanimivejša, saj gre za obdobje, ko med Slovenci še srečujemo domača slovenska predkrščanska imena. V 14. stol. so priimki med preprostimi ljudmi še redki, zato pa med enobesednimi imeni srečujemo takšna, ki so pozneje prevzela vlogo priimka ob kakem svetniškem neslovenskem imenu. Še danes najdemo priimke *Stojan*, *Stanko*, *Črnigoj*, *Prodan*, *Bogdan*, *Nedeljko* idr., ki nam pričajo o slovenski predsvetniški imenski samobitnosti. Že raziskave tržaškega imenoslovca, neutrudnega preiskovalca tržaških arhivov akademika Pavleta Merkuja so pokazale, da so stara slovenska imena vztrajala še tja v 15. stol., kar je v nasprotju s prej razširjenim prepričanjem, da so zatonila nekje do konca 13. stol.*

* MERKŪ, Pavle, Predkrščanska slovenska osebna imena v Trstu (1307–1406), v: *Zbornik Brižinski spomeniki*, Ljubljana 1996, str. 451–455.

Ob prebiranju kazala sem postal pozoren na nekatera krajevna imena, ki jih objavitelj ni razvozlal ali pa jih je po mojem mnenju razvozlal napačno. Glede na to, da je na večino opozoril že dr. Branko Marušič v ZČ (1996, str. 454–456) naj omenim samo naslednja:

Hermani de Rut (1349) in presbiter Nicolaus de Rutis (1358) skoraj gotovo nista iz kraja *Rute* pri Idriji (?), temveč najverjetneje iz riharije *Rut* (pod imenom *Nemški Rut* se ta pojavlja šele od konca 16. stol.) v zgornji Baški dolini na Tolminskem.

Vinchimberch, Vinchinberg verjetno ni kraj *Finkenberch* na Tirolskem, temveč prej grad *Vinchenberch* (tudi *Vinkchenweg*) vzhodno od Trsta, danes v ruševinah (gl. M. Kos, Urbarji Slovenskega Primorja II, 1954, str. 42 in 115).

Jeseniz in pa **Jesiniza** (sta nepojasnjeni) po vsej verjetnosti nista nič drugega kot že razvozlana *Gesenica*, namreč *Jesenica* pri Cerknem.

Za **Schwarzenek**, nekdanji grad jugovzhodno od Divače, je uveljavljena podomačena pisava *Švarcenek* (gl. M. Kos, nav. d., str. 39–40 in 118), *Drenchia* pa ima slovensko obliko *Dreka* (ki je podstava za priimek *Drekonja*).

Poskus istovetenja kraja **Dauonça** z *Davčo* v letu 1345 je močno vprašljiv. Doslej pač *Davče* ni bilo zaslediti pred 16. stol., kot vemo iz raziskav Pavleta Blaznika. Ne gre pač za kake hude listinske praznine v srednjeveški zgodovini loškega ozemlja, kamor *Davča* spada, zato je domneva o obstoju *Davče* v 14. stol. vsekakor preveč drzna.

V listini iz leta 1341, objavljeni pod št. 924, se omenjata plebium **Volzane** et **Circhiniz**. To bi utegnila biti najbolj zgodnja omemba župnije v *Cerknem* (doslej leto 1346). Ni namreč natančno znano, kdaj je bil vikariat v Cerknem povzdignjen v župnijo.

Nekaj zanimivejših osebnih imen:

(prva številka pomeni avtorjevo oštevilčenje listine, druga pa leto zapisa)

-goj:

HORIGOJ iz Vipave: Chorigoy de Vipach (51, 1288)

BRICGOJ iz Solkana: Vrizgoy de Salchano (198, 1296)

STANIGOJ, župan iz Bovca in njegov brat VITIGOJ: Stanigoy de Pleçio decanus... et Vitigoy eius frater massarius (377, 1316) (Stanigoi še večkrat, iz Čezsoče)

MALIGOJ iz Kostanjevice: Maligoy de Castagnauiza (815, 1338) (prim. tudi Merku, nav. d.)

LJUBIGOJ iz Bohinja: Lubigoy de Buchino (940, 1342); iz Špetra Slovenov: Lubigoy de villa Sancti Petri Sclaurorum (981, 1344 in še večkrat)

VITOGOJ in DRUŽIMER iz Čezsoče: Jancho condam Vitogayn et Drusumer condam
Thomasii de Plečia ultra Usoncium...(962, 1343)

-slav:

NEGOSLAV iz Volč: Marse de Volzana filius condam Negesclai (161, 1295)
SUMNISLAV in MALEJ iz Bovca: Sumnysclauo de Pleč, Maley de Pleč (626, 1330)

-mir/-mer:**

STANIMIR iz Drežnice: Marinus filius condam Stanumir de Dressniča (230, 1304)
DRUŽIMER iz Čezsoče gl. *Vitogoj*

Ostala imena in vzdevki:

VELIKONJA iz Volč: Pasqualino dicto Velicogna fabro de Volzana (161, 1295)
ČRNJA iz Šlovrenca v Brdih: Čergna muratore de Sancto Laurencio (162, 1295)
Georius condam Čergne de Sancto Laurencio super Colles (1016, 1345) (prim. tudi
Merkù, nav. d.)
SVETEC: Sfetič de Sancto Petro...de Vrunspersch (229, 1304)
SVETICA iz Drežnice: Sfetiča de Dreysniča mansaria (466, 1323)
SVETINA iz Arbeča: Jurio condam Sfetine de Arbeč (1036, 1347)
PRODAN iz Kranja: Prodan de Craynburch (590, 1328) (prim. tudi Merkù, nav. d.)
PRODANKO iz Dauonçe: Janis commorante de Tulmino condam Prodancho de
Dauonça (1023, 1345)
GONIREP iz Loža: Gonerep (258, 1308).
STOJAN iz vasi Kal na Bovškem: Stoianus de Pleč de villa que dicitur Chal (343,
1314) (prim. tudi Merkù, nav. d.)
ŽITNIK: Stephano Schitinich (185, 1296)
GOLOB, župan iz Cerknega: Golop decanus domini patriarche in Circhiniç (225,
1303) (prim. Golobica pri Merkùju, nav. d.)
SKOK iz Kostanjevice: Blasius dictus Scoçis de Costaneuiça (356, 1315?)
KOCIN (COKIN?) iz Čedad: Jacobus dictus Čocin de Civitate (289, 1312)
LEVICA iz Kamnika: Herman Lewiça de Stayn (591, 1328)

Imena, ki jih srečujemo v srednjeveških listinah, so dragocen vir za raziskave slovenskega imenotvornega procesa, in so imela, zlasti tista iz najbolj zgodnje dobe,

** O imenih na *-mir* je najtemeljitejšo študijo doslej napisal znameniti ruski jezikoslovec in mitolog Vladimir Toporov, pod naslovom *Praslavjanskaja kul'tura v zerkale sobstvennyh imen (element *mir-)*, objavljeno v zborniku ruskih prispevkov za XI. mednarodni slavistični kongres (Bratislava 1993) *Istorija, kul'tura, etnografija i fol'klor slavjanskih narodov*, Moskva, 1993, str. 3–118. Škoda le, da je v tej razpravi slovensko gradivo zelo malo upoštevano (navaja se samo F. Miklošič). Avtor bi ga lahko črpal predvsem v objavah F. in M. Kosa, J. Šajnika (Scheinigga), F. Bezlaja in O. Kronsteinerja.

J E Z I K O S L O V N I
Z A P I S K I 4 • 1998

zaradi pomanjkanja drugih pisnih virov, ključno vlogo pri rekonstrukciji jezikovnega razvoja stare slovenščine (Miklošič, Ramovš). Poleg tega nam ta imena sporočajo, kakšna je bila resnična podoba naše samobitnosti v času, preden so nas preplavila imena tujih svetnikov. Pri današnjem tipanju in iskanju slovenske identitete se na to vse prerado pozablja.

Pet zvezkov ALE

Vlado Nartnik

Izdelava narečjeslovnih atlasov posameznih evropskih jezikov, predvsem romanskih in germanskih, sega še v prejšnje stoletje. Leta 1881 je začel nastajati »Nemški jezikovni atlas« Georga Wenkerja, leta 1902 pa je izšel prvi zvezek »Francoskega jezikovnega atlasa« Julesa Gilliérona. Gilliéronovo kartografsko naravnano narečjeslovno metodiko je po prvi svetovni vojni uporabil Lucien Tesnière pri proučevanju slovanskih oblikoslovnih pojavov, ko je v »Jezikovnem atlasu« kot dopolnilu k »Oblikam dvojine v slovenščini« iz leta 1925 kartografsko prikazal osnovno oblikovje dvojine v slovenskih narečjih. Leta 1934 mu je sledil »Jezikovni atlas poljskega Podkarpattja« Mieczysława Małeckega in Kazimierza Nitscha.

Že med drugo svetovno vojno je Fran Ramovš naredil zasnovo za Slovenski jezikovni atlas (SLA) v obliki 870 osnovnih vprašanj za mrežo 287 (s postopno gostitvijo skozi 312 na 406) točk. Da bi se kartografsko prikazala razmerja med narečji cele družine slovanskih jezikov, pa so se po drugi svetovni vojni začele priprave na širši »Slovanski jezikovni atlas« (»Обščеславјанскіј лінгвистическіј атлас« - OLA) in tako je v Moskvi leta 1978 izšel »Uvodni zvezek«. Leta 1981 so v Sarajevu izšli »Fonološki opisi srbskih, hrvaških, slovenskih in makedonskih govorov, zajetih v Slovanskem jezikovnem atlasu«. Leta 1988 je nato v Moskvi izšel prvi slovarsko-besedotvorni zvezek »Živalski svet«, v Belgradu pa glasoslovni zvezek »Odrazi jata«. Leta 1990 je spet v Moskvi sledil drugi glasoslovni zvezek »Odrazi nosnega e« in v Wrocławu »Odrazi nosnega o«. Leta 1994 je v Varšavi izšel tretji glasoslovni zvezek »Odrazi ъ, ь, ѓ, ѣ«.

Slovanski jezikovni atlas je vmes dal tudi dobro podlago za skoraj dvakrat širši »Evropski jezikovni atlas« (»Atlas linguarum Europae« - ALE), saj pripada slovanskemu svetu 58 % Evrope (nasproti 16 % romanskega in 16 % germanskega sveta). Da bi se obsegli narečjeslovno manj upoštevani metodološki problemi, so v ALE vključena jezikovna narečja v razponu od velike sorodnosti do nesorodnosti in v raznoterosti tipov, da se tako utira pot k svetovnemu jezikovnemu atlasu, ki naj bi kronal empirične raziskave. V ALE so sicer zastopani naslednji jeziki z narečji: 1. keltski (C), 2. romanski (R), 3. germanski (G), 4. balto-slovanski – a. baltski (B) in b. slovanski (S), 5. uralski – a. finski (F), b. laponski (L), c. ugrski (U), d. permski (P), e. samojedski (Sa) in f. volški (V), 6. drugi zahodni jeziki – a. albanski (Al), b. arabski (Ar), c. baskovski (Ba), d. grški (Gr) in e. ciganski (Tz) ter 7. drugi vzhodni jeziki a. kavkaški - abhazo-adigejski (Ab) in naho-dagestanski (N), b. mongolski (M), c. turški (T), d. iranski (I) in e. armenski (Am).

Glede na tolikšno število zastopanih jezikov ni čudno, če je od 25 točk slovenskih govorov, zastopanih v mreži 853 točk OLA, ostalo le še 7 točk slovenskih govorov, zastopanih v mreži 2600 točk ALE, in sicer točke: 02.1/102 (Bilčovs na Koroškem) v Avstriji, 14.6/601 (Solbica v Reziji) v Italiji ter 29.2/201–207 (201 Srednja vas v Bohinju, 202 Valburga pri Smledniku, 203 Spodnja Ložnica pri Slovenski Bistrici, 204 Gomilica v Prekmurju, 205 Komen na Krasu, 206 Hrušica pri Podgradu in 207 Ribnica) v Sloveniji.

Od predvidenih dvanajstih je pod doseganjam predsednikom uredništva Mariom Alineiem izšlo pet zvezkov kart in pet zvezkov komentarjev (Assen 1983, Assen/Maastricht 1986, Assen/Maastricht 1988, Assen/Maastricht 1990 in Rim 1997) skupaj z zbornikom »Novi vidiki v geolingvistiki« (»Perspectives nouvelles en géolinguistique«, Rim 1997). Skupaj je tako izšlo 59 kart, in sicer (v merilu 1 : 10 000 000) v prvem zvezku 19, v drugem 9, v tretjem 8, v četrtem 8 in (v merilu 1 : 7 500 000) v petem 15, obdelana gesla pa si po zvezkih (in njihovih kartah) sledijo takole:

Soleil – sonce 1 (1), Lune – luna 1 (2), Brouillard – megla 1 (3), Nuage – oblak 1 (4), Vent – veter 1 (5), Arc-en-ciel – mavrica 1 (6–9), Grêle – toča 1 (10), Neige – sneg 1 (11), Flaque d'eau – luža 1 (12–13), Étang – ribnik 1 (14), Lac – jezero 1 (15), Mer – morje 1 (16), Rivière – reka 1 (17), Sauterelle – kobilica 1 (18–19)

Chandelle de glace – ocurek 2 (20), Fleur – cvet 2 (21), Branche – veja 2 (22–23), Bouleau – breza 2 (24), Peuplier – trepetlika 2 (26), Poire – hruška 2 (25), Genévrier – brin 2 (27), Belette – podlasica 2 (28)

Tonnerre – grom 3 (29–32), Foudre – strela 3 (30, 32), Éclair – blisk 3 (31, 32), Cuivre – baker 3 (33), Plomb – svinec 3 (34), Étain – kositer 3 (35), Chêne – hrast 3 (36)

Montagne – gora 4 (37), Pin – bor 4 (38), Mûre – murva 4 (39–40), Concombre – kumara 4 (41), Coccinelle – pikapolonica 4 (42–44)

Il Pleut – dežuje 5 (45–46), Orge – ječmen 5 (47), Maïs – koruza 5 (48), Bleuet – plavica 5 (49), Tournesol – sončnica 5 (50), Chien – pes 5 (51), Papillon – metulj 5 (52–55), Ver Luisant – kresnica 5 (56–58), Noël – Božič 5 (59)

Lažjemu razvedu po zvezkih kart in zvezkih komentarjev ALE služi uvodni del že omenjenega zbornika »Novi vidiki v geolingvistiki«, ki sicer prinaša orise posameznih skupin narodnih jezikov z njihovimi narečji: altajske, baskovske, kavkaške, indoevropske, uralske in semitske. Orise dopolnjujejo pregledne karte, dodano pa jim je tudi izbrano slovstvo.

Iz uvodnega dela zbornika je razbrati, da je največ kart besednih (onomasiological), zasnovanih po načelu »od pomena k besedi« in predstavljajočih običajni način kartografiranja besedja: sonce, luna, megla, oblak, veter, toča, sneg, luža, ribnik, jezero, morje, reka, cvet, veja, breza, trepetlika, hruška, brin, grom, strela, blisk, baker, svinec, kositer, gora, bor, murva, kumara, dežuje, ječmen, koruza in pes.

Sledijo motivacijske karte (motivational maps), čigaver namen je prikazati različne motivacije pri ubeseditvi kartografirane stvari: mavrica, kobilica, ocurek,

veja, podlasica, hrast, murva, pikapolonica, dežuje, plavica, sončnica, metulj, kresnica in Božič.

Posamezne karte so tudi besedne in motivacijske: mavrica, veja, murva in metulj, mnogoterno besedne (multiple onomasiological): luža, mnogoterno motivacijske (multiple motivational): mavrica, kobilica, pikapolonica, metulj in kresnica, strukturalne (structural): blisk, strela in grom ter skladotvorne (syntactic): dežuje – ta karta je kombinirana z besedno, posamični komentarji pa so k več vprašanjem: baker, kositer, svinec, blisk, strela in grom.

Med obdelanimi gesli petih zvezkov ALE je 32 samostalnikov in 1 glagol, kar je mikavno navezati na 47 samostalnikov in 1 pridevnik prvega slovarskobesedotvornega zvezka OLA »Živalski svet«:

Zver' – zver (01), Dikij – divji (02), Lisa – lisica (03), Lis – lisjak (04), Medved' – medved (05), Medvedica – medvedka (06), Belka – veverica (07), Hor' – dihur (08), Laska – podlasica (09), Jož – jež (10), Zajac – zajec (11), Krot – krt (12), Krysa – podgana (13), Myš' – miš (14), Letučaja myš' – netopir (15), Ptica – ptič (16), Ptička – ptiček (17), Kljuv – kljun (18), Krylyško – krilce (19), Djatel – detel (20), Kukuška – kukavica (21), Perepelka – prepelica (22), Kuropatka – jerebica (23), Lastočka – lastovka (24), Vorobej – vrabec (25), Sinica – sinica (26), Skvorec – škorec (27), Solovej – slavec (28), Aist – štorklja (29), Jaščerica – martinček (30), Ljaguška – žaba (31), Žaba – krastača (32), Golovastik – paglavec (33), Ulitka s rakovinoj – polž (34), Ulitka bez rakoviny – lazar (35), Doždevoj červ' – deževnik (36), Ščuka – ščuka (37), Plavniki – plavuti (38), Češuja – luske (39), Žabry – škrge (40), Muravej – mravlja (41), Muravejnik – mravljišče (42), Kuznečik – kobilica (43), Bož'ja korovka – pikapolonica (44), Babočka – metulj (45), Gusenica – gosenica (46), Strekoza – kačji pastir (47), Svetlak – kresnica (48)

Pridevnemu paru dikij – divji namreč v OLA sledi še 6 skladotvorno-besedotvornih parov dvojezičnega soočanja:

Letučaja myš' – netopir (15), Ulitka s rakovinoj – polž (34), Ulitka bez rakoviny – lazar (35), Doždevoj červ' – deževnik (36), Bož'ja korovka – pikapolonica (44), Strekoza – kačji pastir (47).

Primerljivi, vendar novi 4 skladotvorno-besedotvorni pari dvojezičnega soočanja so nato tudi v ALE:

Arc-en-ciel – mavrica 1 (6–9), Flaque d'eau – luža 1 (12–13), Chandelle de glace – ocurek 2 (20), Il Pleut – dežuje 5 (45–46), Ver Luisant – kresnica 5 (56–58).

Neprimerno večja raznolikost mnogojezičnega razhajanja je sicer skrita za geslom dežuje (v obdelavi Sirkke Saarinen) kot edinim glagolskim geslom ALE v obliki skladotvornih modelov:

V, Aux. + V

NP_S + V: NP₁ + V₁, NP₁ + Aux. + V₁; NP₁ + V₂, NP₁ + Aux. + V₂

Pron. + V, Pron. + Aux + V, Pron. + Aux + V + A

Pron. + V + NP, Pron. + Aux. + V + NP

V + NP_S, Aux. + V + NP_S

NP, NP_{inf}, NP + Cop., NP + Cop. + Adv.

Pron. + Cop. + NP, Pron. + Cop. + NP_{Adv}.

Motivacijska razvrstitev ključnih besed v teh modelih spet teče najprej od vremenoslovnih glagolov (tipa dežiti – deževati: *Če na pustni dan deži, bob nam dobro obrodi – Ako na Medardov dan dežuje, štirideset dni še naletuje*) prek gibalne protistave enoslovnih glagolov (tipa iti – priti: *Sonce sije, dežej gre, Mlinar melje brez vode, Dekla mete brez metle, Siva mačka v brezje gre – Za slano pride kmalu dež*) navpičnemu glagolu (tipa padati: *Dežek pada, trava rase, Gora zeleni – Dragi moj na pot se spravlja, Pred menoj stoji*) do prehodnih glagolov brez predmeta ali z njim (tipa liti – dežja dati: *Jutrnja mavrica lije, večerna mavrica pije – Vehtra baba, dežja daj, Dam lanu debel tolčaj*), nato pa tudi od glagolnikov (tipa dež – deževanje: *Dež za soncem mora biti, za veseljem žalost priti – Rožnika mrzlo deževanje – slabo za vino in za panje*) prek paglagola (tipa cmok: *Sonce za mok, drugi dan cmok*) do priveza (tipa deževno: *Kadar jame v ponedeljek deževati, hoče ves teden deževno ostati*). Sem so pritegljivi še nekateri besedoslovno bližnji samostalniki (tipa rosenje, pršenje, mrlenje, mrščavica, nošica, grmevec, belokapec, hlišč, ploha, naliv, nevihta, deževje).

Mimo mnogojezične raznolikosti je prav tako zanimivo, kako že enojezična slovarsko-slovniška delitev samostalnikov in pridevnika v OLA vključuje 41 imen za živi nasproti vsega 3 imenom za reči: zver, lisica, medvedka, veverica, podlasica, podgana, miš, kukavica, prepelica, jrebica, lastovka, sinica, štoklja, žaba, krastača, ščuka, mravlja, kobilica, pikapolonica, gosnica, kresnica, lisjak, medved, dihur, jež, zajec, krt, netopir, ptič, ptiček, detel, vrabec, škorec, slavec, martinček, paglavec, polž, lazar, deževnik, metulj in kačji pastir – mravljišče, krilce in kljun. Te sicer oklepajo še 4 imena za skupnostno-snovne nadreči in za lastnostno-dejno podreč: luske, škrge in plavuti – divje.

Bolj enakomerna slovarsko-slovniška delitev samostalnikov in glagola v ALE spet vključuje najprej 6 imen za živi: kobilica, podlasica, pikapolonica, kresnica, pes in metulj. Imenom za živi je sorazmerno blizu nadaljnjih 12 imen za pareči: breza, trepetlika, hruška, murva, kumara, koruza, plavica, sončnica, brin, hrast, bor in ječmen. Imen za reči v pravem pomenu besede je nato 13: sonce, jezero, morje, luna, mavrica, luža, reka, veja, gora, oblak, ribnik, ocurek in cvet. Te pa naposled oklepa po 6 imen za skupnostno-snovne nadreči in za lastnostno-dejne podreči: megla, toča, sneg, baker, svinec in kositer – strela, veter, grom, blisk, Božič in dežuje. Tudi v tem in takem se izkazujeta koristnost in potrebnost soočanja eno- in dvojezičnosti z več- in vsejezičnostjo v jezikovnih atlasih, kakor so SLA, OLA in ALE.

Literatura

- ŠTREKELJ, Karel, *Slovenske narodne pesmi II*, Ljubljana 1900–1903.
 ŠTREKELJ, Karel, *Slovenske narodne pesmi IV*, Ljubljana 1908–1923.
 ROJC, Etbin, *Pregovori in reki na Slovenskem*, Ljubljana 1980.
 HORVAT, Sonja, *Evropski lingvistični atlas – ALE, Jezik in slovstvo XXVI* (1980/81)/4, 150 in 151.
 TOPORIŠIČ, Jože, *Slovenska slovnica*, Maribor 1984.

- JURANČIČ, Janko, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, Ljubljana 1986.
- HORVAT, Sonja, Publikacija Evropskega lingvističnega atlasa, *Jezik in slovstvo* XXXIII (1987/88)/4, 123–126.
- BENEDIK, Francka, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. Dialektološka sekcija, *Jezik in slovstvo* XXXVIII (1992/93)/3, 105–107.
- IVANOV, Vjačeslav Vsevolodovič, Istorija i sovremennoe sostojanie dialektov slavjanskih jazykov na kartah Obščeslavjanskogo lingvističnogo atlasa, v: *Slavjanskoe jazykoznanie*. XI Meždunarodnyj sjezd slavistov, Moskva 1993, 315–327.
- LEWICKI, Andrzej Maria, Atlasy językowe, v: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1993, 60 in 61.
- NARTNIK, Vlado, Oblikovje slovenske dvojine v Jezikovnem atlasu L. Tesnièreja, *Slavistična revija* 42 (1994)/2–3, 191–194.
- NARTNIK, Vlado, Slovníško-slovarska delitev samostalnikov, *Slava* IX (1995/96)/1, 26–30.
- Kenda Jež, Karmen, Smole, Vera, Dosedanje delo in bližnji načrti Mednarodne komisije za sestavo Slovanskega lingvističnega atlasa (OLA), *Slavistična revija* 44 (1996)/1, 94–105.
- KEBER, Janez, *Živali v prispodobah 1*, Celje 1996.
- NARTNIK, Vlado, Naglasna podoba privezno-pridevnega pregibanja v knjižni slovenščini, v: *Jezikoslovni zapiski* 3, Ljubljana 1997, str. 137–141.
- VENDINA, Tat'jana I., Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas i lingvističeskaja geografija, v: *Slavjanskoe jazykoznanie*. XII Meždunarodnyj sjezd slavistov, Moskva 1998, 130–147.

Zinka Zorko,
Narečna podoba Dravske doline,

Maribor: Kulturni forum, 1995 (Piramida 3), 363 str.

Peter Weiss

Knjižne objave slovenskih dialektoloških del so razmeroma redke, zato je vsaka toliko večji praznik. Dialektologi se prepoznavamo kot žanjci v svetopisemskem reku »Žetev je obilna, delavcev pa malo«. Zaradi številnih narečij in majhnega števila zapisovalcev in opisovalcev se bo najbrž treba odreči načrtom o kaj več kot shematičnem zapisu osnovnih značilnosti vseh slovenskih narečij in govorov (podnarečij), ostaja pa namen, da bi bilo (monografsko) predstavljenih čim več. Nekaj ustreznih del tudi že imamo in tule je predstavljeno še eno.

V knjigi slovenske dialektologinje Zinke Zorko so zbrani izsledki njenega 35-letnega raziskovalnega dela na področju severnopohorsko-remšniškega koroškega narečja in severnoštajerskih govorov v Dravski dolini, natisnjena pa je tudi razprava o mariborskem pogovornem jeziku. Avtorica v uvodu (str. 5) pojasnjuje za koga morda običajne stvari, ki pa jih v dialektološki literaturi ne beremo ravno pogosto: raziskovanje je »potekalo najprej na terenu po metodi snemanja, sprotnega zapisovanja in prepisovanja posnetkov«, »vsak govor določene raziskovalne točke [pa] je bil nato monografsko obdelan na vseh ravninah: glasoslovni, oblikoslovni, skladenjski, delno besedotvorni«; posameznim govorom so dodana tudi zanimiva narečna besedila. V uvodu je objavljen tudi narečni slovar vzhodnokoroških govorov, ki bo nadomestil manjkajočo analizo besedišča; to je razveseljivo in vzbuja veliko pričakovanje in radovednost.

V prvem poglavju – Koroški govori zahodno od Ruš do Vuzenice – sta predstavljena govora na Činžatu in pri Lovrencu na Pohorju (str. 15–47) ter Ribnice na Pohorju (str. 48–90), in sicer po navedenih izhodiščih in načelih. Tako poleg vsega drugega izvemo tudi, da na Činžatu v namenilniški rabi govorijo glagolsko obliko, ki se razlikuje od nedoločniške (npr. *spót* 'spat' : *spát* 'spati', str. 44 – tule zapisano poenostavljeno), kar sicer ni kak velik podatek, kaže pa, kako natančno delo je opravila avtorica. Ob takih podrobnostih se raziskovalcu, ki si želi zapisati stanje v katerem od narečij, pokaže, koliko je mogoče pridobiti iz raziskav drugega raziskovalca in njegovega korektno opravljenega dela. Vsaka tovrstna podrobnost je namreč opozorilo na morebitno podobno obliko ali na tak ali soroden pojav v kakem drugem narečju.

Drugo poglavje – Koroški govori dravskega obmejnega hribovja od Ojstrice nad Dravogradom do Duha na Ostrem vrhu – prinaša opise štirih govorov, in sicer Ojstrice (str. 93–159), Pernic (str. 160–200), Remšnika (str. 201–223) in Kaple (str. 224–254). Za perniški govor je objavljeno še gradivo za besedotvorje (na str. 189–

195), kjer je avtorica navedla uporabne zaključke tudi glede načina tvorbe oblik za ženski spol.

V tretjem poglavju z naslovom Severnoštajerski govori v Dravski dolini so obdelani govor Svetega Duha na Ostrem vrhu (str. 257–291) ter selniški (str. 292–307) in ruški govor (str. 308–318). – Vse do tod povedano je povzeto v podpoglavju z naslovom Sinteza (str. 319–338).

V zadnjem, četrtem poglavju z naslovom Mariborski pogovorni jezik na stičišču treh jezikovnih baz (339–352) je manj dialektološkega, saj je opisan pogovorni jezik drugega največjega slovenskega mesta, ki se ga dotikajo panonska, štajerska in koroška narečna skupina, v njegovi »glasovni podobi in izrazju pa je pustila sled tudi nemščina, jezik nemških prebivalcev Maribora do konca prve svetovne vojne« (str. 352). Vsekakor je ta razprava ena redkih takih za slovensko jezikovno področje in lahko npr. spretnemu pedagogu v Mariboru (in v bližnji okolici) koristi pri opozarjanju na jezikovne posebnosti v mariborskem pogovornem jeziku, ki ga govori glede na celotno število Slovencev sorazmerno veliko govorcev, in pri odpravljanju njegovih prevelikih posebnosti glede na knjižni jezik.

Največja vrednost v pisanju profesorice Zorkove je všečen in jasen razpravljalni slog, ki se mu vidi, da se je dolga leta mojstril pri predstavljanju snovi v učilnicah in predavalnicah. Znani, že ugotovljeni narečni razvoji so pri njej potrjeni z novim gradivom, do zdaj neznanim razvojem pa pogumno in dosledno dodaja svoje razlage in ugotovitve. V tem se kaže dobro izročilo šole profesorja Tineta Logarja.

S tiskom dialektoloških del so vedno težave, zato visoka tehnična raven knjige profesorice Zorkove podpira njeno vsebino: oboje razveseljuje. Manjših pripomb je malo. V knjigi, ki obravnava več narečij ali govorov, je dobro natisniti zemljevid, saj je tako omogočena lažja orientacija; dialektologija je veliko bližje zemljepisu, kot si mislimo. Upanje, da bo bralec ob prebiranju knjige vedno imel v rokah še zemljevid, na katerem bo preverjal položaj obravnavanega in drugih krajev, je namreč prazno. – Žal avtorica ni nikjer zapisala, da sta prvo in drugo poglavje vsebina njene magistrske naloge (iz leta 1976) in doktorske disertacije (iz leta 1985), in tudi ne, kje sta že bili objavljeni preostali dve poglavji, kar bi lahko bilo vključeno kar v literaturo (na str. 355–357), kjer pa ni sploh nič avtoričinega. Pravzaprav ne bi bilo nič narobe, če bi bila v knjigi objavljena njena celotna bibliografija. Toda glede na marljivost in plodovitost profesorice Zinke Zorko pri predstavljanju vzhodnih slovenskih narečij in govorov bo lahko natisnjena prav kmalu – v njeni naslednji knjigi.

Trije narečni slovarji

Peter Weiss

Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil Vilko Novak, Murska Sobota: Pomurska založba, 1996, 184 str.

Dušan Jakomin, *Narečni slovar Sv. Antona pri Koprju*, Trst: Škedenjski etnografski muzej, 1995, 156 str.

Stanko Košir, *B's'dnjak rutarščé 'n srenščé šprašé* (Slovar rutarške in srenške govornice), Rute [= Gozd Martuljek]: samozaložba, 1997, 132 str.

Število slovenskih narečnih slovarjev se je s temi, ki so izšli v zadnjih letih, močno povečalo, in sicer predvsem zato, ker smo prej imeli prav malo (Tominčev slovar črnovrškega narečja, prvo izdajo Novakovega slovarja beltinskega govora in Karničarjev slovar obirskega narečja, ob Tezavru slovenskega ljudskega jezika na (avstrijskem) Koroškem, ki še izhaja). V temle pregledu natančneje opazujem načine predstavljanja besedišča v treh, in sicer ponatisnjenem Novakovem ter Jakominovem in Koširjevem. K tem trem glede na čas izida spada še moj poskusni zvezek slovarja govorov spodnje Zadrečke doline (Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: poskusni zvezek (A–H)*, Ljubljana: ZRC SAZU, 1998 (Slovarji)), ki pa ga sicer puščam ob strani.

Sam imam nekaj izkušenj s pisanjem narečnega slovarja in posredno s sestavljanjem drugih narečnih slovarjev, kolikor pri tem delu pomagam tistim, ki jih pišejo. Vem, kolikšen trud lahko tiči za vsako vrsto, ki je zapisana v slovarski obliki, in si pri tem ne upam soditi prestrogo, saj vem, kako hitro pisec naleti na meje svojega znanja jezika (po navadi dveh sistemov istega jezika ali celo dveh jezikov) ter siceršnjega znanja, časa in zmožnosti, ki pripeljejo do dobrega izdelka. Ocenjevalec se v idealnih okoliščinah sploh ne sprašuje, kako je nastalo delo, ki ga ima pred seboj. Pri slovenskih narečnih slovarjih so okoliščine nastanka večinoma daleč od zelenih: doslej so slovarje pisali samo govorniki narečij, ki so jih obravnavali v knjigi, in samo slutimo lahko, da tisti, ki se loti pisanja narečnega slovarja, dobro pozna (govori) narečje, vendar obdela le njegov del, namreč tisto, kar je predstavil v knjigi. Tako dobimo vpogled le v del besedišča, ki se v naslovu napoveduje kot narečni slovar. Po navadi gre za razlikovalni seznam besed glede na knjižni jezik, za tisto

torej, kar je s stališča knjižnega jezika opazno, zanimivo in nenavadno, morda tudi s pomenskimi premiki od knjižnih.

Najboljši je seveda kar se da popoln narečni slovar, torej brez omejitev na drugačnost glede na knjižni jezik. Edinole tako je mogoče videti, kaj vse se v narečju res govori, saj je v razlikovalnem slovarju preveč izmuzljivega. Le primer: v strogo zasnovanem razlikovalnem slovarju najbrž ne bo besede *voda*, saj se pojavlja tudi v knjižnem jeziku, v »mehkejši« obliki takega slovarja pa bo, le da zdaj nastopi sestavljalčeva in bralčeva zadrega, saj ni jasno, ali naj bosta v slovarju navedena npr. vsaj dva pomena, namreč 1. 'voda [prozorna tekočina]' in 2. 'reka', ali pa samo drugi, ki se v slovenskih narečjih govori za 'reka'. V prvem primeru je kršeno načelo razlikovalnosti, saj bi bila v slovarju zapisana beseda v pomenu, ki je tak kot v knjižnem jeziku, v drugem pa je pomen sicer naveden tudi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, le da se v narečjih govori beseda *voda* namesto *reka*, zato bi morala biti prva navedena tudi v razlikovalnem slovarju.

Seveda se načrtovana slovarska predstavitev celotnega besedišča kakega narečja največkrat konča kmalu potem, ko se sestavljaec sploh loti narečnega slovarja. Na širšo družbeno podporo pri svojem delu komajda lahko računa (razen na ustno, moralno, saj se potrebe po zapisovanju narečnih pojavov zaveda marsikdo), na materialno podporo in pomoč pri ustanovah še manj, in če je izdelek po dolgotrajnem zbiranju gradiva in pisanju slovarja dovolj dober, je za slovar treba poiskati založnika, kar je danes sicer sorazmerno preprosto, vendar je nagrada v primerjavi z vloženim delom, trdom in znanjem smešna; če bi bila ustrezna, bi bil slovar v knjižni obliki tako drag, da bi si ga lahko kupil le redkokdo. Slovarje knjižnega jezika in zdaj večinoma že tudi dvojezične slovarje delajo kolektivi, medtem ko je pri slovenskih narečnih slovarjih sestavljaec in pisec redno en sam. Tak način dela sicer prihrani marsikdaj težavno usklajevanje stališč, ki spremlja in velikokrat ovira kolektivno delo, po drugi strani pa je projekt zaradi tega vedno znova ogrožen, saj je povsem odvisen od človeka, ki se je lotil težavnega posla. Tovrstno delo lahko hitro vzbudi vtis čudaštva, in če mora pisec ob tem še služiti vsakdanji kruh in ima družino, lahko opazovalec upravičeno reče: Ta pa je storil hud greh in naložil si je težko pokoro.

Zaradi takih zelo zemeljskih razlogov ostajajo sestavljalci narečnih slovarjev največkrat pri razlikovalnem slovarju, in sicer glede na knjižni jezik, vendar pa te razlikovalnosti po navadi ne opredelijo. Tako je tudi v narečnih slovarjih, ki jih predstavljam. Nasploh so uvodi v slovenske slovarje prekratki; izčrpan in dovolj obsežna sta samo dva, in sicer v Slovar slovenskega knjižnega jezika in v Tezaver slovenskega ljudskega jezika na Koroškem, ki obsega cel zvezek na samem začetku zbirke, ki ji je zdaj kar malce zmanjkalo sape. V prvem od predstavljanih treh v uvodu Novak piše večinoma o odmevih na prvo izdajo, le malo pa pomaga pri razumevanju sestave slovarja in gesel, Jakomin ne prispeva k jasnejšemu branju slovarja, Košir pa je napisal marsikaj, vendar v jeziku in na način, ki ne daje možnosti za vzpostavitev razmerja s knjižnim jezikom. Primer: »Črka ,ê' je v besednjaku uporabljena po potrebi vedno na koncu besed, ki se ne končujejo niti na ,e' in ne na ,a'. Gre torej za sredino med tema dvema glasovoma. Primer: ,dečlê sa nasilê.' V knjižni slovenščini bi zapisali ,dekleta so nosila.'« (Str. 5.)

Gesla v vseh treh slovarjih, katerih sestavljalci nimajo jezikoslovne izobrazbe, so zapisana v narečni, nepoknjženi obliki, kar je za krajše slovarje ali sezname besed morda primerno, ne zdi pa se mi možno v slovarju, v katerem bi pisec hotel predstaviti sopomenke (in protipomenke) ter stalne besedne in večbesedne terminološke zveze, saj bi vedno znova moral pisati narečne oblike, kar zelo hitro pripelje do napak, pa še naporno je, in to tako za sestavljalca kot pozneje za bralca. Prav tako gesla zaradi različnih znamenj, ki se pojavljajo (npr. polglasnik ali nadomestki zanj), abecedno niso vedno razvrščena povsem enoumno, kar oteži razvrščanje (to je lahko olajšano z računalnikom, ki bo svoje delo opravil brez napake) in bralčevo iskanje.

Površen pogled na vse te slovarje bralca navda z veseljem, saj se tudi v slovenskem slovaropisju premika in slovarji se celo ponatiskujejo, kar pomeni, da so iskano blago. V vseh je veliko besedja, ki do zdaj še ni bilo zapisano in ni v razvidu – s tehtnimi pridržki uporabno gradivo torej vsaj za druge jezikoslovce, predvsem za etimologe, za etnologe in za vse, ki jih zanima brskanje po drugačnosti, v tem primeru po slovenskem drugačnem. Navsezadnje so slovenska narečja edini vir slovenskega besedja (gl. Vera Smole, Vseslovenski narečni slovar: da ali ne, *Jezik in slovastvo* 38 (1992/93), št. 6, str. 233–235), v narečnih slovarjih pa je to besedje zapisano in predstavljeno vsem, ki jih zanima.

Toda ko gre uporabnik gledat uresničitev zamisli narečnega slovarja, je vsaj slabe volje zaradi nedoslednih rešitev, odvečnega in manjkajočega. Na tej stopnji bi se s sorazmerno majhnim trudom dalo vsa tri dela še zelo izboljšati, informativna vrednost slovarjev bi se povečala, računati pa bi se dalo tudi na zadovoljstvo strokovnjaka. Razume se, da je delo treba končati, ko se nadaljnji trud ne bi več izplačal, vendar si je skorajda nemogoče predstavljati, da bi bil sestavljalac do svojega dela tako nekritičen in do sebe tako nezahteven.

1

Vilko Novak je slovar beltinskega govora, ki ga je sestavil njegov brat Franc, izdal že drugič, kar kaže na presenetljivo veliko zanimanje bralcev za (najbrž svoje) narečje, zapisano v knjigi; prvič je izšel leta 1985. Marsikje je druga izdaja razširjena in dopolnjena (Vilko Novak navaja splošne spremembe na str. X–XI), nasploh pa ima še vedno veliko preveč slovarskih pomanjkljivosti, nedoslednosti in spregledov. Sestava gesla je takale: iztočnica in pri pregibnih besednih vrstah še prva stranska oblika, oboje zapisano v narečju (**réd -a**), pri samostalniku spol (v geslu *réd*: »m«), ustreznica ali razlaga v slovenskem knjižnem jeziku (v geslu *réd*: »red, vrsta, ocena (šolska)«), temu pa sledijo ponekod ponazarjalni primer ali primeri s pripisanim morebitnim posebnim pomenom (v geslu *réd*: »v ~ *pobrati*, *zeti* ustrahovati«), drugod etimološki podatek (v geslu *règula*: »lat. *regula* (po madž.)«) in na nekaterih mestih tudi nekakšna kazalka h geslom, ki so abecedno zelo oddaljena, vendar pa so v zvezi z besedo, obravnavano v samem geslu (v geslu *zabúrati* 'zajeziti': prim. *búr* – le da v slovarju tega gesla ni, je pa *búir*).

Zato še toliko bolj presenečajo zelo osnovne napake, ki sem jih tule zbral večinoma samo z dveh strani (17–18), pri besedah na A. Ne tičejo se npr. pisanja iztočnic; te so pri Novaku polkrepke, kar je dobro, vendar pa so polkrepke tudi neprve

osnovne slovarske oblike. Čisto na začetku slovarja presenetijo tri gesla, ki pravzaprav opisujejo glasove: »á ‘dolgi naglašeni nelabializirani (neustnični) ali: odprti, dolgi á (záto)’«. Podatek je sicer koristen, vendar v celem slovarju ni mogoče najti nič podobnega za kak drug glas oz. črko. – Nejasno je, zakaj je roditelj ednine v geslu *ábécé* zapisan tako razkošno, na način *-éja*, saj bi zadoščalo *-ja*, tako kot v geslu *sème* za roditeljsko obliko zadošča *-na*; v teh primerih se zapisuje le tisto, kar od roditelja naprej res podaljšuje osnovo in zadošča za nedvoumno branje. – V geslu *àdvent* je neustrezno (namreč skupaj) in zato zavajajoče zapisana zveza »v ali *fàdventi*«. – Obliki za ženski in srednji spol sta v geslu *advèntni* ločeni z vejico (*-tna, -tno*), čeprav v geslu *índašnji* nista (tu je *-i -e*), kar je prav. Poleg tega bi lahko bila v tem in podobnih primerih oblika za srednji spol preprosto *-o*, tako kot danes v slovarjih knjižnega jezika. – Geslo *agácija* v ponazarjalnih primerih vsebuje še besedi, ki bi morali biti iztočnici (ali pri ustreznih sestavi gesla podiztočnici), namreč *agácijin* (*agácijino cvéitje*) in *agácijof* (*agácijof léis, agácijovo dréivo*). Tako neenotno je še večkrat. – Geslo *ájta* ‘oče’ ima pripisan rod. ed. *-e* (torej *ájte*), takoj za razlago pa so zapisane oblike za preostale skloni v ednini, za roditelj takole: »r. *ájtu, ájte*«. Kateri od podatkov je pravi? – V geslu *akóuv* ‘vedro, mera za sode’ je beseda *lagef* v ponazarjalnem primeru zapisana drugače kot v samem geslu (*lãgev*). Sploh se zapis fonemov *f* in *v* v enakih položajih zelo meša: že v samem ponazarjalnem primeru je zapisano *lagef* drži *desét akóuvov*, v geslu *Čerènsocfi* ‘Črensovci’ je zapisan prebivalec *Čerènsovčar*, rod. mn. h geslu *čréiva* je zapisan kot *-v*, torej *čréiv*. Toda najti je mogoče tudi gesli *brv(f)* in *búkev(f)*, kjer bralcu naenkrat ni več jasno, kaj naj počne s tolikšnim obiljem podatkov. Videti je, kot da so večinoma ustrezno poenotene samo iztočnice, ponazarjalni primeri pa kakor kdaj. – Naglasno neuskajeni sta obliki *Àmerika -e* (im. in rod.) nasproti *v Amèriko* (tož.); podatkov o preostalih sklonih ni. – Iztočnica *Andráš* (rod. *Andráža*) se končuje na nezveneči nezvočnik, medtem ko se *Bàlaž* (rod. *Bàlaža*) ali *dèd* (rod. *dèda*) na zveneči nezvočnik, kar je še ena slaba lastnost narečnih slovarjev, ki nimajo poknjizjenih iztočnic. Korektno zapisana iztočnica *dèt* bi stala kar daleč stran od *dèdek*, tako kot iztočnica *dèšč* ‘dež’ stoji kar daleč stran od *deždžèven* ‘deževen’ ipd. Če bi bilo vse to najprej poknjizeno in zatem zapisano v narečni obliki, tudi trganja osnovne besede od njene besedne družine ne bi bilo. – Iztočnica *andròga* seveda ne pomeni ‘sladkovodna riba’, kar je samo pomenska uvrstitev, ampak bi na tem mestu moralo stati ‘rdečeperka’; ob tem je sicer lahko zapisano še latinsko poimenovanje (pri Novaku »*scardinius erythrophthalmus*«, kjer pa manjka *h* za drugim *t*), ni pa nujno, saj je *rdečeperka* razložena v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki ga je treba izkoristiti za razbremenitev lastnega slovarja. – Zapis roditeljskih oblik *-oga* v geslu *Ánino* ali *-ega* v geslu *Antóulinje* je ustrezen, tako kot bi bil v slovarju knjižnega jezika npr. v geslu *domače* (če gre za samostalnik srednjega spola) pravi edinole roditelj *-ega* (in ne le *-ga*, pač zaradi mestnika *-im*); zato v geslu *Bàlažovo* roditeljska oblika *-ga* ne zadošča. – V podgeslu *Áninje* (samostalnik srednjega spola, v geslu *Ánino*) ni roditeljske oblike, medtem ko je v *Antóulinje* (prav tako samostalnik srednjega spola) zapisana, namreč *-ega*. Ali bi taka morala stati tudi pri *Áninje*? – Ponazarjalni primer *na Antóulinovo* je zapisan v geslu *Antóulin* ‘Anton’. Primer bi padal v geslo *Antóulinovo*, tako kot sta iztočnica

in dvojnica k njej pri njem *Ánino* in *Áninje*, ponazarjalni primer pri njiju pa je *na A.*, kar se da brati na dva načina, enkrat z iztočnico in drugič s dvojnico k njej; to je sicer gospodarno, ni pa enoumno: glede na položaj bi ponazarjalni primer pravzaprav spadal k podiztočnici. – V geslu *Antóulin* ‘Anton’ je pripisan podatek »tudi priimek«, vendar mu ni mogoče zaupati, saj se priimek ne piše tako, sploh pa ne z naglasnim znamenjem; v Beltincih srečamo namreč priimek *Antolin* (kar povzemam po telefonskem imeniku). Opozorilo v slovarju je koristno edinole zato, da priimek v knjižnem jeziku lahko naglasimo prav, namreč *Antólin*. – Res malo pomembna podrobnost je dvojno zapisovanje datuma, enkrat kot »13. 6.« (v geslu *antóulinski*) in drugič »26. julija« (v geslu *Anino*), ki pa je vendarle moteče. – V geslu *antóulinski* bi se formulacijo »ok.[oli] 13. 6.« skoraj gotovo dalo spremeniti v »nedelja 13. junija ali prva po njem«, tako nekako, kot je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika pri Martinovi nedelji – razen če v Beltincih ne praznujejo kako drugače. Podobno pojasnilo bi bilo potrebno tudi v geslu *áninski* za ponazarjalnim primerom *~a nedèla*. – V geslu *atrès* je okrajšava bavar.[sko], čeprav bi morala biti bav. (glede na seznam na str. XVI, kjer ni zelo pogoste okrajšave madž.[arsko], pa tudi ne razvezave okrajšav r., d., t., m. in o. za imena sklonov). – V Novakovem slovarju beltinskega govora črka *ü* stoji kot posebna črka za črko *u*: nizu besed od *dublenje* do *dužnost* sledi niz od *düj* do *düpliški*, ki je abecedno uvrščen na napačno mesto. To ni niti v skladu z nemško in tudi ne s slovensko prakso, recimo z zadevnim določilom v zadnjem Slovenskem pravopisu (»črke z ločevalnimi znamenji [...] po abecedi uvrščamo, kot da ne bi imele teh znamenj« – SP 1994, člen 6), in bralca pri iskanju po nepotrebnem moti in bega.

Ponazarjalni primeri so onaglašeni zelo poljubno, npr. *lagef drži desét akóuvov* (v geslu *akóuv*), čeprav je v geslu *držàti* v ponazarjalnem primeru vendarle zapisana oblika *drží*, ali z *~e zéti zemlou* (v geslu *árenda*; gesla *zemlja* v slovarju ni, zato ni mogoče najti podatka o naglasu te besede v navedenem ponazarjalnem primeru).

Glede na obvestilnost so v tem slovarju prav preobilni etimološki podatki; recimo v enem od gesel: »**álmoštvo -a** s miloščina; iz stvisnem. *almuosan*, svn. *almuosen*, to iz gršč. *eleumosityne*«. (Druga vejica je v slovarju že ležeča, medtem ko je prva pokončna, kakršni bi morali biti obe. In še: med »kraticami« na str. XVI sta okrajšavi za ‘srednjevisokonemški’ srvnem. in za ‘starovisokonemški’ stvnem.) Srednjevisokonemška oblika je prepisana iz Bezlajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika I, in sicer z okrajšavo vred, grška oblika pa bi morala biti prepisana kot *eleēmosynē* (ali za rabo v slovarju, kakršen je slovar beltinskega govora *elemosityne*). V geslu *álmožna* ima Pleteršnik v slovensko-nemškem slovarju samo etimološki podatek »iz nem.«, kar zadošča. Prav tako razkošje je še v geslu *apotéka*, kjer je za razlago ‘lekarna’ etimološki podatek: »srvnem. *apoteke*; nem. *Apotheke* (iz gršč.)«. Etimologiziranje v narečnih slovarjih je lahko nevarna, pri mednarodnih izposojenkah iz grščine in latinščine pa nerodna reč, ki ne da koristnih rezultatov, gre pa na račun podatkov, ki jih v narečnem slovarju smemo pričakovati prej. V Novakovem slovarju so še največ vredna opozorila na madžarski izvor besed ali njihovih delov, čeprav mora biti uporabnik tudi tu previden. Ali je *ápatica* res iz madžarskega *apáca*, tako kot naj bi bil *András* z roditeljskim *Andráža* (in prvem delom

manjšalnice *Andrâšek*) iz madžarskega *András*? Ali naj bi *dêka* 'dekagram; zvezek' res bilo »iz nem. *Decke*«? (Vsaj 'deka(gram)' je iz *deka-*, tako kot je 'kila' iz *kilo-*, o čemer se je mogoče poučiti iz Snojevega Slovenskega etimološkega slovarja. In ali beseda *kila* v beltinskem govoru res pomeni samo 'kila (hernia)' in je v pomenu 'kilogram' ne poznajo?) Različne formulacije pri etimoloških podatkih niso nikjer razložene, npr. »nem. *Apotheke* (iz grš.)« (v geslu *apotêka*; v geslu *apotêkar* etimološkega podatka ni), »po madž. *apostol*« (v geslu *apòštoľ*), »iz madž. *apáca*« (v geslu *âpatica*), »bavar. *Atrëss*; nem. *Adresse*« (v geslu *atrës*) in »iz nem. in fr. *bagage*« (v geslu *bagâž*), prav tako tudi ne raba vejice (npr. v geslu *âlmoštvo*) in podpičja (npr. v geslu *apotêka*) med posameznimi elementi.

2

Gesla v Jakominovem slovarju govora Svetega Antona pri Koprju so sestavljena sorazmerno preprosto: narečni besedi, ki je hkrati iztočnica, sledi ustreznica v knjižni slovenščini, v naslednji vrsti pa so zapisani morebitni ponazarjalni primeri spet povečini z ustreznico v knjižnem jeziku. Po podatkih na str. 9 so v slovarju uporabljeni štirje označevalniki (»arhaizem«, »otroški izraz«, »pejorativno«, »vulgarno«) in dva krajevna (»v uporabi pri Kocjančičih«, »v uporabi v Potoku«).

Slovar se začne z besedo *a* in pripisanim pomenom 'prosim', kar najbrž ne bo držalo. – Iztočnica *a* ni onaglašena, čeprav ponazarjalni primer »se čula, a?« kaže, da bi morala biti. Pisec nasploh ni onaglaševal enozložnic (npr. *pjan* 'pijan', 'nadstropje', *pjat* 'krožnik', *pječ* 'peč', *pjest* 'pest', *pjet* 'pet'), kar je škoda, saj so v resnici le redke enozložnice tudi brez naglasnice. (Vendar pa se to dogaja npr. celo v velikih slovarjih ruskega in nemškega jezika še v današnjem času.) – Ponazarjalni primer *suh ku baka'la* (v geslu *baka'la* 'polenovka') je zanimiv, vendar pa nima pripisane ustreznice v knjižnem jeziku. Čeprav bi frazeologem ustrežal knjižnemu '(biti) suh kot poper', ne bi vedeli, ali to pomeni 'biti brez denarja' ali pa 'biti (povsem) brez vlage, mokrote', kakor razumejo to zvezo uporabniki ne glede na razlago v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Tu se zgodba Jakominovega frazeologema torej šele začenja. – V ponazarjalnih primerih besede po navadi niso onaglašene, tu in tam (npr. v geslih *ba'djerət* in *baka'la*) pa vendarle so (brez posebne razlage, zakaj tako). Beseda *barba* 'stric' je v tem geslu zapisana brez naglasa; najbrž je nenaglašena le, kadar stoji pred moškim imenom, kar pa je posebna raba. – Beseda *'guedec* v tem geslu skoraj zagotovo ni zapisana prav – prav bi bilo *'guedec*, a kaj, ko roditeljska oblika ni pripisana –, če pa je, je napačen zapis v geslu *'šedja* – »za *guedce*«. (Pri tem bi se dalo še kaj reči o skupini *dc*, saj gre najbrž kar za podaljšani ali navadni *c*.)

3

V slovarju govora Gozda Martuljka in Srednjega Vrha ni za nedomačina nikjer natančno rečeno, na govor katerega kraja se nanaša, saj pisec Stanko Košir, ki je obenem založnik, dosledno uporablja staro poimenovanje Rute za Gozd Martuljek in manj spoznaven pridevnik za Srednji Vrh, kar je ob sorazmerno obsežnem uvodu (na dveh straneh, str. 5–6) prav nemarno. Zanimiva in nenavadna je razvrstitev gradiva,

ki je v Novakovem in Jakominovem slovarju abecedna: pri Koširju so po skupinah navedeni glagoli, samostalniki, pridevniki, zaimki, osebni in svojilni zaimki, števnik, prislovi (do tod so v teh skupinah besede razvrščene po abecedi, razen pri osebnih in svojilnih zaimkih ter števnikih), predlogi, vezniki, velelniki, »nekaj neobičajnih medmetov«, sledi pa nekaj slovnice – stopnjevanje, spreganje in sklanjanje nekaterih pregibnih besed, pri čemer je »spregatev zaimkov« (str. 101) spregled, ki govori o jezikoslovni vrednosti in zanesljivosti tega dela. Na koncu je zbrano besedje za nekaj pomenskih skupin, recimo za posodo, hrano, orodje in nekatere živali.

Najprej je v geslu navedena beseda ali – redkeje – besedna zveza v preprosti narečni obliki, ki jo gotovo najboljše lahko berejo govorci narečja, sledita ji v oklepaju druga osnovna slovarska oblika (pri samostalniku samo roditelj ednine – roditelja množine samostalnikov *drvě, dŭrcě* in *dŭre* (str. 40) sploh ni – in pri glagolu oblika za 3. osebo ednine), nato pa knjižna ena ali več ustreznic, čemur je ponekod dodano še kako pojasnilo, npr. *ločiti od plev*, ki pojasnjuje *žito izpihavati* (str. 30).

Med posameznimi besednimi vrstami so besede ali zveze, ki bi spadale kam drugam (tako sta med samostalniki recimo *ěrl'h* 'časten, zanesljiv', str. 40, in *ubôgimě* 'miloščina', str. 61, med prislovi pa *j' mē* 'me je', str. 94). Zamisel pisca slovarja, v katerem naj bi bile besede razvrščene po besednih vrstah, je zelo težko zadovoljivo izpeljati pri večbesednih izrazih, recimo pri zvezah pridevnika in samostalnika (tako *fájf'n tabak* 'tobak za pipo', str. 40, ki stoji tik pred samostalnikom *fájfa* 'tobačna pipa'). – Nejasno ostaja, zakaj so nekatere besede zapisane brez naglasa (*gajst* 'špirit', 'duh (sveti duh)', *garač* 'fizični delavec, ki opravlja težka dela', *garja* 'krasta', *gas* 'plin', vse str. 41), čeprav ga enozložnice načeloma imajo (*fólk* 'narod', *fŭrm* 'oblika', oboje str. 41). – Tudi v tem slovarju je velika težava razvrščanje po abecedi. Skupino samostalnikov, ki se začnejo s črko P (str. 50–54), uvajajo besede na *p'...* (' piše Košir namesto polglasnika, od *p'c'klist* 'biciklist, kolesar' do *p'zdě* 'boječnež, neodločnež, mevža'), sledijo besede na *pa...* (niz od *pab'raj* 'ostanek, drobir' do *pavútjě* 'naplavljen les'), tem tiste na *pá...* (od *páca* 'nasoljeno meso' do *pázd'ha* 'pazduha') in nato še tri na *pā...* (*pāmž* 'smrkavec, nepridiprav', *pārně* 'mrtvaški oder', *pāvc* 'nekdanja dolžinska mera); za temi pride *pelc* 's kožo podložen površnik; na kosmato ustrojena koža', sledi *pegl'ž'nj* 'likalnik' itd. Torej zelo samovoljna računalniška razvrstitev, samo od daleč podobna tej, ki smo je vajeni v naših krajih. Res pa je, da skoraj nobene besede ne iščemo tako, da bi nam abeceda pomagala, torej tudi zmešnjava ne povzroča kake bistvene škode.

Predvsem za Novakov slovar je velika škoda, ker ni izdelan bolj natančno, sploh ker bi bilo potrebnega prav malo truda, da bi bil bistveno boljši in zanesljivejši, in ker vsebuje veliko uporabnega tudi za razumevanje prekmurskega knjižnega jezika. V Koširjevem slovarju je v razdelku Nekaj neobičajnih medmetov (str. 99) navedenih nekaj drvarskih klicev, ki so znani tudi v zgornjesavinjskih govorih, in velelnic za živino; vse to so dragoceni podatki za druge stroke, npr. za etimologe, še posebej zato, ker so zbrani na enem mestu. Tu se dobro vidi, da je v abecedno urejen slovar treba uvesti pojmovne skupine, ilustracije in še kak pripomoček, ki bo uporabniku pomagal priti od stvari (ali pojma) k besedi.

Za vse tri knjige žal velja, da ne izpolnjujejo pričakovanj malo zahtevnejšega uporabnika, saj za nedomačina ostajajo preveč zaprte, strokovnjaku, ki bi lahko imel od njih veliko korist, če bi bile sestavljene s tolikšnim znanjem in sposobnostjo, kolikor je bilo vanje vloženega truda in vneme, pa dajejo samo slutiti bogastvo, ki ga bo treba natančneje še zapisati – če bo za to ostalo kaj časa.

Stanko Košir,
B's'dnjak rutarščê 'n srenščê šprašê,
Slovar rutarške in srenške govornice,

Rute: samozaložba, januar 1997

Jožica Škofic

Članek prinaša predstavitev knjige *B's'dnjak rutarščê 'n srenščê šprašê*, avtorja Stanka Koširja, ki jo je v samozaložbi izdal leta 1997. Namenja jo »!.../ vsem, ki našega narečja in življenja v vasi ne poznajo ali so ga pozabili, pa jim je žal. Skratka, vsem ljubiteljem kulturne dediščine. /.../«¹

Kratkemu *Uvodu* na str. 4 (in predgovoru univ. prof. dr. Slobodana Grobelnika na str. 3) sledi Nekaj pojasnil na str. 5–6, nato pa *B's'dnjak rutarščê 'n srenščê šprašê* – Slovar rutarške in srenške govornice na str. 7–99. Na str. 100–106 je poglavje *Mav slovnice* – Nekaj slovnice, na str. 107–132 pa *Ta drugo* – Ostalo.

Avtor se je odločil za precej nenavadno predstavitev besedja govora svojega domačega kraja. Besedne vrste predstavlja ločeno (Glagolê – glagoli, str. 9–34, Samostáln'čê – samostalniki, str. 35–65, Pr'dev'ncê – pridevniki, str. 66–86, Zaimcê – zaimki, str. 87–90 (posebej osebne in svojilne zaimke na str. 91), Števniki, str. 92, Prislovi, str. 93–97, Pr'dloje – predlogi in Vezni, str. 98, Velelniki in Nekaj neobičajnih medmetov, str. 99) – v okviru posameznih »poglavij« pa so besede (ne dovolj urejeno) razvrščene po abecedi narečnih iztočnic.

Tudi narečni **zapis** (»!.../ Pri zapisovanju, ki je trajalo desetletja, sem skušal biti dosleden /.../«² si je avtor ustvaril sam in ga nekoliko pojasnjuje v uvodu: znak ' mu nadomešča izpuščeno črko – kar uresničuje zelo nedosledno (včasih mu ta znak verjetno označuje tudi srednji polglasnik, npr. *co pr'p'ljátê (-ê) – pripeljati*, str. 12), črka ē označuje široki e, črka ê označuje glas med e in a, črke ć, ś, ź označujejo reflekse mehčanih mehkonebnikov itd. Zapisi e za ozki e, o za ozki o, ō za široki o, í za dolgi naglašeni i, ā za verjetno kratki, nekoliko oslabei a (npr. *askārácítê sê (-ê) – razkoračiti se*, str. 10), i, v, r itd. niso pojasnjeni v uvodu. Zapis je v slovarju zelo nedosleden – nekatere besede nimajo označenega naglasa (npr. *adkritê (-ê) – sneti pokrivalo, odkriti skrivnost*, str. 9), ali imajo označenega različno npr. na u (npr. *aškūrtatê (-a) – prirezati, ostriči*, str. 11, toda *búcatê (-a) – zbadati, bosti*, str. 12, toda *bučatê (-a) – bučati, brenčati*, str. 12). Bilo bi prav, da bi avtor v uvodu vsaj na kratko prikazal glasoslovno ravnino predstavljenega govora.

¹ *Stanko Košir*, *B's'dnjak rutarščê 'n srenščê šprašê*, str. 4.

² Prav tam, str. 4.

Avtor se je odločil, da bo poleg osnovne oblike besed namesto običajne 1. osebe ednine sedanjika pri glagolu, roditelja ednine pri samostalniku, ženskega in srednjega spola imenovalnika ednine pri pridevniku poleg osnovne oblike glagola (nedoločnik) navajal v oklepaju ob besedi še končnico 3. osebe ednine (npr. *striče (-ê) – striči; stritê (-i) – povreči (krava, ovca), storiti nekaj, sum tê (-ê) – sumiti; sv'njátê (-a) – svinjati*, vse na str. 26), ob samostalniku v imenovalniku ednine pa je v oklepaju nedosledno končnica/končaj imenovalnika množine, ni pa npr. oznake za spol itd. (npr.: *abnj'k (-čê) – pokrov za posodo; abód (-ê) – oboj, obloga, oklep; abrám'nca – naramnica; ačí – oči; akú – oko; av's – oves* itd., vse na str. 35); pridevniki so večinoma zapisani v moškem spolu ednine (»/.../ pretežno v določeni obliki /.../«, str. 6), npr. *vrájman – posrečen*, včasih tudi kar v ženskem spolu ednine, npr. *vrêca (-e, -ê, -o) – vroča*, redki pridevniki imajo v oklepaju zapisano tudi kako drugo obliko, npr. *vsed'n (-a, -ê) – vseden, podan, poseden, seseden*, kar po avtorjevem pojasnilu na str. 6 lahko razumemo kot končnici za ženski spol ednine (-a) in ženski spol dvojine in včasih tudi množine (-ê) (vsi primeri na str. 82). Med zaimiki, ki so predstavljeni tako, da so posamezni skloni zaimkov zapisani in prevedeni posebej (zaimek *kateri* je tako zapisan 7-krat pod črko Ć in 10-krat pod črko H), abecedirani pa so kar skupaj s predlogi, s katerimi se rabijo (npr. vrstni red: *soj'h – svojih, s toj'm – s tvojim, s htêr'm – s kakim, s hčêr'm – s katerim, s ta (stara) – s to* itd. na str. 89 pod črko S), avtor navaja tudi druge besedne vrste, npr. predloge, prislove, pridevnike, pomožni glagol biti v različnih oblikah (*j' – je* (str. 87), *majčknó – malenkost, mih'n – majhen, m'd – med, n'č – nič, nčêr – nikjer* (str. 88), *pr'vašč'h – pri vaških* (str. 89), veznike (*k' – ko, ki*) in celo besedne zveze (*kam tê vlečê – kam nameravaš*, str. 88); med osebnimi zaimki na str. 91 je navedena tudi vsa spregatev glagola biti v sedanjiku in prihodnjiku, med svojilnimi zaimki (nekateri so na isti strani zapisani celo večkrat) so navedeni tudi nekateri stranski skloni osebnih zaimkov..., med prislovi so navedeni tudi predlogi (npr. *k – k*, str. 94), vezniki (*pa – pa, po*, str. 95, *s'j – saj* str. 96), členki (npr. *lê – le, nák – ne*, str. 94).

V poglavju Mav slovnice – Nekaj slovnice je z nekaj primeri predstavljeno stopnjevanje pridevnika in sprejanje glagolov ter »spregatev« (str. 101) – sklanjanje nekaterih zaimkov (med njimi tudi pridevnika lahek), sklanjatev samostalnikov (mož, pek, peč, perutnica, perut, mesto, kolo) in sklanjatev števnik.

Zanimivo je poglavje Ta drugo – Ostalo, kjer je predstavljeno besedje različnih pomenskih skupin: Poklici, Gradbeni objekti, Kako je izgledala notranjost teh objektov, Material, ki se rabi za streho, Oprema nekaj v (hiši, kamrah, črni kuhinji, v novih kuhinjah), Posoda, Razno nekaj in danes, Še vedno se rabi, Hrana, Kmečko orodje in pripomočki, Orodje ročnih delavcev, Ostalo (orodja), Drevesa, Pridelki, Cvetje (tudi material za kurjavo), Živali, Živalice, ptice, mrčes (v to poglavje so se vrinila tudi poimenovanja nekaterih poklicev, rokodelcev, športnikov, športne opreme), Mere, uteži in lesena posoda (tudi obleka in obutev), Človek (tudi s podatki o zaznamovanosti rabe).

Avtor Stanko Košir je v delo *B's'dnjak rutarščê 'n srenščê šprašê* zagotovo vložil zelo veliko truda in energije, veliko svojega časa (»/.../ dolga desetletja /.../«³) in še več svoje volje, da bi ohranil »/.../ stara izročila za poznejše rodove! /.../«⁴. Tega njegovega hotenja smo zagotovo lahko veseli tudi jezikoslovci, na katere se obrača univ. prof. dr. Slobodan Grobelnik v predgovoru: »/.../ Morda bi bilo prav, da bi jezikoslovci namenili več pozornosti temu in drugim podobnim delom. /.../«⁵. Koširjevo delo (in druga podobna dela) so za domačine, katerih govor se tako predstavlja, zelo zanimivo branje – prav zato pa so jim avtorji odgovorni za to, kako govor (ali le njegovo besedje) predstavijo. Zbiranje narečnega besedja ni lahko delo – to vemo vsi, ki smo se takega dela kdaj resno lotili. Še zahtevneje pa je zbrano gradivo ustrezno/strokovno zapisati in slovarsko predstaviti. Prav tu pa je srž problema zbiranja in zapisovanja slovenskega narečnega besedja. Ljudje, kot je Stanko Košir, ki vneto in (po svoji moči in znanju) skrbno zapisujejo narečno besedno bogastvo in svoje delo želijo tudi predstaviti javnosti, ga ohraniti v knjigi, bi se morali (naj bi se imeli možnost) o svojem delu posvetovati s strokovnjaki – jezikoslovci, dialektologi, leksikologi. Tako bi tovrstna dela imela ne le ljubiteljsko, ampak tudi strokovno vrednost, v njih bi mogli iskati in najti (brez dodatnega preverjanja) zanimive in točne podatke tudi različni strokovnjaki (dialektologi, etimologi, etnologi...). Ljubiteljski zbiralci narečnega besedja torej potrebujejo pomoč jezikoslovcev – a tudi jezikoslovci, ki se ukvarjamo s slovenskimi narečji, smo veseli sodelovanja zbiralcev, saj sami ne bomo nikoli mogli zapisati vsega, zanimivo narečno besedje pa izginja, kot se spreminja svet, ki ga z njim lahko ubesedimo.

³ Prav tam, str. 4.

⁴ Prav tam, str. 4.

⁵ Prav tam, str. 3.

12. mednarodni kongres slavistov v Krakovu od 27. avgusta do 2. septembra 1998¹

France Novak

Slavisti s celega sveta imajo povezovalno strokovno telo Mednarodni slavistični komite, ki ga sestavlja po en predstavnik iz posameznih slavističnih komitejev. Ti obstajajo pri vsakem slovanskem narodu oz. državi in po drugih državah, kjer je organizirana slavistika. Mednarodni slavistični komite pripravlja vsakih pet let mednarodni slavistični kongres. Komite ima praviloma sedež v državi, v kateri bo naslednji kongres. Mednarodni slavistični komite, ki ima pomembno vlogo pri pobudah za skupne projekte, vodi delo med kongresoma prek plenarnih zasedanj, poleg tega pa ima celo vrsto komisij za posamezna strokovna področja, ki delujejo na strokovnih posvetovanjih oz. znanstvenih sestankih o posameznem vprašanju ali pa prek skupnih projektov. Nekatere komisije so zelo delavne in pomembno vplivajo na razvoj stroke.

Letos je bil kongres v Krakovu na Poljskem. Že številka kongresa kaže, da ima dejavnost lepo tradicijo. Kongresna zgodovina sega v leto 1929, ko je bil v Pragi prvi kongres.² Naslednji, 13. bo v Sloveniji leta 2003, saj je plenum sprejel ponudbo Slovenskega slavističnega komiteja, da ga je pripravljen organizirati.³ V Sloveniji bo tudi sedež in glavno vodstvo Mednarodnega slavističnega komiteja naslednjih pet let. Predsednica je Alenka Šivic Dular, prvič ženska na tem visokem položaju, podpredsednik Aleksander Skaza, tajnica pa Erika Kržišnik, vsi so s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Nova predsednica je v Krakovu s skrbno in lepo izpeljanimi nastopi vzbudila veliko pozornost, najprej z referatom o slovanski kontrakciji, nato pa v zahvalnem oziroma v nastopnem nagovoru na koncu kongresa, v katerem je opozorila na bogato tradicijo slovenske slavistike in na velike naloge, ki nas čakajo pred naslednjim kongresom, in izrazila prepričanje, da ga bomo slovenski slavisti organizirali uspešno. Škoda, da ni bilo nobenega predstavnika naše sedme

¹ Nekoliko krajše poročilo izpod peresa istega avtorja je izšlo pod naslovom Naslednji slavistični kongres bo v Sloveniji tudi v Delu, Književni listi, 24. septembra 1998, str. 20.

² Naslednji dosedanja kongresi so bili razporejeni takole: drugi v Varšavi (1934), tretji bi moral biti v Beogradu (1939), a ga ni bilo zaradi vojnih razmer, čeprav je gradivo izšlo, četrti je bil v Moskvi (1958), peti v Sofiji (1963), šesti spet v Pragi (1968), sedmi v Varšavi (1973), osmi v Zagrebu in Ljubljani (1978), deveti v Kijevu (1983), deseti v Sofiji (1988), enajsti v Bratislavi (1993).

³ Slovenski slavisti do zdaj niso bili kaj množično udeleženi pri organizaciji teh kongresov, saj je bil organizacijski odbor osmega, ko je bil predsednik Mednarodnega slavističnega komiteja Bratko Kreft, v Zagrebu, v Sloveniji, in sicer na Bledu, je bilo samo plenarno zasedanje.

sile, da bi našo javnost sproti obveščal o kongresni dejavnosti in vzbujal pri njej interes tudi za slovanska jezikoslovna, literarnozgodovinska, folkloristična in druga kulturna vprašanja. Nekatere druge delegacije so imele s seboj tudi predstavnike množičnih medijev, celo televizije.

Po tematiki, vsebini, po številu udeležencev in po organizacijski strani je bil kongres nadvse velik dogodek.⁴ Tematsko je bil razdeljen na dva dela; v enem je bilo jezikoslovje, v drugem pa literarna veda, folkloristika in kulturologija. Delo je potekalo v sekcijah. V jezikoslovnem delu so bile naslednje: etnogeneza Slovanov; jezikovni stiki; konfrontativne raziskave in tipologija jezikov; arealne raziskave slovanskih jezikov (narečjeslovje); jezikovne spremembe; pomen slovanskega jezikoslovnega gradiva za jezikoslovno teorijo. V drugem delu je bila tematika prve sekcije slovanska mitologija, arheologija ter folklor in popularna kultura, druge sekcije so bile: srednjeveške književnosti in njihovi konteksti; humanizem in barok v slovanskih književnostih; slovanske književnosti 18. in 19. stoletja; slovanske književnosti od modernističnega preloma do sodobnosti; postmodernizem pri Slovanih in na Zahodu; slovanski svet in emigracija; filozofska, religiozna, politična in družbena misel pri Slovanih; univerzalizem in svojskost v slovanskih književnostih; obseg in meje slavistike.

Novost so bili t. i. komunikati in tematski bloki. Za komunikate je bilo na razpolago manj časa (20 minut) kot za referate (30 minut). V tematskih blokih, ki jih je bilo 21, je bilo v največ šestih referatih predstavljeno posamezno področje.⁵ V bloku o spremembah v sodobnih slovanskih jezikih (1945–1995) je sodelovala tudi slovenska nacionalna koordinatorica Ada Vidovič Muha. Skupina je bila med kongresoma zelo delavna, saj je v njenem okviru pod vodstvom Stanislava Gajda (Poljska) izšla kar serija dvanajstih zbornikov pod naslovom Najnovejša zgodovina slovanskih jezikov. Med njimi je tudi knjiga Slovenski jezik, v kateri je štirinajst prispevkov iz zbornika Jezik in čas, Ljubljana 1996, urejenih v tri sklope, in sicer kritična interpretacija jezikovnokulturnega delovanja, besedilna in leksikalna razčlenitev jezikovnega dogajanje v tem času, jezikovna in kulturološka vprašanja slovenske diaspore.⁶

Ob kongresih so že tradicionalne tudi razstave slavističnega tiska zadnjih petih let. Publicistična dejavnost je ravno tako kot raziskovanje zelo bogata in je že dolgo ni mogoče več v celoti spremljati. Tako so razstave in katalogi toliko bolj dobrodošli, da lahko vsakdo izbere to, kar potrebuje pri raziskovanju. Naš delež na razstavi je bil dokaj opazen, za kar se moramo zahvaliti založbam, saj so se vabilu za sodelovanje odzvale skoraj vse, ki izdajajo tovrstno literaturo, žal pa ni bil popoln.⁷ Zanimiva je

⁴ V programu je bilo napovedanih kar 1017 referatov in drugih nastopov. Od tega jih je bilo uresničenih nekaj prek osemsto.

⁵ Bloki so bistveno razširili tematiko kongresa, saj so pokrivali precej raziskovalnih področij.

⁶ Slovenski jezik. Urednica Ada Vidovič Muha. Uniwersytet Opolski - Instytut Filologii Polskiej. Opole 1998, 196 str.

⁷ Organizatorji našega dela razstave bi dosegli večji uspeh, če bi izdali skupni katalog vseh slavističnih knjig, izšlih v Sloveniji v zadnjih petih letih, saj se predstavitevno gradivo

misel, da bi bilo dobro na takih kongresih organizirati tudi prodajo naših knjig, čeprav imam občutek, da taka trgovina zdaj ne cvete, nekaj zaradi denarnih težav v nekaterih slovanskih državah, nekaj pa zaradi obilice knjig, ki so pokazane na takih prireditvah.

Slovenska udeležba na zadnjih kongresih je nekako v krizi. Vzrokov je najbrž več. Nekajkrat je šlo za denarne težave.⁸ Tudi kvota za Slovenijo je tako skromna, da ne more predstavljati vse naše slovenistike oz. slavistike. Morda se tuji tudi niso dovolj zanimali za naše, zlasti izrazito slovenistične raziskave.⁹ Zato udeležba na kongresih ni bil eden glavnih ciljev naših raziskovalcev. Tudi letošnji slovenski predavateljski delež, ki je v glavnem predstavljen v Slavistični reviji 46 (1998), št. 1–2, je bil v primerjavi z deležem zlasti številčnejših slovanskih narodov skromen, deloma zaradi kvot,¹⁰ deloma pa zaradi odpovedi nekaterih referentov. Tako je s prispevki, ki so bili po mnenju poznavalcev kongresnih razmer dokaj opaženi, sodelovalo osem predstavnikov, večinoma jezikoslovcev: Rada Cossutta (Univerza v Trstu), ki je predstavila na poljedeljski in vinogradniški terminologiji istrsko slovenskih govorov različne plasti romanizacije (od latinske do italijanske); Aleksandra Derganc (Filozofska fakulteta v Ljubljani) je odkrivala paralele v dvojini slovenščine in lužiške srbščine pri parnih samostalnikih tipa *roke, starši* in pri zaimkih za 1. in 2. osebo dvojine; Miran Hladnik (Filozofska fakulteta v Ljubljani) je ugotovil, da so avtorji slovenskih zgodovinskih povesti, ki se sicer izrecno zavzemajo za idejo slovanske vzajemnosti, na ravni zgodbe in značajev oz. izkušenj, prikazovali druge Slovane kakor tujce sploh negativno; Majda Merše (Znanstvenoraziskovalni center SAZU) je s primerjavo slovenskih protestantskih besedil in tujih prevodnih predlog ugotavila, da je pri vrstnosti glagolskega dejanja odvisnost od predlog večja kot pri glagolskem vidu; Marija Stanonik (Znanstvenoraziskovalni center SAZU) je razpravljala o razmerju mitologije in slovstvene folklore in omenila pet sestavin (mit v povezavi z jezikom, literaturo, religijo, resničnostjo in zgodovino); Alenka Šivic Dular (Filozofska fakulteta v Ljubljani) je natančno in kritično analizirala obravnavo kontrakcije v slovanskih jezikih in zlasti na podlagi zahodnega južnoslovanskega gradiva ugotovila, da je bila pogojena prozodično; Ada Vidovič Muha (Filozofska fakulteta v Ljubljani) je obravnavala dinamiko normativnih kriterijev v slovanskih jezikih v zadnjem obdobju in opozorila na vrsto sprememb, odvisnih od družbenih in političnih sprememb v slovanskem svetu (funkcija nacionalne identifikacije,

posameznih založb zaradi obilice takega materiala kar nekako zgubi, ogled razstave pa ni vedno dovolj za naročilo knjige, čeprav bi interesi bili.

⁸ Slovenska udeležba na desetem kongresu je enostavno odpadla. Malo prijavljenih se je udeležilo tudi 11. kongresa leta 1993, čeprav je bil to prvi po osamosvojitvi Slovenije in bi bila naša udeležba že zaradi tega pomembna.

⁹ Imam občutek, da tujce pri naših referentih manj kot primerjalno slovanske teme zanimajo zgolj slovenske teme, ker se s slovenščino ukvarja manj ljudi kot z jeziki »bolj množnih Slave rodov«, kot bi to človek imenoval po Prešernu; ravno teh pa je pri naših slavistih v zadnjih časih pet nekaj več.

¹⁰ Kvote, ki so odvisne od velikosti naroda, niso idealna rešitev, vendar je vprašanje, kaj bi bila boljša, saj tudi uveljavljenost referentov ali pa udeležba v vseh sekcijah ne bi bili lahko izpeljivi. zato bo za ta vprašanja treba iskati primernejših rešitev.

spremenjeno razmerje med knjižnostjo in drugimi stilnimi oblikami jezika); podpisani je primerjal ujemanje večpomenskosti, zlasti drugotnih pomenov, pri prevodnih predlogah in slovenskih besedilih 16. stoletja in opozoril na tri stopnje (prevzeti pomeni pri osrednjih pojmi, npr. *brat, jagnje*, razvoj po ustaljenih pravilih, npr. *žito*, kalkirani pomen, npr. *del* »delež«). V primerjavi s številom sekcij je to število referatov majhno.

O vprašanih slovenščine so razpravljali v celotnem prispevku ali pa v pomembnem delu prispevka tudi nekateri neslovenski udeleženci.¹¹ Gerhart Giesemann (Nemčija) je predstavil motiv domovine v slovenskem sonetu. Tomu Priestly (Kanada) je v bloku Jezik in narodne manjšine, ki ga je sam tudi vodil, govoril o koroščini. V tem bloku je Aleksander Duličenko (Estonija) v prispevku o jeziku malih etničnih skupin uvrstil v kategorijo perifernih jezikov tudi knjižno prekmurščino in rezijanščino. Josip Lisac (Hrvatska) je obravnaval narečno stanje na hrvaško-slovenski meji. Iz knjige povzetkov navajam referat Rosanne Benacchio o rezijanskem narečju. V referatih o zgodovini slavistike je bil večkrat omenjen Fran Miklošič.

Teško je kongres oceniti, ker je posameznik, ki je izbiral nastope s svojega področja ali pa svojih sodelavcev, prijateljev in znancev, lahko obiskal samo majhen del predavanj in komunikatov; bilo pa jih je kljub odpovedim prek 800.¹² Tu je človek srečeval ljudi, ki jih že dolgo pozna z raznih slavističnih srečanj, ali pa je v živo videl ali srečal avtorje knjig in razprav, ki jih pri delu pogosto uporablja. Zbranih je bilo veliko zelo znanih slavistk in slavistov. Tisti, ki so se udeleževali tudi prejšnjih kongresov, so opazali, da je bilo letos tudi veliko mladih. Veliko je bilo pogovorov o prihodnjih sodelovanjih in o možnostih za sodelovanja.

Kongres je nudil predvsem dober pregled razvejanih slavističnih raziskav in raziskovalnih metod. To se mi zdi zelo pomembno, saj lahko posamezne slavistike primerjajo svoje raziskave z drugimi in se bogatijo. Obsežna vsebina je razvidna predvsem iz kongresnega gradiva: seznama predavanj, ki ga je bilo za kar zajetno knjižico (predvidenih nastopov je bilo prek 1000); povzetkov referatov in komunikatov v dveh knjigah (skupaj 700 strani);¹³ zbornikov, ki so jih izdali posamezni nacionalni slavistični komiteji, saj mora biti po ustaljeni navadi vsak referat pred

¹¹ Ne morem trditi, da bo ta informacija popolna, ker zaradi razdrobljenosti sekcij nisem mogel obiskati vseh takih nastopov. Omembe slovenske problematike v okviru splošnejših vprašanj so bile nepregledno številne, zato jih v tem poročilu niti ne poskušam navajati.

¹² Razmeroma veliko nastopov je odpadlo. Čakanje naslednjih referatov je velikokrat razbilo povezanost sekcij. Morda bi manj referatov odpadlo, če bi upoštevali načelo, da je uvrščen v program, samo kdor je plačal kotizacijo.

¹³ XII Międzynarodowy Kongres Slawistów. Kraków 27 VIII – 2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. Opracowanie Jerzy Rusek, Janusz Siatkowski, Zbigniew Rusek. Wydawnictwo Energeia. Warszawa, 1998, 360 str. Druga knjiga ima vse isto, samo podnaslovi so Literaturoznawstwo. Folklorystyka. Nauka o kulturze. Opracowanie Lucjan Suchanek, Lidia Macheta, 340 str.

začetkom kongresa tudi objavljen. Kot je bilo že omenjeno, so naša besedila zbrana v Slavistični reviji.

Delo v sekcijah je dopuščalo obisk po lastni izbiri. Najbolj privlačne za udeležence so bile primerjalne teme. Ožje nacionalne teme so pritegovale ožje kroge strokovnjakov. Praviloma so referenti govorili v svojih jezikih, kar vsaj pri jezikoslovcih ni bila pretirana ovira za razumevanje. Uporaba lastnega jezika je poseben mik teh kongresov in ima tudi globlji pomen, saj povečuje medsebojno zanimanje in zbližuje slovanske narode.

Organizacija predavanj je bila na visoki ravni. Praznine, ki so nastajale zaradi odpadlih referatov, so po eni strani udeležence motile, vendar je bilo čakanje primerna rešitev, da se vrstni red ni podiral. Vsak nastopajoči je imel omejen, toda rezerviran čas za predstavitev in za diskusijo. Motile pa so napačne uvrstitve referatov in komunikatov, ker so zavajale morebitne interesente.¹⁴

Poljska oblast je posvetila kongresu tako pri pripravah kot v poteku veliko pozornost. Slovesnega začetka so se udeležili najvišji predstavniki javnega življenja Krakova; udeležence je nagovoril tudi predsednik Poljske. Uspešno delo je kongresu zaželel tudi papež.

Torej v prihodnjih petih letih čaka nas, slovenske slaviste, zahtevna naloga, tako z organizacijskega kot strokovnega stališča. Upamo, da bomo preizkusu kos in da prihodnji kongres ne bo slabši, kot so bili prejšnji. S trudom, ki ga bomo vanj vložili, se bomo vsaj delno oddolžili slavistom po svetu za veliko moralno podporo, ki so jo izkazovali ob našem osamosvajanju.

Menim, da je treba čas do takrat porabiti tudi za razmislek, kaj bi bilo pri takem zborovanju potrebno in koristno spremeniti. Za nekatere navade bi bilo po moje kar primerno iskati boljših rešitev.

¹⁴ Podpisanega je na primer doletelo to, da je bil njegov komunikat uvrščen napačno, na konec popoldneva, v zasedanje, kjer je večina nastopov odpadla.

Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti. Materiály z onomastického kolokvia. Banská Bystrica, 3.–5. septembra 1996

Marija Jež

V zborniku z zgornjim naslovom so zbrani referati z mednarodne znanstvene konferencie o urbanonimih: potekala je 3. in 4. septembra 1996 v Banskí Bistrici, prestolnici srednje Slovaške. Na konferenci so sodelovali predstavniki Bolgarije, Češke, Hrvaške, Jugoslavije, Madžarske, Poljske, Slovaške in Ukrajine. Predstavili so svoje najnovejše raziskave s področja urbanonimije, razmeroma nove jezikoslovne discipline.

V uvodu sta urednika Pavol O d l o š in Milan M a j t á n pojasnila vzrok in namen znanstvenega kolokvija o urbanonimiji: urbanonimi so neposredno odvisni ne le od objektov, ki jih poimenujejo, ampak tudi od družbene naravnosti v času, ko so nastali. Za dvajseto stoletje je značilen pospešen družbeni razvoj, kar se kaže v pogostejših spremembah urbanonimov. Posebej v zadnjem desetletju je na področju srednje, južne in vzhodne Evrope prišlo do obsežnih družbenih sprememb, ki so povzročile tudi mnoge spremembe urbanonimov. Po mnenju urednikov je šlo za enega najboljšežnejših posegov v poimenovalnem procesu zadnjih stotih let. Aktualnost tematike je narekovala organizacijo mednarodnega srečanja z namenom, da bi bila strokovnjakom te imenoslovne tematike omogočena izmenjava pogledov, mnenj in znanstvenih spoznanj. Hkrati naj bi kolokvij utemeljil redna specializirana onomastična srečanja, ki naj bi postala tradicionalna in posvečena vsakokrat aktualni temi.

Prispevki (vsega devetintrideset) so v glavnem treh vrst: največ jih predstavlja zgodovinski pregled razvoja mestnih imen od prvih zapisov do današnjih dni, drugi se omejujejo na novejše obdobje in prikazujejo sedanji imenski fond, tretji so posvečeni teoretičnim vprašanjem urbanonimije. Na koncu je podana bibliografija del, posvečenih slovaški urbanonimični problematiki.

Poimenovanje mestnih delov (ulic, trgov, parkov, četrti, predmestij, pomembnih stavb, mostov ipd.) je že star proces in sega v čas nastanka mest oz. naselij sploh. Urbanonimija kot veda, ki se ukvarja s tovrstnimi imeni, pa je šele na začetku svojega razvoja. Tako je iz prispevkov v zborniku videti, da niti sam pojem *urbanonim* ni pomensko enoznačen in jasno razmejen do drugih imenskih skupin. Tudi metodični pristopi k obravnavi teh imen so različni. Nekateri raziskovalci izhajajo iz že ustaljenih metodičnih postopkov, uveljavljenih pri obravnavi krajevnih imen. Ker pa so urbanonimi bolj kot katera koli druga imena odvisni od družbenih razmer,

so pri njihovi obravnavi opazni tudi sodobnejši pristopi, ki vključujejo sociološke, psihološke in filozofske vidike.

O lastnoimenskem poimenovalnem izrazju nasploh razpravlja Robert M r ó z e k. Dejavniki, od katerih je odvisen celoten poimenovalni sistem, delujejo v okviru določenih pravil. Ta se nanašajo na jezikovne in nejezikovne elemente. Jezikovni se izražajo v motivacijskosemantičnih in strukturnih sestavinah, nejezikovni v družbenokomunikacijskih in funkcijskih. V okviru celotnega poimenovalnega sistema predstavlja toponimija njen podsistem, ki je že sam v sebi zelo razvejan. Avtor prikazuje razmerja med ojkonomičnim in anojkonomičnim poimenovanjem ter analizira značilnosti topografskih, kulturnih, posesivnih, patronimičnih, etničnih ipd. tipov krajevnih imen. Enega izmed podsistemov predstavlja urbanonimija z imeni urbaniziranih naselij. Imenuje jo tudi mestna mikrotoponimija za razliko od mikrotoponimije vasi, ki ima drugačno strukturo, in od ledinskih imen, ki so del anojkonomičnega sistema. Urbanonimi so imena mestnih predelov, predmestij, četrti, ulic, trgov in drugih komunikacijskih elementov ter imena različnih gradenj: pomembnih stavb, mostov, spomenikov ipd. Značilnost vseh teh imen je, da v glavnem ne nastajajo v spontanem jezikovnem procesu, ampak jih določajo nejezikovni, večinoma urbanistično-administrativni dejavniki. Ti izpodrivajo prvotno semantično motivirana imena, ki so izpolnjevala lastnostne, smerne, umestitvene ipd. funkcije (npr. *Glęboka, Farska, Horna*). V okviru toponimije je urbanonimija zaključen sistem, ki nastaja na osnovi svojstvenih jezikovnih in nejezikovnih dejavnikov.

Družbeni interes pri oblikovanju urbanonimov zelo jasno predstavlja Ivor R i p k a v članku o aktivnosti državnih organov pri preimenovanju bratislavskih ulic in trgov v letih 1919–1921. Arhivsko dokumentarno utemeljuje dejstvo, da sodijo urbanonimi med najbolj »družbeno angažirana in najdinamičnejša geografska imena«. Vsebujejo in demonstrirajo – na področju lastnih imen brez konkurence – družbene, ideološke, politične in kulturne vidike časa svojega nastanka in vseh poznejših, posebej prevratnih obdobj. Njihova standardizacijska praksa je vedno ozko povezana z organi javne uprave oziroma oblastnih struktur. Ti določajo merila za primernost ali neprimernost starih poimenovanj in tudi merila za določanje novih. Že pri predstavitvi kratkega obdobja pa se je pokazalo, da so nekatere kategorije imen bolj trdožive, medtem ko druge hitreje podleajo diktatu družbenih sprememb.

Družbeni vidik v imenosloju predstavlja tudi Kwiryňa H a n d k e. Spoznava ga kot proces, ki se začne z nastankom imena, nadaljuje z njegovo stabilizacijo in konča z ukinitvijo. Odločujočo vlogo pri tem imajo administrativni, urbanistični in družbeni vplivi, pri čemer se administrativni navadno prepletajo z družbenimi v smislu polarizacije med mestno upravo in prebivalstvom. Urbanistični se kažejo predvsem pri povečanju mestnega obsega in pri večjih prezidavah mestnih središč, ko s spreminjanjem podobe ali poteka ulic in drugih mestnih enot povzročajo, da postaja prvotno poimenovanje v mnogih primerih neaktualno in ga je zato treba posodobiti. – Podobno razčlenjuje družbeni vpliv na oblikovanje mestnih ulic tudi Milan H a r

v a l í k, le da pri tem poudarja zgodovinski vidik. Najstarejša imena so ohranjena iz srednjega veka, ko so imela razlikovalni, lastnostni in usmerjevalni značaj (*Německá, Krátká, Lomená, Klášterní, Pražská*). V devetnajstem stoletju se tem motivacijskim tipom pridružujejo drugi: pojavljajo se imena znamenitih osebnosti iz političnih in družbenih krogov ali imena, ki spominjajo na pomembne dogodke iz preteklosti in sodobnosti. Prvotnim motivom se pridružuje še honorifikacijski, ki se vedno močnejše uveljavlja. Njegova slaba stran je v tem, da je zelo nestabilen in se z vsako spremembo režima tudi sam spreminja. Češka je take spremembe doživljala leta 1918 ob razpadu Avstro-Ogrske, ob koncu tridesetih let z nastopom fašizma, po koncu Druge svetovne vojne z nastopom stalinizma in nazadnje leta 1989 z ukinitvijo socializma, kar pomeni, da je vsaka generacija doživela najmanj dve veliki preimenovanji mestnih imen. S temi naglimi spremembami imena izgubljajo svojo prvotno in osnovno orientacijsko funkcijo, zato pisec referat zaključuje z željo, da bi pri izbiri uličnih imen bolj pazili na njihovo stabilnost.

Predvsem o stabilizaciji imen razpravlja Miloslava K n a p p o v á. Razume jo kot standardizacijo, ki je glavno sredstvo uveljavljanja jezikovne kulture: ime mora z besedotvornega, oblikoslovnega, skladenjskega in pravopisnega stališča ustrezati normi češkega knjižnega jezika. Na standardizacijo imen pa v veliki meri vplivajo tudi nejezikovni dejavniki: družbenoetični se kažejo v izbiri imen, ki so z etičnega, zgodovinskega, političnega in kulturnega stališča sprejemljiva ter neproblematična. Posebej imena iz kategorije znamenitih osebnosti ali zgodovinskih dogodkov lahko v prevratnih obdobjih zlahka postanejo neprimerna. V Pragi so npr. leta 1989 preimenovali približno petdeset odstotkov imen, posvečenih znamenitim osebnostim in dogodkom; zamenjali so jih z imeni osebnosti, ki so v demokratičnih razmerah vzdržale oceno etične primernosti, ali z imeni, znanimi iz preteklih obdobj. Tako so imena pravzaprav vedno dokument svojega časa in kraja. Naslednji dejavnik, ki vpliva na poimenovanje mestnih enot, je funkcijski: funkcije imen so individualizacija, orientacija, lokalizacija in karakterizacija objektov, na katere se nanašajo. Pri oblikovanju poimenovalnega sistema je treba misliti še na pragmatični vidik: imena naj bi bila enotna, enopomenska in s stališča vseh naštetih vidikov neproblematična.

Michal B l i c h a se ukvarja z zgodovinskim vidikom proučevanja urbanonimov na Slovaškem. Najstarejša imena so iz časa od trinajstega do petnajstega stoletja in izražajo lastnostno in orientacijsko funkcijo; od šestnajstega do devetnajstega stoletja se uveljavljajo imena, nastala po značilni obrtni dejavnosti ali narodnostni pripadnosti prebivalcev; v devetnajstem se začnejo pojavljati imena znamenitih osebnosti (prej le izjemoma), v dvajsetem njihov odstotni delež narašča. Pojav pojasnjuje s širjenjem mest, z vedno večjo potrebo po novih imenih in z dejstvom, da so starejši tipi poimenovanj že precej izčrpani. To genetično strukturo dopolnjuje z družbenoekonomskimi, političnimi, socialnimi in kulturnimi vidiki poimenovanja. Glede na vsebinski vidik so urbanonimi nevtralni in angažirani. Danes prevladujejo angažirani z 52,33 % v razmerju do nevtralnih s 47,67 %. Nato podaja

natančno pomensko razvrstitev imen: v prvo vrsto uvršča tista, ki so motivirana z naravo in naravnimi pojavi, v drugo tista, ki so povezana s človekovo dejavnostjo, v tretjo imena znamenitih osebnosti. Vsako skupino deli na več podskupin: v prvi npr. so ulice poimenovane glede na položaj, velikost, lastnost, smer, objekt, nato še po rastlinah in živalih. V preglednici nazorno predstavlja številčno naraščanje urbanonimov iz kategorije znamenitih osebnosti: v Košicah jih je bilo npr. leta 1919 43,52 %, v letih 1939–1943 pa že 70,88 %.

Pavol O d a l o š se ukvarja predvsem s preimenovanjem ulic in trgov ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let tega stoletja v evropskih postsocialističnih državah. Družbene spremembe so povzročile tudi obsežna preimenovanja na področju mestne mikrotoponimije. Tem procesom je bilo posvečenih več konferenc (npr. v Brnu, Varšavi) in študij. Pisca predvsem zanima, kakšne razvojne usmeritve se kažejo v najnovejših preimenovalnih gibanjih. Ugotavlja, da se sodobne razvojne tendence realizirajo v simetričnem modelu; njegov vrh predstavljata dve tendenci, od katerih se vsaka še nadalje členi v dve smeri: prva je deshematizacija imen (v zvezi z njo sta še ahonorifikacija in depersonalizacija), druga nacionalizacija (z njo sta povezani tradicionalizacija in teizacija). Usmeritev, ki jo izkazujejo sodobna preimenovanja, poteka od shematizacije k deshematizaciji, od depersonalizacije k personalizaciji (demokratičnih osebnosti), od ahonorifikacije k honorifikaciji (demokratičnih realitet in simbolov), od neologizacije k tradicionalizaciji, od ateizacije k teizaciji, od internacionalizacije k nacionalizaciji. Večjo težo raziskavi daje okoliščina, da je pisec upošteval fond okrog 2000 imen v več državah (Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Češka, Hrvaška, Jugoslavija, Madžarska, Poljska, Rusija, Slovaška, Slovenija, Ukrajina).

Pavol Ž i g o prišteva k urbanonimom poleg mestne mikrotoponimije tudi vaško, od elementov, ki vplivajo na njihovo oblikovanje, pa ga zanimata predvsem geneza in upoštevanje časovnega vidika. V svoji razpravi odkriva dve vrsti občnoimenskih sestavin urbanonimov: kontinuirano ali časovno neoznačeno (npr. *cesta, ulica, most, brod, brána*) in nekontinuirano ali časovno označeno (npr. *palisada, val, hradisko, bašta, varta ipd.*). Prehodno skupino apelativov, ki so postali urbanonimi, predstavljajo besede kot *trh, pl'ac, jarmok, námestie* itd.; zanje je značilen poseben razvoj v smislu pomenske specifikacije. – V drugem delu razprave so predstavljene funkcije kategorije časa, ki jih je mogoče uporabiti pri razlagi poimenovalnega postopka od urbanonimičnega objekta preko apelativa do urbanonima. Pri tem se pisec sklicuje na poimenovalno shemo, ki jo je uporabil R. Šrámek.

O starejših slovaških urbanonimih piše Milan M a j t á n. V prvih pisanih virih so latinski, pozneje nemški in deloma madžarski. Izmed teoretičnih obravnav tovrstnih imen navaja klasifikacijo, katere avtor je R. Krajčovič: v prvi skupini so v bistvu občnoimenska poimenovanja tipa *hrad, hradby, veža, bašta, brána, most, schody* ipd., v drugi imena, ki vsebujejo realije s področja gospodarskega, družbenega

in kulturnega življenja, v tretji imena, katerih motivacijo predstavljajo različne naravne realije. Drugi tip predstavljajo najmanj dvobesedna imena, ki so sestavljena iz jedra in določila. Na osnovi motivacije je urbanonime mogoče klasificirati po naslednjih merilih: po vrsti objekta, po njegovih lastnostih, po značilnostih terena, po usmerjenosti objekta glede na druge objekte, po patrociniju, po etnični pripadnosti prebivalcev itd. S stališča leksikalne semantike je ta imena mogoče klasificirati tudi po vzorcu razdelitve terenskih imen ali po najsplošnejši metodi, ki se uporablja pri klasifikaciji toponimov in so njeni rezultati v bistvu odgovori na vprašanja *kaj, kje, kakšen* in *čigav*. Med starejšimi urbanonimi ni imen, posvečenih znamenitim osebnostim, ki so tako značilna za novejšo poimenovalne procese.

Tudi Ewa Jędrzejko daje zgodovinski pregled uličnih imen, vendar s stališča lingvistike kulture; na ta način je razpravljanje o urbanonimih mogoče obogatiti z novimi, zelo koristnimi vidiki in spoznanji. Ugotavlja, da na Poljskem prevladujejo (z morfološkega stališča) pridevniške in samostalniške formacije imen: v prvo skupino uvršča tip *besedotvorna podstava + sufiks* (npr. *Piekarka, Kasztelańska*), v drugo popridevljeni ali roditeljski tip (*Konopnickiej, Sienkiewicza*). S semantičnega vidika jih deli na naslednje skupine, v katerih imena 1. kažejo na prisotnost krščanstva (*Kapucyńska*), 2. pričajo o nekdanji ali sedanjí družbeni, poklicni strukturi (*Mydlarska, Rybacka, Traktorzystów*), 3. dajejo informacije o starejših ali sodobnih institucijah, obrteh ipd. (*Stary targ, Browarna, Targ Rybny*), 4. spominjajo na nekdanjo lokacijo (*Pod Grodziskiem, Królewska*), 5. spominjajo na bitke, vojne, vstaje in njihove nosilce ali znamenite može oz. narode (*Powstańców Warszawy, Lechicka*), 6. dajejo orientacijske podatke (*Na piaskach, Do lasu*), 7. spominjajo na pomembne osebnosti s področja umetnosti in kulture (*Kopernika, Kazimierza Wielkiego*), 8. so lahko fantazijska ali legendarna (npr. *Janka Muzykanta*), 9. so posvečena znamenitim tujim osebnostim ali realitetam (*ul. Puszkina, Bethowena, Apenińska, Indyjska*); v to skupino avtorica uvršča tudi imena iz rastlinskega in živalskega sveta (*Rezedowa, Wilcza*), 10. so nemotivirana (*Miła, Słoneczna*).

Zelo natančno semantično in besedotvorno klasifikacijo urbanonimov predstavlja tudi Miriam Sitárová; izdelala jo je na zgodovinskem imenskem gradivu Trnave, sestavlja pa jo kar 22 skupin. Ker je individualna, nastala na konkretnem imenskem fondu, nima posplošujoče veljave; z upoštevanjem izsledkov še drugih raziskav o urbanonimih posameznih mest pa bi bilo mogoče dobiti tudi splošno sprejemljivo klasifikacijo. – Podobni razpravi sta pripravila še Ivan Očenáš (o spremembah v imenih ulic in trgov v izbranih slovaških mestih) in Jaromír Krško (o urbanonimih ob koncu drugega tisočletja v Gemeri) z natančno klasifikacijo s pomenskega in morfološkega stališča. Zadnji razpravi je dodana še preglednica, ki ji sledi seznam vseh ulic obravnavanih naselbinskih enot (Revúca, Jelšava, Tisovec, Rožňava). – Najnovejše spremembe v krajih Banská Bystrica, Dolný Kubín, Lučenec, Martin, Rimavská Sobota, Ružomberok, Vrútky in Zvolen opisuje Oľga Nemčoková; kot v prejšnjih prispevkih je tudi tu podana natančna pomenska klasifikacija po metodologiji, ki jo je izdelala E. Krošláková. – Urbanonime poljskih mest obravnavajo

še Stanisław K a n i a (za Szczecin s posebnim ozirom na preimenovanje po koncu Druge svetovne vojne), Jolanta I g n a t o w i c z - S k o w r o ŋ s k a (tudi za Szczecin s posebnim ozirom na imena, izvirajoča iz apelativov), Franciszek N o w a k (za Bydgoszcz z delitvijo na pomenske in morfološke posebnosti in preglednicami za primerjavo s stanjem v Varšavi), Maria Magdalena N o v a k o w s k a (za Łódź s posebno klasifikacijo, ki temelji na semantičnih in strukturalnih tipih, besednoprstnih in členskih), Bożena F r a n k o w s k a - K o z a k (za Gorzów Wielkopolski z delitvijo na imena, motivirana v topografiji, v kulturnih danostih, in imena, prevzeta iz nemščine; vsa deli še na motivirana in nemotivirana, njihova številka razmerja pa prikaže v preglednicah).

Razvojni pregled urbanonimov v daljšem zgodovinskem obdobju predstavljajo naslednji avtorji: O urbanonimih mesta Chocně piše Libuše O l i v o v á - N e z b e d o v á. Uvodoma razmišlja tudi o odprtih vprašanih imenskega izrazja v slovanski imenoslovni literaturi in ugotavlja, da nekatere doslejšnje rešitve niso najustreznejše. – Tatiana L a l í k o v á predstavlja imena bratislavskih srednjeveških mestnih vrat, obrambnih stolpov, utrd, trdnjav z natančnimi podatki o njihovih zapisih, tudi v latinščini in nemščini, z letnicami posameznih pojavitev ter s podatki o nastanku, lokaciji ipd. – Ján M a t e j č í k obravnava srednjeveško zgodovino mesta Banská Bystrica in vsa lastna imena, ki se nanašajo na njene urbane enote. – Zgodovinsko izhodišče pri obravnavi urbanonimov si je izbral tudi Lumír K l í m e š: predstavlja imena (*Nuslská, Žižkovská, Sklenářská, Křížová, Fukská*) in položaj pruskih baterij, ki so v sedemletni vojni (1756–1763) obstreljevale Prago. – Stefan W a r c h o ł predstavlja urbanonime mesteca Frampol: le imena ulic imajo normalno dvobesedno obliko z navadno eliptičnim prvim delom (*ulica Tkacka/Tkacka*); drugi tip je poimenovanje po občnem lastnostnem imenu, npr. *Fabryka*, tretji prefiksalsno-sufiksalsni (*Za Kościelem, novejše Zakościele*). – Imena ulic v Nitri obravnava Ema K r o š l á k o v á: uradna so bila leta 1887 še madžarska, po Prvi svetovni vojni so dobila bolj slovansko podobo. V naslednjih spremembah so izkazana gibanja, ki jih v tem zborniku natančneje obravnava že P. Odaloš. – Razvoj imen v Prešovu je tema prispevka, ki ga je pripravila Mária I m r i c h o v á: s skladenjskega stališča je večina imen dvobesednih z jedrom in ujemalnim ali neujemalnim prilastkom, enobesednih imen ni, nekaj je še predložnozveznih. Iz natančnih številskih podatkov je videti, da se skorajda ne uporabljajo imenski tipi, ki bi v vsakdanji komunikaciji povzročali težave. Nekaj izjem je pri imenih ženskih oseb, pri katerih se v neuradnem položaju uporabljajo različne modifikacije uradnih oblik. Zaradi težav v rabi predložnih imen je ta tip danes neproduktiven. – Urbanonimi mesta Topoľčany so predmet zanimive obravnave, ki jo je za kolokvij pripravila Dália S l o u k o v á: zaradi odvisnosti teh imen od zgodovinskih dogodkov je po njih mogoče opazovati družbeni razvoj od prvotno madžarskih oblik do novejših v slovaščini. – O imenih sodobnega Brna piše Helena K n e s e l o v á. Največ je imen, katerih funkcija je honorifikacija znamenitih osebnosti, četrtna jih ima orientacijsko funkcijo, zadnja četrtna je odsev starejših poimenovalnih tipov; z besedotvornega in skladenjskega stališča gre za enake tipe, kakor jih je predstavila že M. Imrichová. – O slovaških

urbanonimih v razmerah večjezikovne enklave v Novem Sadu in Petrovcu piše Miroslav D u d o k; predstavlja zgodovinski pregled naseljevanja Slovakov, poimenovalne tipe glede na jezikovno interferenco in vzroke zanjo. – Jezikovna interferenca je predmet proučevanja tudi v prispevku, katerega avtorica je Alžbeta U h r i n o v á - H o r n o k o v á; v njem predstavlja imena ulic in trgov v mestu Békešská Čaba, kjer je živela najmočnejša slovaška skupnost na Madžarskem. Opozarja, da je pri preimenovanju treba misliti na zgodovinski vidik imen, na njihovo prvotno podobo in na trenutno rabo. – Prav tako zanimiv je prispevek, v katerem Mikuláš D u j č á k raziskuje imena na vzhodu Slovaške, kjer živijo prebivalci ukrajinskega porekla. To je prva tovrstna razprava, njeni izsledki pa kažejo, da poimenovalni tipi ohranjajo izvorno ukrajinsko pomensko in strukturno tipologijo.

Razvojni pregled urbanonimov Uppsale podaja Jaroslav S u k; njegova klasifikacija se po sestavnih delih razlikuje od drugih, predstavljenih v tem zborniku. – Podobna drugačnost je značilna tudi za sestavek Diane S t o l a c, ki se ukvarja predvsem z zgodovinsko utemeljenostjo posameznih sprememb poimenovalnega sistema v letih 1918, 1941, 1945 in 1990. – Milosav Č a r k i ć prav tako daje prednost zgodovinskemu vidiku sprememb v imenskem sestavu Beograda. – O beograjskih imenih piše tudi Neđo J o š i ć, ki si je izbral za obravnavo šestdeset enobesednih imen antropološkega izvora. Njegov prispevek je nastal na osnovi ankete, s katero je spraševal Beograjčane, če in v koliki meri poznajo znamenite osebnosti, po katerih se ulice imenujejo. – O preteklosti in sedanjosti sofijskih urbanonimov ter o njihovi umeščenosti v toponimični sistem razpravlja Luba S t o j a n o v a; prelomna obdobja, ki so vplivala na preimenovalne procese v Bolgariji, so bila po osvoboditvi izpod turškega jarma (1885), nato še 1934, 1944 in zadnje 1992–1993. Iz pomenske analize imen izhaja, da so glavni viri imena pomembnih osebnosti, dogodkov in tradicionalni toponimi (npr. *Stara planina*). – O imenih hotelov, kavarn, gostiln piše Svatopluk P a s t y ř í k. Na zbranem gradivu ugotavlja, da ima vsaka poimenovalna skupina razen splošno veljavnih značilnosti tudi svoje specifične in tipične; zaradi sociolingvističnega in komunikativnega vidika jih je prav tako nujno raziskati.

Za zaključek je mogoče reči, da prispevki v zborniku dobro osvetljujejo osnovne poteze današnje urbanonimije, katere bistvo je v še ne povsem izdelanem izrazju in v različnosti metodoloških pristopov, kar se kaže v tipološko zelo različnih klasifikacijah, tako semantičnih kakor besedotvornih oz. skladenjskih. S časovnega stališča pa se je pokazalo, da so najbolj odporni zoper spremembe starejši poimenovalni tipi, najmanj pa novejši, predvsem iz skupine imen, posvečenih znamenitim osebnostim.

Peter Pavel Vergerij ml.

Jakob Müller

P. P. Vergerij (1498–1565) je za slovensko literarno zgodovino in jezikoslovje sporna osebnost. Trubar je leta 1557 v Novem testamentu 1 zapisal: »G. Vergerius je poleg Boga prvi in najiminentnejši povzročitelj, da se je začelo tole prevajanje«, po drugi strani pa velja Vergerij za prvega zagovornika slovenske jezikovne združitve s Hrvati oz. južnimi Slovani, torej za ideologa slovenske narodne samoukinitve.

Ob 400-letnici Vergerijevega rojstva je bila 1. in 2. oktobra 1998 v Kopru mednarodna znanstvena konferenca, na kateri so sodelovali slovenski, hrvaški in italijanski zgodovinarji pa tudi literarni zgodovinar, jezikoslovka, filozofinja, bibliograf in teolog. Nekateri od njih so poudarjali Vergerijeve slovenske zasluge, njegov jezikovni nazor pa je ostal precej v ozadju.

Slovencev je nastopilo pet. **France Martin Dolinar** je v referatu o Vergerijevem vplivu na Trubarja navedel Toporišiča, da za skupni jezik Slovencev, Hrvatov in Bošnjakov ni bilo osnov. Po akad. **Jožetu Pogačnika** je P. P. Vergerij pojmoval slovenščino kot narečje, vendar da ga je Trubar kmalu prepričal o samostojnosti slovenskega jezika. Vzroke za negativno podobo Vergerija v slovenski znanosti pa vidi Pogačnik v slovenski katoliškosti oziroma narodni zavesti, zato so odklanjali protestanta in tujca – Italijana. Teza seveda ne drži. Negativno sliko Vergerija sta na podlagi arhivskih dokumentov izoblikovala Ch. F. Schnurrer 1799 in Th. Elze, oba protestantska pastora in Neslovenca. Slovenski literarni zgodovinarji, jezikoslovci in publicisti so njune trditve samo prevzemali. Edina izjema je zgodovinar Josip Gruden 1909, katoliški duhovnik, ki je Vergeriju izjemno naklonjen, še posebej pa poudarja, da je glede jezika imel Vergerij širše obzorje kakor Trubar in nemški plemiči, ki so hoteli imeti prevod v kranjskem dialektu, ne glede na pravilnost in čistost. **Mihael Glavan** je poročal o Vergerijevem deležu pri štirih slovenskih tiskih iz leta 1555: Matevžu, Katekizmu, Abecedariju in Molitvi, o njegovih latinskih delih, ki jih hrani NUK, v referatu ni bilo slišati. **Salvator Žitko** je v referatu o reformaciji v Istri poudaril Vergerijeve neposredne stike tudi s preprostimi, večinoma slovanskim ljudstvom ter povezanost protestantizma in glagoljaštva – slednje bi bilo treba, kljub glagoljašu Štefanu Konzulu, šele dokazati. V zvezi z Vergerijevim znanjem slovenščine je omenil Ščave v Čukli, zaselku vasi Raven oziroma Sv. Peter nedaleč od Sečovelj, kjer so imeli Vergeriji družinsko posestvo. Domnevo je nekritično povzel verjetno po Fulviu Tomizzu. **Francka Premk** je na nadznanstveni višini referirala o

duhovnem bratstvu v evropskih širinah ter o domnevnem vplivu P. P. Vergerija na Trubarjevo Cerkovno ordningo prek knjige furlanskega duhovnika Pranterja.

Od Hrvatov so nastopili štirje. **Ljerka Schiffler** je poročala o filozofskih in teoloških predstavah P. P. Vergerija v zvezi s človekom, Bogom, zakonom itd. **Aleksandar Stipčević** je v Vergerijevem delu All' Inquisitore 1559 komentiral dejstvo, da na indeksu prepovedanih knjig ni bilo glagoljašev – vendar bi bilo potrebno krivoverstvo glagoljašev šele dokazati. **Alojz Jembrih** je poročal o Vergerijevih prizadevanjih za hrvaško in slovensko prevajanje biblijskih besedil, ob tem pa brez kritičnega pomisleka navedel sicer znano trditev hrvaške literarne zgodovine, da Trubar brez Vergerija ne bi postal to, kar je. **Stanko Jambreč** je analiziral avtorsko sporno Rasgovaragnie 1555 in ga na osnovi nekaterih stilnih in vsebinskih sestavin skušal povezati z Vergerijem.

Jambreču podobne ideje o Vergeriju kot kritiku katoliških verskih oblik na sociološki, pravni in politični ravni, ne pa toliko na ravni abstraktnih teoloških resnic, je navajala v svojem referatu Italijanka **Michela Catto**. O slovanski liturgiji oziroma uporabi ilirskega liturgičnega jezika v Istri v 16. stoletju je poročal **Giuseppe Trebbi**: v puljski škofiji so slovanske obrede ovirali, v poreški in koprski pa tolerirali. **Silvano Cavazza** je pregledno poročal o Vergerijevih pismih in tiskih, povezanih z rodnim Koprom. V razpravi je nekdo od italijanskih zgodovinarjev trdil, da je Vergerij nasprotoval Trubarjevemu pridiganju v slovenščini v okoljih, ki niso bila etnično čista. Ob tem se je skliceval prav na S. Cavazzo in omenil zbornik L' Umanesimo in Istria, 1983, kjer pa trditve nisem zasledil. **Antonio Miculian** je poročal o protireformaciji v Istri, **Giovanna Paolino** pa o Vergerijevem škofovskem nasledniku Tommasu Stellu.

Na konferenci sta bili predstavljeni tudi dve knjigi: bužetski reprint Govorenje veletrudno (Benefitium Christi), ki ga je prevedel Štefan Konzul in je zadnji tisk slovenske, hrvaške in cirilske tiskarne v Urachu, ter knjiga Andrea dell Colla L' *Inquisizione nel patriarati e diocesi di Aquileia 1557–1559*, ki jo je oktobra 1998 izdala tržaška univerza. V njej je objavljeno arhivsko gradivo o inkvizicijskih procesih v oglejski patriarhiji ter vsebuje precej podatkov o P. P. Vergeriju in Š. Konzulu, ki da je deloval tudi v Huminu v Karniji ter v Beljaku.

Na drugem delu konference o P. P. Vergeriju sredi oktobra v Čedadu so nastopali nekateri referenti iz Kopra ter nekateri drugi referenti, med njimi tudi Fulvio Tomizza, sicer romanopisec, toda eden od najbolj temeljitih poznavalcev Vergerijevih del in življenja.

Na konferenci v Kopru je bilo poskrbljeno za simultano prevajanje. Nacionalna sramota je, da se na podobnih simpozijih v Ljubljani, tudi takih, ki jih plača Ministrstvo za znanost in tehnologijo ali Ministrstvo za kulturo, organizira pa tudi ZRC SAZU –

uporablja le kak tuji jezik. Za tudi sicer odlično organizacijo konference v Kopru zasluži posebno pohvalo glavni organizator Darko Darovec.

Prvi slovenistični dan v Trstu s poudarkom »na novem in starem v poljedelski terminologiji v slovenskih narečjih« ali morda začetek načrtnejšega zbiranja narečnega besedja

Vera Smole

Raziskava poljedelske in vinogradniške terminologije v slovenski Istri ter ugotavljanje interference teh govorov s sosednjimi romanskimi je bil predmet doktorske disertacije Rade Cossutta¹ in verjetno tisti vzgib, ki je porodil idejo o organiziranju okrogle mize oziroma pogovoru na to temo 7. maja 1998 na Visoki šoli modernih jezikov za prevajalce in tolmače v Trstu. Na pobudo prof. dr. Franca Crevatina, italijanskega dialektologa in antropologa, je srečanje ob pomoči Marije Pirjevec organizirala dr. Rada Cossutta. Zbrali smo se predstavniki pedagoških oziroma raziskovalnih ustanov iz Pulja (Goran Filipi), Trsta (Marija Pirjevec, Rada Cossutta, Franco Crevatin, Roberto Dapit),² Vidma (Liliana Spinozzi), Celovca (Herta Maurer-Lausegger), Gradca (Ludwig Karničar), Maribora (Zinka Zorko) in Ljubljane (Vera Smole, Peter Weiss).

Prvi del dopoldneva je bil namenjen predstavitvi treh slovenističnih del. Po uvodnih besedah Marije Pirjevec je Rada Cossutta predstavila delo Roberta Dapita *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo*, Marija Pirjevec Mirana Košute *Krpanova sol* in Franco Crevatin *Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru* Dušana Jakomina.³ O svojih delih so na kratko spregovorili tudi sami avtorji.

Preostali del dopoldneva in celotno popoldne je bilo namenjeno okrogli mizi z naslovom Poljedelska terminologija v slovenskih narečjih: staro in novo. Po mojem mnenju pa je bil to pravi simpozij, saj so avtorji predstavili svoje konkretne raziskave na to temo. Skupna ugotovitev vseh raziskovalcev je bilo dejstvo, da z moderniziranim načinom obdelave plodne zemlje iz narečij pospešeno izginjajo s tradicionalnim načinom obdelave povezana poimenovanja za orodja, pripomočke, opravila, določene rastline (npr. plevele), vremenske pojave in drugo ter da je to nujno popisati še za časa generacije, ki se je s tradicionalnim načinom kmetijstva še aktivno ukvarjala. Tako je Zinka Zorko v referatu *Poljedelska terminologija v prekmurskem narečju*, dopolnjenim s krajšim filmom, predstavila ta del besedja v govoru Bakovec pri Murski Soboti. Poudarila je pomen videodokumentacije za sedanji mladi rod in seveda za vse bodoče, saj je na ta način možno predmetni svet predstaviti veliko natančneje in

¹ Rada Cossutta, *Poljedelska in vinogradniška terminologija v govorih slovenske Istre*. Doktorska disertacija. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1993, I. del 1–575 str., II. del 576–781. Mentor: akad. red. prof. dr. Tine Logar, somentorica: izr. prof. dr. Alenka Šivic-Dular.

² Udeleženci so navedeni po vrstnem redu nastopanja.

nazorneje kot s samo pisano besedo. Da so se na Pedagoški fakulteti v Mariboru tega lotili sistematično na vsem panonskem in štajerskem področju, je še toliko bolj razveseljivo. – Veliko zanimivih ugotovitev je v referatu *Izolekse v poljedelski terminologiji slovenskih koroških narečij* podal Ludwig Karničar. Ena temeljnih je ta, da se izolekse ne ujemajo z glasovnimi izoglosami in v večji meri odražajo kulturno povezanost posameznih področij; da so splošna poimenovanja ponavadi slovenska, sestavni deli pa pogosto prevzeti iz nemščine; da so koroška narečja kot obrobna ohranila precej slovanskih arhaizmov tudi v besedju. – Herta Maurer-Lausegger je svoj referat *Staro in novo v poljedelski terminologiji na primeru slovenskega rožanskega narečja* oblikovala na podlagi primerjave zapisov tega besedja v Šašljevem rokopisnem slovarju *Rožanski narečni besednjak* iz leta 1857 (gradivo zbirano od 1810 dalje) in v sodobnih govorih. Ugotovitev, da je novejša poljedelska terminologija večinoma prevzeta, čeprav oblikoslovno še prilagojena fleksiji rožanskih govorov, da pa je starejša (zapisana pri Šašlju), izredno bogata, nakazuje nujnost ali morda že napoved komentirane izdaje tega bogatega narečnega slovarja. – Goran Filipi je predstavil poljedelsko terminologijo v govoru Dekanov pri Kopru, Liliana Spinozzi pa povezovalne morfosemantične procese v slovenskem nadiškem narečju in v sosednjih romanskih govorih. – Poljedelsko terminologijo po gradivu za Slovenski lingvistični atlas (SLA), omejeno na poimenovanja za plug in njegove sestavne dele lemež, črtalo in ročice, je s pomočjo štirih leksičnih kart predstavila Vera Smole. – Rada Cossutta je naredila primerjavo vinogradniške terminologije v Istri in na Krasu in ugotovila, da je besedje tu na stičišču slovanskega in romanskega sveta z vidnim vplivom germanskega. Romanskih izposojenk je neprimerno več v Istri, na Krasu je izrazje pretežno slovensko z nekaj romanskih in germanskih izposojenk. – Roberto Dapit nas je seznanil s temeljnimi ugotovitvami raziskave do sedaj manj raziskanega govora Učje v Reziji, z jezikovno in kulturno povezanostjo te vasi s sosednjima Srpenco in Žago v Soški dolini, predstavil pa je tudi v Učji še živo zagovarjanje proti kačjemu strupu oz. obrazce zanj. – O narečnem slovaropisju nasplošno ter o poljedelski terminologiji v svojem *Slovarju govorov Zadrečke doline*, katerega poskusni snopič je pravkar izšel,⁴ v celoti pa je v pripravi, je spregovoril Peter Weiss.

Po diskusiji, ki je sicer sledila vsakemu tretjemu referatu, je za zaključek spregovoril idejni pobudnik tega srečanja, Franco Crevatin, in nas povabil na pogovor oziroma dogovor o nadaljnjem sodelovanju, ki je sledil naslednji dan. Zbiranje narečnega besedja naj bi pomagalo najti natančnejši odgovor tudi o naseljevanju širšega področja severnega Jadrana, v Istri in Furlaniji. Upati je, da se bo uresničila tudi misel o izidu zbornika prispevkov s tega srečanja. Tako poimenovana »srečanja alpsko-jadranskih dialektologov« pa naj bi bila v prihodnosti stalna.

Razšli smo se v prepričanju, da so taka srečanja dialektologom nujno potrebna, saj le z dobro organizacijo raziskovanja lahko pokrijemo celoten, sicer majhen, vendar bogato razčlenjen slovenski jezikovni prostor.

³ Referat F. Crevatina in L. Spinozzi je bil v italijanščini, žal brez prevoda v slovenščino, medtem ko so referate v slovenščini študentje fakultete – gostiteljice sinhrono prevajali v italijanščino.

⁴ Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami*, Poskusni zvezek A-H, Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1998, 268 str.

IV. ODMEVI

Odprto pismo

uredniškemu odboru Jezikoslovnih zapiskov
o podnaslavljanju revije

Primerno je, da kolektiv, kot je Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, izdaja svojo revijo. Ne samo zato, da imajo njegovi sodelavci večjo možnost objave svojih prispevkov, pač pa tudi zato, ker namen te revije najbrž temelji v specifičnosti dela našega Inštituta.

Večkrat smo že slišali, da smo edina leksikografska ustanova v Sloveniji. Nedvoumno je bilo to pokazano v zadnjem času tudi z nekaterimi zunanjimi znamenji o našem delu.

Ta slovaropisna usmerjenost našega dela kaže k temu, da bi se lahko revija Jezikoslovni zapiski v svoji programski strategiji še bolj kot doslej osredotočila na leksikografsko in leksikološko vsebino, vključujoč tako sodobno in zgodovinsko jezikoslovje ter dialektologijo. Delno je tako bilo že v dosedanjih treh številkah. Vseh strokovnih člankov je bilo do sedaj 63, od tega jih obravnava leksikografijo, leksikologijo (tudi zgodovinsko), vključujoč dialektologijo in onomastiko, vsaj polovica. Vsebina člankov je pač pogojena z naravo dela njihovih piscev.

Da pa ne bi okrnili demokratičnosti dosedanje vsebinske usmeritve, predlagam:

1. Članki z leksikološko ali leksikografsko vsebino naj bi bili združeni v posebnem razdelku z naslovom, iz katerega bi se razbralo, da gre za leksikografska, leksikološka, vključno dialektološka ter onomastična (teoretična in konkretna) vprašanja.
2. Članki, ki niso take narave, naj bi bili zbrani v drugem razdelku, z drugačnim naslovom.
3. Mogoč bi bil tudi »dodatek« k samemu naslovu (podnaslov) revije, na primer: Revija za ... A pustimo času čas.

Mislím, da upoštevanje zgornjih predlogov ne bi prehudo poseglo v samo delo uredniškega odbora. Gre samo za spodbudo vsem, ki ob svojem praktičnem delu naletimo na veliko slovaropisnih in drugih vprašanj ter jih moramo rešiti, da bi rešitve sistemsko izoblikovali in nadgradili. O istočasnem prispevku k razvoju leksikološke in leksikografske teorije, ki jo pri svojem delu pogrešamo, je še prezgodaj govoriti. Nenazadnje bi s tem Jezikoslovni zapiski ob že uveljavljenih revijah, kot so Jezik in slovstvo, Slavistična revija in Slovenski jezik, našli svojo transparentnost oziroma prepoznavnost, o kateri sedaj rado govorimo. Kadar bo revija dobila podnaslov Revija za leksikografijo in leksikologijo, bo to prva leksikografska revija v Sloveniji. Upam, da priložnosti ne bomo zamudili.

To ni kritika Jezikoslovnih zapiskov, ampak ponujena možnost normalnega razvoja, kot ga pač doživlja vsaka revija.

Širši premislek o predlogu bi omogočila njegova objava v Jezikoslovnih zapiskih.

Ljudmila Bokal
Polhov Gradec, avgust 1998

ISSN 0354-0448

9 770354 044012